

שלחן ערוך הלכות סוכה ולולב

חלק ראשון

סימנים תרכה-תרנא

מכבוד קדושת אדונינו מורינו ורבינו הגדול הגאון האלהי החסיד המפורסם
אור עולם מופת הדור נזר ישראל ותפארתו קדוש ה'

מרנא ורבנא

מו"ה שניאור זלמן נבג"מ

*

עם באור

דברי שלום

נערך על ידי

הרה"ת ר' שלום דובער לויץ

יוצא לאור על ידי מערכת

"אוצר החסידים"

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ואחד לבריאה

פתח דבר

בשבח ותודה להשי"ת יוצא בזה לאור השלחן ערוך הלכות סוכה ולולב, אשר לכ"ק אדמו"ר הזקן, חלק ראשון, הכולל סימנים תרכה-תרנא, עם באור "דברי שלום".

הבאור "דברי שלום" נכתב באופן שיקל על המעיין להבין את ההלכות ואת מקורותיהן.

בפנים נוסח השלחן ערוך נוסף פיסוק, חלוקת קטעים, וכותרות משנה לסעיפים.

בהלכות הסבוכות יותר, נוסף בהערות סיכום תוכן פרטי ההלכות הכלולות בו.

במקורות, בא גם ציטוט קצר ממקורות ההלכות, בתלמוד ופוסקים, ראשונים ואחרונים, אשר מהם בריר רבינו הלכות אלו.

במקומות שלפום ריהטא נראית סתירה בדברי רבינו ממקום למקום, מוסברת ההלכה בהערות. ואם דנו בנושא זה באיזהו מקומן, מצויין בהערות לדבריהם.

בקונטרס אחרון נוסף בתחלתו, סיכום תוכן המשך דברי הקונטרס אחרון, וכן ביאור קצר לדברי הקונטרס אחרון.

רבינו מרבה לחדש ולהכריע בשלחן ערוך שלו; אלא שחידושים והכרעות אלה שולבו בקיצור בלשונו הזהב, בתוך העתקת דברי הפוסקים שקדמוהו, עד אשר לפעמים המעיין אינו מבחין בפרטיהם. וכדי להקל על הבנתם, הורחב ביאור הדברים בהערות שבשולי הגליון.

כיון שמטרת הבאורים האלו היא להקל הבנת ההלכה, שגם מי שאינו מתמצא כל כך בנושא יוכל להבין את כללות תוכן ההלכה ומסקנותיה, ושיטת רבינו הזקן בזה, לכן מוסברים כאן הדברים בסגנון קל ומובן, מבלי להכנס יותר מדאי לפלפולים; מלבד במקום שהדבר נחוץ להבנת הנושא.

כל מקום שמצויין בכרך הזה לתלמוד בבלי וירושלמי ונו"כ – בסתם, הכוונה היא למסכת סוכה. כל מקום שמצויין לרמב"ם ונו"כ – בסתם, הכוונה היא להלכות סוכה ולולב. וכל מקום שמצויין לסימן בטור ושלחן ערוך, או לשאר ספרי ההלכה ושו"ת – בסתם, הכוונה היא לחלק אורח חיים.

*

בסוף הספר באים:

פסקי הסדור השייכים לכרך שלפנינו.

מפתחות:

מפתח ענינים.

מפתח פסוקים.

מפתח מאמרי רז"ל.

מפתח ספרים.

מפתח אנשים.

ויה"ר שנזכה לעסוק כל ימינו בתורת רבותינו הקדושים, לירד לעומק דבריהם, וישמיעונו נפלאות מתורתם, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

שלום דובער לוינ

תוכן ענינים

ב פתח דבר

ה הלכות סוכה

ה תרכה :

ה תרכו העושה סוכה תחת האילן או תחת הגג ובו כ"א סעיפים :

ט תרכז דין הישן בסוכה ובו ז' סעיפים :

יא תרכח דיני סוכה שתחת סוכה ובו ט' סעיפים :

יג תרכט ממה צריך להיות הסכך ובו ל"ג סעיפים :

כא תרלא סוכה שחמתה מרובה מצלתה ויתר דיני הסכך ובו י"ב סעיפים :

כה תרלו דין סוכה ישנה ובו ג' סעיפים :

כה תרלז דין סוכה שאולה וגזולה ובו י"ב סעיפים :

כט תרלח סוכה ונויה אסורין כל שבעה ובו כ"א סעיפים :

לג תרלט דיני ישיבת סוכה ובו כ"ו סעיפים :

מא תרמ מי הם הפטורים משיבת סוכה ובו כ"ב סעיפים :

מח תרמא שאין מברכין שהחיינו על עשיית הסוכה ובו ב' סעיפים :

מח תרמב דין לילה ראשונה שחלה בשבת ובו ב' סעיפים :

מט תרמג סדר הקידוש ובו ה' סעיפים :

נ תרמד סדר הלל כל ימי החג ובו סעיף אחד :

נא הלכות לולב

נא תרמה דיני לולב ובו כ"א סעיפים :

נו תרמו דיני הדס ובו י"ד סעיפים :

נט תרמז דיני ערבה ובו ו' סעיפים :

סא תרמח דברים הפסולים באתרוג ובו ל"א סעיפים :

עב תרמט דברים הפוסלים בארבעת המינים ובו כ"ד [ד] סעיפים :

פ תרנ שיעור הדס וערבה ובו ב' סעיפים :

פא תרנא דין נטילת לולב וברכתו ובו י"ז סעיפים :

פד תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

הלכות סוכה

תרכה :

א בסכת תשבו שבעת ימים [גו'] למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים¹ הם היו ענני כבודו² שהקיפם בהם לצל לבל יכה בהם שרב ושמש³ ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות העשויות לצל⁴ כדי שנזכיר נפלאותיו ונוראותיו⁵.

ולכן⁶ צריך כל אדם לכוין בישיבתו בסוכה שיושב בה כדי לקיים מצות הקב"ה שצונו לישוב בסוכה זכר ליציאת מצרים⁷.

ומצוה לתקן הסוכה⁸ ולבנותה כולה מיד למחרת יום הכיפורים⁹ אחר יציאה מבית הכנסת מצוה הבאה לידי אל יחמיצנה¹⁰ :

תרכו העושה סוכה תחת האילן או תחת הגג ובו כ"א סעיפים :

א אין אדם יוצא ידי חובתו אלא בסוכה שאינה עשויה אלא לצל¹¹ בלבד דוגמת ענני כבוד אבל אם היא עשויה גם לדירה דהיינו לדור בה בקביעות¹² ולא להסתופף בצלה בלבד או שעשויה גם להשתמש בה תשמיש של צניעות¹³ כגון לאוצר¹⁴ או שאר תשמיש שצריך לעשותו במקום צנוע או שהיא עשויה גם למחסה ולמסתור מזרם וממטר¹⁵ כל שאינה עשויה לצל בלבד אין זו סוכה אלא בית¹⁶ שהרי הבית הוא מיוחד לכל דברים אלו והתורה אמרה סוכה ולא בית¹⁷ :

ב וצריכה שתהא הסוכה תחת אויר השמים¹⁸ דוגמת ענני הכבוד¹⁹ אבל אם עשאה בתוך הבית פסולה²⁰ לפי שאין צל הסוכה משמש כלום²¹ שאף בלעדי הסכך יש כאן צל מחמת תקרת הבית וכן הדין בעושה סוכה תחת האילן²²

¹ ויקרא כג, מב-ג.

² רבי אליעזר בברייתא יא, ב (ענני כבוד). טור (כבודו) ושו"ע ס"א. וראה גם לעיל סי' תכט ס"ד.

³ טור ושו"ע שם.

⁴ כדלקמן סי' תרכו ס"א ושי"נ. וראה לקו"ש חל"ב ע' 140 ואילך. שלחן המלך ח"ב ע' רכח.

⁵ טור ולבוש.

⁶ כן הוא בדפוס. אמנם ברוב הדפוסים: וכן. וראה לקו"ש שם. שלחן המלך שם ע' רלג.

⁷ מ"א ריש הסי'. ב"ח ד"ה תלה. ועד"ז ראה לעיל סי' ח ס"ז (בציצית). סי' כה ס"א (בתפילין).

⁸ מהרי"ל ריש הל' סוכות. רמ"א.

⁹ מ"א סק"א, בשם מהרי"ל שם. וראה רמ"א סוס"י תרכד, להתחיל מיד במוצאי יו"כ, וכ"ה מנהג חב"ד, עכ"פ בדיבור (ס' המנהגים – חב"ד ע' 59. אוצר מנהגי חב"ד ע' רנה).

¹⁰ מהרי"ל שם, בשם מהר"ם סג"ל. רמ"א. ע"פ מכילתא בא פ"ט ד"ה ושמתם. רש"י מגילה ו, סע"ב, ושמות יב, יז. וראה לעיל סי' צד סוף ס"ה. סי' רמח קו"א ס"ק א.

¹¹ רב חסדא גמרא ת, ב ורש"י שם ד"ה אמר רב חסדא. טור ושו"ע סי' תרלה ס"א. וכדלעיל סי' תרכה ושי"נ.

¹² ר"ן (ד, א) ד"ה סוכת. ט"ז ומ"א סי' תרלה סק"א (גם בדעת רש"י). וראה גם לקמן סי' תרלא ס"ב. ואם עשויה רק לצל ודר בה כל השנה, ראה לקמן סי' תרלו ס"ב.

¹³ רש"י שם. מ"א שם.

¹⁴ ר"ן שם. ט"ז ומ"א שם. ועד"ז לעיל סי' תקיח ס"ב (עצים שהכניסן לאוצר להצניען). וראה העו"ב תתנט ע' 59.

¹⁵ ראב"י סי' תריא, בשם ר"ת. הגהות מיימוניות פ"ה אות ט. ט"ז שם. והוא לשון הפסוק ישעיה ד, ו. וראה לקו"ש חל"ב ע' 142 הערה 30. לקמן סי' תרלא ס"ה. שו"ת אבני נזר או"ח סי' תעד. פתחא זוטא לסי' תרלה ס"א.

¹⁶ ט"ז שם. וראה גם לקמן סי' תרכט ס"י. סי' תרלא ס"ה.

¹⁷ רש"י יד, א ד"ה רבי מאיר. מ"א סק"א. ט"ז סי' תרכט סק"ח. וראה לקמן שם סכ"ט.

¹⁸ טור ולבוש ס"א. ט"ז ס"ק א.

¹⁹ לבוש שם.

²⁰ משנה וברייתא ט, ב. טור ורמ"א ס"א.

²¹ ר"ן (ה, רע"א). וראה לקו"ש שם הערה 31. שלחן המלך שם ע' רלח.

²² משנה וברייתא ט, ב. טור ושו"ע ס"א.

שגיאה ! הסגנון אינו מוגדר.

או תחת שאר דברים הפסולים לסכך שיתבאר בסי' תרל"א²³ בין שקדמה הסוכה לדבר הפסול המאהיל עליה בין שקדם הדבר הפסול להסוכה²⁴ שמכל מקום עכשיו אין צל הסוכה משמש כלום כיון שהצל העליון עליו :

ג לפיכך אפילו אם צל הסוכה מרובה מחמתה בלא צירוף צל העליון כלל דהיינו שאפילו אם ינטל צל העליון מכאן יהיה צלתה מרובה מחמתה אעפ"כ פסולה ואפילו אם צל העליון בלבד הוא מעט מזער בענין שאם ינטל צל התחתון דהיינו צל הסכך שעל גבי הסוכה תהיה חמתו של העליון מרובה מצלתו אעפ"כ פסולה²⁵ דכיון שצל העליון שהוא פסול עומד למעלה הרי הוא מבטל צל הסכך שתחתיו כנגדו ממש שהרי אינו משמש כלום כיון שהעליון מיצל על מקום שהוא מיצל²⁶ ולפיכך אנו רואים כאילו ניטל ונחסר מן צל הסכך הכשר²⁷ כשיעור צל העליון שמיצל על הסוכה וכאלו היה המקום הזה שהעליון מיצל עליו מקום חמה ותהיה הסוכה חמתה מרובה מצלתה²⁸ :

ד אבל אם צל הסוכה הוא מרובה מאד בענין שאפילו אם ינטל ממנה כשיעור צל העליון ויהיה המקום שהעליון מיצל עליו מקום חמה ואעפ"כ תהיה הסוכה צלתה מרובה מחמתה כשרה²⁹ :

ה וכל זה כשהיה הסכך פסול למעלה על הסכך כשר אבל אם היו מעורבים זה בזה כגון אילן שהיה מיצל על הסוכה שלמטה ממנו והשפיל ענפיו למטה³⁰ ועירבן אם הסכך הכשר הוא מרובה הרבה מן הסכך הפסול המעורב בו הרי הפסול נתבטל ברוב³¹ אף אם הניח סכך הכשר על סכך הפסול נקרא ערבוב ובטל ברוב³² ואעפ"כ שסכך הפסול הוא ניכר בין הכשר ואינו מעורב יפה והוא יכול להסירו משם אעפ"כ הוא בטל³³ .

ו ואעפ"כ שבכל איסורין שבתורה אם הוא מכיר את האיסור ויכול להסירו מן התערובות אינו בטל³⁴ אפילו באלף³⁵ היינו שאסור לאכול את התערובות שלא יפגע בגוף האיסור עצמו שלא נתבטל כיון שיכול להסירו משם אבל כאן אינו נהנה כלל מן האיסור שהרי אף אם ינטל סכך הפסול מן הסוכה יהיה צלתה מרובה מחמתה סכך הכשר³⁶ ואין אנו צריכים לבטל את הפסול ברוב אלא כדי שלא יהיה לו כח לפסול את הסכך הכשר המעורב עמו³⁷ :

ז אבל אם צל הכשר הוא מעט בענין שאם ינטל צל הפסול מן הסוכה לא יהא צלתה מרובה מחמתה הרי היא פסולה לפי שאין צל הפסול מצטרף להשלים השיעור לצל הכשר כיון שלא נתבטל עדיין ביטול גמור שהרי יכול להסירו משם³⁸ :

ח וכל זה כשהסכך הפסול המעורב בכשר הוא בעצמו קל וקלוש בענין שחמתו מרובה מצלתו אבל אם צלתו מרובה מחמתו אין ביטול ברוב מועיל לו שלא יפסול את הסוכה בצלו³⁹ כיון שצל הכשר אינו משמש כלום⁴⁰ במקום שהפסול היה יכול להיות מיצל שם אם לא נתערב שם כיון שצלתו מרובה מחמתו ולכן אין הסוכה כשרה אלא אם כן יש בה סכך כשר הרבה כל כך עד שאם ינטל מהסכך הכשר כשיעור הסכך הפסול המעורב בו היתה הסוכה

²³ אוצ"ל : סי' תרכט ס"א.

²⁴ ראב"י ס' תריג. הובא ברא"ש פ"א סי' יד וטור. ר"ן שם. שו"ע שם.

²⁵ ראב"י שם, בשם הריב"א. רא"ש שם. ר"ן שם. דעה הב' בטור ושו"ע שם.

²⁶ ר"ן שם. וכדלעיל ס"ב.

²⁷ טור ור"ן שם. לבוש סוף ס"ב.

²⁸ טור ולבוש שם.

²⁹ ראב"י שם (כשענפי האילן על מקום חמה). רא"ש וטור שם (כשינטל כנגד האילן ישאר כשיעור). ר"ן שם. רמ"א סוף ס"א.

³⁰ רב פפא ט, ב.

³¹ רש"י שם ד"ה בשחבטן (אף לענין להצטרף, כדלקמן ס"ט). ר"ן שם (לענין שלא יפסול). וראה גם לקמן סי' תרכט ס"ז.

³² ראב"י ס' תרטז. מרדכי השלם רמז תשלח. רמ"א ס"א.

³³ ר"ן שם. מ"א סק"ד.

³⁴ קושית הר"ן שם (יכול להתירו ולעמוד עליו). מ"א ס"ק ג (שיכול להסירו).

³⁵ כדלעיל סי' תקז ס"ה ושי"נ. ולענין פירור המעורב בקמח, ראה לעיל סי' תמו קו"א סק"ט. סי' תסו ס"ט.

³⁶ ר"ן שם. מ"מ פ"ה הי"ב בשם הרמב"ן. רבנו ירוחם נתיב ח ח"א (נה, ב) בדעת ראב"י. הובא במ"א סק"ד.

³⁷ מ"א שם. וראה קובץ כינוס תורה ד ע' כו.

³⁸ מ"א שם.

³⁹ רבא בגמרא ט, ב. לפירוש רב פפא (דמייירי בחבטן). וראה גם לקמן ס"ט (לדעה הב').

⁴⁰ ר"ן שם. ב"י ד"ה ואם האילן.

צלתה מרובה מחמתה⁴¹ :

ח במה דברים אמורים כשהכשר והפסול הן מעורבין או שהפסול הוא מונח למטה מן הכשר שאז צריך שיהא בכשר רוב כנגד הפסול כדי לבטלו שלא יפסול את הסוכה בצלו אבל אם היו מונחין על הסוכה כל אחד ואחד בפני עצמו זה בצד זה ואינן מעורבין כלל אין צריך שיהיה בכשר רוב כנגד הפסול אלא אפילו אם הם מחצה על מחצה ג"כ הסוכה היא כשרה⁴² שכן היא הלכה למשה מסיני⁴³ כמו שיתבאר בסימן תרל"א⁴⁴ ע"ש :

ט (ויש חולקין על כל זה⁴⁵ ואומרים שאם הפסול מעורב בכשר ושניהן הן מין אחד שאין הפסול ניכר כלל כגון העושה סוכתו תחת האילן והשפיל ענפי האילן והורידן למטה וערבן עם הסכך התלוש שעל גבי הסוכה⁴⁶ אע"פ שהוא יכול להסיר את האיסור דהיינו שיגביה את הענפים לעיקר האילן מכל מקום כל זמן שהן מעורבין יחד ואין ניכרין⁴⁷ הן בטלים ברוב הכשר ומצטרפין עמו להשלים לשיעור צלתה מרובה מחמתה (דלא כמ"ש בדיעה הראשונה) *.

]* הג"ה : ואע"פ שבכל איסורים שבתורה אם יכול להסיר את האיסור אינו מתבטל ברוב אבל כאן הלכה למשה מסיני הוא שאין צריך להיות כל הסכך הצריך לסוכה שיהא סכך כשר אלא שיהיה הרוב כשר⁴⁸ והשאר אע"פ שהוא פסול אעפ"כ הסוכה מתכשרת בו וא"כ אין על המיעוט שם סכך פסול אלא גם הוא חוזר להיות סכך כשר ע"י רוב הכשר שעמו⁴⁹ ולפיכך מותר לערב ולבטל סכך פסול בכשר לכתחילה⁵⁰ משא"כ בשאר איסורין שאין מבטלין איסור לכתחילה⁵¹ לפי שאין שם איסור כלל על המיעוט הפסול המעורב בכשר :]

והוא שיהא סכך פסול המעורב דק וקלוש בענין שיהא חמתו מרובה מצלתו אבל אם צלתו מרובה מחמתו אינו מצטרף להשלים לשיעור צלתה מרובה מחמתה⁵² אבל אם הסוכה היא צלתה מרובה מחמתה בלא צירוף צל סכך הפסול אינה נפסלת לעולם מחמת צל סכך הפסול אע"פ שצלתו מרובה מחמתו⁵³ :

י ואם סכך הפסול אינו מעורב עם סכך הכשר אלא הוא עומד למעלה ומיצל על הכשר אם אין צל הסוכה מרובה מחמתה בלא צירוף צל הפסול אע"פ שהפסול חמתו מרובה מצלתו אעפ"כ הרי זו פסולה שהרי סכך פסול משלימה לשיעורה⁵⁴ אבל אם צלתה מרובה מחמתה בלא צירוף צל הפסול⁵⁵ אע"פ שהפסול צלתו מרובה מחמתו הרי זו כשרה⁵⁶.

והעיקר כסברא הראשונה בכל זה⁵⁷ ומכל מקום בשעת הדחק⁵⁸ שאין לו סוכה אחרת וגם אי אפשר לו לתקן סוכה

⁴¹ ראה יגדיל תורה (נ.י.) נה ע"י שנח. העו"ב תתנט ע"י 62.

⁴² ר"ן שם, ממשנה טו, א. מ"מ שם בשם הרמב"ן. מ"א ס"ק ד.

⁴³ רשב"א חולין כט, א ד"ה אי. ר"ן שם. מ"א סק"ג.

⁴⁴ סעיף י ושי"ן.

⁴⁵ רש"י ט, ב ד"ה הא קא מצטרף (דמהני להשלים) וד"ה בשחבטן (דמהני כשבטל ברוב), לפי מה שביאר בדבריו בראב"י ס"י ר"ג. ר"ת הובא במרדכי רמז תשלד (שם הכשר צלתו מרובה מחמתו אין הפסול פוסל אף בלא עירוב, א"כ מהני עירוב אף להשלים). תוס' ט, ב ד"ה הא. דעה הא' בטור שו"ע ס"א.

⁴⁶ רב פפא בגמרא שם לפירוש רש"י שם.

⁴⁷ רש"י שם ד"ה בשחבטן. תוס' טו, ב ד"ה והא. סמ"ג עשין מג (קכ, ב). ב"י ד"ה ומ"ש רבנו וה"ר יחיאל.

⁴⁸ ר"ן שם. מ"א סק"ג (שמבאר תירוץ ר"ן לשיטת רש"י. וראה לעיל ס"ה, התירוץ לשיטת הר"ן וסיעתו). וראה שו"ת צמח צדק יו"ד ס"י ע אות ה. ס"י קסה אות י.

⁴⁹ ראה ריטב"א סוכה שם.

⁵⁰ מ"א שם. וראה לעיל ס"י תמב קו"א סק"ג (כבר תירץ שם המ"א בשם הר"ן בטוב טעם ודעת).

⁵¹ ביצה ד, ב. טור ושו"ע יו"ד ס"י צט ס"ה. וכדלעיל שם ס"ה ושי"ן.

⁵² רבא בגמרא ט, ב. לפירוש רב פפא (דמירי בחבטן). וראה גם לעיל ס"ז (לדעה הא').

⁵³ וכ"ה לקמן סוף ס"י, אף בלא מעורב. וראה העו"ב תתנט ע"י 63.

⁵⁴ רש"י שם סוד"ה הא.

⁵⁵ ראב"י ורא"ש שם בדעת רש"י. תוס' שם. מרדכי שם בדעת רש"י ור"ת. דעה הא' בטור ושו"ע שם.

⁵⁶ קרבן נתנאל פ"א ס"י יד אות ע, בדעת הרא"ש. ועד"ז לקמן ס"י תרכ"ב, בסוכה ע"ג סוכה למעלה מכ"י, לכל הדעות. וראה קובץ יגדיל תורה שם. העו"ב שם.

⁵⁷ שכן דעת ריב"א, הובא בראב"י שם. טור בשם הרמב"ן. ר"ן שם. מ"מ שם. מרדכי שם בשם רבנו פרץ בהגהת סמ"ק ס"י צג ע"י (נה). רבנו יחיאל, הובא בטור. רבנו שמשון מקוצי, הובא במרדכי שם.

⁵⁸ אליה רבה אות ה.

זו ולהכשירה יש לסמוך על סברא האחרונה שלא להתבטל ממצות סוכה :

יא אם רוצה לקצוץ את האילן להכשירו לסיכוך יתבאר בסי' תרכ"ט⁵⁹ שצריך לנענע את כל האילן עיין שם הטעם :

יב מותר לעשות סוכה למטה בבית תחת הגג שהסירו הרעפים ממנו כדי לעשות סוכה אע"פ שנשארו עדיין העצים או הקורות שהרעפים מונחים עליהם⁶⁰ ומותר לישב תחת העצים או הקורות עצמן⁶¹ אע"פ שהם סכך פסול שהרי לא נקבעו בגג לשם צל בלבד אלא כדי לתת עליהם את הרעפים⁶² מכל מקום כיון שעשה מעשה והסיר את הרעפים⁶³ לשם עשיית סוכה לצל הרי זה כאלו עשה מעשה בגוף העצים או הקורות והתקינם לשם סוכה⁶⁴ שהרי הם כשרים לסיכוך שהן גדילים מן הארץ ואין מקבלין טומאה ואע"פ שהן מחוברים אין בכך כלום דתלוש ולבסוף חברו כשר לסוכה⁶⁵ כמו שיתבאר בסימן תרכ"ט⁶⁶ וכיון שהן עצמן כשרים לסכך ע"י מעשה זו ויכול להניח עליהם עוד סכך כשר והן מצטרפין עם סכך זה להשלים לשיעור צלתה מרובה מחמתה ולכן גם עכשו שלא הניח הסכך עליהם אלא תחתיהן למטה בבית מותר לישב תחתיהן ממש כיון שהם סכך כשר⁶⁷ :

יג אבל אם לא הסיר את הרעפים כדי לעשות שם סוכה אלא כך היתה מקודם בנויה בלא גג כיון שלא עשה שום מעשה בגג לשם עשיית סוכה לצל א"כ העצים או הקורות הן סכך פסול ודינו כדן סכך פסול המאהיל על גבי הסכך כשר⁶⁸ ועל דרך שנתבאר⁶⁹ (פירוש שכל שאין סכך הכשר הרבה כל כך עד שאם ינטל ממנו כשיעור סכך הפסול המיצל עליו יהיה עדיין צל הסוכה מרובה מחמתה פסול⁷⁰) :

יד במה דברים אמורים כשמסכך תחת הגג אבל אם מסכך על גבי העצים או הקורות אף על פי שהן סמוכין זה לזה בפחות משלשה טפחים הרי זו כשרה ואין אומרים כאן לבד שיצטרפו כל העצים ויהיו נחשבין כעץ אחד רחב מסכך הפסול יותר מארבעה טפחים שהוא פוסל את הסוכה כמו שיתבאר בסימן תרל"ב⁷¹ שכיון שסכך כשר מונח בין עץ לחבירו הוא מפסיק ביניהם שלא יצטרפו⁷² ואין אומרים לבדו אלא אם כן אין שום דבר מפסיק בינתיים :

טו ואם מותר לישב תחת העצים יתבאר בסי' תרל"א⁷³ :

טז אם הניח סכך פסול על גבי הסוכה שלא היה עליה שום סכך ואח"כ הניח עליה סכך כשר על גבי סכך הפסול ואח"כ הסיר סכך הפסול מעל גבי הסוכה ונשאר סכך העליון הכשר בלבדו מיצל על גבי הסוכה וכן העושה דפנות הסוכה תחת גג הבית והניח סכך כשר על גבי הגג ואח"כ הסיר את הגג מתחת הסכך המונח עליה הרי זו פסולה⁷⁴ לפי שבשעה שעשה את הסוכה דהיינו בשעה שהניח סכך הכשר שהוא עיקר הסוכה היתה הסוכה פסולה מחמת סכך הפסול שעליה ואח"כ כשהסיר את הפסול לא עשה מעשה בגוף הסוכה להכשירה אלא מאליה נתכשרה ע"י הסרת הפסול והתורה אמרה⁷⁵ חג הסוכות תעשה לך וגוי' ולא מן העשוי⁷⁶ מאליו⁷⁷ שהעשייה הראשונה שהיתה

⁵⁹ סעיף כ.

⁶⁰ בעל העיטור הלי' סוכה שער הרביעי (פג, ג). **טור ושו"ע** ס"ג.

⁶¹ **מ"א** סק"ו.

⁶² לבוש ס"ג.

⁶³ בעל העיטור שם, לפירוש המ"א שם, וחדושי הגהות מהרל"ח.

⁶⁴ מהרל"ח שם.

⁶⁵ תרומת הדשן סי' פט. הובא ב"י סוף הסי'. לבוש שם.

⁶⁶ ראה לבוש שם ס"ח, ומ"א שם סק"א.

⁶⁷ ראה לקמן סי' תרכח ס"א.

⁶⁸ מהרי"ל הלי' סוכה (עי' שסה). **מ"א** סק"ו.

⁶⁹ סעיף ג ואילך.

⁷⁰ לדעה האי' דלעיל ס"ג-ד, ובשעת הדחק סומכים על דעה הבי' דלעיל ס"י.

⁷¹ סימן זה בשו"ע"ר לא הגיע לידינו, וראה **טור ושו"ע** שם ס"ד, ומ"א שם ס"ק ה.

⁷² **מ"א** ס"ק ו.

⁷³ ראה שם ס"י"ב, אך סוף הסעיף לא הגיע לידינו, וראה מ"א שם סק"ז-ח.

⁷⁴ שלטי הגבורים (ח, א אות א), בשם פסקי ריא"ז. **מ"א** סוף סק"ז [ז].

⁷⁵ דברים טז, יג.

⁷⁶ ברייתא יא, ב ושו"ע. וראה גם לקמן סי' תרכט ס"כ ואילך. וכ"ה לענין ציצית כדלעיל סי' י ס"י ושו"ע.

⁷⁷ רש"י שם יא, א ד"ה אכשורי.

בפסול אינה נחשבת עשייה כלל:

ז במה דברים אמורים שפסול הסוכה היה מחמת עצמה כגון בנדון שאמרנו שהניח סכך הכשר על גבי הפסול שגוף הסוכה דהיינו סכך הכשר נעשה בפסול מחמת עצמו שאינו נקרא סכך כלל כיון שיש דבר מפסיק בינו להדפנות שהרי אין צלו מועיל כלום⁷⁸ אבל אם פסול הסוכה הוא מחמת דבר אחר הפוסל אותה כגון העושה סוכתו תחת גג הבית ואחר שסככה כהלכתה הסיר את הגג מעל גבי הסוכה הרי זו כשרה⁷⁹ אע"פ שלא עשה מעשה בגופה להכשירה כיון שאין פסולה אלא מחמת דבר אחר דהיינו גג הבית שמיצל עליו ולא מחמת עצמה שהרי היא מסוככת כהלכתה בסכך כשר⁸⁰ המונח על גבי דפנותיה לכך כיון שעשה מעשה הכשר בדבר הפוסלה⁸¹ דהיינו שהסיר את עצי הגג שהיו קבועין שם לשם דירה ולא לשם צל ולפיכך היה עליה שם סכך פסול ועכשיו שהסיר משם לגמרי נקרא עליהם שם סכך כשר ואפילו על העצים הנשארים נקרא עליהם שם סכך כשר כמו שבארנו למעלה⁸² לפיכך מועיל מעשה הכשר זה להכשיר את הסוכה כיון שלא היתה פסולה אלא מחמת הגג וכבר עשה בו מעשה הכשר:

יח אבל אם לא עשה מעשה הכשר בדבר הפוסלה כגון שלא הסיר את הגג לגמרי ממקום קביעותו אלא עשה אותו כעין דלת לפתוח ולסגור בעת הגשם כיון שלא הסירו משם לגמרי אין זה מעשה⁸³ גמור ולפיכך אינו מועיל להכשיר את העצים הנשארים ולא את הסוכה שנפסלה מחמתה (כשעדיין לא נפתחה הדלת והיתה מאהלת על הסוכה):

יט במה דברים אמורים כשסיכך את הסוכה קודם שפתח את הדלת בגג או אפילו לאחר שפתח אלא שבשעת הסיכוך היתה הדלת סגורה והיתה מאהלת על הסוכה דכיון שעשיית הסוכה היתה בפסול שוב אין מועיל לה מה שאח"כ פתח את הדלת כיון שלא עשה מעשה בגוף הסוכה אבל אם בשעה שסיככה היתה הדלת פתוחה כהלכתה ולא היתה מאהלת על הסוכה אע"פ שאח"כ סגרה ונפסלה הסוכה בשעה שהדלת סגורה מכל מקום כשהוא פותח את הדלת הסוכה חוזרת להכשירה כיון שתחלת עשייתה היתה בכשרות בשעה שהדלת היתה פתוחה⁸⁴:

כ ואם יש לדלת זו צירים שסוגר ופותח בהם⁸⁵ הרי היא כפתח⁸⁶ גמור ומותר לסגרה ולפתחה בשבת ויו"ט ואין בזה משום איסור סתירה ובנין⁸⁷:

כא וצריך שיזהר שלא ישב תחתיה לשם מצות סוכה כשהיא סגורה שאז היא פסולה⁸⁸ ואינו יוצא ידי חובתו בישיבה זו:

תרכזו דין הישן בסוכה ובו ז' סעיפים:

א צריך לישוב תחת אויר הסכך⁸⁹ שלא יהא אהל אחר מפסיק בינו להסכך⁹⁰ כדי שיהיה יושב בצל סוכה ולא בצל אהל⁹¹ ואינו נקרא אהל אלא דבר שהוא גבוה עשרה טפחים⁹² מן הארץ⁹³ ואע"פ שאין לו דפנות⁹⁴ אסור לישוב

⁷⁸ ראה לעיל ס"ב וש"נ.

⁷⁹ אור זרוע ח"ב הל' סוכה ס"י רפט, בשם ר"י הלבן. הובא בהגהות אשרי פ"א ס"י כד. ארחות חיים הל' סוכה ס"י כו. מהרי"ל הל' סוכות (ע' שסה). רמ"א ס"ב.

⁸⁰ אור זרוע והגהות אשרי שם. רמ"א שם.

⁸¹ ארחות חיים שם.

⁸² סעיף יב.

⁸³ מ"א סק"ז, בדעת המחמיר (מהר"א) שהובא במהרי"ל שם, ובדעת פסקי הרי"א ושלטי הגבורים שם.

⁸⁴ מ"א שם, שבזה יודו גם המחמירים הנ"ל.

⁸⁵ דרכי משה ס"ק א. רמ"א ס"ג.

⁸⁶ מ"א סק"ח.

⁸⁷ רמ"א שם. וכדלעיל ס"י שיג ס"ח וש"נ.

⁸⁸ רמ"א שם.

⁸⁹ טור ורמ"א ס"א.

⁹⁰ רש"י י, א ד"ה פסולה. כ, ב ד"ה הישן.

⁹¹ בעל המאור (י, א) ד"ה תרגמה. ר"ן שם ד"ה תרגמא. ט"ז סק"א.

⁹² גמרא י, ב ורש"י ד"ה והוא. תוס' כ, ב ד"ה הישן. בעל המאור שם. וראה גם תוס' שבת קלח, ב ד"ה שאין (משא"כ לענין שבת דלעיל ס"י שטו ס"א ואילך, ויו"ט דלעיל ס"י תקב ס"ה).

⁹³ כדלקמן ס"ב.

שגיאה ! הסגנון אינו מוגדר.

י

תחתיו לפיכך הישן תחת המטה בסוכה⁹⁵ אם היא גבוהה[ה] עשרה טפחים⁹⁶ לא יצא ידי חובתו :

ב וכן הישן תחת הכילה⁹⁷ הפרוסה סביבות המטה⁹⁸ בשיפוע⁹⁹ אם יש לה גג¹⁰⁰ טפח¹⁰¹ דהיינו שרוחב טפח ממנו פרוס ביושר על גבי המטה ולא בשיפוע¹⁰² כגון שהכלונס שהוא תלוי בו ופרוסה על גביו יש בו רוחב טפח ויש עשרה טפחים¹⁰³ מן גג טפח זה עד הארץ¹⁰⁴ אע"פ שממנו עד המטה שישן עליה אין שם עשרה טפחים אעפ"כ לא יצא ידי חובתו שכל גג טפח הגבוה עשרה טפחים מן הארץ נקרא אהל ונמצא שאינו ישן בצל סוכה אלא בצל אהל :

ג ואפילו אין לה גג טפח אם יש בפחות משלשה טפחים סמוך לגג רוחב טפח¹⁰⁵ דהיינו לאחר שירדה מעל הכלונס מכאן ומכאן ונתרחבו טפח אין שם מן טפח זה עד הכלונס שלשה טפחים ביושר אסור לישן תחתיו אפילו שלא כנגד טפח זה (עיין סוף סי' תרל"א¹⁰⁶) לפי שכל פחות משלשה טפחים הוא כלבוד¹⁰⁷ וכאלו יש בגגה רוחב טפח¹⁰⁸ וכל דבר שיש לו גג רחב טפח כולו נקרא אהל¹⁰⁹ ונמצא אהל מפסיק בינו להסכך :

ד מי שפירס סדין על גבי קינוף¹¹⁰ דהיינו ארבעה קונדסין הבולטין מארבעת רגלי המטה ומניח כלונסות מזה לזה ופורס עליהן סדין¹¹¹ אסור לישן תחתיו מדברי סופרים¹¹² אפילו אם ראשי קונדסין אלו אינן גבוהין עשרה טפחים¹¹³ מן הארץ כיון שיש להם גג רחב טפח ביושר דהיינו הסדין שפרוס על גביו מלמעלה :

ה אבל אם קונדס אחד בולט באמצע המטה מראשותיה והשני בולט כנגדו במרגלותיה ומניח כלונס מזה לזה ופורס עליו סדין¹¹⁴ כיון שהסדין פרוס בשיפוע ואין לו גג רחב טפח¹¹⁵ ביושר¹¹⁶ מותר לישן תחתיו והוא שאין הכלונס גבוה עשרה טפחים¹¹⁷ מן המטה¹¹⁸ אבל אם הוא גבוה עשרה טפחים מן המטה * אסור לישן תחת הסדין¹¹⁹ :

*] הגי' : ומה שבכילה מודדין העשרה טפחים מן הארץ¹²⁰ וכאן מודדין אותן מן המטה היינו לפי שהכלונס שהכילה פרוסה על גבה איננו קבוע במטה ואם תנטל המטה לא תנטל הכילה אבל כאן הכלונס קבוע בקונדסין הבולטין מן המטה ואם תנטל

94 רמב"ם פ"ה הכ"ג. וראה לעיל סי' שטו ס"א. משנה ברורה שעה"צ ס"ק ד.

95 משנה כ, ב. טור וש"ע ס"א.

96 שמואל בגמרא שם. טור וש"ע שם.

97 גמרא י, ב. טור וש"ע ס"ב. וראה לקמן סי' תרמ ס"י.

98 רש"י שם ד"ה כילה.

99 רש"י יא, א ד"ה כילת חתנים.

100 גמרא יא, א.

101 רמב"ם פ"ה הכ"ג. טור וש"ע שם. וכדלעיל סי' שטו ס"ב וסט"ז וש"י.

102 רש"י יט, ב ד"ה בכילת. וכדלעיל שם.

103 גמרא שם. רמב"ם שם. טור וש"ע שם.

104 מ"א סק"ג, ממשמעות התוס' כא, סע"ב. עטרת זקנים ס"ק א. וראה לקמן ס"ה ובהגהה.

105 אגודה סי' ט. ב"ח ד"ה ומ"ש אבל. מ"א סק"א. וראה גם לעיל סי' שטו סט"ו.

106 סוף הסי' לא הגיע לידינו.

107 מ"א סי' תרלא סק"ט. וכדלעיל שם.

108 רש"י עירובין קב, סוע"א.

109 רא"ש פ"א סי' לז.

110 משנה י, א.

111 רש"י שם ד"ה על גבי קינוף. טור וש"ע ס"ג.

112 ראה תוס' י, ב ד"ה ובלבד (מדרבנן).

113 גמרא י, ב. טור וש"ע שם.

114 משנה י, א ורש"י ד"ה אבל פרוס. טור וש"ע ס"ג.

115 רש"י שם. שו"ע שם.

116 כדלעיל ס"ב וש"י.

117 גמרא [ברייתא] י, ב. טור וש"ע שם.

118 גמרא [ברייתא] שם.

119 ברייתא שם. טור.

120 לעיל ס"ב.

המטה ינטל הסדין וטעם לחילוק זה יתבאר בסוף סי' תרל"ט¹²¹ עיין שם הטעם:]

ו מותר לפרוס בסוכה קרמים המצויים וסדינין המצויים כדי לנאותה בין סביב הכתלים¹²² בין תחת הסכך¹²³ ואע"פ שהן מקבלין טומאה ופסולין לסיכוך¹²⁴ כמו שיתבאר בסימן תרכ"ט¹²⁵ אעפ"כ אין פוסלין את הסוכה בארבעה טפחים¹²⁶ כדין סכך פסול וכמו שיתבאר בסימן תרל"ב¹²⁷.

ולא עוד¹²⁸ אלא שמותר אפילו לישב תחתיהן ממש אף על פי שהן גבוהין עשרה טפחים מן הארץ אינן חשובין אהל להפסיק בינו להסכך לפי שהן בטילין לגבי הסכך¹²⁹ כיון שנעשו לצורך הסכך דהיינו לנאותו¹³⁰ ועוד שכל שלא נעשה לצל¹³¹ אין שם סכך עליהם¹³² ולכך אין פוסלין את הסוכה משום סכך פסול ומותר לישב תחתיהן לפי שהן בטילין לגבי הסכך¹³³.

במה דברים אמורים כשהן סמוכין בתוך ארבעה טפחים להסכך ואז הן בטילין אצלו אבל אם הם מופלגין ממנו ארבעה טפחים אינן בטילין אצלו ופוסלין את הסוכה¹³⁴ כדין סכך פסול¹³⁵ ועל דרך שיתבאר בסי' תרל"ב¹³⁶.

ומכל מקום אע"פ שסכך פסול אינו פוסל את הסוכה אלא אם כן יש בו ארבעה טפחים אבל אם אין בו ארבעה טפחים מותר אפילו לישב תחתיו¹³⁷ אעפ"כ יש ליזהר שלא להרחיק נויי הסוכה מן הסכך ארבעה טפחים¹³⁸ אע"פ שאין בהן ארבעה טפחים¹³⁹ גזירה שמא יהיה בהן ארבעה טפחים שאז אסור לישב תחתיהן¹⁴⁰:

ז וכל זה בנויי הסוכה אבל אם פירס תחת הסכך דבר שאינו נוי לסוכה יתבאר בסימן תרכ"ט¹⁴¹ ע"ש:

תרכת דיני סוכה שתחת סוכה ובו ט' סעיפים:

א סוכה שעל גבי סוכה¹⁴² שסככה של תחתונה היא קרקעיתה של עליונה¹⁴³ אם יש בין סכך התחתון לסכך העליון עשרה טפחים¹⁴⁴ שזהו שיעור הכשר גובה הסוכה¹⁴⁵ כמו שיתבאר בסימן תרל"ג¹⁴⁶ ויכול להשתמש בעליונה

¹²¹ סימן זה בשו"ע"ר לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם סי"ג.

¹²² גמרא י, רע"ב. רמב"ם פ"ה הי"ז. וראה גם לקמן סי' תרל"ח סי"ו.

¹²³ רב חסדא י, א. טור ושו"ע ס"ד, וסי' תרכ"ט סי"ט. וראה גם לקמן שם.

¹²⁴ רש"י שם. ד"ה הנשר. לבוש ס"ד.

¹²⁵ סי"א ואילך (והיינו אפילו כשהסדין נעשה מדבר הצומח מן הארץ).

¹²⁶ משמעות מ"א ס"ק ד (שגם כשאינו לנוי לא אסרינן מדינא אלא ברחב ד' טפחים). אליה רבה סק"ז.

¹²⁷ סימן זה בשו"ע"ר לא הגיע לידינו, וראה טור ושו"ע שם סי"א.

¹²⁸ שסכך פסול פוסל כל הסוכה, ואהל להפסיק פוסל רק לישב תחתיו, כדלעיל סי"א, ומבאר הטעם שלנאותה אינו נפסל מב' הטעמים.

¹²⁹ רש"י י, ב ד"ה פסולה. טור ולבוש ס"ד. וראה גם לקמן סי' תרנ"א ס"ד (לענין לולב).

¹³⁰ מרדכי רמז תשלו, בשם רבנו פרץ. לבוש סי' תרכ"ט (כשעשוי לנוי, לדעה הבי' שבלבוש שם).

¹³¹ לבוש כאן ס"ד.

¹³² רש"י י, א ד"ה אבל לנאותה. לבוש שם (כשעשוי לנוי). ב"ח סי' תרכ"ט ד"ה אפילו, ומ"א סי' תרכ"ט סקכ"ג (אף כשפורס להגן מפני החמה והעלין, לדעה הבי' שבשו"ע שם).

¹³³ לבוש כאן ס"ד (לענין סכך פסול ולענין אהל). ב"ח ומ"א שם (לענין סכך פסול).

¹³⁴ רב חסדא ורב בר רב הונא בגמרא י, ב. רמב"ם פ"ה הי"ח. רא"ש פ"א סי' יח. טור ושו"ע ס"ד.

¹³⁵ רא"ש פ"א סי' טו. ר"ן (ה, ב) ד"ה ולענין. וראה לקמן בסוף הסעיף שמ"מ לא יאסר (מדינא) אלא לישב תחתיהן.

¹³⁶ שו"ע סי"א.

¹³⁷ ראה שו"ע שם.

¹³⁸ מהרי"ל הלי' סוכה (ע' שסז). רמ"א ס"ד.

¹³⁹ מ"א סק"ד.

¹⁴⁰ ט"ז סק"ה.

¹⁴¹ סיום סימן זה בשו"ע"ר לא הגיע לידינו, וראה ב' הדעות בשו"ע שם סי"ט.

¹⁴² משנה ט, ב. טור ושו"ע סי"א.

¹⁴³ רש"י י, א ד"ה שתיהן וד"ה וקיימא.

¹⁴⁴ שמואל בגמרא י, א. רא"ש פ"א סי' טו. טור ושו"ע שם.

¹⁴⁵ גמרא שם בטעמא דשמואל.

¹⁴⁶ סימן זה בשו"ע"ר לא הגיע לידינו, וראה טור ושו"ע שם ס"ח.

בכרים וכסתות¹⁴⁷ ולא תפול בסוכה התחתונה העליונה כשרה והתחתונה פסולה שנאמר¹⁴⁸ בסכת תשבו וגוי חסר וא"ו שניה משמע סוכה אחת ולא תחת שני סככים¹⁴⁹.

אבל אם אינו יכול להשתמש בכרים וכסתות בעליונה אפילו ע"י הדחק¹⁵⁰ כיון שהעליונה אינה ראויה כלל אפילו לדירת עראי¹⁵¹ שהרי אפילו ע"י הדחק אינו יכול להשתמש בה בכרים וכסתות אינה נקראת סוכה כלל¹⁵² ואינה פוסלת את התחתונה משום סוכה שתחת סוכה.

וכן אם העליונה אינה גבוהה עשרה טפחים¹⁵³ או שחמתה מרובה מצילתה¹⁵⁴ אינה נקראת סוכה כלל לפסול את התחתונה :

ב לפיכך אם התחתונה היא צלתה מרובה מחמתה בלי צירוף צל סכך העליונה אז היא כשרה בכל ענין אפילו אם סכך העליונה גבוה יותר מעשרים אמה¹⁵⁵ מקרקעית התחתונה¹⁵⁶ ואע"פ שסכך העליונה הוא פסול לסוכה התחתונה מפני שהוא למעלה מעשרים אמה ונמצא שסכך פסול מיצל על התחתונה וכבר נתבאר בסימן תרכ"ו¹⁵⁷ שכל סכך פסול פוסל סכך כשר שתחתיו אע"פ כשרה התחתונה כשרה אפילו אם סכך העליון צלתה מרובה מחמתה¹⁵⁸ שלא אמרו שסכך פסול פוסל סכך כשר שתחתיו אלא בסכך שפיסולו הוא מחמת עצמו כגון מחובר או דבר שראוי לקבל טומאה אבל סכך שכשר מחמת עצמו אלא שדבר אחר גורם לו לפסול כגון שמונח למעלה מעשרים אמה אינו פוסל סכך כשר שתחתיו¹⁵⁹ כיון שהוא בעצמו ראוי לסיכוך בסוכה שתחתיו¹⁶⁰ :

ג אבל אם התחתונה אין צלתה מרובה מחמתה אלא ע"י צירוף צל סכך העליונה אם סכך העליונה הוא למעלה מעשרים אמה מקרקעית התחתונה פסולה¹⁶¹ שאין סכך פסול מצטרף לסכך כשר להשלים לכשיעור :

ד העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה¹⁶² אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה פסולה¹⁶³ והיושב בה אפילו בשעה שאין שם רוח כלל¹⁶⁴ לא יצא ידי חובתו לפי שאינה דירה כלל¹⁶⁵ אבל אם יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה אע"פ שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים כשרה¹⁶⁶ והיושב בה אפילו בשעה שהספינה מהלכת¹⁶⁷ יוצא ידי חובתו שהסוכה אינה צריכה להיות דירת קבע (שתהא ראויה לימים הרבה) אלא דירת עראי¹⁶⁸ :

ה העושה סוכתו בראש הגמל או בראש האילן¹⁶⁹ שראש האילן הוא קרקעית סוכתו¹⁷⁰ ועשה שם מחיצות וסיכך

147 רב דימי בגמרא שם, בשם אמרי במערבא. טור ושו"ע שם.

148 ויקרא כג, מב. ברייתא ט, ב.

149 רב נחמן בר יצחק שם. ר"ח שם עה"ג. לבוש סי' תרכו ס"א.

150 גמרא י, א אליבא דת"ק. טור ושו"ע שם.

151 ראה ר"ן (ה, רע"א). ב"י סוד"ה סוכה. לבוש ס"א. ט"ז סק"א.

152 ראה רש"י י, א ד"ה ומשני. לבוש שם.

153 שמואל שם. טור ושו"ע שם.

154 גמרא שם.

155 ר"ת בתוס' ט, ב ד"ה הא, ובמרדכי רמז תשלה. רמב"ם פ"ה סוף הכ"ב, לפירוש הכסף משנה שם. טור ושו"ע ס"א.

156 לבוש ס"א. וראה גם רש"י י, א סוף דבור הא'.

157 לדעה הא' דלעיל שם ס"ג-ח.

158 ט"ז סק"ב. וראה לעיל שם ס"י, שכ"ה לדעה הב' שם אף בסוכה תחת האילן.

159 ר"ת שם.

160 מרדכי שם.

161 גמרא ט, סוע"ב. ר"ת ורמב"ם שם. טור ושו"ע ס"א.

162 משנה כב, ב. טור ושו"ע ס"ב.

163 גמרא כג, א. טור ושו"ע שם.

164 ראה מ"א סי' תרל סקט"ז.

165 רש"י שם ד"ה לא כלום היא. לבוש ס"ב.

166 ברייתא וגמרא כג, א וכר"ע. טור ושו"ע שם.

167 מ"א סק"ד, ממשמעות הגמרא שם.

168 גמרא שם אליבא דר"ע.

169 משנה כב, ב. טור ושו"ע ס"ג.

170 רש"י שם ד"ה בראש האילן.

על גביהן¹⁷¹ כשרה ואין עולין לה בשבת ויו"ט¹⁷² שאסור להשתמש בבעלי חיים ובמחובר לקרקע בשבת ויום טוב¹⁷³ כמ"ש בסימן שלי"ו¹⁷⁴ ואין דוחין אפילו שבות של דברי סופרים מפני קיום מצות סוכה מטעם שנתבאר בסימן תקפ"ו¹⁷⁵ ע"ש :

ו ואפילו אם הסוכה היא על הארץ אלא שהקנים של סכך מסומכין על האילן אסור לכנוס לתוכה בשבת ויו"ט גזירה שמא ישתמש בהסכך שיניח שם חפציו¹⁷⁶ או יתלה בו שום דבר¹⁷⁷ ונמצא משתמש בצדדי האילן¹⁷⁸ דהיינו הסכך שסמוך על האילן נקרא צדדי האילן ואסור להשתמש בו בשבת ויו"ט כמ"ש בסי' שלי"ו¹⁷⁹ :

ז במה דברים אמורים בימים הראשונים שהיו רגילים להשתמש בסכך להניח ולתלות שם חפציהם¹⁸⁰ אבל עכשיו שאין רגילין בכך אין חוששין לכך ולפיכך יש להתיר ליכנס לתוכה בשבת ויו"ט¹⁸¹.

ומכל מקום לכתחלה אין לסמוך את הסכך על האילן שאין מעמידין את הסכך לכתחלה אלא בדבר הראוי לסכך¹⁸² כמו שיתבאר בסי' תרכ"ט¹⁸³ עיין שם הטעם :

ח ואם ראשי הקנים של הסכך נסמכים על ראש הגמל אפילו בדיעבד פסולה לפי שאין לה קבע שהרי הגמל סופן לילך מכאן ויפול הסכך¹⁸⁴ ולא הכשירו סוכה בראש הגמל אלא אם כן סיכך על גבי מחיצות שעל גבי הגמל¹⁸⁵ שהסוכה מטלטלת עם הגמל :

ט העושה מקצת קרקעית סוכתו ומקצת דפנותיה על ראש האילן ומקצת קרקעיתה ומקצת דפנותיה על דבר אחר¹⁸⁶ וסיכך על גבי הדפנות¹⁸⁷ אם היא עשויה בענין שאם ינטל האילן תשאר היא עומדת על הדבר אחר ולא תפול מותר לעלות לה בשבת ויו"ט¹⁸⁸ בסולם שלא על דרך האילן¹⁸⁹ ואם לאו אין עולין לה בשבת ויו"ט דכיון שסמיכתה על האילן נמצא כשנכנס לתוכה משתמש בצדדי האילן כמו שבארנו למעלה¹⁹⁰ :

תרכט ממה צריך להיות הסכך ובו ל"ג סעיפים :

א אין מסככין אלא בדבר שהוא צומח מן הארץ והוא תלוש מן הקרקע¹⁹¹ ואינו מקבל טומאה¹⁹² אבל אם אינו צומח מן הארץ אע"פ שאינו מקבל טומאה כגון עורות בהמה שלא נעבדו שאינן מקבלין טומאה¹⁹³ או עפר¹⁹⁴ או

171 רש"י שם. ר"ן (י, א) ד"ה מתני' הסומך, בשם הרמב"ן במלחמות שם. הובא ב"י סי' תרל קרוב לסופו. מ"א סק"ה. וכדלקמן סוף סי', וסי' תרכט סי"א-ב, שלכתחלה לא יסמוך הסכך על דבר הפסול לסכך.
172 משנה שם. טור וש"ע שם.
173 ר"ן (י, ב) ד"ה מתני' וביי סוף הסי' ולבוש סי"ג וט"ז סק"ג מביצה לו, ב.
174 סי"א (אילן), וסי' שה סכ"ג (בהמה).
175 סכ"ב. וראה גם לקמן סי' תרמ ס"י.
176 **רא"ש** פ"ב סי' ד, כפירוש רש"י שבת קנד, ב ד"ה שתים, וכפירוש הא' בתוס' שם ד"ה שתים. מ"א סק"ו.
177 מ"מ פ"ד ה"ו.
178 מסקנת הגמרא שבת שם. וראה רש"י שם ד"ה דחק.
179 סעיף כ.
180 מ"א שם, ממשמעות המ"מ שם. וראה גם תוס' שם.
181 מ"א שם.
182 מ"א סי' תרכט סק"ט.
183 סעיף יא.
184 ע"פ ר"ן (י, א) ד"ה מתני' הסומך, בשם הראב"ד בהשגות שם (לענין כרעי המטה). מ"א סי' תרל סק"ד.
185 כדלעיל סי"ה.
186 **רש"י** כב, ב ד"ה שתים. טור וש"ע סי"ג.
187 ר"ן (יא, א) ד"ה שתים (וכדלעיל סי"ה).
188 משנה כג, רע"א. טור וש"ע שם.
189 שזה אסור, כדלעיל סי' שלו סי"ב וש"נ.
190 סעיף ו.
191 יתבאר לקמן סי"כ.
192 **משנה** יא, א. טור וש"ע סי"א.
193 רש"י שם ד"ה ואין. טור וש"ע שם.
194 ר"ן (ז, ב) ד"ה מתני'. **רמ"א** סי"א.

מיני מתכות¹⁹⁵ אע"פ שלא עשה מהן כלים שאינן מקבלין טומאה. וכן כל דבר שראוי לקבל טומאה¹⁹⁶ אע"פ שהוא צומח מן הארץ כגון כל מיני אוכלין¹⁹⁷ אע"פ שלא הוכשרו¹⁹⁸ וכל מיני כלים אפילו של עץ¹⁹⁹ שיש להן בית קבול²⁰⁰ שהן מקבלין טומאה אין מסככין בהן שנאמר²⁰¹ חג הסכת תעשה לך באספך מגרנד ומיקבך בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר²⁰² דהיינו קשין²⁰³ או שבולת וקנין²⁰⁴ שאוספים אותן מן הגורן והיקב ומהן וכיוצא בהן שצומחין מן הארץ ואינן מקבל טומאה תעשה לך סוכות²⁰⁵ ולא מדברים אחרים²⁰⁶:

ב כל דבר שהיה ראוי לקבל טומאה שעה אחת אע"פ שאחר כך נטהר מלקבל טומאה כגון כלים שנשברו ואין בשבריהן כשיעור הראוי לקבלת טומאה²⁰⁷ וכן מטלניות שבלו ולא נשתייר בהן שלש אצבעות על שלש אצבעות²⁰⁸ ששוב אין מקבלין טומאה²⁰⁹ וכן בית יד של כלי שנשבר מן הכלי²¹⁰ שבעודו מחובר לכלי היה מקבל טומאה כמוהו ועכשיו נטהר מלקבל שום טומאה כל אלו כיון שפעם אחת היו ראויין לקבלת טומאה²¹¹ גזרו חכמים עליהם²¹² שלא לסכך בהן לעולם ואם עבר וסיכך סוכתו פסולה כמו המסכך בסכך שהוא פסול מן התורה²¹³:

ג הבית יד של חצים יש עושין אותן זכרים דהיינו שאין נוקבין בהן שום נקב אלא עושין בחץ כעין בית קבול ותוחבין את הבית יד לשם ויש עושין אותן נקיבות דהיינו שעושין נקב בראשן והחץ עשוי כמרצע ונכנס לתוך הנקב והזכרים אין מקבלין טומאה לפי שאין להם בית קבול²¹⁴ ולפיכך מותר לסכך בהן²¹⁵ אם עדיין לא היו קבועין בהחץ מעולם²¹⁶ אבל הנקיבות כיון שיש בהן בית קבול אע"פ שהבית קבול עשוי למלאות ע"י החץ²¹⁷ מלוי עולם שלא להתרוקן עוד²¹⁸ אעפ"כ הוא מקבל טומאה ולפיכך אם סיכך בהן סוכתו פסולה²¹⁹:

ד קנים הנבראים חלולים אע"פ שיש להן בית קבול אין מקבלין טומאה לפי שלא נעשה לקבלה ולפיכך מותר לסכך בהם²²⁰ וכן מותר לסכך בצינור לפי שלא נעשה לקבלה²²¹:

¹⁹⁵ רמב"ם פ"ה ה"ב. טור ושו"ע שם.

¹⁹⁶ **משנה** שם (שהוא מקבל טומאה). ט"ז ס"ק ב (ראוי). מ"א ס"ק יא (אפילו חדשים שידוע שלא נטמאו). וראה גם לקמן ס"י ושי"נ.

¹⁹⁷ ברייתא יג, ב וכת"ק. רמב"ם פ"ה ה"ג. רא"ש פ"א ס"י כז. טור ושו"ע ס"ט.

¹⁹⁸ רש"י יג, ב ד"ה ופוסלין (כדלקמן ס"י ט), לפירוש התוס' שם ד"ה ירקות (דמיירי שלא הוכשרו). תוס' ר"י שם.

¹⁹⁹ רמב"ם שם ה"ב. לבוש ס"ב.

²⁰⁰ משא"כ פשוטי כלי עץ, שאם הם רחבים קצת נאסרו רק מדרבנן (כדלקמן ס"י ד ושי"ט), ואם אינם רחבים לא נאסרו אף מדרבנן (ט"ז סק"ה. מ"א סק"א. וכדלקמן ס"ג).

²⁰¹ דברים טז, יג.

²⁰² רבי יוחנן בגמרא יב, א. לבוש ס"א.

²⁰³ רש"י שם ד"ה פסולת.

²⁰⁴ ברש"י שם: ואשכולות ריקנים. וכ"ה בט"ז ס"ק א. ואולי צ"ל כן גם כאן.

²⁰⁵ רש"י ר"ה יג, א ד"ה ואמר מר.

²⁰⁶ ראה פרדס חבי"ד 9 ע' 95.

²⁰⁷ **גמרא** טז, א. רמב"ם פ"ה ה"ב. טור ושו"ע ס"ב.

²⁰⁸ גמרא שם. רמב"ם שם.

²⁰⁹ ראה שבת כו, ב. רמב"ם ה"ל כלים פכ"ב ה"א. וראה גם לעיל ס"י רסד ס"טו.

²¹⁰ **ב"ח** ד"ה סככה. **מ"א** סק"ב, בפירוש דברי השלטי גבורים ו, ב אות ג, בשם הרי"ז. וראה לקמן ס"ג ושי"נ.

²¹¹ תוס' שבת כו, א ד"ה אין בו.

²¹² רש"י טו, ב ד"ה בבלאי. וראה גם רמב"ם שם.

²¹³ משמעות **הגמרא** שם. וראה חקרי הלכות ח"א לד, ב.

²¹⁴ רש"י יב, ב ד"ה סככה וד"ה זכרים וד"ה נקבות.

²¹⁵ **גמרא** שם. טור ושו"ע ס"ג.

²¹⁶ **מ"א** שם. **ב"ח** ד"ה סככה, בפירוש דברי השלטי גבורים שם, בשם הרי"ז (שאם יש בהם ברזל מקבלים טומאה ע"י הברזל).

²¹⁷ גמרא שם. וראה לקמן ס"יא (בסולם).

²¹⁸ רש"י שם ד"ה העשוי.

²¹⁹ גמרא שם. טור ושו"ע שם.

²²⁰ שו"ת **הרא"ש** כלל כד ס"י יב. הובא **ב"י** ד"ה סככה. לבוש ס"ג. **מ"א** סוף סק"ב.

²²¹ מקוואות פ"ד מ"ג. רא"ש שם. ב"י ומ"א שם. וראה גם לקמן ס"ח (במוסגר).

ה סיככה בפשתי העץ שלא דך אותן במכתשת ולא ניפץ אותן במסרק כשרה²²² שעדיין ניכרים שהן עץ²²³ אבל אם דך אותן במכתשת אע"פ שלא ניפץ אותן במסרק פסולה²²⁴ מדברי סופרים²²⁵ לפי שנשתנית צורתן וכאלו אינן] מגידולי קרקע²²⁶ והוא הדין צמר גפן או קנבוס שניפץ אותן אין מסככין בהם²²⁷ וכן נעורת של פשתן הנידק מן הפשתן אין מסככין בו²²⁸:

ו מסככין בחבלים של גמי ושל סיב²²⁹ לפי שהחבלים אין מקבלין טומאה שאין להם בית קבול²³⁰ אבל חבלים של פשתן ושל קנבוס אין מסככין בהן²³¹ מפני שנשתנה צורתו וכאלו אינו מגידולי קרקע²³²:

ז מחצלת של קנים²³³ ושל קש²³⁴ ושל גמי ושל שיפה²³⁵ בין שהיא חלקה שראויה לשכיבה בין שאינה חלקה²³⁶ אם היא קטנה²³⁷ דהיינו שאין בה אלא כדי שכיבה²³⁸ סתמא עומדת לשכיבה²³⁹ וראויה לקבל טומאה אם ישכב עליה הזב ולפיכך אין מסככין בה אפילו עדיין לא שכב עליה הזב²⁴⁰ אלא אם כן עשאה לסיכוך²⁴¹ או שלקחה מן האומן כדי לסכך בה שהאומן עושה בסתם למכרן למי שצריך להן כל אחד ואחד לפי צרכו וא"כ יש לילך אחר דעת הלוקח בעת קנייתו²⁴² ואם דעתו לסיכוך אע"פ שיש לה שפה²⁴³ בענין שראויה לקבלה אעפ"כ אינה מקבלת טומאה וקיבול זה אינו חשוב כלום כיון שהמחצלת אינה עשויה לקבלה²⁴⁴:

ח אבל אם היא גדולה יותר מכדי שכיבה סתמא עומדת לסיכוך²⁴⁵ ואפילו אם ישכב עליה הזב אינה מקבלת טומאה²⁴⁶ כיון שאינה מיוחדת לשכיבה ולכן מסככין בה במה דברים אמורים כשאין לה שפה מקפת אבל אם יש לה שפה מקפת²⁴⁷ (מארבע רוחותיה²⁴⁸) בענין שראויה לקבלה אין מסככין בה לפי שסתמא עשויה גם לתשמיש ליתן פירות על גבה²⁴⁹ (ואפילו אם ניטל שפתה אין מסככין בה²⁵⁰ כמו שאין מסככים בשברי כלים²⁵¹ כמו

222 **גמרא** יב, ב. רי"ף (ו, ב). רמב"ם פ"ה ה"ד. רא"ש פ"א סי' כד. טור ושו"ע ס"ד.
 223 רי"ף **ורמב"ם** ורא"ש שם (דעדיין עץ הוא). וכדלקמן בסמוך, שתלוי אם ניכר ולא נשתנית צורתה.
 224 ספק דרבה בר בר חנה שם. אליה זוטא סק"ג בשם תניא רבתא סי' פב (ענין הסוכה).
 225 תוס' שם ד"ה באניצי. ב"י ד"ה בפשתן. הגהת הלבוש ס"ד. ט"ז ס"ק ו.
 226 רמב"ם שם. הגהת הלבוש שם. מ"א סק"ג.
 227 ב"ח סוד"ה בפשתן. מ"א שם.
 228 מ"א שם.
 229 **ירושלמי** פ"א ה"ה. רמב"ם פ"ה ה"ד. טור ושו"ע ס"ה.
 230 מ"מ שם. ב"י ד"ה בחבלים.
 231 ירושלמי שם. מ"מ שם. טור ושו"ע שם.
 232 מ"מ שם. ב"י שם. מ"א סק"ד.
 233 **משנה** יט, ב. טור ושו"ע ס"ו.
 234 רא"ש פ"א סי' לז. טור ושו"ע שם.
 235 ברייתא כ, א. טור ושו"ע שם.
 236 כרבי יוסי ורבי דוסא בברייתא שם. רא"ש שם בדעת הרי"ף. טור ושו"ע שם.
 237 רב פפא בגמרא שם אליבא דכו"ע. טור ושו"ע שם.
 238 ר"ן (ט, ב) ד"ה גמרא אסקה. ב"י ד"ה ומ"ש מחצלת. לבוש ס"ו.
 239 רב פפא שם. טור ושו"ע שם.
 240 ר"ן שם. ב"י שם. וכדלעיל ס"א (שראוי).
 241 רש"י שם ד"ה אלא. טור ושו"ע שם.
 242 רא"ש פ"א סי' לז, וטור, בשם ה"ר ישעיה (אף במקום שהמנהג להשתמש בהם לשכיבה, ובוה חולקים עליו). ט"ז ס"ק ז (במקום שאין מנהג מבורר, לדברי הכל). וראה לקמן ס"ט.
 243 שו"ת רדב"ז ח"א סי' צז [ח"ד סי' איקסח]. מ"א סק"ו.
 244 רדב"ז שם.
 245 רב פפא כ, א בדעת בדעת תנא קמא **במשנה** יט, ב. טור ושו"ע ס"ו.
 246 ר"ן (ט, ב) ד"ה גמרא אסקה. ב"י ד"ה ומ"ש מחצלת.
 247 **גמרא** כ, ב. רש"י שם ד"ה גדנפא. טור ושו"ע שם.
 248 ראה מקוואות פ"ד מ"ב, ופירוש הרא"ש שם. שו"ע יו"ד סי' רא ריש סל"ו. וכדלעיל סוף ס"ד ושי"נ.
 249 רש"י שם.
 250 **טור ושו"ע** שם.
 251 ב"י ד"ה ומ"ש שאפילו. לבוש ס"ו.

שנתבאר²⁵² :

ט וכל זה במקום שאין מנהג מבורר בתשמישי המחצלאות²⁵³ אבל במקום שהמנהג של רוב בני העיר להשתמש במחצלאות קטנות לסיכוך מותר לסכך בהן אפילו בסתם מחצלת קטנה²⁵⁴ אלא אם כן ידוע שנעשים לשכיבה במקום שמנהג רוב בני העיר להשתמש במחצלאות גדולות לשכיבה²⁵⁵ כמו שהמנהג הוא במקומות האלו²⁵⁶ אין מסככין במחצלת גדולה ואפילו אם ידוע שמחצלת זו נעשית לסיכוך אין לסכך בה מפני מראית העין שאין הכל יודעין בזה ויאמרו שנעשית לשכיבה כמו שהוא מנהג רוב בני העיר²⁵⁷ :

י וכן במקום שנוהגים לקבוע מחצלאות בגגין כעין תקרה אין מסככין בהן²⁵⁸ אפילו נעשו לסיכוך שאינן מקבלין טומאה גזירה שמא ישב תחת תקרת הבית²⁵⁹ העשויה ממחצלאות שיאמר מה בין מחצלאות אלו למחצלאות אלו²⁶⁰ ומחצלאות של תקרת הבית פסולין מן התורה שלא הוקבעו שם לשם צל אלא לשם דירה²⁶¹ :

יא הסולם יש להסתפק בו²⁶² אם הוא מקבל טומאה לפי שאין בו בית קבול והרי הוא כשאר כל פשוטי כלי עץ שאינן מקבלין טומאה או אפשר שהנקבים שהשליבות תקועות בהן הן דומין לבית קבול ולפיכך אין לסכך בו²⁶³ .

ולכתחילה יש לזהר שלא להניחה על גבי הגג כדי להניח עליו הסכך²⁶⁴ וכן שלא להניחו על גבי הסכך כדי להחזיקו²⁶⁵ שלא יפזרנו הרוח והוא הדין שאין מחזיקין²⁶⁶ ואין מעמידין²⁶⁷ את הסכך לכתחלה בכל דבר שראוי לקבל טומאה כגון כסא וספסל²⁶⁸ גזרה שמא יסכך בהן²⁶⁹ :

יב במה דברים אמורים כשהסיכוך בעצמו מונח על גבי דבר שמקבל טומאה או שדבר המקבל טומאה מונח על גבי הסכך ממש ומחזיקו אבל אם הסכך מונח על גבי כלונסאות או על גבי יתדות והן מונחים על גבי דבר המקבל טומאה אין בכך כלום²⁷⁰ ומותר לעשות כן לכתחלה²⁷¹ ואע"פ שדבר המעמיד ומחזיק את הסכך נסמך על גבי דבר הפסול לסיכוך אין בכך כלום שהרי כל סוכה שבעולם מעמידה הסכך הן נסמכים על גבי קרקע עולם²⁷² הפסולה לסיכוך²⁷³ :

יג וכל זה לכתחילה אבל בדיעבד²⁷⁴ שכבר העמיד את הסכך עצמו בדבר המקבל טומאה מותר לישוב בה

²⁵² סעיף ב.

²⁵³ ט"ז סק"ז. וראה גם מ"א ס"ק ז.

²⁵⁴ רא"ש פ"א ס"י לז. רמ"א ס"ו. לבוש שם. בי"ח ד"ה כתב ה"ר ישעיה.

²⁵⁵ רא"ש שם. טור. לבוש שם.

²⁵⁶ מ"א סק"ה, בשם מעגלי צדק (קצת דיני סוכה בקצור).

²⁵⁷ טור בשם רא"ש שם. לבוש שם.

²⁵⁸ כלבו ס"י עא (לז, ב). רמ"א ס"ו.

²⁵⁹ ט"ז סק"ח.

²⁶⁰ כמו בנשרים די טפחים, דלקמן סכ"ט ושי"נ.

²⁶¹ כדלעיל ס"י תרכו ס"א. לקמן שם.

²⁶² שו"ת הרשב"א ח"א ס"י קצו, ובמיוחסות ס"י רטו. הובא בתרומת הדשן ס"י צ. שו"ע ס"ז.

²⁶³ ט"ז סק"ט. מ"א ס"ק ח. שו"ת הרשב"א ח"א רס"י קצה. וכדלעיל ס"ג (בבית יד הנקבות של חצים).

²⁶⁴ תרומת הדשן שם, בדעת הרשב"א שם. שו"ע שם.

²⁶⁵ מהרי"ל ה"י סוכה (ע"י שסג). רמ"א ס"ז. מ"א סוף סק"ט.

²⁶⁶ מהרי"ל שם. רמ"א שם.

²⁶⁷ ר"ן (י, א) ד"ה ולענין הלכה כיון. מ"א סק"ט. וראה גם לעיל ס"י תרכח ס"ז.

²⁶⁸ מהרי"ל שם. רמ"א שם.

²⁶⁹ ר"ן שם. מ"א שם.

²⁷⁰ ריטב"א כא, ב ד"ה וחד אמר. ר"ן (י, א) ד"ה מתניי הסומך, בשם הרמב"ן במלחמות שם. הובא ב"י סוס"י תרל. מ"א סוף סק"ט.

²⁷¹ מ"א שם.

²⁷² ראה רמב"ן שם. ריטב"א שם.

²⁷³ כדלעיל ס"א (עפר).

²⁷⁴ מ"א סוף סק"ט.

לכתחלה²⁷⁵.

ואפילו לכתחלה מותר להניח את הסכך עצמו על גבי הדפנות²⁷⁶ אפילו אם הן מן הפסול לסיכוך²⁷⁷ כגון חומת אבנים לפי שאין לגזור שמא יסכך סוכתו באבנים שהכל יודעין שהאבנים פסולין לסיכוך²⁷⁸ שהרי אין זו סוכה כלל אלא כעין בית דירת קבע²⁷⁹.

וכן מותר לכתחילה לחבר כלונסאות הסוכה שהסכך מונח עליה לדפנות הסוכה ע"י מסמרים של ברזל או לקשרן בחתיכות בגדים המקבלין טומאה²⁸⁰ כיון שהסכך עצמו מונח על גבי כלונסאות שאינן מקבלין טומאה וכשרים לסיכוך²⁸¹:

יד כל פשוטי כלי עץ הרחבים קצת וראוי להניח עליהם דבר כגון שולחן ומגריפה ומרדה גזרו חכמים עליהם טומאה לפי שהן דומין לבית קבול לפיכך אין לסכך בהן²⁸² וכן אין להניחן על גבי הסכך להחזיקו אפילו אם נשברו²⁸³ כיון שהיו ראויים לקבל טומאה שעה אחת גזרו עליהן²⁸⁴:

טו כל ידות האוכלין²⁸⁵ כגון קשין של שבליים וזמורות של ענבים ומכבדות של תמרים²⁸⁶ מקבלין טומאה בשעה שהן מחוברין²⁸⁷ להאוכל שנאמר²⁸⁸ טמא הוא לכם ודרשו חכמים²⁸⁹ לכם לכל דבר שהוא צורך לכם באוכל הזה²⁹⁰ דהיינו ידות²⁹¹ הוא מקבל טומאה כאוכל עצמו²⁹².

ואינו נקרא יד אלא שלשה טפחים בקשין של מין שבליים²⁹³ הנקצרין במגל (אבל מין שבליים שאין דרכן להקצר במגל אלא עוקרין אותן ביד אין שיעור לידותיהן²⁹⁴ שאפילו הן ארוכין הרבה הן מקבלים טומאה משום יד) וארבעה טפחים במכבדות של תמרים²⁹⁵ ושני טפחים בזמורות של ענבים דהיינו טפח אחד מימין האשכול התלוי בזמורה וטפח אחד משמאלו²⁹⁶ אבל אם הן ארוכים יותר משיעור הזה אין מקבל טומאה אלא מה שהוא סמוך להאוכל כשיעור הזה²⁹⁷:

טז לפיכך המסכך סוכתו בקשין של שבליים ובזמורות ובהן ענבים ובמכבדות ובהן תמרים אם אין הקשין והזמורות והמכבדות ארוכין כל כך עד שיהא בהן רוב נגד האוכל והיד שלו הרי היא פסולה²⁹⁸ במה דברים

275 משמעות הטור והשו"ע סוס"י תרל, עיין מ"א שם. וראה עדי"ז לקמן סוף סכ"א.

276 ריטב"א שם. ר"ן שם. רמב"ן שם. מ"א סק"ט.

277 מ"א שם.

278 ר"ן שם. מ"א שם.

279 ראה לעיל סיי תרכו ס"א.

280 תרומת הדשן סיי צא. שו"ע ס"ח.

281 מ"א סוף סק"ט.

282 תוס' סוכה ה, א סוד"ה מסגרתו. מ"א סוף סק"א. וראה גם ט"ז ס"ק ה. ואם אינן מיוחדין לתשמיש, ראה לקמן סל"א.

283 מ"א שם.

284 כדלעיל ס"ב.

285 משנה עוקצין פ"א מ"א. רמב"ם הלי טומאת אוכלין פ"ה ה"א.

286 גמרא [ברייתא] יג, ב (שם גם: סוכי תאנים. ולא נתפרש שיעורו במשנה דלקמן).

287 רמב"ם שם ה"ה.

288 ויקרא יא, לח.

289 חולין קיח, א. רמב"ם שם.

290 רש"י שם ד"ה טמא הוא לכם.

291 חולין שם.

292 רש"י שם ד"ה טמא.

293 משנה שם מ"ג. רמב"ם שם ה"כ. שו"ת הרא"ש כלל כד סיי יד. מ"א ס"ק יב.

294 משנה שם. רמב"ם שם. מ"א שם.

295 משנה שם. רמב"ם שם.

296 משנה שם ופירושו ר"ש שם. והיינו כשכרת את האשכולות עם הזמורה.

297 מ"א שם. וראה גם רש"י יג, ב ד"ה על הידות.

298 גמרא [ברייתא] יג, ב כת"ק. רא"ש פ"א סיי כז. טור ושו"ע ס"י.

אמורים כשקצר או בצר אותן לאכילה²⁹⁹ שאז צריך חיבור היד עם האוכל לאחוז בו את האוכל³⁰⁰ אבל אם קצרן ובצרן לסיכוך³⁰¹ שאז אין נוח לו חיבור היד עם האוכל שהרי האוכל פוסל סוכתו³⁰² ולכן אין היד מקבל טומאה שאין היד מקבל טומאה אלא מחמת שהוא טפל ומשמש לאוכל ונחשב כאוכל עצמו³⁰³ משא"כ אוכל זה שאין צריך לו כלל לסיכוך שבשבילו קצרו ואין היד טפל אליו ולפיכך היד מצטרף עם שאר אורך הקשין והזמורות לבטל את האוכל ברוב³⁰⁴:

יז ואם מתחלה קצרן ובצרן לאכילה ואח"כ נמלך עליהן לסיכוך³⁰⁵ אין המחשבה מוציאה את הידות מידי קבלת טומאה עד שיעשה בהן מעשה שניכר³⁰⁶ כשקצר או בצר³⁰⁷ שרוצה אותם לסיכוך ולא לאכילה כגון שידוש אותן במקבות או ברגלי בהמה³⁰⁸:

יח כל שהוא מאכל בהמה ואין בני אדם אוכלין אותו אלא לרפואה³⁰⁹ כגון פינו"גי הנקרא בערבי שומ"ר מסככין בו לכתחלה³¹⁰:

יט סיכך בירקות שממהרים להתייבש³¹¹ תוך שבעה ימים³¹² וליפול העלין עד שישאר אויר³¹³ הרי הן חשובין כאלו נפלו מיד³¹⁴ אע"פ שעדיין לא יבשו³¹⁵ ופוסלין את הסוכה³¹⁶ אפילו מן הצד בשלשה טפחים³¹⁷ כדין אויר כמו שיתבאר בסי' תרל"ב³¹⁸ ואף על פי שהן מקבלין טומאה אין דינן כסכך פסול שאינו פוסל אלא בארבעה טפחים באמצע הסכך³¹⁹ דכיון שסופן ליבול וליפול תוך החג³²⁰ אין שם סכך עליהן³²¹ וכאלו אינן כלל³²²:

כ כל דבר המחובר לקרקע אין מסככין בו³²³ לפי שאינו דומה לפסולת גורן ויקב שהם תלושים מן הקרקע³²⁴ ואם סיכך במחובר ואחר כך קצצו פסול³²⁵ שנאמר³²⁶ חג הסכות תעשה כו' תעשה ולא מן העשוי³²⁷ בפסול³²⁸

²⁹⁹ גמרא שם. רא"ש שם. טור ושו"ע שם.

³⁰⁰ ראה רש"י שם ד"ה הבוצר.

³⁰¹ רב מנשיא בר גדא אמר רב הונא שם.

³⁰² רש"י שם ד"ה הקוצר.

³⁰³ ראה רא"ש שם (חשיבי כאוכל). רמב"ם שם הי"ד (נחשב כאוכל).

³⁰⁴ ברייתא שם כתי"ק. טור ושו"ע שם. וראה לעיל סי' תרכו ס"ה ואילך (אופני ביטולו ברוב).

³⁰⁵ גמרא שם. טור ושו"ע שם.

³⁰⁶ טור ושו"ע שם.

³⁰⁷ משא"כ אח"כ לא מהני, כדעיל ס"ב. וראה דברי נחמ"י סוכה שם. מ"מ וציונים.

³⁰⁸ רש"י יד, א ד"ה אלא למאן. ב"י ד"ה ומ"ש ואם קצרו.

³⁰⁹ ארחות חיים הלי' סוכה סי' יד, בשם ה"ר יחיאל וה"ר שמואל מאיוור"א. רבנו ירוחם נ"ח ח"א (נו, א) בטעם ה"ב. רמ"א סי"א.

³¹⁰ שו"ת הרא"ש כלל כד סי' יד (מטעם אחר). ארחות חיים ורבנו ירוחם שם. שו"ע סי"א.

³¹¹ גמרא יג, ב. טור ושו"ע סי"ב.

³¹² ר"ן (ז, א) ד"ה גרסי'. רמ"א סי"ב. ט"ז סי"ק יד.

³¹³ בי"ח ד"ה ואם סיכך. מ"א סקי"ג. ט"ז שם.

³¹⁴ לבוש סי"ב.

³¹⁵ בי"ח שם.

³¹⁶ גמרא ורש"י שם ד"ה ופוסלין. טור ושו"ע שם.

³¹⁷ רש"י שם. הגהות מיימוניות פ"ה ה"ג אות ב. רמ"א שם.

³¹⁸ סימן זה בשוע"ר לא הגיע לדינו, וראה טור ושו"ע שם ס"ב.

³¹⁹ רש"י שם.

³²⁰ לבוש שם.

³²¹ ראה מ"מ וציונים.

³²² גמרא שם. לבוש שם.

³²³ משנה יא, א. טור ושו"ע סי"ג.

³²⁴ רש"י ט, ב ד"ה הא קמצטרף סכך. לבוש ס"א. וראה לעיל ס"א.

³²⁵ ברייתא וגמרא יא, ב. טור ושו"ע סי' תרכו ס"ב.

³²⁶ דברים טז, יג.

³²⁷ ברייתא שם. וראה גם לעיל שם סט"ז.

³²⁸ רש"י יא, א ד"ה ויתב.

שהעשייה הראשונה שהיא בפסול אינה חשובה עשייה כלל כאלו לא עשה מאומה³²⁹ ומה שאחר כך מכשירו על ידי קציצת האילן אין זו חשובה עשייה³³⁰ כיון שאינו עושה מעשה חדש בהסכך דהיינו שאינו סותר כלל³³¹ לפיכך אין לו תקנה אלא אם כן ינענע³³² כל הסכך הפסול שקצצו³³³ דהיינו שמגביהו מעט³³⁴ וחוזר ומניחו³³⁵ שבשעה שמגביהו נתבטלה עשייה הראשונה³³⁶ שהיתה בפסול ואח"כ כשמניחו הוא עושה מעשה חדש בגוף הסוכה :

כא יש דברים שאסרו חכמים לסכך בהן³³⁷ לכתחלה³³⁸ והם מיני עשבים שריחם רע³³⁹ אע"פ שאינן ראויין לאכילה ואין מקבלין טומאה³⁴⁰ וכן מיני סנה שעליהן נושרין³⁴¹ תמיד אע"פ שלא בשעת הרוח³⁴² לפי שאנו חוששין שמא מתוך שריחן רע או מתוך שעליהן נושרין יצא מן הסוכה³⁴³ ואם עבר וסיכך בהן כשרה³⁴⁴ ומותר לישב בה לכתחלה³⁴⁵ :

כב חבילי קש וחבילי עצים אין מסככין בהן³⁴⁶ כשהן אגודין³⁴⁷ מפני שפעמים שאדם בא מן השדה בערב³⁴⁸ בכל ימות החמה³⁴⁹ וחבילתו על כתיפו ומניחה על גבי סוכתו³⁵⁰ שיש לו כל ימות החמה למקנהו³⁵¹ כדי ליבשה³⁵² ולא לשם סכך³⁵³ וכשמגיע החג נמלך עליה לסיכוך³⁵⁴ והתורה אמרה³⁵⁵ תעשה ולא מן העשוי³⁵⁶ בפסול³⁵⁷ וחבילה זו שהונחה שם שלא לשם סכך אפילו לצל³⁵⁸ אלא כדי ליבשה אין שם סכך עליה³⁵⁹ ונמצא שעשייתה של סוכה זו היא בפסול לפיכך גזרו חכמים³⁶⁰ שלא יסככה בחבילות אפילו הוא מטילה על הסוכה לשם מצות סוכת החג גזירה משום חבילות של כל ימות החמה³⁶¹ :

329 ראה גם לעיל סי' י ס"ד, ושי"נ.

330 גמרא יא, ב. טור שם.

331 ראה רש"י שם.

332 גמרא יא, א. טור ושו"ע שם.

333 ר"ן (ו, א) ד"ה אוקימנא.

334 רש"י שם.

335 רש"י ושו"ע שם. וראה מ"מ וציונים.

336 רש"י שם (ניענוע קרוב לסתירה הוא).

337 **גמרא** יב, סוע"ב. טור ושו"ע סי"ד.

338 רא"ש פ"א סי' כה. טור ושו"ע שם.

339 גמרא יג, רע"א. טור ושו"ע שם.

340 רש"י יב, סוע"ב ד"ה מסככין. טור ושו"ע שם.

341 גמרא יג, רע"א. טור ושו"ע שם.

342 בי"ח סוף הסי'. מ"א סקט"ו.

343 גמרא שם. טור ושו"ע שם.

344 **רמב"ם** פ"ה ה"ב. **רא"ש** שם. מ"א סק"ד.

345 מ"א שם ממשעות לשון הרמב"ם שם. וראה עד"ז לעיל סי"ג.

346 **משנה** יב, א. רמב"ם פ"ה ה"י. טור ושו"ע סט"ו.

347 רש"י שם ד"ה אין מסככין.

348 רבי יוחנן בגמרא שם. טור ושו"ע שם.

349 רש"י שם ד"ה פעמים.

350 גמרא שם. טור ושו"ע שם.

351 **רש"י** שם ד"ה ומניחה.

352 גמרא שם. טור ושו"ע שם.

353 רש"י שם. טור.

354 רש"י שם.

355 דברים טז, יג.

356 גמרא שם. טור ושו"ע שם.

357 רש"י שם ד"ה והתורה. טור ושו"ע שם.

358 רש"י שם. טור. לבוש סט"ו. מ"א סקט"ז. וכלקמן סכ"ח שפסולה מהתורה.

359 רש"י שם.

360 גמרא שם. טור ושו"ע שם.

361 רש"י שם.

כג וכיון שלא אסרו אלא מפני גזירה זו לא הוצרכו לאסור אלא בחבילה שדרך ליבשה³⁶² דהיינו שיש בה לא פחות מן עשרים וחמשה קנים³⁶³ אבל חבילה שאין בה עשרים וחמשה קנים מותר לסכך בה³⁶⁴:

כד ואם עשרים וחמשה קנים או יותר³⁶⁵ יוצאין מגזע אחד והן מפורדין בראשן השני ואגדן שם³⁶⁶ אף על פי כן כיון שעיקרן אחד אינו דומה לחבילה שדרך ליבשה ולכן מותר לסכך בה ואם אגד עמהן קנה אחד³⁶⁷ שאינה מחוברת עמהן בעיקר אחד אם יש בחבילה זו עם קנה זה עשרים וחמשה קנים נקראת חבילה ואין מסככין בה³⁶⁸:

כה קנים שעושין אותן חבילות חבילות כדי למכרן בשוק במנין³⁶⁹ וכשקונה אותן הלוקח מתיר אגדן מיד³⁷⁰ מותר לסכך בהן ואין בהן משום גזירת חבילה של כל ימות החמה כיון שחבילה זו אין דרך להצניעה באגדה³⁷¹ והלוקחה כדי לייבשה מתיר אגדה³⁷² מיד:

כו חבילות שעושין מערבה וראשיהן הגסים לצד אחד וראשיהן הדקין לצד אחר ודרך לקושרן בשני ראשיהן כיון שהתיר קשר שבראש הגס מותר לסכך בהן³⁷³ משום שהקשר שלצד האחר אינו חזק כל כך שיתקיים אם יטלטל את החבילה וכל אגד שאינו עשוי לטלטלו באגדו אינו נקרא אגד כלל³⁷⁴:

כז אבל אם קשר את החבילה באמצעה בלבד אין מסככין בה מפני שהיא מיטלטלת באגד זה³⁷⁵:

כח אם עבר וסיכך בחבילה מתיר אגדה והיא כשרה³⁷⁶ ואע"פ שתחלת עשיית סוכה זו היתה בפסול אין לפוסלה משום תעשה ולא מן העשוי בפסול כיון שאין פיסולה אלא מחמת גזירה בעלמא³⁷⁷ כמו שנתבאר³⁷⁸.

אבל חבילה שהעלה אותה ליבשה וכשהגיע החג נמלך עליה לסיכוך שפסולה מן התורה³⁷⁹ שהרי לא הונחה שם לשם צל³⁸⁰ אין מועיל לה התרת האגד להכשירה³⁸¹ כיון שפיסולה לא היה מחמת האגד בלבד אלא הנחתה שלא לשם צל גרם לה להפסול מן התורה לפיכך צריך לעשות מעשה חדש להנחתה דהיינו שיגביהנו מעט ויחזור ויניחנו³⁸² לשם צל³⁸³ וגם צריך להתיר אגדה³⁸⁴ שאין מסככין בחבילה גזירה משום חבילה של כל ימות החמה כמו שנתבאר:

כט נסרים שרחבן ארבעה טפחים אסור לסכך בהן³⁸⁵ לפי שרוב תקרת הבית עשויות מהן³⁸⁶ ויש לחוש שמא ישב

³⁶² **טור ושו"ע** שם.

³⁶³ **ירושלמי** פ"א ה"ו. רמב"ם שם. רא"ש פ"א ס"י כד. טור ושו"ע שם.

³⁶⁴ טור ושו"ע שם.

³⁶⁵ טור ושו"ע סט"ו.

³⁶⁶ **גמרא** יג, א. טור ושו"ע שם.

³⁶⁷ רב חסדא **בגמרא** שם אליבא דרבנן. **רא"ש** פ"א ס"י כה. טור ושו"ע שם.

³⁶⁸ רא"ש שם. טור ושו"ע שם.

³⁶⁹ מרימר **בגמרא** יג, רע"ב. טור ושו"ע סט"ז.

³⁷⁰ רש"י שם ד"ה אלא. טור ושו"ע שם.

³⁷¹ **רש"י** שם ד"ה מסככין.

³⁷² רש"י שם ד"ה אלא. וראה יגדיל תורה (נ.ג.) ח ע' פב.

³⁷³ רבי אבא **בגמרא** שם. לפירוש הר"ן (ז, א) ד"ה הני. הובא בב"י ד"ה גרסינן.

³⁷⁴ רב הונא בריה דרב יהושע שם. **ב"י** שם. [ר]מ"א סט"ו.

³⁷⁵ לבוש ס"ז. **מ"א** ס"ק יז.

³⁷⁶ **משנה** יב, א. **טור ושו"ע** ס"ז. **ט"ז** סק"ז.

³⁷⁷ טור ושו"ע שם.

³⁷⁸ סעיף כב.

³⁷⁹ **גמרא** שם. טור ושו"ע שם.

³⁸⁰ רש"י שם ד"ה והתורה. וכדלעיל ס"י תרכו ס"א.

³⁸¹ טור ושו"ע שם.

³⁸² ראה מרדכי רמז תשלח בשם ר"ת. ר"ן (ו, ב) ד"ה **גמרא**. טור ושו"ע שם (נענוע). רש"י יא, א ד"ה ויתבי (שמגביה ומניחו). וכדלעיל ס"ב.

³⁸³ ראה מ"א ס"י תרכו סק"ה.

³⁸⁴ ב"ח ד"ה ומ"ש הר"ן. **מ"א** סק"ט.

³⁸⁵ **משנה** ו**גמרא** יד, א. טור ושו"ע ס"ח.

תחת תקרת ביתו ויאמר מה לי לסכך בנסרים אלו מה לי לישב תחת תקרת ביתי אף היא מנסרים עשויה³⁸⁷ ותקרת הבית היא פסולה מן התורה מטעם שנתבאר בסי' תרכ"ח³⁸⁸ :

ל ואפילו אם לא הטיל רוחב הנסרים על גבי הסוכה אלא הפכן והשכיבן על צידן שהוא פחות מארבעה טפחים אף על פי כן פסולה³⁸⁹ דכיון שיש שם פסול עליהן³⁹⁰ נעשו כשפודין של מתכת³⁹¹ הפסולין לסכך בכל ענין שהופכן³⁹² :

לא אבל מותר לסכך בנסרים שאין רחבן ארבעה טפחים³⁹³ ואפילו אם הם משופין³⁹⁴ ודומין לכלים³⁹⁵ ואע"פ שהן ראויים לשיבה [ו] גם הן ראויין להשתמש בהן להניח פירות וככרות על גביהן שהרי הן רחבין קצת אע"פ אינן מקבלין טומאה אם אינן מיוחדין לא לשיבה ולא לשום תשמיש³⁹⁶ אלא עומדין לבנין³⁹⁷ או לסתירה³⁹⁸ :

לב ועכשיו בזמן הזה שמסככין הבתים בנסרים שאין בהן שלשה טפחים יש לפסול סוכה המסוככת אפילו בנסרים שאין ברחבן שלשה טפחים³⁹⁹ משום גזרה שמא ישב תחת תקרת ביתו העשויה מנסרים כאלו.

אבל מותר לסכך בנסרים קצרים מאד שקורין (לאטי"ש או שינדלי"ן) שאין דרך לעשות תקרת הבית מנסרים קצרים כאלו⁴⁰⁰ ומכל מקום צריך לזהר לעשות הסכך עראי וקל בענין שיוכלו הגשמים לירד בתוכו כמו שיתבאר בסי' תרל"א⁴⁰¹ ולפיכך נהגו העולם שלא לסכך בהן כלל שמא יטעו לסכך בענין קביעות שלא יוכלו הגשמים לירד בתוכו⁴⁰² :

לג ובשעת הדחק שאין להם במה לסכך מסככין בנסרים אפילו יש בהם ארבעה טפחים אם אי אפשר בענין אחר⁴⁰³ והוא הדין בכל דבר האסור משום גזרה⁴⁰⁴ :

חסר⁴⁰⁵

תרלא סוכה שחמתה מרובה מצלתה ויתר דיני הסכך ובו י"ב סעיפים :

א היה הסכך כיוסי דק מאד שיש בו אויר הרבה⁴⁰⁶ אלא שאין שלשה טפחים אויר במקום אחד⁴⁰⁷ ובין הכל צלתו מרובה מחמתו⁴⁰⁸ שהסכך היא מרובה מן האויר⁴⁰⁹ הרי זו כשרה :

386 רש"י שם ד"ה מחלוקת.

387 רש"י שם ד"ה ר' מאיר.

388 סעיף א.

389 רב הונא ורב נחמן בגמרא יד, ב. טור וש"ע שם.

390 רש"י שם ד"ה פסולה. ט"ז סק"ט.

391 רב נחמן שם.

392 רש"י שם. וכדלעיל ס"א.

393 גמרא יד, א. טור וש"ע שם.

394 גמרא טו, א. טור וש"ע שם.

395 טור וש"ע שם.

396 מ"א סק"א. ואם עשוין להניח עליהן פירות, ראה לעיל ס"ד.

397 ט"ז סק"כ, בשם הלבוש.

398 אוצ"ל: לסחורה.

399 הגהות [מיימוניות] פ"ה הכ"א אות א. דרכי משה ס"ק ט. מ"א סק"ב.

400 בי"ח ד"ה ומ"ש ואפילו. מ"א שם.

401 סעיף ה.

402 בי"ח שם, בשם הגהות סמ"ק סי' צג (עי' נה) אות לב. מ"א שם.

403 שלטי גבורים (ז, ב) אות ב. מ"א סק"ב (ממשמעות הגמרא יד, ב: מעשה בשעת הסכנה כו').

404 מ"א שם.

405 סיום הסי' (סי"ט משו"ע. וראה לקמן סי' תרמ סוף סי'י). וסי' תרל (דיני דפנות הסוכה).

406 משנה כב, א לפירוש רב בגמרא שם ורש"י ד"ה ענייה. טור וש"ע ס"ד.

407 רש"י שם. טור וש"ע שם.

408 משנה וגמרא שם. טור וש"ע שם.

409 רמב"ם פ"ה הי"ט.

ב אבל אם אין הסכך מרובה מן האויר אלא הן שוין פסולה⁴¹⁰ לפי שהחמה הנכנסת באויר הסיכוך כשהיא מגיעה לקרקעית הסוכה היא מתפשטת יותר ממה שהיא למעלה באויר הסיכוך ונמצא שהסוכה למטה בקרקעיתה היא חמתה מרובה מצלתה⁴¹¹ :

ג אבל אם למטה בקרקעיתה היא חמתה וצלתה שוין כשרה⁴¹² לפי שידוע שלמעלה בהסכך האויר הוא מועט מן הסיכוך⁴¹³ וצלתה למעלה היא מרובה מחמתה⁴¹⁴ והרי זה סכך גמור⁴¹⁵ :

ד ואם רוב סכך צלתה מרובה מחמתה שתי משהוין שהאויר שבו הוא מועט מאד ומיעוט הסכך חמתו מרובה מצלתו משהו בענין שאם נצרף החמה והצל של כל הסיכוך יהיה צלתו מרובה מחמתו משהו הרי זו כשרה⁴¹⁶ ומותר לישב אפילו תחת מיעוט הסכך שחמתו מרובה⁴¹⁷ לפי שהוא בטל לגבי רוב הסכך שצילתו מרובה מכל מקום אם מיעוט הסכך שחמתו מרובה יש בו שבעה טפחים על שבעה טפחים⁴¹⁸ כדי שיעור הכשר סוכה⁴¹⁹ אין לישב תחתיו⁴²⁰ לפי שהוא מקום חשוב ואינו בטל לגבי שאר הסכך שצלתו מרובה :

ה לכתחלה צריך לעשות את הסיכוך קל וקלוש בענין שיהיו הכוכבים⁴²¹ הגדולים⁴²² נראים מתוכו בלילה⁴²³ ובדיעבד אפילו היתה מעובה כמין בית⁴²⁴ עד שאין זהרורי שמש נראים מתוכה⁴²⁵ כשרה והוא שיכול המטר לירד בתוכה אבל אם היה הסכך מעובה כל כך עד שאין המטר יכול לירד בתוכה פסולה⁴²⁶ לפי שאין נקראת סוכה אלא אם כן אינה מגינה אלא מן הצל בלבד אבל אם מגינה גם מן המטר אין נקראת סוכה אלא כמין בית היא זו⁴²⁷ :

ו היה הסיכוך מבולבל דהיינו שמקצתו עולה מעט למעלה ומקצתו יורד מעט למטה⁴²⁸ אע"פ שמתוך כך חמתה מרובה מצלתה⁴²⁹ כשרה שכיון שאם תעמוד החמה באמצע הרקיע כנגד ראש כל אדם יהיה צלתה מרובה מחמתה⁴³⁰ אין לפסול אותה מחמת חמה הבאה מן הצד באלכסון⁴³¹ :

ז במה דברים אמורים כשאין בגובה שבין העולה להיורד ג' טפחים⁴³² שכל פחות מג' טפחים הרי הוא כלבוד⁴³³ ומצטרפין זה עם זה להיות נקראים סכך אחד⁴³⁴ אבל אם יש ביניהם שלשה טפחים אין מצטרפין זה עם זה ואין

⁴¹⁰ גמרא כב, ב. טור ושו"ע ס"א.

⁴¹¹ גמרא שם, לפירוש רש"י שם ד"ה כאן. רי"ף (י, ב). רמב"ם פ"ה הי"ט, כפירוש הגהות מיימוניות שם אות ש, ומ"מ שם הט"ז. רא"ש פ"ב ס"י ג. ר"ן שם סוד"ה גמרא. טור ושו"ע ס"א.

⁴¹² גמרא שם. טור ושו"ע שם.

⁴¹³ רש"י שם.

⁴¹⁴ רי"ף שם. לבוש ס"א.

⁴¹⁵ ראה לקו"ש ח"ב ע" 143. שלחן המלך ח"ב ע" רלט. קובץ כינוס תורה א ע" לג. העו"ב תצג ע" 6.

⁴¹⁶ ברייתא יט, א, לפירוש רבי יוחנן בגמרא שם. רא"ש פ"א ס"י לה. טור ושו"ע ס"ב.

⁴¹⁷ רא"ש שם ס"י ג. ר"ן (ט, א) ד"ה גרסי. לבוש ס"ב. ט"ז סק"א.

⁴¹⁸ ר"ן שם. רמ"א ס"ב.

⁴¹⁹ ראה טור ושו"ע ס"י תרלד ס"א.

⁴²⁰ ט"ז שם.

⁴²¹ ירושלמי פ"ב הי"ג. רא"ש פ"ב סוסי" ג. טור ושו"ע ס"ג. ומנהג חב"ד להרבות בסכך (ספר המנהגים - חב"ד ע" 65. וראה המלך במסיבו ח"ב ע" קצב. לקו"ש ח"ט ע" 231 בשוה"ג. אוצר מנהגי חב"ד ח"ה"ס ע" רסו).

⁴²² רמב"ם פ"ה הכ"א. שו"ע שם.

⁴²³ ב"ח ד"ה וצריך. מ"א סק"א.

⁴²⁴ משנה כב, א. טור ושו"ע שם.

⁴²⁵ ברייתא כב, ב כבית הלל, ורש"י שם ד"ה כוכבי. ב"ח סוד"ה וצריך בדעת הטור. ט"ז סק"ב.

⁴²⁶ טור בשם ר"ת. הגהות מיימוניות פ"ה ה"ה אות ט. מרדכי רמז תשלב. מ"א סק"ב. ב"ח ד"ה ומ"ש ור"ת, ובסי' תרלה ד"ה ולענין. לבוש ס"ג.

⁴²⁷ כדלעיל ס"י תרכו ס"א. וראה פתחא זוטא ס"י תרלא ס"ג. ס"י תרלה ס"א.

⁴²⁸ משנה כב, א לפירוש שמואל בגמרא שם. טור ושו"ע ס"ה.

⁴²⁹ רש"י שם ד"ה קנה. טור. רמ"א ס"ה.

⁴³⁰ תוס' שם ד"ה קנה. טור.

⁴³¹ תוס' שם. ב"י סוד"ה היה בדעת רש"י ותוס'.

⁴³² אב"י בגמרא שם. טור ושו"ע שם.

⁴³³ תוס' שם בסופו. לבוש ס"ה. וראה גם לעיל ס"י שסג סכ"ד.

⁴³⁴ רש"י שם ד"ה אלא. תוס' שם.

זה חשוב סכך כלל⁴³⁵.

ואם יש ברוחב הסיכוך העולה⁴³⁶ כשיעור גג⁴³⁷ דהיינו טפח על טפח⁴³⁸ או יותר והוא מכוון כנגד האויר שבין התחתון⁴³⁹ אע"פ שיש ביניהם יותר מג' טפחים כשרה לפי שאנו רואים את העולה כאלו ירד למטה ומונח באויר שכנגדו⁴⁴⁰ והוא שיהא רוחב האויר כרוחב העולה⁴⁴¹ או יותר ממנו⁴⁴² אבל אם היה פחות ממנו⁴⁴³ וכן אם העולה אינו מכוון ממש כנגד האויר שתחתיו בענין שאם היה יורד למטה כנגדו ממש היה מקצתו נוגע בסכך התחתון אין אנו רואין אותו כאלו ירד למטה⁴⁴⁴.

וכל שיעורין הללו הן הלכה למשה מסיני⁴⁴⁵:

ח קנים היוצאים מאחורי הסוכה⁴⁴⁶ ושתי דפנות נמשכים עמהם⁴⁴⁷ כגון שאחורי דופן אמצעי של הסוכה בולטין קנים מהסכך ויש בהן הכשר סוכה דהיינו שבעה טפחים על שבעה טפחים⁴⁴⁸ וצלתן מרובה מחמתן ויש להם שלש דפנות דהיינו דופן האמצעי של הסוכה וכל דפנות הארוכות הנמשכות עמהם הרי זו סוכה גמורה וכשרה אע"פ שדופן האמצעי לא נעשה בשבילה אלא בשביל עיקר הסוכה⁴⁴⁹:

ט וכן קנים הבולטים מהסכך לצד רוח רביעית הסוכה שהוא פרוץ ואין בו דופן ודופן אחד נמשך מהסוכה עם קנים אלו⁴⁵⁰ שיש בהם הכשר סוכה⁴⁵¹ הרי מקום זה נחשב ג"כ מן הסוכה ומותר לישב שם אע"פ שאין שם אלא דופן אחד.

ואפילו אם בעל הסוכה גילה דעתו שכוונתו היתה לעשות כל הסוכה בדפנות ארוכות הנמשכות עם כל אורך הסכך כגון שלאחר שעשה דופן אחד ארוך באורך כל הסכך עשה דופן שכנגדו ארוך יותר משבעה טפחים אין אומרים כיון שהיה די לדופן שלישי הזה לעשותו שבעה טפחים בלבד וזה שהאריכו יותר גילה דעתו שכוונתו להמשיך הדפנות עם הסכך שלא לישב תחת הסכך הפרוץ שאין שתי דפנות נמשכות עמה ואם כן דופן זה הנמשך עם קנים אלו הבולטים מן הסכך אין נחשב כלל מן הסוכה אלא בפני עצמו הוא עומד ונמצא שאין לקנים אלו רק דופן אחד דהיינו דופן הנמשך עמהם⁴⁵² אין אנו אומרים כן משום שאין אנו הולכין אחר גילוי דעתו בזה (לפי שעשיית הסוכה אינה צריכה כוונה כמו שיתבאר בסי' תרל"ה⁴⁵³) וכאלו לא גילה דעתו כלל שכל הסכך מתכשר בדופן השלישי הזה הקצר אע"פ שאינו נמשך עם כל אורך הסכך כמו שנמשך דופן שכנגדו⁴⁵⁴ וכמ"ש בסי' תר"ל⁴⁵⁵:

י כבר ביארנו בסי' תרכ"ו⁴⁵⁶ שאם סיכך בסכך פסול ובסכך כשר ואינן מעורבין זה עם זה אלא כל אחד ואחד

435 תוסי' שם.

436 רבא בגמרא שם ורש"י ד"ה שאין. טור ושו"ע שם.

437 ראה רש"י שם.

438 ראה רש"י נדה כו, א ד"ה טפח. רמב"ם הלי' טומאת מת פי"ב ה"א. וראה גם לעיל סי' שא סמ"ח. סי' שטו ס"ב. סי' שסג סכ"ד. לקמן סי' תרלו ס"ב.

439 רמב"ם פי"ה הכ"א. שו"ע שם.

440 רבא שם (חבטו רמי). וראה לשון הרמב"ם והשו"ע שם. לבוש שם. לקמן בהמשך הסעיף.

441 ר"ן (י, ב) ד"ה האי' ממשעות הרמב"ם שם, ראה כ"מ שם. רמ"א ס"ה.

442 לחם משנה שם, ע"ש. וראה כס"מ שם.

443 ר"ן שם.

444 לחם משנה שם.

445 ראה יומא פ, א. סוכה ה, ב. רש"י יז, ב ד"ה משום. לעיל סי' תריב ס"א.

446 ברייתא יט, א לפירוש עולא בגמרא שם. טור ושו"ע ס"ו.

447 ריטב"א שם. וראה רש"י שם ד"ה לבראי.

448 רש"י שם ד"ה והא בעינן. וכמבואר בשו"ע סי' תרלד.

449 גמרא שם ורש"י ד"ה לבראי. טור ושו"ע שם.

450 ברייתא יט, א לפירוש רבה ורב יוסף בגמרא שם. טור ושו"ע ס"ז.

451 ראה רש"י שם ד"ה מהו דתימא ובמהרש"א שם.

452 רא"ש פי"א סי' לה. טור ושו"ע שם. ט"ז סק"ה. מ"א ס"ק ד.

453 סימן זה בשו"ע"ר לא הגיע לדינו, וראה טור ושו"ע שם ס"א.

454 ראה רש"י שם ד"ה קמ"ל.

455 סימן זה בשו"ע"ר לא הגיע לדינו, וראה טור ושו"ע שם ס"ב שמספיק שתי דפנות ושלישית טפח.

456 סעיף ח.

מונח על הסוכה בפני עצמו זה בצד זה אינו צריך שיהיה בסכך הכשר רוב כנגד הפסול אלא אפילו אם הן מחצה על מחצה ג"כ הסוכה כשרה⁴⁵⁷ שכך הוא הלכה למשה מסיני שהסכך הצריך להסוכה אינו צריך להיות רוב מן הכשר לסיכוך אלא חצי הסכך בלבד⁴⁵⁸ והוא שלא יהיה מסכך הפסול ארבעה טפחים במקום אחד⁴⁵⁹ בסוכה גדולה או שלשה טפחים בסוכה קטנה⁴⁶⁰ שאין בה כי אם שבעה טפחים על שבעה טפחים כמו שיתבאר בסימן תרל"ב⁴⁶¹ ע"ש :

יא ואפילו אם סכך הכשר הוא קל וקלוש כדינו בענין שהכוכבים נראים מתוכו⁴⁶² וסכך הפסול אין הכוכבים נראים מתוכו (כיצד כגון שסיכך בשפודין שהן סכך פסול והניח ריוח בין שפוד לשפוד כמלא שפוד ונתן שם סכך כשר⁴⁶³ קל וקלוש כדינו ונמצא שסכך הפסול הוא מרובה על הכשר כשיעור האורך⁴⁶⁴ שבסכך הכשר שהכוכבים נראים מתוכה מכל מקום כיון שאורך ורוחב מקום המסוכך בסכך כשר הוא כאורך ורוחב מקום המסוכך בסכך (פסול) הרי זו כשרה מן התורה⁴⁶⁵.

אלא שלפי שהאדם אי אפשר לו לצמצם⁴⁶⁶ למלאות כל האויר שבין שפוד לשפוד בסכך כשר⁴⁶⁷ שלא יהיה שום אויר משהו בין השפוד לסכך הכשר⁴⁶⁸ ונמצא שסכך הפסול הוא מרובה על הכשר⁴⁶⁹ שהרי אין בין שפוד לשפוד אלא כמלא שפוד בצמצום⁴⁷⁰ וגם מקום זה אינו מלא מסכך כשר אלא נשאר אויר משהו בינו לסכך הפסול לפיכך אין סוכה זו כשרה אלא אם כן העדיף מעט סכך הכשר ונתנו על הפסול⁴⁷¹ שאז בודאי נתכסה כל האויר שבין שפוד לשפוד⁴⁷².

וכן אם היו השפודין נתונים שתי דהיינו לאורך הסוכה והקנים של סכך הכשר נתונים ערב⁴⁷³ דהיינו לרוחב הסוכה שאז על כרחך אם אינו נתון ראשי הקנים על השפוד הרי הן נופלים לארץ⁴⁷⁴ ואם כן על כרחך בודאי מתכסה כל האויר⁴⁷⁵ ולא נשאר אפילו אויר משהו בין השפודין לסכך הכשר :

יב בית המקורה בנסרים שאין עליהם מעזיבה⁴⁷⁶ (פירוש⁴⁷⁷ רצפת טיט שמשימין עליהם) ובא להכשירו לישב תחתיהן לשם סוכה⁴⁷⁸ שהרי נסרים אלו הם פסולים לסיכוך אפילו אין ברחבן ארבעה טפחים לפי שלא הונחו כאן לשם צל אלא לשם דירה⁴⁷⁹ כיצד מכשירן נוטל נסר אחד⁴⁸⁰ מבין שנים⁴⁸¹ ויתן סכך כשר במקומה⁴⁸² וחוזר ונוטל

457 ר"ן (ה, א) דיבור הראשון וד"ה ונמצא, ומ"מ פ"ה הי"ב, בשם הרמב"ן, ממשנה טו, א.

458 ר"ן שם דיבור הראשון. מ"א סי' תרכו סק"ג. וכדלעיל סי' שסב ס"ח לענין מחיצות. וכ"ה לקמן סי' תרמח ס"כ.

459 טור ושו"ע ס"ח.

460 ב"י ד"ה ומ"ש ואין בהם. דרכי משה ס"ק ג בשם הגהות מהר"א מפראג. רמ"א ס"ח.

461 סימן זה בשו"ע"ר לא הגיע לידינו, וראה טור ושו"ע שם ס"א.

462 כדלעיל ס"ה.

463 משנה טו, סוע"א ורש"י שם. טור ושו"ע ס"ח.

464 אוצ"ל: האויר.

465 ראה אבני נזר או"ח סי' תסד אות א ואילך.

466 **גמרא** טו, רע"ב כגירסת ר"ח ור"ת בתוס' ד"ה פרוץ. רא"ש פ"א סי' כט. טור ושו"ע שם.

467 **תוס' שם. רא"ש שם. טור ושו"ע שם.**

468 **תוס' שם.**

469 רא"ש שם (לרב פפא). טור ושו"ע שם.

470 רא"ש שם (לרב פפא).

471 רבי אמי בגמרא שם לפירוש **התוס' שם. טור ושו"ע שם.**

472 **תוס' שם. טור ושו"ע שם.**

473 רבא בגמרא שם. טור ושו"ע שם.

474 **רש"י שם ד"ה רבא. וראה גם תוס' שם.**

475 **תוס' שם. טור ושו"ע שם.**

476 **משנה טו, רע"א. טור ושו"ע ס"ט.**

477 **רש"י שם ד"ה מעזיבה.**

478 **רמב"ם פ"ה ה"ח. רש"י שם ד"ה ב"ש.**

479 רמב"ם פ"ה ה"ח. וכדלעיל סי' תרכו ס"א.

480 רבי יהודה במשנה שם אליבא דבית הלל. רמב"ם שם. טור ושו"ע שם.

481 פירוש המשניות לרמב"ם שם. טור ושו"ע שם.

נסר אחד⁴⁸³ ויתן סכך כשר במקומה ותהיה כשרה כל הסוכה⁴⁸⁴ :

חסר⁴⁸⁵

תרלו דין סוכה ישנה ובו ג' סעיפים :

א סוכה ישנה⁴⁸⁶ דהיינו שעשאה קודם שלשים יום שלפני החג⁴⁸⁷ כשרה ובלבד שיחדש בה לשם החג⁴⁸⁸ ואם עשאה לשם חג אפילו מתחלת השנה אין צריך לחדש בה דבר⁴⁸⁹ :

ב חידוש זה שאמרנו צריך שיהא בגוף הסכך⁴⁹⁰ דהיינו שיניח סכך חדש לשם החג ואפילו אין בסכך המחודש אלא טפח⁴⁹¹ על טפח⁴⁹² מרובע⁴⁹³ די בכך ואם אורך החידוש הוא הולך על פני כל אורך או לרוחב הסוכה אפילו אין ברחבו אלא כל שהוא די בכך⁴⁹⁴ וכל זה בסכך אבל בדפנות⁴⁹⁵ אפילו עשאן מתחלת השנה בבירור שלא לשם החג אינו צריך לחדש בהם דבר :

ג יוצר כלי חרס שיש לו שתי סוכות זו לפניו מזו⁴⁹⁶ ושתיהן עשויות לצל⁴⁹⁷ ועושה קדרותיו בפנימית ומוכרם בחיצונה⁴⁹⁸ הפנימית אינו יוצא בה ידי סוכה⁴⁹⁹ אע"פ שהיא עשויה לצל מכל מקום כיון שהיא דירתו כל השנה שהוא אוכל וישן בה ועושה בה רוב תשמישו אין ניכר שהוא דר בה עתה לשם מצוה⁵⁰⁰ אבל החיצונה יוצא בה ידי סוכה⁵⁰¹ שהרי אינו דר בה כל השנה⁵⁰² ואפילו הפנימית אם מגביה את הסכך וחוזר ומניחו לשם סוכה כשרה⁵⁰³ שהרי אפילו תקרת הבית מתכשרת לסיכוך ע"י מעשה זו כמו שנתבאר בסימן תרל"א⁵⁰⁴ :

תרלו דין סוכה שאולה וגזולה ובו י"ב סעיפים :

א מי שלא עשה סוכה קודם החג⁵⁰⁵ בין בשוגג בין במזיד⁵⁰⁶ הרי זה עושה סוכה בחולו של מועד⁵⁰⁷ ויושב בה⁵⁰⁸

482 רמב"ם שם. טור ושו"ע שם.

483 רא"ש פ"א סי' כט. טור. לבוש שם.

484 רמב"ם שם. טור ושו"ע שם.

485 סיום סי' טו וסי' שבו"ע, וסי' תרלב (דברים הפוסלים בסכך) תרלג (דין גובה הסוכה) תרלד (שלא תהיה פחות מן שבעה על שבעה) תרלה (דין סוכת גנב"ד ורקב"ש).

486 **משנה** ט, א וכבית הלל. טור ושו"ע ס"א.

487 רש"י שם ד"ב בית שמאי. ר"ן (א, א) ד"ה איזו. שו"ע שם.

488 ירושלמי פ"א ה"ב. תוס' שם ד"ה סוכה. רא"ש פ"א סי' יג. טור ושו"ע שם.

489 משנה שם. תוס' שם ד"ה ואם (דהיינו אפילו לבית הלל, לענין שאין צריך לחדש בה דבר). הגהות אשרי שם בשם אור זרוע סי' רפז. טור ושו"ע שם.

490 רא"ש שם בשם בעל העיטור ריש הלי סוכה. טור וב"י ד"ה ומ"ש ובלבד.

491 **ירושלמי** שם. תוס' שם ד"ה סוכה. רא"ש שם. **טור ושו"ע** שם.

492 טור ושו"ע שם. וראה גם לעיל סי' תרלא ס"ז.

493 מ"א סק"ב.

494 **ירושלמי** שם. תוס' שם. רא"ש שם. טור ושו"ע שם.

495 **ט"ז סק"א**.

496 **גמרא** ח, ב ורש"י ד"ה שתי. טור ושו"ע ס"ב.

497 מ"א סי' תרלא סק"א. ואם עשויה גם לדור בה בקביעות, ראה לעיל סי' תרכו ס"א.

498 טור ושו"ע שם. וראה רש"י שם.

499 גמרא שם. טור ושו"ע שם.

500 **רש"י** שם ד"ה פנימית. טור ושו"ע שם.

501 גמרא שם. טור ושו"ע שם.

502 רש"י שם ד"ה החיצונה. טור ושו"ע שם.

503 **מ"א סק"ג**.

504 סעיף יב.

505 רש"י כז, ב ד"ה ורבנן. רמב"ם פ"ו הטי"ו. טור ושו"ע ס"א.

ואעי"פ שנאמר⁵⁰⁹ חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים אין כוונת הכתוב לעשות סוכה הראויה לשבעה ימים⁵¹⁰ פרט לחולו של מועד שאינה ראויה לשבעה ימים⁵¹¹ אלא כוונת הכתוב כל שבעת הימים תעשה סוכה⁵¹² אם לא עשית ביום ראשון תעשה ביום שני ואפילו בסוף יום השביעי⁵¹³:

ב וכן מותר לצאת מסוכה זו ולישב בסוכה אחרת⁵¹⁴ ואין צריך לישב כל שבעת הימים בסוכה אחת⁵¹⁵:

ג אעי"פ שאמרה תורה חג הסוכות תעשה לך לך משלך⁵¹⁶ כלומר שתהא הסוכה שלך ולא של חברך אעפ"כ יוצא אדם ידי חובתו בסוכה שאולה⁵¹⁷ דכיון שנכנס לה ברשות הרי היא כשלו⁵¹⁸ ולא נאמר לך משלך אלא להוציא את הגזולה⁵¹⁹ ועל דרך שיתבאר⁵²⁰ וכן יוצא אדם ידי חובתו בסוכה שיש לו שותפות בה עם חברו⁵²¹ אפילו אם נכנס לה שלא ברשות חברו ואין זה נקרא גזל⁵²² כיון שעל דעת כן נשתתפו שכל אחד מהם ישתמש בה כרצונו⁵²³:

ד ואפילו סוכה הגזולה פעמים שהיא כשרה כיצד הרי שתיקן ישראל סוכתו ובא חברו והוציאו מסוכתו וגזלה וישב בה יצא⁵²⁴ שאין הקרקע נגזלת⁵²⁵ כלומר שאין עליה תורת גזל כמטלטלין לעמוד בחזקת הגזלן⁵²⁶ וברשותו לכל דבר כגון שאם השביחה ברשות הגזלן אין השבח שלו⁵²⁷ כמו במטלטלין⁵²⁸ אלא לעולם היא בחזקת בעליה והרי היא כשאולה ביד הגזלן⁵²⁹ וכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע⁵³⁰ שאינו נקנה להגזלן אלא הרי הוא כשאול בידו ולפיכך סוכה זו שהיא בנויה על הקרקע הרי היא כשאולה ביד הגזלן ויוצא הוא בה ידי חובתו כמו שיוצאין בסוכה שאולה⁵³¹:

⁵⁰⁶ רמב"ם שם. שו"ע שם.

⁵⁰⁷ **גמרא** [ברייתא] כז, ב כחכמים. רמב"ם שם. טור ושו"ע שם.

⁵⁰⁸ אף שאינו יושב בה שבעת ימים, וכדלקמן ס"ב.

⁵⁰⁹ דברים טז, יג.

⁵¹⁰ כדעת רבי אליעזר בברייתא שם.

⁵¹¹ רש"י שם ד"ה עשה.

⁵¹² גמרא שם (עשה סוכה בחג). רבנו מנוח על הרמב"ם שם. ב"י ריש הסי'. לבוש ס"א. ט"ז ס"ק א.

⁵¹³ רמב"ם שם. שו"ע שם. ט"ז שם. וראה פרדס חבי"ד 9 ע' 97.

⁵¹⁴ **גמרא** [ברייתא] כז, ב כחכמים. טור ושו"ע שם.

⁵¹⁵ טור ולבוש סוף ס"א.

⁵¹⁶ ברייתא כז, ב. וכדלקמן סי' תרמט ס"א לענין לולב.

⁵¹⁷ **גמרא** [ברייתא] שם כחכמים. טור ושו"ע ס"ב.

⁵¹⁸ לבוש ס"ב. וכ"ה לקמן סי"א (שכשמשאילה מדעתו הוי כשלו ממש, משא"כ בלאו הכי יוצא רק בדיעבד). וראה לקו"ש חיי"ט ע' 348-350. חידושים וביאורים בש"ס ח"ב ע' פו-פט. שלחן המלך ח"ב ע' רמב-ו. יגדיל תורה (נ.י.) יח ע' שלד. כב ע' תריא. כט ע' רכא. כינוס תורה יד ע' סט. שערי שלום סי' לא אות יט. העו"ב תקיג ע' 10.

⁵¹⁹ גמרא שם אליבא דחכמים.

⁵²⁰ ס"ה ואילך.

⁵²¹ תוס' שם ד"ה כל. ריב"ש שם סי' שמז (גם לדעת רש"י שם ד"ה כל האזרח, ור"ן שם (ב, יב) ד"ה דכתיב). שו"ע שם.

⁵²² שיאסר עכ"פ לכתחלה, כדלקמן סי"א.

⁵²³ **ריב"ש** שם. ב"י ד"ה וכתב הר"ן.

⁵²⁴ רב נחמן לא, א וכחכמים בברייתא שם. טור ושו"ע ס"ג.

⁵²⁵ ברייתא ב"ק קיז, סע"ב כחכמים. טור ושו"ע חו"מ סי' שעא ס"א. וראה גם לקמן סי' תרמט ס"ח. הלי גזילה סי"א.

⁵²⁶ רש"י סוכה שם ד"ה אי קרקע.

⁵²⁷ טור ורמ"א חו"מ שם. סמ"ע שם ס"ק ב. וראה לקמן סי' תרמט ס"ח (להתחייב באחריותה).

⁵²⁸ ראה טור ושו"ע שם סי' שנד ס"א וסי' שסב ס"ב.

⁵²⁹ רש"י סוכה שם ד"ה ואי אינה. מ"א סק"ב.

⁵³⁰ רש"י שם ד"ה מחלוקת. תירוץ האי' שבמ"א ס"ק ז, כדעה ה'י' שברמ"א חו"מ סי' צה ס"א. וראה גם לקמן ס"ח.

⁵³¹ גמרא שם. וראה לקמן סי"א דהיינו רק בדיעבד.

ה ואם גזל עצים וסיכך בהם סוכתו⁵³² אף על פי שלא חברן לסוכתו אלא הניחן על גבי סוכתו⁵³³ ולא עשה בהן שום שינוי בענין שבשאר ימות השנה חייב להחזיר העצים עצמן להנגזל⁵³⁴ שהרי לא קנה אותם כלל כיון שלא עשה בהם שום שינוי מכל מקום משום מצות סוכה⁵³⁵ תקנו חכמים שאין להנגזל אלא דמי העצים בלבד⁵³⁶ ואינו צריך לסתור סוכתו כדי להחזיר לו העצים עצמן⁵³⁷ ומותר לישב בסוכה זו ואפילו לכתחלה⁵³⁸.

ואם אין הגזלן רוצה לתת לו דמי העצים אינו יוצא ידי חובתו בסוכה זו שהרי גזולה היא בידו⁵³⁹:

ו וכן אם גזל סוכה שאינה מחוברת לקרקע כגון שעשויה בראש העגלה או בראש הספינה⁵⁴⁰ שהרי היא כמטלטלין ויש עליה תורת גזל להיות עומדת בחזקת הגזלן⁵⁴¹ לכל דבר ואינה כשאלה בידו אלא הרי היא גזולה תחת ידו ולפיכך אם ישב בה בחג לא יצא ידי חובתו.

ואפילו אם רוצה לתת להנגזל דמי סוכתו אין מועיל לו כלום⁵⁴² שלא תקנו חכמים כן אלא אם כן טרח עליה לבנותה לשם מצוה כגון שגזל עצים וסיכך בהן⁵⁴³ אבל זה שגזל סוכה כשרה ולא טרח עליה ולא הוציא עליה הוצאות להכשירה צריך להחזירה בעיניה לבעלה⁵⁴⁴:

ז וכן אם ראובן בנה סוכה בקרקעיתו של שמעון⁵⁴⁵ שלא מדעתו⁵⁴⁶ ושמעון תקף על ראובן והוציאו מסוכתו הבנויה בקרקע שלו וישב בה לא יצא ידי חובתו שהרי גזולה היא תחת ידו ואינה כשאלה כיון שאינה עומדת על קרקע של ראובן.

ואע"פ שכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע וקרקע אין עליה תורת גזילה אלא תורת שאלה מכל מקום כיון שאין הסוכה עומדת על קרקע של נגזל אלא על קרקע של הגזלן הרי היא בחזקתו של הגזלן לכל דבר כמו שאר מטלטלין שכיון שנכנס לרשות הגזלן הרי היא בחזקתו לכל דבר ואינה כשאלה בידו אלא הרי הן גזולין תחת ידו⁵⁴⁷:

ח אבל אם ראובן בנה סוכתו בקרקעו של שמעון מדעתו שהשאל לו הקרקע לשבעת ימי החג ואח"כ גזל ממנו סוכתו וישב בה יצא ידי חובתו שכל שבעת ימי החג הקרקע של ראובן וסוכתו עומדת בחזקתו אף לאחר שגזלה שמעון ממנו⁵⁴⁸ שכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע⁵⁴⁹ שאין עליה תורת גזילה אלא תורת שאלה כמו שנתבאר⁵⁵⁰:

⁵³² גמרא לא, א. טור ושו"ע ס"ג.

⁵³³ גמרא שם (לענין גזל קורה, אפילו לא חיברו בטיט). רמב"ם פ"ה הכ"ה. שו"ע שם.

⁵³⁴ גמרא שם (לבתר שבעה הדר בעיניה). טור ושו"ע חו"מ סי' שס ס"א.

⁵³⁵ רש"י שם ד"ה מפני (דמצוה משוי ליה כל שבעה כבנין קבע). סמ"ע שם סק"ד.

⁵³⁶ גמרא שם. רמב"ם שם. טור ושו"ע ס"ג.

⁵³⁷ רש"י שם.

⁵³⁸ מ"א סק"ד.

⁵³⁹ טור בשם בעל העיטור ה"ל סוכה סוף שער ד (פה, ד). מ"א סק"ה.

⁵⁴⁰ רש"י לא, א ד"ה אבל. טור ושו"ע ס"ג.

⁵⁴¹ רש"י שם ד"ה אי קרקע.

⁵⁴² רש"י שם ד"ה אבל.

⁵⁴³ כדלעיל ס"ה.

⁵⁴⁴ רש"י שם. הגהות אשרי פ"ב סי' טז. רמ"א ס"ג.

⁵⁴⁵ תוס' לא, א סוד"ה אבל. אור זרוע ח"ב סי' שב. הגהות אשרי שם. רמ"א שם.

⁵⁴⁶ תוס' שם, לגירסת (רשב"א) [מהרש"א] והגהות הב"ח שם, וכאן בסוף הסימן. אור זרוע והגהות אשרי שם. דרכי משה ס"ק א. מ"א סק"ז.

⁵⁴⁷ מ"א שם.

⁵⁴⁸ ב"ח שם. מ"א שם.

⁵⁴⁹ תירוץ האי שבמ"א שם, וכדלעיל ס"ד ושי"נ.

⁵⁵⁰ סעיף ד.

ט וכל זה בדיעבד שכבר ישב בה יצא ידי חובתו אבל לכתחלה אין לישיב בסוכתו של חבירו שלא מדעתו אע"פ שאין דעתו לגולה ממנו⁵⁵¹ שמא בעל הסוכה הוא מקפיד על זה שלא יראה חבירו את אכילתו ואת עסקיו בלי ידיעתו⁵⁵².

אבל מותר לכנוס ולישב בסוכת חבירו בשעה שאין בעל הסוכה שם בסוכתו שבודאי לא יקפיד על זה שנוח לו לאדם שתיעשה מצוה בממונו⁵⁵³ בדבר שאין בו חסרון כ"ס כמו שנתבאר בסימן י"ד⁵⁵⁴:

י וכן אין לעשות סוכה לכתחלה בקרקע של חבירו שלא מדעתו⁵⁵⁵ דשמא בעל הקרקע הוא מקפיד על שהוא קובע דירתו ברשותו בלי ידיעתו ואין אומרים נוח לו לאדם שיעשו מצוה בממונו אלא כשעושין באקראי בעלמא אבל לא כשמתמש בממונו בקביעות כמו שנתבאר בסימן י"ד⁵⁵⁶:

יא וכן אין לעשות סוכה לכתחלה בקרקע של רבים⁵⁵⁷ כגון ברחוב העיר וכיוצא בו במקום שהרבים עוברים שם ואפילו אם כל העיר היא של ישראל והישראל הוא בודאי מוחל לו על כך מכל מקום אין לעשות סוכה ברשות הרבים שהרי יש לכל העולם הילוך בו⁵⁵⁸ כמ"ש בח"מ סי' [ק] ס"ב⁵⁵⁹ והגוים אינן מוחלין על כך והרי היא סוכה גזולה⁵⁶⁰.

ואע"פ שבדיעבד יוצא בסוכה גזולה העומדת בקרקע [הנגזל]⁵⁶¹ כמו שנתבאר⁵⁶² מכל מקום לכתחלה אין לישיב בסוכה העומדת בקרקע של חבירו מפני שאינה נקראת שלו ממש והתורה אמרה⁵⁶³ תעשה לך משלך ואינה דומה לשאלה ממש שהשאלה לו מדעתו והרי היא כשלו ממש⁵⁶⁴ ולכך יש למחות בהעושים סוכה ברשות הרבים.

וכל מקום שבארנו שאין לעשות שם סוכה לכתחלה ועבר ועשה אע"פ שהיא כשרה כמו שנתבאר מכל מקום אין לברך עליה⁵⁶⁵ כיון שע"י עבירה באה סוכה זו לידו אין זה מברך אלא מנאץ⁵⁶⁶:

יב לא יקצץ הישראל בעצמו את הסכך מיער של גוי⁵⁶⁷ אפילו מדעת הגוי⁵⁶⁸ אלא יקצצנו הגוי ויתננו ליד הישראל או יקצצנו ישראל אחר⁵⁶⁹ שלא יהיה יושב בסוכה זו שיעשו מסכך זה ויתננו לישראל בעל הסוכה מטעם שיתבאר בסימן תרמ"ט⁵⁷⁰ עיי"ש ושם יתבאר כל פרטי דין זה:

551 רמ"א ס"ג.

552 ט"ז סק"ד.

553 ט"ז שם.

554 ס"ט, וש"נ.

555 רמ"א שם.

556 סעיף י.

557 ירושלמי פ"ג ה"א. לפירוש אור זרוע סי' שב בסופו (דאיירי בלכתחלה). דרכי משה ס"ק א. [ר]מ"א ס"ג.

558 מ"א סק"ג.

559 ס"ב. וראה גם לקמן חו"מ הל' גזילה ס"ג.

560 מ"א שם. וראה לקמן סי' תרמט ס"א (בין מישראל בין מנכרי), וש"נ.

561 כן תיקן בקונטרס השלחן.

562 ס"ד וס"ז.

563 דברים טז, יג. וכדלעיל ס"ג.

564 כדלעיל שם, וש"נ.

565 מ"א סוף סק"ג.

566 ב"ק צד, א. וכדלעיל סי' יא סוף ס"ב, וש"נ.

567 מהרי"ל הל' סוכות (ע' שסג). רמ"א ס"ג.

568 אליה זוטא סק"א.

569 ט"ז סי' תרסד סק"ו. מ"א סי' תרמט סק"ו. עטרת זקנים שם. וראה גם לעיל סי' יא קו"א ס"ק ג. לקמן סי' תרמט ס"ח.

570 סעיף ח.

תרלח סוכה ונויה אסורין כל שבעה ובו כ"א סעיפים :

א כשם שחל שם שמים על הקדשים⁵⁷¹ ולכך הן אסורים⁵⁷² בהנאה כך חל שם שמים על הסוכה שנאמר⁵⁷³ חג הסוכות שבעת ימים לה' מה חג דהיינו חגיגה⁵⁷⁴ לה' אף סוכה לה'.

ואין נקרא סוכה אלא הסכך בלבד⁵⁷⁵ לפיכך אסור להסתפק מעצי הסכך כל שבעת ימי החג מן התורה⁵⁷⁶ בין מהסכך הצריך להכשר סוכה דהיינו ז' טפחים על ז' טפחים בין מהסכך היתר על הכשר סוכה ואפילו נפלה הסוכה ונתבטלה מצותה אף על פי כן אסור להסתפק מעצי הסכך כל שבעת ימי החג מן התורה⁵⁷⁷ :

ב ומדברי סופרים⁵⁷⁸ אסור להסתפק אפילו מעצי הדפנות כל שבעת ימי החג⁵⁷⁹ אפילו אם נפלה הסוכה⁵⁸⁰ ואע"פ שהדפנות אינן עיקר הסוכה מכל מקום הואיל והוקצו למצות סוכה חל עליהם קדושת הסוכה להאסר בהנאה כמותה⁵⁸¹ ואפילו הדפנות שאין צריך להכשר סוכה כגון שעשה ארבע דפנות שלימות אם עשה ארבעתן בסתם שלא פירש על איזה דופן כוונתו להכשר סוכה ועל איזה דופן כוונתו לעשותו דופן רביעי למצוה מן המובחר בעלמא הרי כל הדפנות מוקצות למצות הסוכה וחל עליהם קדושת הסוכה אבל אם לאחר שעשה מן הדפנות שיעור הצריך להכשר סוכה הוסיף עוד דופן⁵⁸² שנראה מכוונתו בעשיית זה הדופן שאינו אלא למצוה מן המובחר בעלמא לא נאסר כלל זה הדופן ולא חלה עליו קדושת הסוכה מעולם⁵⁸³ * :

*] הג"ה: ועיין בס"י תרס"ז⁵⁸⁴ שם נתבאר דבין עצי הסכך ובין עצי הדפנות ובין נוי הסוכה אסורין גם בשמיני עצרת בארץ ישראל ובחוץ לארץ אסורים אף בתשיעי עיין שם הטעם (עד כאן הג"ה):

ג אם לאחר שסיכך כל סכך הצריך לסוכתו הוסיף עליו עוד קנים בעובי הסכך הרי קנים אלו שהוסיף הן בטלים לגבי הסכך וחל עליהן קדושת הסוכה אבל אם הניח על הסכך חבילות של קנים מקושרים כיון שלא התיר אגדן⁵⁸⁵ ניכר הדבר שאינו מתכוין עליהם לסיכוך שהרי דרך העולם שכל המסכך בקנים הוא מתיר אגדן וזה שלא התיר ניכר הדבר שאינו מתכוין בהן להוסיף בעובי הסכך ולפיכך אינן בטלים לגבי הסכך ולא חלה עליהם קדושת הסוכה⁵⁸⁶ :

ד אבל אם הוסיף קנים בעובי הדפנות דהיינו שזקף קנים אצל הדופן סמוך לדופן בין שהקנים הן אגודים יחד כעין חבילה בין שהן מפורדין זה מזה⁵⁸⁷ אם נתכוין בסמיכת הקנים לדופן⁵⁸⁸ כדי לחזק את הדופן⁵⁸⁹ או כדי להוסיף

⁵⁷¹ **גמרא** [ברייתא] סוכה ט, א. ביצה ל, ב.

⁵⁷² רש"י שם ושם ד"ה על החגיגה. וראה מ"מ וציונים.

⁵⁷³ ויקרא כג, לד. ברייתא שם ושם.

⁵⁷⁴ רש"י שם ושם ד"ה חג.

⁵⁷⁵ רש"י יב, א ד"ה כשרין. ט"ז סי' תרל ס"ק א.

⁵⁷⁶ **רא"ש פ"א סי' יג. רמב"ם פ"ו ה"ט"ו**, לפירוש ה"ט"ו ס"ק"א. וראה אור התורה דברים ע' איתשה, החילוק בין קדושה זו לציצית דלעיל סי' כא ס"א.

⁵⁷⁷ ט"ז שם, בדעת הרמב"ם שם (דלא ס"ל כב' התירושים שבתוס' שם ד"ה מנין, לחלק בין הצריך להכשר סוכה לבין היתר, או בין עודה קיימת לבין נפלה).

⁵⁷⁸ ב"י ד"ה ויש לדקדק, וט"ז שם, בדעת הרמב"ם שם.

⁵⁷⁹ רמב"ם שם. **שו"ע** ס"א (שמונת ימי החג, וראה לקמן בהגהה).

⁵⁸⁰ ביצה ל, ב (בסוכה נופלת, שבסוכת החג אסורה). רמ"א ס"א (אף בדעת התוס' שם, דעכ"פ מדברי סופרים אסור). וראה לקמן ס"י"ב (דאף בזה לא מהני תנאי).

⁵⁸¹ ב"י ד"ה ויש לדקדק.

⁵⁸² **ר"ן** ביצה (יז, א) ד"ה ועצי. **שו"ע** שם.

⁵⁸³ ראה יגדיל תורה (נ"י). ח ע' פז.

⁵⁸⁴ סימן זה בשו"ע"ר לא הגיע לידינו, וראה טור ושו"ע שם ס"א. ולענין הסכך אחר שעברו ימי החג, ראה לקמן ס"י"ט.

⁵⁸⁵ באופן שאינו פוסל הסכך, כדלעיל סי' תרכט ס"ב ואילך.

⁵⁸⁶ **ט"ז סי' תקיח** סוף ס"ק"ו (כדלעיל סי' תקיח ס"י"ח-ט בסוכה שאינה של מצוה, ושי"י. ושכן יש לחלק אף לענין סוכת החג).

⁵⁸⁷ כדלעיל סי' תקיח ס"י"ז, לענין סוכה שאינה של מצוה, שאין חילוק בין חבילה למפורדים.

⁵⁸⁸ **(רא"ש)**. **מ"א** ס"ק"א (שגם בסוכת מצוה תלוי בכוונתו, כמו בסוכה שאינה של מצוה, דלעיל שם).

בעביו⁵⁹⁰ הרי הן בטלים לגבי הדופן אע"פ שאינן מחוברין לדופן וחל עליהם קדושת הסוכה כמו על הדופן עצמו :
 ה ואפילו עצי הסכך והדפנות עצמן אינן אסורים אלא להסתפק מהן⁵⁹¹ דהיינו שלא יטול מהן שום דבר אפילו
 קיסם לחצוץ בו שיניו⁵⁹² שהרי כשמפריד הקיסם מהסוכה מפקיע הוא מעליו קדושת הסוכה אבל מותר ליהנות
 מהן הנאה להשתמש בהם כל תשמיש כל שאינו מפקיע מעליהם קדושת הסוכה כגון להניח עליהם חפציו⁵⁹³
 ולהריח בהם אם הם עצי בשמים⁵⁹⁴ וכל כיוצא בזה :

ו נויי הסוכה דהיינו מיני פירות ומיני מגדים שתולים בסוכה כדי לנאותה⁵⁹⁵ בין שהן תחת הסכך בין שהן סביב
 הדפנות⁵⁹⁶ אסור להסתפק מהם כל ימי החג ואפילו אם נפלו מהסוכה⁵⁹⁷ מפני שהוא ביזוי למצוה כשמסתפק
 מנויה⁵⁹⁸ וכיון שהן אסורין באכילה אסורין גם בטלטול בשבת ויו"ט⁵⁹⁹ שהרי אינן ראויים לכלום כל ימי החג⁶⁰⁰
 ואפילו מפני הגנבים או מפני הגשמים⁶⁰¹ אסורים לטלטלם⁶⁰² :

ז ואם התנה עליהם⁶⁰³ מערב יו"ט קודם כניסת יו"ט דהיינו קודם בין השמשות⁶⁰⁴ ואמר אין אני בודל מלהסתפק
 מהם כל שהות אורך בין השמשות⁶⁰⁵ של כל שמונת הימים⁶⁰⁶ ונמצא בשעה שהיתה הקדושה צריכה לחול עליהם
 דהיינו בבין השמשות שהיא תחלת כניסת היום בשעה זו לא חלה עליהם כלל שהרי התנה עליהם שיהיה כחו
 וזכותו בהם וא"כ לא הוקצו כלל למצוה⁶⁰⁷ ולפיכך מותר להסתפק מהם בכל החג אימתי שירצה ואע"פ שהן
 תלוים בסוכה אין בזה משום ביזוי מצוה⁶⁰⁸ כיון שלא הוקצו כלל למצוה :

ח אבל אם אינו מתנה עליהם בלשון זה שביארנו רק אומר אני מתנה עליהם שאהא מותר להסתפק מהם כשיפלו
 מהסוכה אין תנאי זה מועיל כלום⁶⁰⁹ שהרי לא התנה אלא על שעה שלא יהיו תלוים בסוכה וא"כ בבין השמשות
 שהיו תלוים בסוכה חלה עליהן קדושת הסוכה וכיון שחלה שוב אינה נפקעת ע"י מה שהתנה מתחלה⁶¹⁰ שאין
 תנאי מועיל אלא לשלא תחול הקדושה אבל כיון שחלה שוב אינה נפקעת ולפיכך אפילו אם נפלה מהסוכה אסור
 להסתפק מהם :

⁵⁸⁹ ט"ז סי' תקי"ח] שם (שאף שלענין סוכה שאינה של מצוה מתירין בזה, כדלעיל שם סי"ז, בזה חמורה סוכת מצוה, כסברת
 הבי"י שם ד"ה וכתוב בהג"א).

⁵⁹⁰ שבוה נאסר אף בסוכה שאינה של מצוה, כדלעיל שם סט"ז.

⁵⁹¹ ט"ז סק"ג. וראה גם תוס' שבת כב, א ד"ה אבוהון.

⁵⁹² מהרי"ל הלי' סוכות (ע' שסז). רמ"א סי"א.

⁵⁹³ ט"ז שם.

⁵⁹⁴ גמרא שבת קנו (כנראה שייך לקמן סי"ו). ריטב"א לו, ב ד"ה הדס, בשם רבו. דעה הבי' בר"ן (יח, א) ד"ה הדס. דעה האי' ברמ"א
 סוף סי"ב. ט"ז שם.

⁵⁹⁵ גמרא [בריייתא] י, א. רמב"ם פ"ו הטי"ז. שו"ע סי"ב.

⁵⁹⁶ גמרא שם ע"ב (דילמא מן הצד). ט"ז ס"ק ח. מ"א ס"ק ט.

⁵⁹⁷ שו"ת הרא"ש כלל כד סי' ט. ר"ן ביצה (יז, א) ד"ה ומיהו. טור ושו"ע שם.

⁵⁹⁸ גמרא שבת כב, א. ר"ן שם (גם אחר שנפלו). ב"י ד"ה ומ"ש ולפי. וראה לעיל סי' כא סי"א. סי' מב סי"ו.

⁵⁹⁹ בה"ג פ' הישן (לג, א). הובא במרדכי רמז תשלח (לענין שבת). טור (אף לענין יו"ט). הר"א מזרחי בביאורו לסמ"ג (יז, ג),
 שהוכיח כן [גמרא שבת קנו, ב]. רמ"א סי"ב.

⁶⁰⁰ ראה גם לעיל סי' תקיג ס"ג ובקו"א סק"א. סי' תקטו ס"א.

⁶⁰¹ שהיתה סברה להתיר מטעם אגן שהדי, כדלקמן סי"א ושי"נ.

⁶⁰² ב"י ד"ה ומ"ש בשם שו"ת הרא"ש כלל כד סי' ט.

⁶⁰³ גמרא [בריייתא] ביצה ל, ב. טור ושו"ע סי"ב.

⁶⁰⁴ רש"י שם ד"ה אביי ורבא. דרכי משה ס"ק ג. רמ"א סי"ב.

⁶⁰⁵ אביי ורבא בגמרא שם ורש"י שם. טור ושו"ע שם.

⁶⁰⁶ ארחות חיים הלי' סוכה סי' מא בשם הרמב"ן. רמ"א שם.

⁶⁰⁷ רש"י שם.

⁶⁰⁸ שו"ת הרא"ש כלל כד סי' ט.

⁶⁰⁹ הגהות מיימוניות פ"ו הטי"ז (דפוס קושטא) בשם הגהת סמ"ק סי' צג (ע"נ ד). טור ושו"ע סי"ב.

⁶¹⁰ ב"י ד"ה ומ"ש ודוקא. לבוש סי"ב.

ט וכן אם אמר איני בודל מהם כל שהות אורך בין השמשות של יום הראשון בלבד ולא התנה על בין השמשות של שאר הימים⁶¹¹ אסור להסתפק מהם מיום שני ואילך לפי שכל יום ויום נחשב לקדושה בפני עצמה⁶¹² וחלה עליהם הקדושה בתחלת כניסת כל יום שלא התנה עליו⁶¹³.

ואם התנה עליהם שאינו בודל מהם כל שהות בין השמשות שמיום שני ואילך ולא התנה על בין השמשות של יום הראשון אסור להסתפק מהם אפילו מיום שני ואילך שכיון שחלה עליהם הקדושה בבין השמשות הראשון שוב אינה נפקעת כל ימי החג לפי שהן יום אחד ארוך⁶¹⁴ לענין זה⁶¹⁵ להחמיר אבל לא להקל.

אבל אם התנה ואמר איני בודל מהן כל בין השמשות בסתם דהיינו שלא הזכיר בפירוש ליום הראשון ולא לשאר ימים היתה כוונתו על בין השמשות של כל ימי החג⁶¹⁶ והרי זה מותר להסתפק מהן אימתי שירצה בין ביום הראשון בין בשאר ימים :

י וכן אם לא הזכיר כלל בין השמשות אלא אמר איני בודל את עצמי מלהסתפק מהם בכל עת שארצה⁶¹⁷ הרי זה מסתפק מהן אימתי שירצה שכיון שהתנה להסתפק מהן בכל עת שירצה הרי גם בין השמשות הוא בכלל התנאי ונמצא שלא חלה עליהם הקדושה מעולם⁶¹⁸ :

יא ונהגו העולם שכל דבר חשוב תולין בסוכה לנוי⁶¹⁹ כגון סדינין המצויירין וכיוצא בהן ומסירין אותן מן הסוכה בכל עת שירצו כגון [מ]פני הגשמים או [מ]פני הגנבים אפילו אם לא התנה עליהם מערב יו"ט⁶²⁰ ויש שנתנו טעם למנהג דכיון שמנהג העולם להסירן מהסוכה מחמת חשש הגנבים או [מ]פני הגשמים א"כ כל אדם שתולה דברים חשובים בסוכה לנוי ודאי אין דעתו אלא על דעת המנהג דהיינו להסירן משם בעת הצורך והרי זה כאלו התנה עליהם⁶²¹ בפירוש תנאי המועיל להסירן משם כשיצטרך דהיינו שאינו בודל מהם כל שהות בין השמשות של כל ימי החג ולפיכך מותר להסירן משם אימתי שירצה ואפילו שלא בשעת הגשם ואפילו אין שם חשש מהגנבים שהרי לא חלה עליהם קדושת הסוכה מעולם.

ומכל מקום לכתחלה נכון הדבר להתנות עליהם מערב יו"ט⁶²² :

יב וכל זה בנוי הסוכה אבל עצי הסכך עצמם אין מועיל להם שום תנאי⁶²³ להסתפק מהן אפילו לכשתפול הסוכה⁶²⁴ בתוך שמונת ימי החג שהרי איסורן הוא מן התורה⁶²⁵ כמו שנתבאר למעלה⁶²⁶.

ואפילו עצי הדפנות שאיסורן אינו אלא מדברי סופרים הואיל והוקצו למצות סוכה חלה עליהם קדושת הסוכה⁶²⁷ אעפ"כ אין מועיל להם התנאי להסתפק מהן אפילו לכשתפול הסוכה בתוך החג שהרי כל שאינו מתנה שאינו בודל

⁶¹¹ ארחות חיים שם בשם הרמב"ן. הובא ב"י שם. רמ"א שם.

⁶¹² כדלקמן סי' תרמד.

⁶¹³ ארחות חיים ורמב"ן שם. ב"י שם. לבוש ס"ב. ט"ז סק"ה.

⁶¹⁴ ביצה ל, סוע"ב. ארחות חיים ורמב"ן שם. ב"י שם. לבוש שם. ט"ז ס"ק ו. וראה גם לקמן סי' תרמט ס"כ (לענין אתרוג. אלא ששם מועיל תנאי, וש"נ).

⁶¹⁵ ט"ז שם.

⁶¹⁶ יש"ש ביצה פ"ד סי' ג. מ"א סק"ז. אליה זוטא סק"ג.

⁶¹⁷ בה"ג פ' הישן (לג, א). טור ושו"ע סוף ס"ב.

⁶¹⁸ ב"י ד"ה ומ"ש אבל.

⁶¹⁹ ראה ספר המנהגים - חב"ד ע' 65 (שאיין מנהג חב"ד לתלות נויי סוכה). אוצר מנהגי חב"ד חג הסוכות ע' רסז.

⁶²⁰ דרכי משה ס"ק ה. רמ"א ס"ב.

⁶²¹ ט"ז ס"ק ח.

⁶²² דרכי משה ורמ"א שם.

⁶²³ גמרא ביצה ל, ב לפירוש רש"י שם ד"ה אביי. טור ורמ"א ס"א. מ"א ריש הסימן.

⁶²⁴ ר"י בתוס' ט, א ד"ה מנין. רמ"א שם. וראה לעיל ס"ב.

⁶²⁵ ר"ן ביצה (יז, א) סוד"ה אבל. הובא במ"א ריש הסי'.

⁶²⁶ סעיף א.

⁶²⁷ כדלעיל ס"ב.

מהן כל שהות של בין השמשות אינו תנאי כלל כמו שנתבאר⁶²⁸ ומעצי הדפנות על כרחו הוא צריך להיות מובדל מהן כל שהות בין השמשות של יום הראשון שהוא יו"ט ואי אפשר לו ליטול שום דבר מעצי הדפנות עצמן משום סתירת אהל ביו"ט וא"כ בעל כרחו חלה עליהם הקדושה מיום הראשון ושוב אינה נפקעת כל ימי החג⁶²⁹ אפילו אם נפלה הסוכה בתוך החג :

יג אבל אם לאחר שגמר עשיית הדופן הוסיף בעביו קנים זקופים סמוכים לדופן כדי לחזקו ואינן מחוברין עם הדופן בענין שמותר ליטול קנים אלו מהדופן ביו"ט ואין בזה משום סתירת אהל כיון שאינן מחוברין להדופן וכמו שנתבאר בסי' תקי"ח⁶³⁰ והתנה⁶³¹ על קנים אלו תנאי המועיל להסתפק בכל עת שירצה ועל דרך שנתבאר⁶³² הרי זה מסתפק מהן בכל עת שירצה שהרי בבין השמשות הראשון היה יכול להסתפק מהן ונמצא שלא חלה עליהם קדושת הסוכה מעולם :

יד ואם עשה סוכה בחול המועד⁶³³ והתנה על עצי הדפנות בתנאי המועיל להסתפק מהן בכל עת שירצה הרי זה מסתפק מהן בכל עת שירצה אפילו בשעה שהסוכה קיימת ויושב בה לשם מצוה ואין בזה משום ביזוי מצוה כיון שהדפנות לא הוקצו כלל למצוה שהרי התנה עליהם מתחלה שיהא רשאי להסתפק מהן ונמצא שלא חלה עליהם קדושת הסוכה מעולם :

טו וכל איסורים האלו שביארנו בסימן זה נוהגין אפילו בסוכה שלא נעשית לשם מצוה ואפילו לא חידש בה דבר⁶³⁴ והוא שישב בה פעם אחת לשם מצות סוכה⁶³⁵ אבל קודם שישב בה⁶³⁶ לשם מצות סוכה⁶³⁷ אין עליה קדושה כלל אפילו עשאה לשם מצות סוכה ומותר להסתפק אפילו מעצי הסכך ואין צריך לומר מעצי הדפנות ומנויי הסוכה שכל מצוה שעדיין לא נשתמשו בה לשם מצוה אין עליה קדושה כלל כמו שנתבאר בסי' מ"ב⁶³⁸ :

טז ואפילו מי שיש לו סוכה בנויה משנה לשנה אע"פ שישב בה בשנה שעברה אעפ"כ אינה אסורה עד שישב בה בחג של שנה זו דכיון שעבר החג של שנה שעברה בטלה קדושת הסוכה ואין הקדושה חלה עליה עד שישב בה פעם אחת לשם מצוה⁶³⁹ :

יז מי שרוצה להסיר נוי הסוכה ביום טוב מפני הגשמים והגנבים יזהר שלא יקשר הנויין בסוכה בקשר גמור שהרי אסור להתירן ביו"ט אלא יענבם⁶⁴⁰ :

יח אף מי שאין דעתו להסיר הנויין מהסוכה כל ימי החג מכל מקום אם יודע שהילדים יאכלו מהנויין בתוך החג יתנה עליהם מערב יו"ט⁶⁴¹ :

יט עצי הסכך אחר שעברו ימי החג אע"פ שאין צריך לגונזן ומותר להסתפק מהן ולהשתמש בהן לכל מה שירצה מכל מקום נכון ליזהר שלא להשתמש בהן תשמיש בזיון שאינה כבוד למצוה שעברה⁶⁴² ואין צריך לומר שאין

⁶²⁸ סעיף ח.

⁶²⁹ רש"י ור"י שם. לבוש סוף ס"ב. מ"א ריש הסי'. וראה העו"ב תרא ע' 15.

⁶³⁰ סעיף יז.

⁶³¹ מ"א שם. וראה מ"מ וציונים.

⁶³² ס"ז-י.

⁶³³ רש"ל ביש"ש ביצה פ"ד סי' ג. מ"א ריש הסי'.

⁶³⁴ רבנו ירוחם נ"ח ח"ב (נז, ג). מ"א סק"ב.

⁶³⁵ מ"א שם.

⁶³⁶ שאילתות דרב אחאי פ' שלח שאילתא קכו. אור זרוע ח"ב סי' שס. הגהות אשרי ביצה פ"ד סי' ג. רמ"א סוף ס"א. וראה העו"ב תשפב ע' 74.

⁶³⁷ לבוש סוף ס"א.

⁶³⁸ ס"ד וס"ו.

⁶³⁹ מ"א סק"ב.

⁶⁴⁰ אגודה פ"א סי' ט. דרכי משה ס"ק ה. מ"א סק"ט. וראה לעיל סי' שיז ס"ג. לקמן סי' תרנא ס"ו.

⁶⁴¹ מ"א סק"ד.

⁶⁴² ט"ז סי' כא סק"ב. וכדלעיל שם ס"א.

לפסוע עליהם⁶⁴³ שלא ינהוג בהם מנהג בזיון :

כ אותן אנשים שחוקקים פסוק⁶⁴⁴ בסכת תשבו כו' על הדלעת ותולים בסוכה לנוי⁶⁴⁵ צריך למחות בידם לפי שאסור לכתוב פסוקים מן התורה אלא אם כן יש בהם ספר שלם כמו שנתבאר ביו"ד סי' רפ"ג⁶⁴⁶ וחקיקה היא ככתיבה לענין זה⁶⁴⁷ :

כא אין לתלות שעטנז סביב הדפנות של הסוכה לנוי אלא אם כן הוא למעלה מראשותיו של אדם⁶⁴⁸ מטעם שנתבאר ביו"ד סי' ש"א⁶⁴⁹ :

תרלט דיני ישיבת סוכה ובו כ"ו סעיפים :

א בסכות תשבו שבעת ימים⁶⁵⁰ ולמדו מפי השמועה⁶⁵¹ תשבו כעין תדורו כלומר כדרך שהוא דר כל השנה בביתו הזקיקתו תורה להניח דירתו ולדור כאן בסוכה עם מטותיו ומצעותיו וכלי תשמישו⁶⁵² מכאן אמרו חכמים⁶⁵³ כל שבעת הימים אדם עושה ביתו עראי וסוכתו קבע כיצד היה לו מצעות נאות וכלים נאים מעלן לסוכה⁶⁵⁴ וכן כל כלי שתיה⁶⁵⁵ הצריכים לו⁶⁵⁶ יהיו עמו בסוכה כדרך שהן עמו בביתו בכל השנה אבל כלים שמשתיין בהן קמח⁶⁵⁷ והעריבות⁶⁵⁸ וכלים של מים⁶⁵⁹ אינן צריכין להיות בסוכה שאף בכל השנה אין דברים אלו רגילים להיות עמו בבית דירתו אלא בית יש להם בלבדם⁶⁶⁰ :

ב כלי אכילה⁶⁶¹ לאחר אכילה⁶⁶² כגון קדירות⁶⁶³ וקערות⁶⁶⁴ שאחר האכילה הן מאוסין⁶⁶⁵ צריך להוציאן מן הסוכה⁶⁶⁶ וכן דלי או כד ששואבין בו מים לא יכניסם לתוך הסוכה⁶⁶⁷ וכן לא יעשה שום תשמיש בזוי בסוכה⁶⁶⁸

⁶⁴³ מ"א סוף סק"ט.

⁶⁴⁴ ויקרא כג, מב.

⁶⁴⁵ מ"א סק"ט.

⁶⁴⁶ סימן זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם ס"ב וס"ד. ט"ז שם סק"א וסק"ג ושי"ך סק"ו. לעיל סי' רפד ס"ד. סי' שלד סי"ג.

⁶⁴⁷ כדלעיל סי' שמ ס"ז.

⁶⁴⁸ מהרי"ל ה"י סוכות (ע"י ש"ב). מ"א סק"ט (מתשמיש אדם).

⁶⁴⁹ סימן זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם ס"א. ט"ז ושי"ך שם סק"א. לעיל סי' שח ספ"ה. סי' תקטז ס"ב.

⁶⁵⁰ ויקרא כג, מב.

⁶⁵¹ גמרא [ברייתא] כח, ב.

⁶⁵² רש"י דף כו, א ד"ה כעין תדורו.

⁶⁵³ משנה כח, ב. טור ושו"ע ס"א.

⁶⁵⁴ ברייתא שם. טור ושו"ע שם.

⁶⁵⁵ רבא כט, רע"א. רמב"ם פ"ו ה"ה. שו"ע שם.

⁶⁵⁶ למעט כלי שאיבה, דלקמן סעיף ב.

⁶⁵⁷ בה"ג ה"י סוכה (לב, ב). שבלי הלקט סי' שדמ (בהג"ה משבלי הלקט הקצר). מ"א סק"א.

⁶⁵⁸ בה"ג שם. תוס' כט, א ד"ה מנא. מרדכי רמז תשמה בשם ויש מפרשים. מ"א שם.

⁶⁵⁹ בשבלי הלקט ובמ"א שם : של בשמים. ולענין כלים ששואבים בהם מים, ראה לקמן ס"ב.

⁶⁶⁰ תוס' שם. מרדכי שם.

⁶⁶¹ רבא בגמרא כט, א. רמב"ם פ"ו ה"ה. שו"ע ס"א.

⁶⁶² רש"י שם ד"ה מאני מיכלא. טור ורמ"א ס"א.

⁶⁶³ רמב"ם ושו"ע שם.

⁶⁶⁴ רש"י שם. רמב"ם ושו"ע שם.

⁶⁶⁵ תוס' שם ד"ה מנא בדעת רש"י שם. הגהות מיימוניות שם אות ז. טור. מ"א סק"ג.

⁶⁶⁶ רש"י שם.

⁶⁶⁷ רבא שם. (ר) מ"א סק"א.

⁶⁶⁸ ארחות חיים ה"י סוכה סי' לד. רמ"א ס"א.

כגון שטיפת קדירות וקערות⁶⁶⁹ כדי שלא יהיו מצות בזויות עליו⁶⁷⁰ אבל מותר לשטוף כלי השתיה⁶⁷¹ כגון כוסות וצנצניות בסוכה :

ג המנורה⁶⁷² בשעה שהיא דולקת⁶⁷³ צריכה להיות בתוך הסוכה ואם הסוכה קטנה⁶⁷⁴ בענין שיש לחוש⁶⁷⁵ שמא יתקרב הנר לדופני הסוכה⁶⁷⁶ או להסכך ותאחז בהן האור ותשרף סוכתו⁶⁷⁷ צריך להניחה חוץ לסוכה אפילו היא של זהב⁶⁷⁸.

ונוהגין שלא להכניס נר של חרס אפילו לסוכה גדולה⁶⁷⁹ :

ד כיצד מצות ישיבה בסוכה⁶⁸⁰ שיהיה אוכל ושותה⁶⁸¹ וישן⁶⁸² ויטייל⁶⁸³ ודר בסוכה כל שבעת הימים בין ביום בין בלילה כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה⁶⁸⁴ ואם הוא צריך לספר עם חבריו יספר עמו בסוכה⁶⁸⁵ כללו של דבר לעולם ידמה עליו סוכתו כאלו היא ביתו⁶⁸⁶ וכל דבר שלא היה עושה חוץ לביתו לא יעשה חוץ לסוכתו.

לפיכך כל שבעת הימים צריך לקרות⁶⁸⁷ וללמוד⁶⁸⁸ בתוך הסוכה (אלא אם כן קורא ולומד בבית המדרש⁶⁸⁹) ואם הוא מבין ומדקדק כשלומד יכול ללמוד חוץ לסוכה⁶⁹⁰ כדי שתהא דעתו מיושבת עליו⁶⁹¹ שרוחב האויר יפה לו להרחיב דעתו⁶⁹².

ומכל מקום הכל לפי הענין שאם יש לו מנוחה בסוכה צריך ללמוד בסוכה ואם צריך ללמוד מתוך ספרים הרבה⁶⁹³ אם אפשר לו להכין להם מקום בסוכתו בענין שלא יצטרך לפנותם מסוכתו בעת האכילה והשינה ולחזור ולהכניסן בעת הלימוד צריך ללמוד בתוך הסוכה⁶⁹⁴ אבל אם אי אפשר לו להכין להם מקום בקל בלא טורח רב

669 ארחות חיים שם. לבוש סוף ס"א. מ"א ס"ק ג.

670 ארחות חיים ורמ"א שם.

671 מ"א שם.

672 גמרא כט, א. טור ושו"ע ס"א.

673 תוס' שם ד"ה ואמרי. טור ולבוש ס"א (מותר. וראה שו"ע סי' תרסו).

674 גמרא שם. טור ושו"ע שם.

675 ט"ז סוף ס"ק ג.

676 רא"ש פ"ב סי' יט. לבוש שם.

677 תוס' שם. ר"ן (יג, א) ד"ה שרגא. מ"א סק"ב.

678 אור זרוע הלי סוכה סי' דש. ראבי"ה סי' תרמא. הגהות אשרי שם. ב"י ד"ה כתב בהג"א.

679 וקח הלי סוכות סי' ריט. ב"י שם. (ה) מ"א סק"ב.

680 רמב"ם פ"ו ה"ה. שו"ע ס"א.

681 גמרא [ברייתא] כח, ב. רמב"ם שם. טור ושו"ע שם.

682 משנה כ, ב (ורש"י שם ד"ה לא יצא. וכדלעיל סי' תרכז). ברייתא כו, א. טור ורמ"א ס"א. שו"ע ס"ב. וכדלקמן ס"ח-ט ושי"נ. וראה לקו"ש חכ"ט ע' 215. שלחן המלך ח"ב ע' רמו-ז.

683 ברייתא כח, ב. טור ורמ"א ס"א.

684 רמב"ם שם. שו"ע שם.

685 מהרי"ל הלי סוכות (ע' שע). דרכי משה ס"ק א. ט"ז סק"א.

686 דרכי משה שם.

687 רבא כח, סוע"ב. רמב"ם פ"ו ה"ט. שו"ע ס"ד.

688 ברייתא וגמרא שם. טור ורמ"א ס"ד.

689 כדלקמן ס"ה (בתפלה) ושי"נ.

690 גמרא שם, לפירוש רש"י שם ותנוי. רמב"ם שם. טור ושו"ע שם.

691 רמב"ם שם. שו"ע שם.

692 רש"י שם ד"ה בר.

693 מ"א סק"ג.

694 אליה רבה סק"ב.

שגיאה ! הסגנון אינו מוגדר.

לה

ויש לו טורח⁶⁹⁵ רב לפנותם ולחזור ולהכניסם יכול ללמוד חוץ לסוכה לפי שכל טרחא יתירה שאין האדם⁶⁹⁶ מצטער ומונע את עצמו מטרחה זו כדי לישב בביתו בקביעות אין מחויב לטרוח כדי לישב בסוכתו בקביעות⁶⁹⁷ :

ה המתפלל אם יש לו מנוחה בסוכה שיוכל להתפלל שם בכוונה צריך לכנוס לסוכה ולהתפלל⁶⁹⁸ שהרי בשאר ימות השנה כשאינו מתפלל בבית הכנסת הוא נכנס לביתו ומתפלל במה דברים אמורים במקום שאין שם בית הכנסת או שאי אפשר לו לילך לבית הכנסת אבל אם אפשר לו לילך לבית הכנסת ילך ואינו צריך להתפלל בסוכה⁶⁹⁹ :

ו המבדיל על הכוס צריך לכנוס לסוכה להבדיל שם שהרי בשאר ימות השנה נכנס לביתו להבדיל שם⁷⁰⁰ :

ז אוכלין אכילת עראי חוץ לסוכה⁷⁰¹ אבל אסור לישן אפילו שינת עראי חוץ לסוכה⁷⁰² לפי שבשינה אין לחלק בין עראי לקבע שלפעמים שאינו מנמנם אלא מעט ודיו בכך לפיכך זו היא שינת קבע שלו⁷⁰³ שחייב ליכנס לסוכה בשבילה :

ח במקומות הקרים⁷⁰⁴ שיש צער לישן בסוכה מחמת הקור⁷⁰⁵ ואין לו כרים וכסתות כראוי⁷⁰⁶ אין צריך לישן בסוכה ואפילו יש לו כרים אלא שאי אפשר לו להכין להם מקום בסוכה לכל שבעת ימי החג בענין שיצטרך לטרוח להוציאן מהסוכה בשעת האכילה ולחזור ולהכניסן בעת השינה והיא טרחא יתירה ומצטער בטרחה זו⁷⁰⁷ בענין שאם היה לו טרחא כזו לישן בביתו לא היה ישן בביתו⁷⁰⁸ אינו צריך לישן בסוכה שכל המצטער בישיבת הסוכה פטור משיבתה כמו שיתבאר בסי' תר"מ⁷⁰⁹ :

ט ועכשיו נהגו העולם להקל בשינה שאין ישינים בסוכה רק המדקדקים במצות⁷¹⁰ ויש שלמדו עליהם זכות⁷¹¹ למי שנשוי אשה שחייב לשמח את אשתו ברגל⁷¹² ונשים פטורות מן הסוכה⁷¹³ א"כ אם אינו רוצה לפרוש מאשתו מקרי דבר מצוה וכל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת כמו שיתבאר בסימן תר"מ⁷¹⁴ ועל כן הוא פטור משינה בסוכה בלילה ואפילו אם אשתו אינה טהורה מכל מקום שייך שמחה כשבעלה מתייחד עמה בחדר אחד⁷¹⁵ כמ"ש⁷¹⁶ .

⁶⁹⁵ מ"א שם.

⁶⁹⁶ אוצ"ל: שהאדם.

⁶⁹⁷ כדלקמן סי' תרמ ס"ה וש"נ.

⁶⁹⁸ ב"ח ד"ה כתב הרמב"ם. אליה זוטא סק"ב. מ"א סק"ד.

⁶⁹⁹ שלטי גבורים יג, א אות ב בשם ריא"ז. הובא בב"ח ומ"א וא"ז שם.

⁷⁰⁰ ט"ז סק"ד.

⁷⁰¹ משנה כה, א. טור ושו"ע ס"ב.

⁷⁰² ברייתא כו, א. טור ושו"ע שם.

⁷⁰³ רבא בגמרא שם ורש"י ד"ה רבא. לבוש ס"ב. ט"ז סק"ה. מ"א סק"ד.

⁷⁰⁴ רמ"א ס"ב. ב"ח סי' תרמ ד"ה ומ"ש ונראה (בארץ רוסיא. וראה לעיל סי' תקז קו"א סק"ד ד"ה כתב: ובמדינתנו שאין הקור גדול כ"כ בימי פסח וסוכות).

⁷⁰⁵ מרדכי רמז תשמא. רמ"א שם.

⁷⁰⁶ לבוש סי' תרמ ס"ד. מ"א סק"ז.

⁷⁰⁷ לבוש שם.

⁷⁰⁸ ראה גם לעיל סוף ס"ד.

⁷⁰⁹ סעיף ה.

⁷¹⁰ דרכי משה ס"ק ג. רמ"א ס"ב. ומנהג חב"ד שאין ישינים בסוכה. ראה ספר השיחות תרצט ע' 295. לקו"ש חכ"ט ע' 211 ואילך. אג"ק חי"א ע' תיד. המלך במסיבו ח"א ע' סג. ח"ב ע' לג. אוצר מנהגי חב"ד ח"ס ע' שא-שב.

⁷¹¹ ט"ז סק"ט. וראה דרכי משה ורמ"א שם.

⁷¹² פסחים קט, א. וראה לעיל סי' תקכט ס"ו-ז.

⁷¹³ כדלקמן סי' תרמ ס"א.

⁷¹⁴ סעיף יח.

⁷¹⁵ דרכי משה וט"ז שם, מגמרא עירובין סג, ב.

⁷¹⁶ לקמן ס"י.

ומכל מקום טוב להחמיר שיהיה לו סוכה מיוחדת שיוכל לישן שם עם אשתו ויקיים שתי המצות⁷¹⁷ :
718, הנושא⁷¹⁹ בתולה⁷²⁰ שנים או שלשה ימים קודם החג⁷²¹ בענין שנמשכו שבעת ימי המשתה שלו בתוך החג⁷²²
 (דאלו בחג עצמו אין נושאים נשים⁷²³ כמו שנתבאר בסימן תקמ"ו⁷²⁴) בימים הראשונים שהיו נוהגים שכל שבעת
 ימי המשתה היו מתייחדין החתן והכלה בחדר מיוחד ואין שום אדם נכנס אצלם רק בעת שרוצים לשמח אותן
 ולאכול ולשתות עמהם⁷²⁵ וזה החדר נקרא חופה⁷²⁶ הרי החתן והשושבינן וכל בני החופה⁷²⁷ דהיינו אותם אנשים
 שאוכלים עם החתן פטורים מן הסוכה כל שבעת ימי המשתה ומותרים לאכול ולשתות ולשמוח חוץ לסוכה דהיינו
 בחדר הנקרא חופה לפי שאי אפשר לשמוח כראוי בתוך הסוכה שאין עיקר השמחה אלא בחופה⁷²⁸ שהוא עיקר
 ישיבת החתן וכלה⁷²⁹ דהיינו מקום שהם מתייחדין שם ואי אפשר לעשות עיקר ישיבת החתן וכלה בתוך
 הסוכה⁷³⁰ לפי שכל סוכה אין לה רק שלשה דפנות ופרוצה ברוח רביעית ובוש שם החתן לשחק עם כלתו⁷³¹.

ולכן עכשיו שנוהגין לעשות ארבע מחיצות לסוכה⁷³² אף החתן חייב בסוכה⁷³³ :

יא כבר אמרנו⁷³⁴ שמותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה וכמה היא אכילת עראי כביצה⁷³⁵ שכן דרך האדם
 לטעום פעם אחת מלא פיו חוץ לביתו⁷³⁶ ומלא פיו הוא כביצה⁷³⁷ שאין בית הבליעה מחזיק יותר מכביצה⁷³⁸.

במה דברים אמורים בפת⁷³⁹ העשויה מחמשת המינים או בתבשיל העשוי מחמשת המינים⁷⁴⁰ אבל שאר מיני
 מאכלים⁷⁴¹ ואין צריך לומר מיני פירות⁷⁴² אפילו אוכל מהם הרבה⁷⁴³ ואפילו קובע עליהן סעודתו⁷⁴⁴ מותר לאכול

⁷¹⁷ רמ"א שם.

⁷¹⁸ בקונטרס השלחן כתב שמקומו בסי' תרמ (כמו בשו"ע הבי"י), וכן מציין אליו לעיל סי' רמט סוף סי' ח "כמ"ש בסי' תר"מ". אבל
 ראה לעיל סי' ט שמציין לכאן כמו שיתבאר.

⁷¹⁹ **גמרא** כה, ב (חתן). שו"ע סי' תרמ ס"ו.

⁷²⁰ ראה לעיל סי' ע ס"ג (לענין פטור קריאת שמע). וראה אהע"ז סי' סב ס"ב וס"ו וס"י"ג (שבעולה אין לה שבעת ימי המשתה).

⁷²¹ רש"י שם ד"ה תרתי. מ"א סי' תרמ סק"א (ערב הרגל), וסי' תקמו סק"ד (הטעם שלא לישא בערב יו"ט).

⁷²² לבוש סי' תרמ ס"ו.

⁷²³ **רש"י** שם (ממשנה מו"ק ח, ב). מ"א שם.

⁷²⁴ סימן זה בשו"ע"ר לא הגיע לדין, וראה טור ושו"ע שם ס"א.

⁷²⁵ **טורי זהב** אבן העזר סי' סב סק"ז קרוב לסופו.

⁷²⁶ תוס' כה, ב ד"ה אין.

⁷²⁷ רב אבא בר זבדא אמר רב שם. רמב"ם פ"ו ה"ג. שו"ע שם.

⁷²⁸ גמרא שם. מ"א שם.

⁷²⁹ תוס' שם סוד"ה אין. רא"ש פ"ב סי' ח.

⁷³⁰ גמרא שם וכרבא.

⁷³¹ רש"י שם ד"ה צער. מ"א שם.

⁷³² ראה רמ"א סי' תרל ס"ה. לעיל סי' תרלח ס"ב.

⁷³³ מ"א שם.

⁷³⁴ סעיף ז.

⁷³⁵ אב"י **בגמרא** כו, א (כדטעים בר בי רב ועייל לכלה). תוס' שם ד"ה תרתי (שזה מלא פיו דהיינו כביצה). רש"י כו, א ד"ה ואב"י.
 רא"ש פ"ב סי' יג. טור ושו"ע ס"ב. וכ"ה לעיל סי' עדר ס"ו. סי' רצא ס"א. וראה גם לעיל סי' רפו ס"ד.

⁷³⁶ ריטב"א כה, א ד"ה אוכלין.

⁷³⁷ תוס' שם.

⁷³⁸ יומא פ, א. תוס' סוכה שם. רא"ש שם.

⁷³⁹ יומא עט, ב. טור ושו"ע שם. תוס' סוכה שם.

⁷⁴⁰ בריתא כו, א (במיני תרגימא). לפירוש הרא"ש שם. שו"ע שם. מ"א סוף ס"ק ו (דהיינו כשאוכל יותר מכביצה, אפילו לא קבע
 עליו סעודתו). וראה גם לעיל סי' תעא ס"ב, ושי"ג (שמיני תרגימא הוי תבשיל העשוי מחמשת המינים).

⁷⁴¹ רא"ש שם (שחולק על רבנו פרץ, שמצריך אף בבשר וגבינה).

⁷⁴² **גמרא** יומא עט, ב כרבא. טור ושו"ע שם.

חוץ לסוכה לפי שקביעת מינים אלו אינה חשובה אלא כאכילת עראי של פת⁷⁴⁵ :

יב מותר לשתות⁷⁴⁶ כל המשקין חוץ לסוכה אפילו יין⁷⁴⁷ ואפילו שותה יותר מרביעית⁷⁴⁸ וכל המחמיר על עצמו שלא לשתות חוץ לסוכה אפילו מים הרי זה משובח⁷⁴⁹.

במה דברים אמורים כששותה דרך עראי אבל אם קובע את עצמו לשתות יין⁷⁵⁰ או שאר משקין שדרך לקבוע עליהן כגון מי דבש ושכר⁷⁵¹ במדינות אלו שרגילין לקבוע עליהן לשתות בלא סעודה⁷⁵² צריך לכונוס לתוך הסוכה.

אבל אין צריך לברך לישב בסוכה לפי שהשתיה היא טפילה לאכילה וברכת לישב בסוכה שבירך על אכילת שחרית היא פוטרת את השתיה של כל היום⁷⁵³ וכן היא פוטרת את השינה וטיול בסוכה⁷⁵⁴ כל היום שאין צריך לברך עליהם שאפילו יצא חוץ לסוכתו אחר האכילה והפסיק הרבה בין האכילה להשתיה ושינה וטיול⁷⁵⁵ מכל מקום כיון שכולם נמשכים וטפלים לאכילה שהיא עיקר מצות הישיבה בסוכה ברכת האכילה פוטרתן⁷⁵⁶.

ואפילו שותה וישן ומטייל קודם האכילה אין צריך לברך לפי שהן טפלים להאכילה שלאחריהם⁷⁵⁷ :

יג ואם היה קבוע לשתיה בסוכה ונמלך לאכול אע"פ שלא היה צריך לברך לישב בסוכה על השתיה לפי שברכת האכילה שלפניה פוטרתה אע"פ כ צריך לברך לישב בסוכה על אכילה זו האחרונה שאין אכילה זו טפילה לאכילה הראשונה אלא היא חשובה בפני עצמה⁷⁵⁸.

במה דברים אמורים כשיצא⁷⁵⁹ מן הסוכה בין גמר אכילה ראשונה להתחלת אכילה אחרונה ושהה שם חוץ לסוכה ולא חזר לאלתר⁷⁶⁰ אלא לאחר שעה ושתים⁷⁶¹ או אפילו אם חזר לאלתר אלא שבשעה שיצא מן הסוכה היה דעתו לשהות הרבה חוץ לסוכה ושלא לחזור לסוכה לאלתר⁷⁶² שאז אין הברכה שבירך על אכילה הראשונה פוטרת אכילה אחרונה כיון שהפסיק ביניהן ביציאה גמורה על דעת שלא לחזור לאלתר.

⁷⁴³ גמרא שם (שתי כותבות). מ"א ס"ק ו.

⁷⁴⁴ גמרא שם לדעת רבא. אור זרוע ה' סוכה ס"י שא. הגהות אשרי שם. דרכי משה ס"ק ד ממשמעות הפוסקים. רמ"א ס"ב. מ"א שם. ומנהג חב"ד להחמיר בזה (ראה לקמן ס"ב בשתיה, וראה תשב"ץ ס"י קמד שמהר"ם מרוטנבורג חשש בפירות לאידך לישנא בגמרא שם, ומבואר במ"א שם, דהיינו אפילו לא קבע עליו).

⁷⁴⁵ גמרא שם. רא"ש שם. לבוש ס"ב. מ"א שם.

⁷⁴⁶ גמרא כו, סע"ב (דלי של מים, שהוא רק כדי להחמיר על עצמו). רמב"ם פ"ו ה"ו (מים). טור ושו"ע ס"ב.

⁷⁴⁷ רא"ש פ"ב ס"י יג. טור ושו"ע שם.

⁷⁴⁸ גמרא שם (דלי). וכדלקמן בסמוך, שלא אסרו אלא כשקובע עצמו.

⁷⁴⁹ משנה וגמרא כו, ב. רמב"ם שם. טור ושו"ע שם. וכן הוא מנהג חב"ד (ספר המנהגים - חב"ד ע' 67. אוצר מנהגי חב"ד חה"ס ע' ש).

⁷⁵⁰ אור זרוע ה' סוכה סוס"י שא (שמסתפק בזה). הגהות אשרי שם. שבלי הלקט ס"י שדמ בשם ה"ר אביגדור כהן (בשבת ויו"ט). אגור ס"י תתקעח. דרכי משה ס"ק ד. לבוש שם. ב"ח ד"ה ומ"ש ושתית. מ"א סק"ה. ט"ז ס"ק ז.

⁷⁵¹ אור זרוע והגהות אשרי ודרכי משה וט"ז שם. וראה לקמן סוף סט"ו שיש מפקפקין, ושי"ן.

⁷⁵² מ"א ס"י רי"ג [ג] סק"ו. ט"ז שם ס"ק ב. לעיל שם סוף ס"א.

⁷⁵³ ט"ז ס"ק ז וס"ק כ.

⁷⁵⁴ תוס' ברכות יא, ב ד"ה שכבר ורא"ש פ"ק דברכות ס"י יג. ט"ז שם ושם.

⁷⁵⁵ שדוקא בזה צריך לברך על האכילה, כדלקמן סי"ג ושי"ן.

⁷⁵⁶ ר"ת הובא ברא"ש פ"ד ס"י ג. שו"ע ס"ח (שארין מברכין אלא בשעת אכילה). ט"ז סק"כ. וראה לקו"ש חכ"ט ע' 217. שלחן המלך ח"ב ע' רנ.

⁷⁵⁷ ט"ז סוף סק"ז (לענין שתיה) וסוף ס"ק כ (אף בשינה וטיול).

⁷⁵⁸ ט"ז ס"ק כ.

⁷⁵⁹ מ"א סק"ז. לבוש סוף ס"ב. דלא כט"ז שם, וב"ח סוס"י תרמג.

⁷⁶⁰ מ"א שם.

⁷⁶¹ רש"י יומא ל, א ד"ה נוטל (ששעה או שתיים הוי היסח הפסק לסעודה). וראה לעיל ס"י ח סכ"ג (לענין ציצית) כמה שעות. ס"י כה סכ"ט (לענין תפילין) ב' או ג' שעות. אג"ק ח"ג ע' רי-ריב. רכג.

⁷⁶² ראבי"ה ס"י תרמד. הובא במ"מ פ"ו הי"ב. ריטב"א מה, ב סד"ה רבה. מ"א שם (לענין סוכה), ובסי' ח סק"ח (אף לענין ציצית). וכ"ה לעיל שם סכ"ג.

אבל אם לא הפסיק ביניהם ביציאה גמורה⁷⁶³ שלא לחזור לאלתר⁷⁶⁴ אינו צריך לברך על אכילה אחרונה ואפילו הוא כל ז' ימים בתוך הסוכה אם לא יצא ממנה יציאה גמורה שלא לחזור לאלתר אין צריך לברך לישוב בסוכה רק בפעם הראשון שנכנס לסוכה⁷⁶⁵:

יז וכל זה כשנכנס לאותה סוכה שבירך בה באכילה ראשונה אבל אם נכנס לסוכה אחרת⁷⁶⁶ אפילו היא באותו חצר⁷⁶⁷ סמוכה לסוכה שבירך בה באכילה ראשונה כשרוצה לאכול בסוכה זו דבר שאסור לאכול חוץ לסוכה צריך לחזור ולברך לישוב בסוכה אפילו אם היא בענין שאין צריך לברך ברכת הנהנין על אכילה זו כגון שהוא עומד באמצע סעודתו⁷⁶⁸ שאכל בסוכה שבירך בה ופוסק סעודתו והלך לאכול בסוכה אחרת צריך לחזור ולברך:

טו ואפילו אם אינו רוצה לאכול בסוכה זו אלא שנכנס לתוכה לישן ולטייל צריך לברך לישוב בסוכה שאין שינה וטיוול שבסוכה זו נפטרין בברכה שבירך בסוכה אחרת⁷⁶⁹ אבל אם נכנס לתוכה לאכול בתוכה מיני מאכלים שמותר לאכול חוץ לסוכה אין צריך לברך.

ואם רוצה לקבוע את עצמו שם לשתות יין ושאר משקים שדרך לקבוע עליהם מן הדין צריך לברך שהרי אסור לשתות חוץ לסוכה⁷⁷⁰ ומכל מקום לפי שיש מפקפקין⁷⁷¹ על ברכה זו לכן נכון הדבר שלא לקבוע את עצמו בשתיה רק בסוכה שאכל בה היום ובירך עליה לישוב בסוכה⁷⁷²:

טז אם שכח לברך לישוב בסוכה עד שגמר סעודתו יברך לאחר סעודתו⁷⁷³ ואע"פ שכל המצות צריך לברך עליהן עובר לעשייתן⁷⁷⁴ מכל מקום הרי גם הישיבה שיושב בסוכה אחר הסעודה הוא ג"כ בכלל המצוה⁷⁷⁵ וא"כ הרי הוא מברך קודם עשיית המצוה⁷⁷⁶:

יז אין קצבה לסעודות של סוכה⁷⁷⁷ אלא אם ירצה יאכל בסוכה ואם ירצה לא יאכל רק מיני מאכלים שמותר לאכול חוץ לסוכה⁷⁷⁸ שאין המצוה אלא שאם יאכל לא יאכל חוץ לסוכה⁷⁷⁹.

במה דברים אמורים בחולו של מועד⁷⁸⁰ אבל ביום טוב ובשבת שהוא בתוך החג שחייב לאכול פת יותר מכביצה⁷⁸¹ כמו שנתבאר בסי' רצ"א⁷⁸² צריך לאכול בתוך הסוכה ואם ירדו גשמים הרי זה נכנס לתוך הבית⁷⁸³ ועל דרך

⁷⁶³ לבוש שם. מ"א סק"יז.

⁷⁶⁴ ראבי"ה ומ"מ וריטב"א שם. מ"א שם.

⁷⁶⁵ מ"א שם. ולענין שיחה בסוכה – ראה לעיל סי' תלב ס"ז, וסי' תקצב סוף ס"ז, שאינה הפסק.

⁷⁶⁶ מ"א סק"יז.

⁷⁶⁷ מ"א סי' ח סק"יז (לענין טלית אחר, שמבית לבית באותה חצר הוי הפסק. וכ"ה לעיל שם סכ"ב וקו"א ס"ק ה). וראה גם לעיל רס"י קעח (לענין בין ברכה לאכילה). סי' רעג סוף ס"ד (לענין קידוש במקום סעודה). סי' תלב ס"ח (לענין בין ברכה למצוה).

⁷⁶⁸ כדלעיל סי' קעח ס"ג (שבאמצע סעודה לא הוי הליכה מבית לבית הפסק).

⁷⁶⁹ רא"ש פ"ד סי' ג, בשם רב האי גאון. ט"ז סוף ס"ק כ.

⁷⁷⁰ כדלעיל סי"ב.

⁷⁷¹ ב"י ד"ה ומ"ש רבנו ושתיית (שדינו כדין קבע על הפירות, דלעיל ס"א). דרכי משה סוף ס"ק ד (דלא מקרי קביעות). רמ"א ס"ב (אפילו קבע עלייהו). ב"ח ד"ה ומ"ש ושתיית (לאפוקי נפשיה מפלוגתא). מ"א סק"ה.

⁷⁷² כדלעיל שם.

⁷⁷³ מ"א סוף סק"יז.

⁷⁷⁴ פסחים ז, ב. וכדלעיל סי' מו ס"ג ושי"נ.

⁷⁷⁵ מ"א שם. וכדלעיל ס"ד. וראה גם לעיל סי' תקצב סוף ס"ז: שכל רגע ורגע שהוא יושב בסוכה ... הוא מקיים מצות הקב"ה.

⁷⁷⁶ ראה לקמן סי' תרמג ס"ב.

⁷⁷⁷ משנה כז, א וכחכמים. טור ושו"ע ס"ג.

⁷⁷⁸ רמב"ם פ"ו ה"ז. שו"ע שם.

⁷⁷⁹ רש"י שם ד"ה אין. טור. לבוש ס"ג.

⁷⁸⁰ ראה גם לעיל סי' קפח ס"י.

⁷⁸¹ טור ושו"ע רס"י רצא (כביצה). מ"א סי' רצא סק"א (שהכוונה יותר מכביצה).

⁷⁸² דעה האי שבס"א (ומסתפק שם אם הכוונה לכביצה או ליותר מכביצה). וראה גם דעה האי שבסי' עדר ס"ו. סי' תקכט ס"ד. דעה הבי' - לקמן ס"ט.

שיתבאר⁷⁸⁴.

במה דברים אמורים מלילה הראשונה של חג ואילך אבל בלילה הראשונה של חג⁷⁸⁵ דהיינו ליל ט"ו בתשרי⁷⁸⁶ צריך לאכול בתוך הסוכה אפילו בשעת הגשם⁷⁸⁷ ואע"פ שהוא מצטער מחמת הגשם וכל המצטער פטור מן הסוכה⁷⁸⁸ מכל מקום בלילה הראשונה חייב לאכול בסוכה לפי שאנו למדין בגזרה שוה⁷⁸⁹ מחג המצות נאמר כאן בחג הסוכות⁷⁹⁰ בחמשה עשר יום לחדש ונאמר להלן בחג המצות⁷⁹¹ בחמשה עשר יום לחדש מה ט"ו יום האמור להלן לילה הראשונה חובה לאכול כזית מצה כמ"ש בסי' תע"ה⁷⁹² אף ט"ו האמור כאן חובה לאכול בסוכה.

ובאכילת כזית בתוך הסוכה יוצא ידי חובה כמו שיוצא באכילת כזית מצה⁷⁹³ אבל מכל מקום חייב לאכול עוד פת בבית שהרי בכל סעודת יו"ט חובה לאכול יותר מכביצה פת⁷⁹⁴ אלא שבתוך הסוכה בשעת הגשם אין חובה לאכול יותר מכזית כמו באכילת מצה.

ואפילו שלא בשעת הגשם אם ירצה לאכול כזית בסוכה וכביצה מצומצמת תוך הבית⁷⁹⁵ הרשות בידו אלא שהמחמיר לאכול כל הסעודה בתוך הסוכה שלא בשעת הגשם הרי זה משובח כמו שנתבאר למעלה⁷⁹⁶:

יח כשאוכל בשעת הגשם בסוכה צריך ג"כ לקדש על היין בתוך הסוכה⁷⁹⁷ שהרי אין קידוש אלא במקום סעודה⁷⁹⁸ ויברך לישב בסוכה⁷⁹⁹ קודם שהחיינו⁸⁰⁰ כמו אם לא היה גשם:

יט ויש חולקין על כל זה⁸⁰¹ ואומרים שבכל סעודות שבת ויו"ט אין צריך לאכול פת רק כזית ואם כן ביו"ט ושבת שבתוך החג אם ירצה שלא לאכול רק כזית ולאכלו חוץ לסוכה הרשות בידו.

ודבר זה אנו למדין בגזירה שוה מחג המצות שחובה לאכול בסוכה בלילה הראשונה אבל אין למדין בגזירה שוה זו שיהיה חובה לאכול אף בשעת הגשם⁸⁰² שכיון שהוא מצטער מחמת הגשמים הוא פטור מן הסוכה אף בלילה

⁷⁸³ תוס' רבנו יהודה ברכות מט, ב ד"ה ברכת המזון (שבזה מייירי משנה דידן, שאין קצבה אף ביו"ט ושבת). הובא בתוס' שם ד"ה אי בעי. הגהות סמ"ק סי' צג (נז, א). רא"ש ברכות פ"ז סי' כג.

⁷⁸⁴ סעיף כא.

⁷⁸⁵ משנה שם כחכמים (חוץ מלילי יו"ט ראשון של חג. וראה לקמן סי"ט שבליל ב' סומכים על דעה ב' דלקמן שם, ושי"ג). טור ושו"ע סי"ג.

⁷⁸⁶ ראה לקו"ש חכ"ב ע' 129 הערה 50 ובשו"ג.

⁷⁸⁷ הגהות סמ"ק [ק] שם. רא"ש שם. ר"ן (יב, ב) ד"ה מתני' ר"א בשם אחרים. טור. רמ"א סי"ה. וראה גם לקמן סי' תרמ סי"ה.

⁷⁸⁸ כדלקמן שם.

⁷⁸⁹ רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק שם. לבוש סי"ג.

⁷⁹⁰ ויקרא כג, לד. במדבר כט, יב

⁷⁹¹ ויקרא כג, ו. במדבר כח, יז.

⁷⁹² סעיף לב.

⁷⁹³ רב זעירא בירושלמי פ"ב ה"ז. הובא בתוס' שם ד"ה תשבו. רא"ש ור"ן שם. טור ושו"ע שם. רמ"א סי"ה.

⁷⁹⁴ כדלעיל בתחלת הסעיף.

⁷⁹⁵ ראה ב"י ד"ה ומ"ש רבנו אע"ג, שגם בלילה הראשון אין איסור לאכול חוץ מסוכה פחות מכשיעור. ועיי' אכילת הכביצה בבית והכזית בסוכה יוצא ידי חובת סעודת יו"ט.

⁷⁹⁶ סעיף יב (אפילו לענין שתיית מים).

⁷⁹⁷ תרומת הדשן סי' צה. רמ"א סוף סי"ה.

⁷⁹⁸ כדלעיל סי' רעג סי"א. וראה לבוש סי"ג. מ"מ וציונים.

⁷⁹⁹ מ"א סוף סק"ט. ט"ז ס"ק יז. וראה חקרי הלכות א לה, ב.

⁸⁰⁰ כדלקמן סי' תרמג סי"א, שברכת שהחיינו היא גם על הסוכה. וראה גם תרומת הדשן ורמ"א שם.

⁸⁰¹ ריטב"א כז, א ד"ה הא. ר"ן (יב, ב) ד"ה מתני' ר"א (שבזה מייירי משנה דידן, שאין קצבה אף ביו"ט ושבת). הובא ברמ"א סי' קפח סק"ט, וכאן סק"י. והיא דעה ה' דלעיל סי' עדר סי"ו. סי' רצא סי"א. וראה העו"ב תתו ע' 71.

⁸⁰² שו"ת רשב"א ח"ד סי' עח. ב"י ד"ה ובכתבי, ממשמעות סמ"ג עשין מג (קכ, ג), ואור זרוע ח"ב סי' שא. וראה גם תוס' ברכות מט, ב ד"ה אי.

הראשונה⁸⁰³.

ואעי"פ שהעיקר כסברא הראשונה⁸⁰⁴ בכל זה מכל מקום בליל שני של גליות כיון שאינו אלא מנהג שהרי אנו בקיאים בקביעות החודש⁸⁰⁵ יש לסמוך על סברא האחרונה ואינו צריך לאכול בסוכה בשעת הגשם⁸⁰⁶ ומי שרוצה להחמיר על עצמו גם בליל שני כסברא הראשונה אינו צריך לקדש בסוכה אלא יקדש ויאכל כל סעודתו בתוך הבית ואחר האכילה יכנוס לסוכה ויאכל שם כזית⁸⁰⁷ ולא יברך לישיב בסוכה⁸⁰⁸:

כ וכיון שאכילת לילה הראשונה נלמד בגזירה שוה מאכילת מצה צריך להיות דומה לה בכל דבר דהיינו שלא יאכל בערב יו"ט⁸⁰⁹ מן המנחה ולמעלה⁸¹⁰ כדי שיאכל בסוכה לתיאבון⁸¹¹ ולא יאכל בסוכה עד לאחר צאת הכוכבים⁸¹² ויזהר לאכול קודם חצות לילה⁸¹³ הכל כמו באכילת מצה כמ"ש בהלכות פסח⁸¹⁴:

כא מאימתי מותר לפנות מן הסוכה מפני הגשמים⁸¹⁵ בשאר סעודות החג חוץ מלילה הראשונה⁸¹⁶ משעה שירדו כל כך טיפות טיפות לתוך הסוכה שאם היו נופלים⁸¹⁷ לתוך תבשיל של פול⁸¹⁸ שדרכו למהר להתקלקל במים מועטים⁸¹⁹ היה התבשיל מתקלקל הרי זה יוצא מן הסוכה אעי"פ שאין לפניו תבשיל בסוכה⁸²⁰ ומי שאינו בקי בשיעור זה ישער אם היו יורדים כל כך גשמים לתוך הבית אם היה יוצא מן הבית יוצא ג"כ מן הסוכה⁸²¹:

כב וכל זה באכילה אבל בשינה אין צריך לשער בכדי שיתקלקל התבשיל שבגשמים מועטים יש צער לישן שם ויוכל לצאת מהסוכה⁸²² שכל המצטער פטור מן הסוכה⁸²³.

וכשם שמוותר לפנות מן הסוכה מפני הגשמים כך מותר לפנות מפני השרב או מפני היתושים⁸²⁴ אפילו אין האדם מצטער בכך אלא שהתבשיל מתקלקל בכך⁸²⁵ וכן אם העת קור שהמאכלים השמינים נקרשים בסוכה⁸²⁶ אוכל כל

803 רשב"א שם.

804 ט"ז סק"ז (לענין ליל ראשון בגשם, שלכן מברכים לישיב בסוכה, כדלעיל ס"ח). וכן פסק לעיל סי' תקכט ס"ד (לענין סעודת יו"ט, שצריך יותר מכביצה).

805 כדלעיל סי' תר ס"א.

806 **תרומת הדשן** שם. רמ"א ס"ה. ט"ז שם בדעת הרמ"א ס"ה. מ"א סקט"ו. וראה לקו"ש חכ"ב ע' 31 הערה 13.

807 תרומת הדשן שם. דרכי משה ס"ק ה. ט"ז ומ"א שם.

808 ט"ז שם.

809 מהרי"ל ה' סוכות (ע' שע). רמ"א ס"ג.

810 מ"א סק"ב (משעה עשירית, וכדלעיל סי' תעא ס"א).

811 ירושלמי פ"ב ה"ז. הובא בתוס' כז, א ד"ה תשבו. אור זרוע ח"ב סי' שא. מהרי"ל שם. רמ"א שם.

812 ארחות חיים ה' סוכה סי' לו. מהרי"ל שם. רמ"א שם.

813 מהרי"ל ווייל סי' קצא. מהרי"ל שם. רמ"א שם.

814 סי' תעא ס"א לענין אכילה בע"פ. סי' תעב ס"ב לענין אכילה בלילה. סי' תעז ס"ו לענין אכילה לפני חצות.

815 **משנה** כח, ב. רמב"ם פ"ו הי"י. שו"ע ס"ה.

816 לדעה הא' דלעיל ס"ז, שהיא העיקר (כדלעיל ס"ט).

817 **ירושלמי** פ"ב הי"י. רמב"ם שם. **טור** בשם סמ"ג עשין מג (קכ, ד). שו"ע שם.

818 גמרא כט, א (של גריסין). רמב"ם שם. שו"ע שם.

819 רש"י שם ד"ה מקפה. פיה"מ להרמב"ם. ט"ז סקט"ו.

820 אור זרוע ה' סוכה סי' שה. הגהות אשרי פ"ב סי' כ. טור ורמ"א ס"ה.

821 יראים השלם סי' תכא. מרדכי רמז תשמ. מהרי"ל ה' סוכות (ע' שע). **רמ"א** שם.

822 מהרי"ל ווייל סי' קצא. רמ"א ס"ז.

823 כדלקמן סי' תרמ ס"ה.

824 ירושלמי שם. אור זרוע שם. הגהות אשרי שם. ב"י ד"ה גריסין. מ"א סקט"ו.

825 ב"ח ד"ה היה אוכל. מ"א שם.

826 לבוש סוף ס"ה. ב"ח שם. מ"א שם.

סעודתו בבית⁸²⁷ :

כג כל הפטור משיבת הסוכה ואינו יוצא מהסוכה אינו מקבל שכר על אותו ישיבה ואינו אלא מן ההדיוטות⁸²⁸ :

כד היוצא מהסוכה מפני הגשמים אל יבעט ויצא אלא יצא בהכנעה⁸²⁹ כעבד שבא למזוג כוס לרבו ושופכו לו⁸³⁰ רבו על פניו כלומר איני חפץ בשימושך⁸³¹ :

כה היה אוכל בסוכה וירדו גשמים והלך לביתו⁸³² לגמור סעודתו וכשישב לו לאכול פסקו הגשמים⁸³³ אין מחייבין אותו לחזור לסוכה לגמור סעודתו⁸³⁴ אלא גומר סעודתו בביתו :

כו היה ישן בתוך הסוכה וירדו גשמים ונכנס לתוך הבית⁸³⁵ לגמור שינתו ועד שלא שכב פסקו הגשמים צריך לחזור לסוכה⁸³⁶ אבל אם כבר שכב בתוך הבית ואח"כ פסקו הגשמים אינו צריך לחזור לסוכה אלא ישן בביתו כל אותו הלילה ואפילו הקיץ משינתו קודם שעלה עמוד השחר אין מטריחין אותו לחזור לסוכה לגמור שם שינתו אלא מותר לו לגמור שינתו בביתו⁸³⁷ ואפילו כבר עלה עמוד השחר והוא עדיין ישן בתוך הבית אין צריכים להקיצו משינתו⁸³⁸ אלא מניחין אותו לישן עד שינער מאליו⁸³⁹ ואם הקיץ משינתו לאחר שעלה עמוד השחר ורוצה לחזור ולישן צריך לילך לתוך הסוכה ולישן שם כיון שכבר עלה עמוד השחר⁸⁴⁰ :

תרם מי הם הפטורים משיבת סוכה ובו כ"ב סעיפים :

א נשים ועבדים פטורים מן הסוכה⁸⁴¹ מפני שהוא מצות עשה שהזמן גרמא⁸⁴² אבל מי שחציו עבד וחציו בן חורין חייב בסוכה⁸⁴³ מחמת צד חירות שבו⁸⁴⁴ :

ב טומטום ואנדרוגינוס חייבים בסוכה מספק⁸⁴⁵ שמא הוא זכר⁸⁴⁶ אבל אינם צריכים לברך לישב בסוכה⁸⁴⁷ שכל ספק ברכות להקל⁸⁴⁸ אבל אם ירצו לברך הרשות בידם⁸⁴⁹ כמו שנתבאר בסימן י"ז⁸⁵⁰ ע"ש.

⁸²⁷ מ"א שם.

⁸²⁸ הגהות מיימוניות פ"ו אות ב בשם ר' שמחה. רמ"א ס"ז. וכדלעיל סי' תעב סי"ג וש"נ. וראה מנחת אלעזר ח"ד סוסי"י לא (שתלמידי הבעש"ט דור אחר דור נהגו לישב בסוכה ז' ימי החג גם אם ירדו גשמים). לקו"ש חכ"ט ע' 211. אוצר מנהגי חב"ד חה"ס ע' שב.

⁸²⁹ מהרי"ל הלי סוכות (ע' שעא). רמ"א סוף ס"ז. גמרא ע"ז דף ג רע"ב.

⁸³⁰ משנה כח, ב.

⁸³¹ ברייתא כט, א. וראה גם לעיל סי' תרטו ס"ב. ולעיל סי' קיד ס"א: לפי שהגשמים הם סימן קללה בחג הסוכות שאי אפשר לישב בסוכה בשעת הגשם אין מזכירין הגשם עד עבור ז' ימי ישיבה בסוכה. וראה לקו"ש ח"ד ע' 433.

⁸³² גמרא [ברייתא] כט, א. רמב"ם פ"ו ה"י. שו"ע ס"ו.

⁸³³ רש"י שם ד"ה וירדו.

⁸³⁴ ברייתא שם. רמב"ם שם. טור ושו"ע שם.

⁸³⁵ ברייתא שם. טור ושו"ע ס"ז.

⁸³⁶ מ"א סקט"ז.

⁸³⁷ גמרא שם ורש"י ד"ה אלא. טור ושו"ע שם. וראה אג"ק אדמו"ר מוהרש"ב ח"א ע' שסב.

⁸³⁸ רש"י שם ד"ה אלא. משמעות טור ורמ"א ס"ז. לבוש ס"ז. ט"ז סק"ח.

⁸³⁹ לבוש שם. ט"ז שם.

⁸⁴⁰ גמרא שם. טור ושו"ע שם.

⁸⁴¹ משנה כח, א. טור ושו"ע ס"א.

⁸⁴² גמרא כח, סע"א. לבוש ס"א. ט"ז סק"א. וכדלעיל סי' יז ס"א וש"נ.

⁸⁴³ רמב"ם פ"ו ה"א. שו"ע שם. וכדלעיל סי' תקפט ס"א (לענין שופר).

⁸⁴⁴ לבוש סוף ס"א.

⁸⁴⁵ רמב"ם שם. שו"ע שם. וכדלעיל יז ס"ב (לענין ציצית). סי' תקפח ס"ט (לענין שופר).

⁸⁴⁶ לבוש סוף ס"א.

⁸⁴⁷ כדלעיל סי' יז ס"ב (לענין ציצית).

⁸⁴⁸ ראה לעיל סי' קסז ס"ב וש"נ.

ואפילו נקבות וודאות אם ירצו לישב בסוכה ולברך הרשות בידם⁸⁵¹ אבל מי שכבר בירך לישב בסוכה לא יחזור ויברך כדי להוציא את הנשים⁸⁵² כיון שאין הנשים חייבות בברכה זו הרי זו ברכה לבטלה כמו שנתבאר בסימן תקפ"ט⁸⁵³ ע"ש :

ג אע"פ שהקטנים פטורים מן הסוכה⁸⁵⁴ מן התורה עד שיהיו בני י"ג שנים מכל מקום מדברי סופרים⁸⁵⁵ כל קטן שאינו צריך לאמו⁸⁵⁶ דהיינו בן שש שנים⁸⁵⁷ שלימות⁸⁵⁸ ואם הקטן חכם⁸⁵⁹ וחריף⁸⁶⁰ בענין שאינו צריך לאמו אפילו כשהוא בן חמש שנים שלימות חייב בסוכה כדי לחנכו במצות אבל כשעדיין הוא צריך לאמו כשם שאמו פטורה כך הוא פטור אפילו מדברי סופרים כיון שהוא צריך לה⁸⁶¹ :

ד אע"פ שהקטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה מכל מקום אם הוא אוכל וישן חוץ לסוכה אין צריכין למחות בידו ולגזור בו כמ"ש בסי' שמ"ג⁸⁶² אבל אביו חייב לגזור בו ולמחות בידו ולהכניסו לתוך הסוכה כדי לחנכו במצות⁸⁶³ אבל אמו אינה חייבת לחנכו במצות⁸⁶⁴ והרי היא אצלו כשאר כל אדם⁸⁶⁵ ומותר לה ליתן לפניו לאכול חוץ לסוכה אע"פ שידעת שבדאי לא יכנוס לסוכה לאכול אלא יאכל במקום שנתנה לפניו אין בכך כלום כיון שאינה אומרת לו שיאכל חוץ לסוכה⁸⁶⁶ :

ה לא חייבה תורה לישב בסוכה אלא כדרך שאדם דר בביתו כל השנה לפיכך⁸⁶⁷ מי שהוא מצטער⁸⁶⁸ בישיבת הסוכה וכשיצא ממנה ינצל מן הצער⁸⁶⁹ פטור מן הסוכה שאף בכל השנה אין אדם דר במקום שהוא מצטער במה דברים אמורים בשאר סעודות החג אבל בלילה הראשונה אף המצטער חייב לאכול כזית בסוכה⁸⁷⁰ כמו שנתבאר בסי' תרל"ט⁸⁷¹ :

849 רמ"א סי' יז ס"ב.

850 סעיף ג, ושי"נ.

851 ראה תוס' ר"ה לג, א ד"ה הא. רא"ש שם פ"ד סי' ז. ר"ן שם (ט, ב) ד"ה ומ"מ. רמ"א שם. לעיל שם.

852 מ"א סק"א.

853 סעיף ב.

854 משנה כח, א. טור ושו"ע ס"א.

855 גמרא כח, ב. טור ושו"ע ס"ב.

856 משנה שם. טור ושו"ע שם.

857 גמרא עירובין פב, ב (רב אסי, לענין עירוב, בן שש. ולדעת ריש לקיש, כבר ארבע כבר חמש). רמב"ם פ"ו ה"א (לגירסת כמה דפוסים: כבן שש. ולגירסת מ"מ וכ"מ: כבן חמש כבן שש). שו"ע שם (כבן חמש כבן שש). וראה ה"ל ת"ת לרבנו פ"א קו"א סק"א קרוב לסופו (שם נתבארה ההלכה לבי' הגירסות).

858 ברייתא וגמרא שם ע"ב (עד בן שש ועד בכלל), לפירוש שבקו"א שם (דהיינו על שנה ששית בכלל ולא על שביעית). וכן מבואר במ"מ שם (לגירסתו). ט"ז סק"ב.

859 לבוש ס"ב.

860 רש"י שם סע"א (לענין כבר ארבע כבר חמש). אחרונים. ט"ז ריש סק"ב. מ"א סק"ב (וראה גמרא שם, שלדעת ריש לקיש היינו כשאיננה לאבוה במתא. ובקו"א שם, דבסוכה ודאי איתיה לאבוה, שהרי מצות חנוך היא על האב לבדו; כדלקמן ס"ד).

861 ר"ן (יג, א) ד"ה מתני' נשים. לבוש שם.

862 ס"א, ושי"נ.

863 כדלעיל שם ס"ב, ושי"נ.

864 מ"א סק"ג. וכדלעיל שם ס"ד, ושי"נ.

865 ראה הערות וצינונים לה"ל ת"ת ח"ב ע' 692.

866 מ"א סי' תרט"ז סק"ב (ושם גם הטעם דלא דמי להא דלעיל שם ס"ד). וראה לעיל סי' שמג ס"י ושי"נ.

867 תוס' כו, א ד"ה הולכי. יראים השלם סי' תכא. מרדכי רמז תשמ. לבוש ס"ג. ט"ז סק"ז.

868 רבא בגמרא כו, א. טור ושו"ע ס"ד.

869 יראים ומרדכי שם. רמ"א סוף ס"ד.

870 כלבו סי' עא (לח, א) בשם ה"ר שלמיה. רמ"א רס"ד.

871 דעה האי' דלעיל שם ס"ז, שכן עיקר (שם ס"ז).

ו איזהו מצטער⁸⁷² זה שאינו יכול לאכול⁸⁷³ או לישן⁸⁷⁴ בסוכה מפני הרוח שמצער או מפני הזבובים והפרעושים⁸⁷⁵ וכיוצא בהן או מפני ריח רע⁸⁷⁶ שמריחין בתוך הסוכה וכשיצא ממנה ינצל מכל אלו⁸⁷⁷.

במה דברים אמורים שנולד לו הצער במקרה אחר שעשה שם הסוכה אבל אם עשה סוכה במקום שידוע לו שיצטער אח"כ בה⁸⁷⁸ כגון שעשה במקום שהרוח מצויה ושולטת שם⁸⁷⁹ ואפילו עשה במקום שלא יהיה לו צער באכילה אלא שיהיה לו צער בשינה⁸⁸⁰ כגון שעשה ברחוב⁸⁸¹ שאי אפשר לו לישן שם בנחת מחמת מורא הגנבים והליסטים הרי סוכה זו פסולה ואינו יוצא בה אפילו באכילה אף על פי שאין לו צער כלל בה לפי שכל סוכה שאינו יכול לאכול ולשתות ולטייל ולישן בה בנחת בלא שום צער אינה נקראת דירה כלל לפי שאינו דומה לביתו שיכול לעשות שם כל צרכו בנחת⁸⁸².

אבל מי שעשה סוכה ברחוב ואינו מתיירא בנפשו לישן שם בלילה אע"פ שמתירא שלא יגנבו כלי תשמישו שבסוכה הרי זו כשרה שהרי היא ראויה לו לדירה כיון שאינו מתיירא לישן בה וכלי תשמישו יכול להכניסן בלילה לתוך הבית⁸⁸³.

ומכל מקום לכתחלה אין לעשות סוכה ברחוב כמו שנתבאר בסי' תרל"ז⁸⁸⁴ ע"ש:

ז מי שעשה סוכה קטנה בענין שמצטער בה בשינה שלא יוכל לפשוט בה ידיו ורגליו⁸⁸⁵ הרי זו כשרה⁸⁸⁶ וחיוב לישן בה ולכפוף ידיו ורגליו⁸⁸⁷ לפי שאין חשוב צער שכן דרך האדם שלפעמים ישן בכפיפת גופו ואיבריו⁸⁸⁸.

המצטער אין פטור מן הסוכה אלא הוא בעצמו אבל משמשו חייבים בסוכה⁸⁸⁹ דהיינו שאם הם רוצים לאכול או לישן חייבים לכנוס לתוך הסוכה.

אבל מי שהוא חולה⁸⁹⁰ אפילו אין בו סכנה אפילו אין לו אלא מיחוש בראשו או בעיניו⁸⁹¹ וישיבת הסוכה קשה לו⁸⁹² גם משמשו פטורין מן הסוכה לפי שהן עוסקין במצוה וכל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת⁸⁹³ לפיכך אין פטורין אלא בשעה שהם משמשים אותן⁸⁹⁴ שאז הן עוסקין במצוה:

⁸⁷² רמב"ם פ"ו ה"ב. שו"ע ס"ד.

⁸⁷³ רא"ש פ"ב ס"י יב. ארחות חיים ה"י סוכה אות לב בשם רוב הפוסקים. טור ומ"א סק"ה.

⁸⁷⁴ רבא כו, א. רמב"ם שם. טור ושו"ע שם.

⁸⁷⁵ רב שם (משום בקי), לפירוש הערוך ערך בק (הג"י). רמב"ם ושו"ע שם.

⁸⁷⁶ רבא שם. רמב"ם ושו"ע שם.

⁸⁷⁷ כדלעיל ס"ה.

⁸⁷⁸ יראים השלם ס"י תכא. מרדכי רמז תשמ. הגהות מיימוניות פ"ו אות א. הגהות אשרי פ"ב ס"י יב. רמ"א ס"ד.

⁸⁷⁹ לבוש ס"ד.

⁸⁸⁰ יראים השלם שם. מרדכי שם. הגהות אשרי שם. לבוש שם.

⁸⁸¹ לבוש שם. מ"א סק"ז.

⁸⁸² יראים השלם שם. מרדכי שם. הגהות אשרי שם. רמ"א שם. וראה חקרי הלכות ח"א לו, א.

⁸⁸³ שו"ת רמ"א ס"י כט. דרכי משה ס"ק ד. מ"א סק"ז.

⁸⁸⁴ סעיף יא.

⁸⁸⁵ תרומת הדשן ס"י צב. רמ"א ס"ד.

⁸⁸⁶ ראה ט"ז סק"ה.

⁸⁸⁷ תרומת הדשן שם. רמ"א שם. מ"א סק"ט.

⁸⁸⁸ תרומת הדשן שם. לבוש שם.

⁸⁸⁹ גמרא כו, א. טור ושו"ע ס"ד.

⁸⁹⁰ משנה כה, א. טור ושו"ע ס"ג.

⁸⁹¹ ברייתא כו, א. טור ושו"ע שם.

⁸⁹² ריטב"א כה, א ד"ה חולין (ומצטער בה). לבוש ס"ג (דשמה תזיק לו טרחת עלייתו או ישיבתו בסוכה).

⁸⁹³ לבוש שם. וכדלעיל ס"י לח ס"ז ושי"י. וראה גם לקמן ס"ח.

⁸⁹⁴ ארחות חיים ה"י סוכה אות לב. שו"ע שם בשם ויש מי שאומר. וראה פתחא זוטא ס"ג. ערוך השלחן ס"ג.

ח מי שמקו דם חייב בסוכה⁸⁹⁵ שאינו מצטער כלל ואדרבה הוא שמח ומרבה באכילה ושתייה⁸⁹⁶ במה דברים אמורים כשאינו מקו אלא כדי לשמור בריאותו ואינו מרגיש שום חולי בעצמו אבל אם מרגיש בו חולי (מחמת הקזה) ויש שם קצת קרירות הרי זה פטור מן הסוכה⁸⁹⁷.

מכל מקום לכתחלה אין להקו דם בתוך החג אם אפשר לו להקו קודם החג או להתאחר עד אחר החג⁸⁹⁸ שאין לאדם להביא את עצמו לידי צער בחג בענין שיפטור מן הסוכה.

ומטעם זה אין לשתות סם המשלשל בתוך החג כל שאפשר לו להקדים או לאחר ואם עבר ושתה פטור מן הסוכה⁸⁹⁹ כיון שהקרירות קשה לו⁹⁰⁰:

ט מי שכבו לו נרותיו בסוכה בליל שבת⁹⁰¹ שבתוך החג⁹⁰² ויש לו נר דולק בתוך ביתו מותר לו לצאת מהסוכה ולאכול בתוך ביתו במקום הנר לפי שצער הוא לאדם לאכול בחושך בלא נר⁹⁰³ ואפילו יש לחבירו נר בסוכתו אין אומרים לזה שכבו נרותיו הבא סעודתך לסוכת חבירך ואכול שם לאור הנר⁹⁰⁴ לפי שזהו ג"כ צער לאדם לאכול בסוכת חבירו שאין ערב לאדם אלא בשלו⁹⁰⁵ מכל מקום אם אפשר לו לבא לסוכת חבירו בלא טורח גדול אין להקל בדבר⁹⁰⁶ לפי שאין זה מצטער גמור שיפטור מן הסוכה בשביל כך:

י מותר לפרוש בגד או סדין בסוכה מן הצד בשבת או ביו"ט להגין מפני הרוח שלא יכבה את הנרות⁹⁰⁷ ואין איסור משום עשיית אהל בשבת וביו"ט שאין במחיצה משום אהל כמ"ש בסי' שט"ו⁹⁰⁸.

אבל אסור לפרוס תחת הסכך⁹⁰⁹ אפילו אם הוא בענין שאם לא יעשה כך לא יוכל לאכול כלל בסוכה מחמת הרוח שיכבה את הנרות בליל שבת לפי שאין מצות סוכה דוחה את שום איסור אפילו של דבריהם⁹¹⁰ מטעם שנתבאר בסוף סימן תקפ"ו⁹¹¹ ע"ש.

אבל מותר לפרוס על גבי הסכך אם (עיי' סי' תרכ"ט מ"א⁹¹²) הוא⁹¹³ שאם לא יעשה כך לא יוכל לאכול בסוכה לפי שאין כאן אהל כלל כיון שאין גובה טפח בין הסדין לסכך שתחתיו⁹¹⁴.

אבל אם אין ברור לו שאם לא יפרוס שם סדין לא יוכל לאכול בסוכה אפילו בחול אסור לפרוס סדין תחת הסכך או על גבי הסכך מטעם שנתבאר בסוף סי' תרכ"ט⁹¹⁵:

⁸⁹⁵ אור זרוע ה' סוכה סי' רצט. הגהות אשרי פי"ב סי' יב. רמ"א סי"ג.

⁸⁹⁶ אור זרוע שם. הגהות אשרי שם. דרכי משה ס"ק ב. ט"ז סק"ג. מ"א סק"ד.

⁸⁹⁷ ט"ז שם. וראה גם לעיל סי' שכח סכ"ד וש"נ.

⁸⁹⁸ אור זרוע שם. הגהות אשרי שם. דרכי משה שם. מ"א וט"ז שם.

⁸⁹⁹ מ"א שם.

⁹⁰⁰ ראה מ"א שם (דהא סכנה הוא לו).

⁹⁰¹ תרומת הדשן סי' צג, ופסקים סי' קנח. רמ"א סי"ד.

⁹⁰² משא"כ בליל א' דיו"ט שחל בשבת, שאף המצטער חייב לאכול כזית בסוכה, כדלעיל סי"ה.

⁹⁰³ תרומת הדשן שם. לבוש ס"ד. וראה גם לעיל סי' רסג ס"ד. סי' תקכז סכ"ט.

⁹⁰⁴ תרומת הדשן שם. רמ"א שם.

⁹⁰⁵ תרומת הדשן שם. לבוש שם.

⁹⁰⁶ תרומת הדשן שם. רמ"א שם.

⁹⁰⁷ אור זרוע ה' סוכה סי' עח סוף אות ו. רמ"א סי"ד.

⁹⁰⁸ סעיף ג.

⁹⁰⁹ אור זרוע שם. רמ"א שם.

⁹¹⁰ עשיית אהל ארעי ביו"ט, וכדלעיל שם סי"א.

⁹¹¹ סכ"ב. וראה גם לעיל סי' תרכ"ט.

⁹¹² סקכ"ה (מחלוקת אם מותר לאכול תחתיו).

⁹¹³ בקונטרס השלחן הגיה: בענין.

⁹¹⁴ מ"א ס"ק ח.

⁹¹⁵ סוף סימן זה בשו"ע"ר לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם סי"ט.

יא אין המצטער פטור מן הסוכה אלא אם כן הוא מצטער בדבר שדרך בני אדם להצטער בו⁹¹⁶ אבל אם הוא מצטער בדבר שאין דרכן של בני אדם להצטער מחמת דבר זה בטלה דעתו אצל כל אדם⁹¹⁷ אלא אי"כ ידוע שהוא מאניני הדעת⁹¹⁸ והוא מצטער בדבר שכל אניני הדעת מצטערין מחמת דבר זה⁹¹⁹ אבל אין כל אדם יכול לומר מאניני הדעת אני אלא אי"כ ידוע שהוא מאניני הדעת⁹²⁰:

יב אע"פ שהישן בסוכה בכילה שיש לה גג רחב טפח וגבוה עשרה טפחים לא יצא ידי חובתו⁹²¹ מכל מקום אם יש יתושין בסוכה שמצערין אותו מוטב שישן בכילה זה⁹²² משישן חוץ לסוכה⁹²³ לפי שיש מי שמתיר לכתחלה⁹²⁴ לישן בכילה זו⁹²⁵ אפילו במקום שאין שם יתושין אע"פ שאין הלכה כדבריו בדבר זה:

יג אבל חייב בסוכה⁹²⁶ אפילו ביום ראשון⁹²⁷ ואע"פ שצער הוא לו לישב בסוכה שהאבל חפץ להיות מתבודד להיות טרוד בצערו ובאבלו⁹²⁸ אעפ"כ חייב לישב בסוכה ולהסיר האבלות מלבו⁹²⁹ בענין שלא יהיה לו צער כלל בישיבה בסוכה אבל אם אינו יכול להסיר האבלות מלבו כגון שהמת חביב לו מאוד⁹³⁰ ויש לו צער בסוכה⁹³¹ שאינו יכול להיות טרוד שם באבלות כמו בביתו שישב שם בדד פטור מן הסוכה:

יד סעודת ברית מילה וכן הסעודה שאוכלין אצל היולדת⁹³² (כך היה המנהג בימים הראשונים⁹³³) חייבים בסוכה אע"פ שצר להם המקום לשבת שם ואי אפשר להם לשמוח כראוי אעפ"כ יאכלו בסוכה ואותם אנשים שצר להם לא יאכלו כלל בסעודה זו⁹³⁴ אע"פ שסעודת ברית מילה היא סעודת מצוה⁹³⁵ מכל מקום אינה מצוה גדולה כל כך⁹³⁶ לדחות מצות סוכה בשבילה שהיא מצות עשה של תורה:

טו המהלך בדרך בימי הסוכות⁹³⁷ אם הוא אוכל וישן על פני השדה במקום שאין שם ישוב כלל⁹³⁸ אינו צריך לטרוח ולעשות לו סוכה אפילו הוא יושב כל החג במקום אחד בשדה⁹³⁹ ויש לו סיפוק לעשות לו סוכה במקום הזה אעפ"כ אינו צריך לטרוח בשביל כך⁹⁴⁰ אלא אם יש שם במקום חנייתו סוכה מוכנת עשויה לשם צל הרי זה יושב

⁹¹⁶ טור. רמ"א ס"ד.

⁹¹⁷ ט"ז סק"ו.

⁹¹⁸ גמרא כט, א. רי"ף (יג, א). רא"ש פ"ב סי' כ.

⁹¹⁹ בי"ח ד"ה ומ"ש ונראה. ט"ז שם.

⁹²⁰ מ"א סק"ט.

⁹²¹ כדלעיל סי' תרכז ס"ב.

⁹²² בקונטרס השלחן הגיה: זו.

⁹²³ מ"א סק"ט, ממשמעות הגמרא כו, א: רב שרא לרב אחא כו.

⁹²⁴ רבה בר רב הונא בגמרא יא, א כרבי יהודה במשנה כ, ב.

⁹²⁵ מ"א שם.

⁹²⁶ גמרא כה, ב. טור ושו"ע ס"ה.

⁹²⁷ גמרא שם (שביום הראשון פטור מתפילין וחייב בסוכה). וראה מ"א סי' תקמח סק"ה. לעיל סי' תעב ס"ג-ד.

⁹²⁸ רא"ש פ"ב סי' ז. מ"א סק"י.

⁹²⁹ גמרא שם (ליתובי דעתיה). רא"ש שם. מ"א שם.

⁹³⁰ תניא סי' פג. מ"א שם.

⁹³¹ מ"א שם.

⁹³² מהרי"ק שורש קעח. רמ"א ס"ו.

⁹³³ בלילה שלפני המילה. וראה לוח ברכת הנהנין פ"ג הט"ז (סעודת בן זכר), וש"נ. כפר חב"ד 1017 ע' 14. 1019 ע' 14.

⁹³⁴ מ"א ס"ק יג (די להם בני אנשים).

⁹³⁵ רמ"א יו"ד סי' רסה ס"ב. וראה גם לעיל סי' רמט ס"ו. סי' תמד סט"ו.

⁹³⁶ מהרי"ק שם. מ"א שם.

⁹³⁷ ברייתא כו, א.

⁹³⁸ ר"ן (יב, א) דיבור הא'. ארחות חיים הלי' סוכה אות לג. מ"א סוף סקט"ו.

⁹³⁹ גמרא מז, א ורש"י ותוס' ד"ה גמירי. מ"א שם.

⁹⁴⁰ מ"א שם.

שגיאה ! הסגנון אינו מוגדר.

מז

בה⁹⁴¹ ואם לאו אוכל ושותה וישן על פני השדה לפי שהסוכה היא כעין דירת ביתו בכל השנה ואין אדם קובע דירתו במקום שאין שם ישוב כלל⁹⁴² :

טז אבל כשהגיע למקום ישוב⁹⁴³ אפילו הוא ישוב גוים ורוצה לאכול או לישן שם חייב לעשות לו סוכה⁹⁴⁴ וכנס לתוכה לאכול ולישן⁹⁴⁵ .

במה דברים אמורים כשיש לו פנאי לעשות סוכה משעה שהגיע לישוב עד שעת האכילה⁹⁴⁶ והשינה של עוברי דרכים כיוצא בו דהיינו שאם הוא מהלך ביום ולן בלילה בישוב⁹⁴⁷ ויש פנאי לעשות סוכה משעה שיש לו פנאי לעשות סוכה מהגיע לישוב עד עת האכילה והשינה של עוברי דרכים המהלכים ביום ולנחן בישוב וממהרין לאכול ולישן בתחלת הלילה בענין שיוכלו לקום בהשכמה לילך לדרכם אבל אם הגיע לישוב סמוך לעת האוכל⁹⁴⁸ או לעת השינה של עוברי דרכים כיוצא בו בענין שאם יטריח לעשות סוכה קודם עת האכילה והשינה של עוברי דרכים כיוצא בו יהיה לו עיכוב בדרכו שלא יוכל לילך למחר בהשכמה לדרכו אינו צריך לטרוח ולעשות סוכה ומותר לו לאכול ולישן בבית.

ואין צריך לומר שאם אינו רוצה להתעכב כלל בישוב⁹⁴⁹ רק לאכול ולישן ולמהר לילך לדרכו שאינו צריך לטרוח ולעשות סוכה כיון שמחמת זה יהיה לו עיכוב בדרכו ואפילו אם הוא הולך לדבר הרשות מכל מקום אינו מחויב לדור בסוכה בקביעות ימי החג יותר ממה שהוא דר בקביעות בביתו כל השנה וכשם שהוא מניח את ביתו בכל השנה והולך לדרך כך מותר לו להניח סוכתו ולילך לדרך⁹⁵⁰ וכשם שבכל השנה כשהוא בדרך לפעמים אינו אוכל בתוך הבית כדי שלא יהיה לו עיכוב בדרכו כך מותר לו לאכול ולישן חוץ לסוכה מפני איחור דרכו :

יז אותן ההולכים לכפרים לתבוע חובותיהם⁹⁵¹ ולנים שם בכפר כיון שמן הדין הם חייבים לעשות שם סוכה⁹⁵² כיון שהם שוהים ומתעכבים הרבה בכל כפר וכפר לכן אם אינן עושים שם סוכה אסור להם לאכול ולישן שם ואריכין הם לשוב לבתיהם בכל לילה לאכול ולישן בסוכה⁹⁵³ :

יח וכל זה במי שהולך לדבר הרשות אבל מי שהולך לדבר מצוה⁹⁵⁴ כגון להקביל פני רבו⁹⁵⁵ או לפדיון שבויים⁹⁵⁶ וכיוצא בזה⁹⁵⁷ והגיע לישוב בעוד שלא עשה מצותו⁹⁵⁸ אינו צריך לטרוח ולעשות סוכה ואפילו אם יש שם סוכה בנויה אם אינה מזומנת לפניו אינו צריך לטרוח⁹⁵⁹ ולחזור אחריה⁹⁶⁰ ומותר לו לאכול ולישן בבית שכל זמן שאינו בביתו והוא טרוד במחשבת המצוה ובתיקוניה⁹⁶¹ הרי זה נקרא עוסק במצוה וכל העוסק במצוה⁹⁶² אחת אין צריך

⁹⁴¹ תוס' דף מז שם.

⁹⁴² ראה ארחות חיים שם.

⁹⁴³ תוס' כו, א ד"ה וחייבין. ר"ן (יב, א) דבור הא'. מ"א סקט"ו.

⁹⁴⁴ מ"א שם.

⁹⁴⁵ גמרא [ברייתא] שם (וחייבין בלילה). טור ושו"ע ס"ז.

⁹⁴⁶ מ"א שם.

⁹⁴⁷ תוס' שם. מ"א שם.

⁹⁴⁸ מ"א שם.

⁹⁴⁹ מ"א שם.

⁹⁵⁰ רש"י ותוס' שם ד"ה הולכי. רמ"א ס"ח.

⁹⁵¹ ארחות חיים שם. הובא ב"י שם. רמ"א שם. מ"א סקט"ו.

⁹⁵² מ"א שם.

⁹⁵³ ארחות חיים וב"י ורמ"א (המחמיר תע"ב). מ"א שם.

⁹⁵⁴ משנה כה, א. טור ושו"ע ס"ז.

⁹⁵⁵ גמרא כו, א. רש"י ותוס' כה, א ד"ה שלוחי. טור ולבוש ס"ז.

⁹⁵⁶ רש"י ותוס' שם. טור ולבוש שם (ושם גם : גם ללמוד תורה. וראה לעיל סי' תמד ס"ח ושי"נ).

⁹⁵⁷ טור ולבוש שם.

⁹⁵⁸ אור זרוע ה"י סוכה סי' רצט. הגהות אשרי פ"ב סי' ו.

⁹⁵⁹ מ"א סק"ד.

⁹⁶⁰ רא"ש פ"ב סי' ו.

⁹⁶¹ רש"י כו, א ד"ה הולכים.

לטרוח ולחזר אחר מצוה אחרת בעוד שהוא עוסק במצוה זו ואף על פי שאפשר לו לקיים שתי המצוות בלי שום שיהוי ועיכוב להמצוה שעוסק בה מכל מקום התורה פטרנו מלטרוח ולחזר אחר מצוה אחרת⁹⁶³ כמ"ש בס"י ל"ח⁹⁶⁴.

אבל אם אינו צריך לטרוח ולחזר אחר סוכה כגון שיש סוכה מזומנת לפניו חייב לכנוס לתוכה לאכול ולישן⁹⁶⁵.

ואם אינו יכול לאכול ולישן כל כך בטוב בסוכה כמו בבית ויהיה יגע למחר מחמת מניעת השינה ולא יוכל לעסוק במצוה כראוי פטור מלישן בסוכה⁹⁶⁶:

יט שומרי העיר ביום⁹⁶⁷ דהיינו כל היום הן מהלכין סביב העיר⁹⁶⁸ לשמרה מגייסות הבאות עליה⁹⁶⁹ פטורין מן הסוכה כל היום ומותר להם לאכול חוץ לסוכה ואפילו אם יש שם סוכה מוכנת אינם צריכים לכנוס לתוכה לאכול אם הוא בענין שעל ידי כן יתבטלו משמירתן⁹⁷⁰ אבל חייבים בסוכה בלילה שאז אינן שומרים את העיר ואם הם שומרים בלילה ולא ביום פטורים בלילה וחייבים ביום⁹⁷¹:

כ שומרי גנות ופרדסים⁹⁷² שהן קבועין שם⁹⁷³ ביום ובלילה פטורין מן הסוכה בין ביום בין בלילה ואע"פ שהן קבועין במקום אחד כל ימי החג אעפ"כ אין מחייבין אותו לעשות סוכה במקום ההוא לפי שאם יעשה השומר סוכה במקום אחד ידע הגנב שיש לו לשומר מקום קבוע ויבוא ויגנוב ממקום אחר⁹⁷⁴ ונמצא שע"י הסוכה אין שמירתו כלום והתורה לא חייבה לעשות סוכה אלא כמו שדר בביתו וזה שמניח דירת ביתו בשביל שמירת ממונו מהפסד אין מחייבין אותו לישב בסוכה שעל ידי זה יגיע לו הפסד לממונו.

אבל אם היה שומר כרי של תבואה שיכול לשמור כל הכרי ממקום קביעתו חייב לעשות לו סוכה במקום קביעתו⁹⁷⁵ כיון שלא יגיע לו שום הפסד על ידי כך אע"פ שסוכה זו תהיה רחוקה מן העיר בענין שאי אפשר לו להביא לשם כל כלי תשמישו שהוא משתמש בהן בביתו מכל מקום כיון שמניעה זו אינה מחמת הסוכה שהרי אף אם לא יעשה בכאן סוכה לא ישתמש בכלי תשמישו שבביתו לכך אינו נפטר מן הסוכה בשביל כך⁹⁷⁶:

כא וכן אותן היושבין בחנות כל היום אפילו אם דרים חוץ לעיר רחוק מן חנויותיהם שבתוך העיר אף על פי כן חייבים לעשות סוכה אצל חנויותיהם לאכול שם ואסור להם לאכול בתוך החנות⁹⁷⁷ ואם אי אפשר להם לעשות סוכה אצל החנות צריכים לשוב לבתיהם לאכול בסוכה⁹⁷⁸:

כב ישראלים השכורים אצל נכרי בחג הסוכות לעשות בתוך כרמו את יינו פטורין מן הסוכה בין ביום ובין בלילה לפי שהן צריכים לשמור תמיד את היין ממגע נכרי⁹⁷⁹.

⁹⁶² גמרא כה, א. וראה גם לעיל ס"ז.

⁹⁶³ ר"ן (יא, א) ד"ה ואיכא. מ"א ס"ק יד.

⁹⁶⁴ סעיף ז, ושי"נ.

⁹⁶⁵ ר"ן שם ד"ה ומיהו. מ"א שם. וכ"ה לעיל שם.

⁹⁶⁶ ראב"י"ה ס"י תרלה. מרדכי רמז תשמ. הגהות מיימוניות פ"ו אות ד. מ"א שם.

⁹⁶⁷ גמרא [ברייתא] כו, א. טור ושו"ע ס"ט.

⁹⁶⁸ מ"א סקט"ז.

⁹⁶⁹ ירושלמי פ"ב ה"ה. מ"א שם.

⁹⁷⁰ ליישב תמיהת הפרי מגדים ולבושי שרד על המ"א שם (משא"כ בשומרי גנות דלקמן ס"כ, לא פטרוהו אלא מלעשות סוכה).

⁹⁷¹ ברייתא שם. טור ושו"ע שם.

⁹⁷² גמרא [ברייתא] שם. טור ושו"ע ס"י.

⁹⁷³ רש"י שם ד"ה שומרי.

⁹⁷⁴ רבא בגמרא שם ורש"י ד"ה פרצה. טור ושו"ע שם.

⁹⁷⁵ גמרא שם אליבא דרבא ורש"י ד"ה כריא. טור ושו"ע השם.

⁹⁷⁶ ראה ר"ן (יב, א) ד"ה רבא אמר. מ"א סק"ז וראה לעיל ס"י תרלט ס"ד וס"ח.

⁹⁷⁷ מ"א סקט"ז.

⁹⁷⁸ כדלעיל ס"ז. וראה מסגרת השלחן ס"י קלה ס"ק יט. יגדיל תורה (נ.י.) ב' ע' נט.

⁹⁷⁹ הגהת סמ"ק ס"י צג אות נג. הגהות מיימוניות (קושטא) פ"ו ה"ד. כלבו ה"ל סוכה ס"י עא (לח, א). רמ"א ס"י.

אבל אם הוא בענין שאין צריך לשמור תמיד כגון שהיין כבר נעשה בהכשר ומונח בחצרו⁹⁸⁰ של הנכרי שאין הישראל צריך להיות יושב ומשמר תמיד אלא כשהישראל דר בחצר זו שהיין בתוכו די בכך כמ"ש ביו"ד בסי' קל"א⁹⁸¹ ולכך חייב הוא לעשות סוכה בחצר זו ולדור בתוכה כל ימי החג:

תרמא שאין מברכין שהחיינו על עשיית הסוכה ובו ב' סעיפים:

א העושה סוכה⁹⁸² בין לעצמו שישב בה הוא עצמו בחג ובין לאחרים⁹⁸³ שישבו בה בחג אינו מברך על עשייתו דהיינו שאינו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות סוכה⁹⁸⁴ כמו שמברכים על עשיית שאר כל המצות לפי שעשייתה אינה גמר המצוה⁹⁸⁵ שעיקר המצוה הוא לישב בה בחג.

אבל שהחיינו היה ראוי לברך בשעת עשייה אם עושה אותה לעצמו⁹⁸⁶ שהרי היא מצוה הבאה מזמן לזמן⁹⁸⁷ ואם עושה אותה לאחרים היה ראוי שבעל הסוכה⁹⁸⁸ שישב בה בחג יברך שהחיינו בשעת עשייתה שעיקר הברכה נתקנה על השמחה שיש לאדם מן המצוה⁹⁸⁹ שאינה תדירה ובאה מזמן לזמן ועיקר השמחה היא לבעל הסוכה ולא להעושה הסוכה⁹⁹⁰.

אבל אין אנו מברכין כלל שהחיינו בשעת עשייה אפילו אם עושה סוכה לעצמו לפי שאנו סומכין על ברכת שהחיינו שאומרים בקידוש היום⁹⁹¹ שבליל יו"ט בשביל מצות קידוש היום שהיא ג"כ מצוה הבאה מזמן לזמן⁹⁹² וברכה אחת עולה לכאן ולכאן⁹⁹³:

ב במה דברים אמורים כשמקדש קידוש היום בתוך הסוכה אבל אם בליל יו"ט קידש בתוך הבית אינו יוצא בברכת שהחיינו שצריך לברך על מצות ישיבת הסוכה⁹⁹⁴ בברכה זו שאומר בבית ולפיכך כשיכנס לסוכה לאכול סעודה אחרת משאר סעודות החג צריך לברך שהחיינו⁹⁹⁵ אחר ברכת לישב בסוכה⁹⁹⁶ אפילו אין הסוכה שלו⁹⁹⁷:

תרמב דין לילה ראשונה שחלה בשבת ובו ב' סעיפים:

א אם חל יום ראשון של סוכות להיות בשבת אומר השי"ץ בערבית ברכה אחת מעין שבע ומזכיר בה שבת ואינו מזכיר בה יו"ט⁹⁹⁸ כמו שנתבאר בסי' רס"ח⁹⁹⁹ ע"ש:

980 מ"א סקי"ח.

981 סימן זה בשו"ע"ר לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם ס"א (שדוקא בנתנו בחצרו סגי במה שדר בחצר, משא"כ בעושה יינו).

982 **גמרא** מנחות מב, א-ב. רמב"ם הלי ברכות פי"א ה"ח. טור ושו"ע.

983 תוס' סוכה מו, א ד"ה העושה (הא'). שו"ע.

984 שכך היה מקום לברך כשעושה לעצמו (ראה תוס' שם בשם הירושלמי ברכות פי"ט ה"ג. רמב"ם שם). וראה לעיל סי' תלב ס"ד.

985 מסקנת הגמרא מנחות שם ע"ב. רמב"ם שם. טעם האי בלבוש. וראה גם לעיל סי' יט ס"א (בציצית). סי' רסג קו"א ס"ק ג (שבמסקנא נשאר רק טעם זה). לקו"ש ח"י"ז ע' 188 הערה 56. שלחן המלך ח"ב ע' רנח.

986 ברייתא מו, א. טור ושו"ע.

987 רמב"ם שם ה"ט. וכדלעיל סי' תלב ס"ג ושי"נ. וראה גם לעיל סי' תקפה ס"ה.

988 מ"א סקי"א.

989 ראה תוס' מו, א ד"ה העושה (הב'). הגהות מיימוניות הלי מילה פ"ג אות ד. לבוש סוף הסי'. וראה לקו"ש ח"י"ט ע' 372 הערה 12. שלחן המלך ח"ב רנט. יגדיל תורה ב ע' ס.

990 ראה מרדכי רמז תשסט. לבוש שם.

991 רב כהנא בגמרא מו, א. טור ושו"ע. ועד"ז לעיל סי' תלב ס"ג.

992 עירובין מ, ב. וראה גם לעיל סי' תריט ס"ז. לקו"ש ח"י"ז ע' 15 הערה 12.

993 רא"ש פסחים פי"א סי' י. טור. והיינו שעולה גם על מצות ישיבת סוכה (כדלקמן ס"ב). וראה אג"ק חט"ו ע' מ. לקו"ש ח"ב ע' 128 בשוה"ג. שלחן המלך ח"ב ע' לו-ז.

994 ראה לעיל סוף ס"א, לקמן סוף הסעיף.

995 ר"ן (כב, ב) ד"ה ואם, בשם הראב"ד. רמ"א.

996 כדלקמן סי' תרמג ס"א.

997 שמקיים מצות ישיבת הסוכה גם בסוכה שאינו שלו, כדלעיל סי' תרלז ס"ג.

998 רבא שבת כד, ב. טור ושו"ע ס"א.

ב אין אומרים מערבית¹⁰⁰⁰ בליל ראשון שחל בשבת¹⁰⁰¹ ובליל שני אומרים מערבית של ליל ראשון¹⁰⁰² :

תרמג סדר הקידוש ובו ה' סעיפים :

א סדר הקידוש¹⁰⁰³ בליל א' של סוכות¹⁰⁰⁴ בתחלה מברך על היין ואח"כ אומר קידוש היום¹⁰⁰⁵ ואח"כ יברך לישיב בסוכה¹⁰⁰⁶ שהרי על כרחך צריך היום להתקדש תחלה קודם שיתחייב בסוכה¹⁰⁰⁷ ואח"כ מברך שהחיינו¹⁰⁰⁸ באחרונה לפי שברכה זו חוזרת על קידוש היום ועל מצות סוכה¹⁰⁰⁹ כמו שנתבאר בסי' תרמ"א¹⁰¹⁰ ע"ש :

ב ונוהגים שאין מדקדקים לעמוד בשעת הקידוש אלא מקדשין אפילו מיושב¹⁰¹¹ ואף ברכת לישיב בסוכה אומרים אפילו מיושב¹⁰¹² .

ואע"פ שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן¹⁰¹³ והיה נכון לברך לישיב בסוכה קודם שישיב לאכול¹⁰¹⁴ שהישיבה היא המצוה¹⁰¹⁵ שנאמר¹⁰¹⁶ בסוכות תשבו ואע"פ שאין מצוה כלל לישיב ממש¹⁰¹⁷ שתשבו הוא לשון תתעכבו¹⁰¹⁸ כמ"ש¹⁰¹⁹ ותשבו בקדש ימים רבים מכל מקום אין לברך אלא בשעה שניכר העכבה והקביעות דהיינו בישיבה ממש שבזה מראה עצמו שרוצה להתעכב שם אבל כל שעומד אין ניכר כלל העכבה והקביעות שאפשר שתיכף יחזור ויצא¹⁰²⁰ .

וכיון שעיקר המצוה היא העכבה והקביעות היה ראוי לברך קודם העכבה והקביעות דהיינו קודם הישיבה¹⁰²¹ אלא שלפי שעיקר המצוה שאנו מברכין עליה היא האכילה¹⁰²² שהרי אם יושב בסוכה ואינו אוכל אינו מברך כמו שנתבאר בסי' תרל"ט¹⁰²³ לפיכך אין אנו חוששין אלא להקדים הברכה להאכילה שהיא עיקר המצוה שעליה

⁹⁹⁹ סעיף יד.

¹⁰⁰⁰ פיוטים שאומרים בתפלת ערבית של לילות יו"ט. בסידור לא הובאו כלל פיוטים אלו.

¹⁰⁰¹ כדלעיל סי' ערה ס"ג.

¹⁰⁰² לבוש. מ"א. וכדלעיל סי' תפט סכ"ח.

¹⁰⁰³ מסקנת הגמרא נו, א (סוכה ואח"כ זמן). **טור שו"ע** ס"א.

¹⁰⁰⁴ משא"כ בליל ב' – זמן ואח"כ סוכה. רא"ש פ"ד סי' ד. הגהות מיימוניות פ"ו אות ש, בשם רבנו יעקב ברבנו שמשון. **טור** ורמ"א סי' תרסא. וראה גם הגהות אדמו"ר מוהרש"ב לסידור תורה אור. ספר המנהגים - חב"ד ע' 67. אג"ק ח"ה ע' ז.

¹⁰⁰⁵ כבית הלל בברייתא נו, א. **טור** ושו"ע שם. וראה לעיל סי' תעג ס"ו.

¹⁰⁰⁶ **טור** ושו"ע שם.

¹⁰⁰⁷ **לבוש** ס"א.

¹⁰⁰⁸ מסקנת הגמרא שם. **טור** ושו"ע שם.

¹⁰⁰⁹ **טור** ושו"ע שם. ונתבאר בט"ז ס"ק א.

¹⁰¹⁰ סעיף א.

¹⁰¹¹ **רא"ש** פ"ד סי' ג (שאפשר גם אחר שישב). **טור**. **רמ"א** ס"ב (שנוהגין לקדש מיושב). מ"א סק"א. ולענין עמידה בקידוש בשבת ויו"ט, ראה לעיל סי' רעא סי"ט וש"נ.

¹⁰¹² רא"ש שם. **טור**. לבוש ס"ב. וראה לעיל סי' ח ס"ג (כל ברכת המצות צריך להיות מעומד). פרמ"ג שם אשל אברהם סוף סק"ב.

¹⁰¹³ פסחים ז, ב. וכדלעיל סי' מו ס"ג וש"נ.

¹⁰¹⁴ רא"ש שם, ומ"מ פ"ו הי"ב, בדעת הרמב"ם שם (שהצריך לברך קודם שישיב).

¹⁰¹⁵ ב"י ד"ה והרמב"ם, בדעת הרמב"ם שם.

¹⁰¹⁶ ויקרא כג, מב. ב"ח ד"ה ומ"ש והרמב"ם, בדעת הרמב"ם שם.

¹⁰¹⁷ מגיד משנה שם. ב"ח שם לדעת הרא"ש. ט"ז סק"ב אף לדעת הרמב"ם שם.

¹⁰¹⁸ רא"ש שם. **טור**. לבוש שם. ט"ז שם.

¹⁰¹⁹ דברים א, מו. מגילה כא, סו"ע"א (ברא"ש וטור הביאו הפסוק שבבמדבר כ, א : וישב העם בקדש).

¹⁰²⁰ ט"ז שם.

¹⁰²¹ ט"ז שם.

¹⁰²² ט"ז שם לדעת הרא"ש שם. מ"א שם.

¹⁰²³ סי"ב. וראה שם סט"ז.

מברכין¹⁰²⁴ אבל לא להקדימה לפני הישיבה והקביעות לפי שהיא לבדה בלא אכילה אינה עיקר המצוה שעליה מברכין:

ג וכל זה¹⁰²⁵ בליל יו"ט או בליל שבת שיש בהן קידוש היום לכך הוא סומך ברכת הסוכה לקידוש היום אבל בשאר סעודות החג אפילו בסעודת שבת ויו"ט שחרית שמברך על הכוס כיון שאינו אומר קידוש היום אינו אומר לישב בסוכה קודם שתיית הכוס לפי שצריך לסמוך ברכה זו להאכילה שהיא עיקר המצוה שעליה מברכין¹⁰²⁶:

ד ומן הדין היה ראוי לברך ברכה זו קודם ברכת המוציא¹⁰²⁷ שהרי חובת ברכה זו חל עליו מתחלה מיד שישב לאכול וראוי להקדימה לברכת המוציא שאינה חובה עליו עד שרוצה לטעום¹⁰²⁸.

ומכל מקום נוהגים העולם לברך ברכה זו אחר ברכת המוציא¹⁰²⁹ לפי שברכת המוציא היא התחלת הסעודה וראו העולם להתחיל בסעודה קודם ברכת הסוכה לפי שאין מברכין ברכת הסוכה אלא בשעת סעודה¹⁰³⁰ ואין ברכת הסוכה חשובה הפסק בין ברכת המוציא לאכילה כיון שברכה זו היא מצרכי הסעודה¹⁰³¹ וכל שהוא לצורך הסעודה אינו חשוב הפסק כמו שנתבאר בסימן קס"ז¹⁰³²:

ה אם לא בירך שהחיינו בליל הראשון ונזכר למחר אומר בשעה שנזכר¹⁰³³ אפילו שלא על הכוס¹⁰³⁴ ואם לא נזכר למחר וגם בליל שני שכח ולא בירך שהחיינו ונזכר באחד משאר ימי החג יברך אימתי שנזכר שברכת שהחיינו יש לה תשלומין כל שבעה¹⁰³⁵ כמו שנתבאר בסימן תע"ג¹⁰³⁶ לענין פסח אלא שבחג הסוכות כשהוא מברך שהחיינו צריך לברך תוך הסוכה כדי לפטור גם את הסוכה כמו שנתבאר בסי' תרמ"א¹⁰³⁷:

תרמד סדר הלל כל ימי החג ובו סעיף אחד:

א אחר שחזר ש"ץ תפלת השחר נוטלין הלולב ומיניו¹⁰³⁸ לקיים מצות עשה של תורה שנאמר¹⁰³⁹ ולקחתם לכם ביום הראשון וגו' ומברכין על נטילת לולב¹⁰⁴⁰ ושהחיינו¹⁰⁴¹ וסדר נטילתו וברכותיו וניעונו יתבאר בסי' תרנ"א¹⁰⁴².

¹⁰²⁴ ט"ז שם.

¹⁰²⁵ רמ"א ס"ג.

¹⁰²⁶ ט"ז סק"ד. ומנהג חב"ד בקידוש היום של יו"ט ושבת חוהמ"ס שמברכין לישב בסוכה אחר הקידוש (ספר המנהגים - חב"ד ע' 67. אוצר מנהגי חב"ד סוכות ע' שח). כמו כן נוהגים לברך לישב בסוכה בהבדלה (ראה אוצר מנהגי חב"ד ע' שם ע' שכד. וראה לעיל סי' תרלט ס"ו).

¹⁰²⁷ מהר"ם מרוטנבורג בתשב"ץ סי' קמב (שכן יש לנהוג). הובא ברא"ש פ"ד סי' ג וטור.

¹⁰²⁸ ב"י סוף הסי' (לסמוך ברכה לישיבה). ט"ז סק"ד (כדאמרינן בגמרא נו, א: חובא דיומא עדיף).

¹⁰²⁹ הגהת הר"פ בתשב"ץ שם. רא"ש שם. טור ושו"ע ס"ג.

¹⁰³⁰ רא"ש שם. טור.

¹⁰³¹ ב"י שם. לבוש ס"ג. מ"א סק"ב. וכמו בכל קידוש והבדלה, כדלעיל סי' קצ ס"א. סי' רצו ס"א. סי' תעג ס"ו.

¹⁰³² סעיף ט.

¹⁰³³ גמרא מז, ב. מ"א ריש הסי'.

¹⁰³⁴ רב נחמן שם. וראה גם לעיל סי' תריט ס"ז.

¹⁰³⁵ גמרא שם. מ"א שם. וראה לקו"ש חל"ז ע' 15-16. שלחן המלך ח"ב ע' קכ-קכא.

¹⁰³⁶ סעיף ב.

¹⁰³⁷ ס"ב.

¹⁰³⁸ טור ושו"ע ס"א. ובסידור (דיני הלולב): ומן הדין יש לברך על הלולב אחר התפלה קודם ההלל אלא שמצות נטילתו בסוכה הוא מצוה מן המובחר ואי אפשר לצאת מבית הכנסת מפני הרואים, לפיכך בבוקר קודם שיתפלל בעודו בסוכה יברך. וראה לקו"ש חכ"ב ע' 124 ואילך.

¹⁰³⁹ ויקרא כג, מ.

¹⁰⁴⁰ כדלקמן סי' תרנא ס"ז וש"נ.

¹⁰⁴¹ רא"ש פ"ד סי' ב. טור ושו"ע שם.

¹⁰⁴² רובו של סי' זה לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם ונו"כ ס"ה ואילך. סידור שם.

ומצות עשה מדברי סופרים¹⁰⁴³ לגמור ההלל כל שמונת ימי החג¹⁰⁴⁴ לפי שכל יום ויום נחשב ליום טוב בפני עצמו¹⁰⁴⁵ כיון שחלוק בקרבנותיו משאר ימים משא"כ בפסח שכל קרבנות של כל הימים הן שוין לפיכך לא תקנו לגמור ההלל אלא ביום ראשון בלבד¹⁰⁴⁶ וכל משפט ההלל והלכותיו וימים שגומרין אותו כבר נתבאר בסי' תפ"ח¹⁰⁴⁷ ע"ש ובסי' תכ"ב¹⁰⁴⁸.

ואין אומרים אל נא לעולם תוערץ בפיוטים של יום ראשון של סוכות¹⁰⁴⁹ :

הלכות לולב

תרמה דיני לולב ובו כ"א סעיפים :

א ולקחתם¹⁰⁵⁰ לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל¹⁰⁵¹ וגוי ודרשו חכמים¹⁰⁵² פרי עץ שהעץ כפריו בטעם שוה¹⁰⁵³ ואיזה זה אתרוג שטעם עצו ופריו שוה :

¹⁰⁴³ רמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"ו. ב"י ד"ה ומברכין. לבוש ס"א. וראה לעיל סי' תפח ס"ב : מצוה מדברי סופרים מתקנת הנביאים, וש"נ.

¹⁰⁴⁴ תענית כח, ב. ערכין י, א. טור וש"ע שם.

¹⁰⁴⁵ רש"י תענית כח, ב ד"ה יחיד. תוס' שם ד"ה ויום טוב. טור. לבוש ס"א. וראה גם לעיל סי' תצ ס"ו וסוף סט"ז.

¹⁰⁴⁶ גמרא ערכין י, רע"ב. רש"י ותוס' שם. וראה גם לעיל סי' תצ ס"ו.

¹⁰⁴⁷ ס"ב-ד.

¹⁰⁴⁸ סימן זה בשו"ע"ר לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם ס"ב ואילך.

¹⁰⁴⁹ לבוש שם. מ"א סוף הסי'. בסידור לא הובא שום פיוט לסוכות.

¹⁰⁵⁰ לכללות הסימנים תרמה-תרנא, ראה ארבעת המינים ע"פ שו"ע אדמו"ר הזקן (ויינר).

¹⁰⁵¹ ויקרא כג, מ.

ארבע הלכות בארבעת המינים למדים מפסוק זה :

(א) "תם", כדלקמן סי"י (ולקחתם ודרשו חכמים לקיחה תמה ושלמה).

(ב) "לכם", כדלקמן סי' תרמט ס"א (ולקחתם לכם ביום הראשון וגוי ודרשו חכמים לכם משלכם).

(ג) "הדר", כדלקמן ס"ב (הדר שיהיה נאה והדר בתארו ובגידולו).

(ד) "מינו", כדלקמן סי' תרמט סכ"ג (הפסולין מחמת שאינן מינן כלל).

ויש חילוקים בין ארבעת הפסולים הנ"ל :

(א) פסול "חסר" הוא רק ביום הראשון, כדלקמן סי' תרמט ס"ז (פוסל בין ביום הראשון בין בשאר הימים, חוץ מפסול מחמת חסרון).

(ב) פסול שאינו שלו, הוא רק ביום הראשון, כדלקמן סי' תרמט ס"א (כל ארבעת המינים שהיה אחד מהן שאול בידו ... הרי זה פסול ביום הראשון של חג).

(ג) פסול שאינו הדר, יש מחלוקת אם הוא פסול אף בשאר הימים, כדלקמן סי' תרמט ס"ז (פסול כל שבעת הימים כשאר כל פסולים שמחמת הידור), וסי"ט (ויש מכשירין בשאר הימים אף הפיסול מחמת שאינו הדר).

(ד) פסול שאינו מינו, פסול אף בשאר הימים, כדלקמן סי' תרמט ס"ז (כל הדברים הפסולין בכל אחד מארבעה מינים שפסולין הוא מגופו פוסל בין ביום הראשון בין בשאר הימים).

ומטעם זה נתבאר לקמן בכל אחד מד' מינים הפסולים, לאיזה סוג פסול הוא שייך :

לקמן סי"י (אינו משום הידור הלולב, אלא משום שנאמר ולקחתם, ודרשו חכמים לקיחה תמה ושלמה), וסט"ז (שאינו זה נקרא הדר), וסי"ז (לפי שאין זה הדר).

סי' תרמו ס"ב (שאינו מין הדס הכשר כלל), וסי"ח (פסול לפי שאין זה הדר), וסי"א (פסולין לפי שאין זה הדר).

סי' תרמז ס"ו (פסולה שאין זה הדר).

סי' תרמח ס"א (פסול שאין זה הדר), וסי"ד (וכל פסולים אלו, דהיינו ניקב חסר ונסדק, אינו מחמת שאינו הדר, אלא לפי שאינו תם ושלם), וסל"א (אינו אתרוג כלל אלא הוא בריה בפני עצמה).

סי' תרמט ס"ז (אין פיסולו מחמת חסרון בלבד אלא מחמת שאין זה הדר), וסכ"ג (הפסולין מחמת שאינן מינן כלל).

¹⁰⁵² גמרא [בריייתא] לה, א. רי"ף שם (ז, א). רא"ש פ"ג סי' טו.

¹⁰⁵³ רש"י שם ד"ה פרי.

ב הדר שיהיה נאה¹⁰⁵⁴ והדר בתארו ובגידולו ועל דרך שיתבאר בסי' תרמ"ח.

ולפי שכל ארבעה מינים אלו כתובים בפסוק אחד¹⁰⁵⁵ הרי הוקשו זה לזה ולמדו זה מזה לפיכך כל ד' מינים אלו צריכים להיות נאים ומהודרים¹⁰⁵⁶ בתוארם ובגידולם ועל דרך שיתבאר :

ג כפות תמרים זה לולב שהוא גדל על אילן של תמרים ומתוך שכתבה התורה לשון כפות ולא כתבה עלי תמרים מכאן אתה למד שצריך שיהיו אותן עלים הראויין לאגדן ולכפותן עם השדרה¹⁰⁵⁷ מחמת שהן עדיין רכים שהרי לא נכתבו נקודות בתורה ופירושו הוא כפות¹⁰⁵⁸ אבל אם שהה הלולב על הדקל עד שנתקשו עליו כעץ ונתרחקו ונתפרדו מהשדרה שכן הוא דרכן שכל מה שהן מוסיפים להתקשות הן מתרחקים מהשדרה ואם נתקשו כל כך עד שאי אפשר לכפותן ולאגדן עם השדרה¹⁰⁵⁹ הרי זה פסול¹⁰⁶⁰ :

ד אבל אם לא נתקשו כל כך אף על פי שכל זמן שאינן כפותין הן עומדין מפורדין ומרוחקין זה מזה אף על פי כן הוא כשר¹⁰⁶¹ אפילו אם לא כפתו כלל¹⁰⁶² שלא הקפידה תורה אלא שיהא ראוי לכפותה אבל לא שיהא כפות ממש¹⁰⁶³ שהרי אין אנו קורין כפות אלא כפות :

ה ומכל מקום מצוה מן המובחר שלא ליטול לולב שעליו פרודות זה מזה¹⁰⁶⁴ אפילו אם לא נתקשו כלל אלא שמחמת שנעקרו מעט במקום חיבורם בשדרה נתפרדו זה מזה מעט אע"פ שאין תלוין למטה כלל אלא הן עולין למעלה עם השדרה¹⁰⁶⁵ :

ו אבל אם הן תלוין ואינן עולין עם השדרה¹⁰⁶⁶ אלא א"כ אוגדין אותן עמו הרי לולב זה פסול מן התורה¹⁰⁶⁷ אפילו אם לא נעקרו העלים לגמרי¹⁰⁶⁸ מהשדרה אלא הן מחוברים עמו מעט ואפילו אגד אותן עם השדרה¹⁰⁶⁹ אין זה הדר¹⁰⁷⁰ :

ז פסולים הללו שבעלין שביארנו אינן פוסלין אלא א"כ הן רוב העלין של הלולב¹⁰⁷¹ אבל אם מיעוט העלין נעשו כך רוב העלין נשארו מחוברים בשדרה ומכסין את רוב השדרה¹⁰⁷² ועל דרך שיתבאר¹⁰⁷³ הרי זה כשר לפי שהכל הולך

1054 גמרא לא, א (בעי הדר). לבוש ס"א (הדר ויפה).

1055 תוסי' שם ד"ה ור"י סבר. לבוש שם.

1056 רבא שם לרבי יהודה (לענין לולב). ר"ן (יג, ב) ד"ה לולב (וילפינן שאר מינין מאתרוג). לבוש שם.

1057 ראה ארבעת המינים (ויינר) ע' מד.

1058 **גמרא** לב, א (כפות אם היה פרוד יכפתנו. והיינו לרבי יהודה. ולת"ק במשנה כט, ב סגי בראויין, כדלקמן ס"ד). לבוש שם.

1059 גמרא שם (חרותא בעינא כפות וליכא). רש"י ד"ה חרות וד"ה חרותא וד"ה בעינן כפות (לפירוש הבי"ד ד"ה ומו"ש אבל). **טור** ורמ"א ס"ב. וראה דברי נחמיה ס"י מז (מח, ג ואילך).

1060 **גמרא** [ברייתא] שם (חרות פסול). **טור** ורמ"א שם.

1061 **גמרא** [ברייתא] שם. רש"י שם ד"ה דומה לחרות (התחיל להתקשות ועדיין לא נעשה עץ). **טור** (שדוקא נעשה כעץ פסול). ט"ז ס"ק ג.

1062 משנה כט, ב וכת"ק. **טור** ושו"ע ס"א.

1063 ריטב"א ור"ן במשנה שם ד"ה נפרדו. בי"ח ריש הסי'.

1064 **מגיד משנה** פ"ח ה"ג, בשם הגאונים. **רמ"א** ס"א. **ב"י** ריש הסי'.

1065 **מגיד משנה** שם (דמייירי בעולין למעלה מאליהן). רמ"א שם (שלא יהיו פרודות לגמרי). נהר שלום ס"ק א. וראה דברי נחמיה ס"י מז (מט, סע"ד ואילך). מ"מ וציונים.

1066 **משנה** שם, לפירוש הרי"ף (טו, א : שנתרו מן השדרה והן תלוין בה), והרמב"ם שם (שידלדלו משדרו), לפי המ"מ שם (ואפילו לא נדלדלו מעיקר חבוריהן כיון שתלויות למטה פסול). שו"ע ס"ב (כלשון הרמב"ם) ורמ"א שם (כפירוש המ"מ).

1067 ראה מ"מ וציונים.

1068 רבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (נח, ד) בדעת הרי"ף שם. וראה דברי נחמיה שם. ארבעת המינים (ויינר) ע' מז ואילך.

1069 ריטב"א לב, א ד"ה אמר רב פפא.

1070 רש"י במשנה שם ד"ה נפרצו. רבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (נח, ד). עטרת צבי ס"ק א. מ"א ס"ק ו. וראה גם לקמן ס"ט.

1071 תוספתא פ"ב ה"ח. הובא בתוסי' כט, ב ד"ה נפרצו. ר"ן (יד, ב דיבור הראשון). **רמ"א** שם (אף לפירוש הנ"ל בנפרצו). וראה גם לקמן ס"ט. ס"י תרמו ס"ו (לענין ערבה).

1072 ראה עדי"ז לקמן ס"י תרמו ס"ג-ד, לענין הדס.

1073 לקמן ס"יג ואילך - אופן כיסוי השדרה.

אחר הרוב:

ח אם השדרה עצמה נשברה באמצעותה ולא נשברה לגמרי לשני חלקים אלא נתקפלה לשנים שחלק העליון תלוי למטה כשר ומכל מקום צריך לאגדו שם במקום הקפל שלא יהיה ראשו תלוי למטה¹⁰⁷⁴:

ט דרך בריית העליון של לולב כך היא כשהן גדילים גדילים שנים שנים זה לעומת זה משני צידי השדרה וכל עלה ועלה כפול לשנים והוא דבוק מגבו ופתוח מלפניו¹⁰⁷⁵ ואם נחלקו¹⁰⁷⁶ רוב העליון¹⁰⁷⁷ של הלולב לשנים ברוב ארכו¹⁰⁷⁸ דהיינו שרוב עלי הלולב נסדקו מגבן במקום הקפל בענין שכל עלה מהן נחלק ברוב ארכו לשנים הרי לולב זה פסול לפי שאינו מהודר¹⁰⁷⁹ וכן אם מתחלת ברייתו¹⁰⁸⁰ לא היו רוב עליו¹⁰⁸¹ כפולים לשנים ברוב ארכו הרי זה פסול:

י וכל זה בשאר עלי הלולב חוץ מעלה העליון האמצעי אבל עלה העליון האמצעי שהוא גבוה מכל העליון¹⁰⁸² והוא נקרא ראש הלולב¹⁰⁸³ ודרך עלה זה להיות כפול כשאר עלי הלולב¹⁰⁸⁴ ואם לא היה כפול מתחלת ברייתו הרי זה פסול¹⁰⁸⁵ אפילו אם כל העליון חוץ מזה הן כפולין וכן אם היה כפול מתחילת ברייתו ואחר כך נחלק לשנים בכל ארכו דהיינו מראשו עד מקום שעליו יוצאין משם¹⁰⁸⁶ (שממקום זה ולמטה אינו נקרא עלה האמצעי אלא גוף השדרה¹⁰⁸⁷) פסול.

ופסולים אלו שבעלה העליון אינו משום הידור הלולב¹⁰⁸⁸ אלא משום שנאמר ולקחתם ודרשו חכמים¹⁰⁸⁹ לקיחה תמה ושלימה¹⁰⁹⁰ וזה העלה שהוא עיקר הלולב שהאדם רואה אותו בתחלת השקפתו¹⁰⁹¹ ודרכו להיות כפול בכל הלולבין ואם הוא חלוק לשנים הרי ניכר ונראה שאינו תם ושלם במקום הסדק:

יא במה דברים אמורים בנחלק בכל ארכו¹⁰⁹² אבל אם לא נחלק אלא מקצתו¹⁰⁹³ כשר.

וכל זה בדיעבד או שאין לו לולב אחר אינו צריך לברך על לולב של חבירו ביום א' של סוכות אבל לכתחלה מצוה

¹⁰⁷⁴ מ"א ס"ק ב.

¹⁰⁷⁵ רמב"ם שם פ"ח ה"ד. שו"ע ס"ג. לבוש ס"ג.

¹⁰⁷⁶ גמרא לב, א (נחלקה התימות), לפי הרי"ף שם (טו, א). רמב"ם פ"ח ה"ד. סמ"ג עשין מד (קכא, א), וסמ"ק ס"י קצג (ע' קנט), בשם רבנו חננאל שם. מ"מ שם, בשם הרמב"ן ד"ה ענין נפרצו, ממשמעות הירושלמי פ"ג ה"א. שו"ע שם.

¹⁰⁷⁷ תוס' כט, ב ד"ה נפרצו (לפירושו שמפרש כן נפרצו). רא"ש פ"ג ס"י ו, וטור (בדעת הרי"ף). רמ"א ס"ג. וכדלעיל ס"ז מהתוספתא פ"ב ה"ח.

¹⁰⁷⁸ רא"ש שם וטור (בדעת הרי"ף). מ"מ שם. לבוש ס"ג. מ"א ס"ק ג.

¹⁰⁷⁹ רבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (נח, ד). מ"א ס"ק ו. וכדלעיל ס"ו.

¹⁰⁸⁰ רבא שם (לולבא דסליק בחד הוצא), לפירושו הרמב"ם שם, כפירושו הרא"ש פ"ג ס"י ה. טור ושו"ע שם.

¹⁰⁸¹ ר"ן (טו, א) ד"ה תניא. ריטב"א שם ד"ה אמר רבא. לבוש שם.

¹⁰⁸² רש"י ב"ק צו, א ד"ה התימות. ר"ן (טו, רע"א). ריטב"א לא, ב ד"ה אמר ר"ה. מ"מ פ"ח ה"ד, בשם יש מי שפירש.

¹⁰⁸³ כדלקמן ס"ז (לענין נקטם) ושי"ן.

¹⁰⁸⁴ פירוש אחר ברש"י (ראה רש"י שם), שהובא בהגהת סמ"ק ס"י קצג (ע' קנט) אות ג. תרומת הדשן ס"י צו. דרכי משה ס"ק ה. מ"א ס"ק ד. וראה העו"ב תתס ע' 57.

¹⁰⁸⁵ כל בו ס"י עב (מ, ג), לדעת רש"י. רמ"א ס"ג.

¹⁰⁸⁶ רש"י לב, א ד"ה נחלקה (בפירושו הא', דמייירי בשני עליון: עד העליון שלמטה מהם). הגהת סמ"ק שם (שפירש כן אף בפירוש הבי של רש"י). אור זרוע ח"ב סוסי"י שו (על פרש"י אני סומך למעשה). תרומת הדשן שם. דרכי משה שם. רמ"א שם (והכי נוהגין).

¹⁰⁸⁷ ראה לקמן ס"י תרנ ס"א.

¹⁰⁸⁸ רבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (נח, ד). מ"א ס"ק ו. וכ"ה לקמן ס"י"ב.

¹⁰⁸⁹ גמרא לד, ב (לענין שדי המינים מעכבין זא"ז). וראה גם לקמן ס"י תרמח ס"י"ד (לענין אתרוג).

¹⁰⁹⁰ רש"י שם ד"ה תמה. וראה לקמן ס"י תרמט ס"י"ז-ט, שמטעם זה (בלבד) פסול ביום הראשון בלבד.

¹⁰⁹¹ כדלקמן ס"י תרמח ס"י"א (לענין חוטמו של אתרוג, ושי"ן). ר"ן (יד, סע"א), וריטב"א כט, ב, סד"ה נקטם ראשו (שעשו ראשו של לולב כחוטמו של אתרוג).

¹⁰⁹² כדלעיל ס"י בדעת רש"י.

¹⁰⁹³ ולא רובו. ר"ן (טו, רע"א), וריטב"א לא, ב ד"ה אמר ר"ה, בתי הא'. מגיד משנה פ"ח ה"ד (לבי הדעות).

מן המובחר לחזר¹⁰⁹⁴ אחר לולב שלא נחלק עלה העליון שלו כלל אלא הוא כפול מראשו עד מקום שעלין יוצאין משם לפי שיש פוסלין אפילו אם לא נחלק אלא מקצת עלה זה העליון ואע"פ שאין הלכה כדבריהם מכל מקום טוב לחוש לדבריהם אם אפשר¹⁰⁹⁵ :

יב ואם נסדקה השדרה¹⁰⁹⁶ תחת עלה זה העליון דהיינו ממקום שעליה יוצאים ולמטה¹⁰⁹⁷ אם נתרחקו שני צידי הסדק זה מזה עד שיראו כשנים פסול¹⁰⁹⁸ לפי שחסרונו נראה וניכר שאינו תם ושלם¹⁰⁹⁹ :

יג דרך גידול הלולב כך הוא¹¹⁰⁰ לאחר שיוצא עלה אחד מהשדרה מיד כשיעור שתי אצבעות עולה עוד אחד וכן הרבה זה על גבי זה עד שמתכסה כולו בעלין¹¹⁰¹ מצד אחד וכן מצד השני ואם מצד אחד הוא מכוסה כולו בעלין וצד השני הוא ערום בלא עלין פסול¹¹⁰² לפי שאינו מהודר¹¹⁰³ :

יד וכן אם אין לו עלין הרבה זה על גבי זה אלא מכל צד יוצא עלה אחד למטה סמוך לעיקרו ועולה עד ראשו פסול¹¹⁰⁴ שגם זה אינו הדור¹¹⁰⁵ :

טו וכן אם אין לו הרבה עלין ולא היו מונחין זה על גבי זה אלא זה תחת זה דהיינו שהן מרוחקין זה למעלה מזה הרבה בענין שאין העליון מונח כלל על גבי התחתון שלמטה ממנו אם ראש עלה זה מגיע לעיקר עלה זה שלמעלה ממנו עד שנמצא כל השדרה של לולב מכוסה בעלין כשר אבל אם אין ראשו של זה מגיע לעיקרו של זה פסול¹¹⁰⁶ שאין זה הדור¹¹⁰⁷ :

טז לולב שיבשה¹¹⁰⁸ רוב שדרתו¹¹⁰⁹ או שיבשו רוב עליו¹¹¹⁰ פסול שאין זה נקרא הדור¹¹¹¹ .

וכמה שיעור יבישות הפוסל¹¹¹² יש אומרים¹¹¹³ משנפרד בצפורן כשממשמשין בו¹¹¹⁴ ויש אומרים¹¹¹⁵ משכלה כל מראה ירקות שבו והלבינו פניו הרי הוא נקרא יבש אע"פ שאינו נפרד בציפורן לפי שזהו סימן שכלה הלחלוחית

¹⁰⁹⁴ ראה לעיל סי' תעג ס"ל (לקנותו בדמים יקרים).

¹⁰⁹⁵ ריטב"א ור"ן שם. רמ"א ס"ג.

¹⁰⁹⁶ ברייתא לב, א (סדוק כו' פסול). **גמרא** שם (דעביד כהימנק), לפי הראב"ד בתמים דעים סי' רלא. הובא ברא"ש פ"ג ס"ב (על שדרה קאמר).

¹⁰⁹⁷ רבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (נח, ג : ושני העלין האמצעיים לא נחלקו). רמ"א ס"ז.

¹⁰⁹⁸ רמב"ם פ"ח ה"ג. **שו"ע** ס"ז.

¹⁰⁹⁹ **רבנו ירוחם** שם (נח, ד). **מ"א** ס"ק ו. וכדלעיל ס"י ושי"ן.

¹¹⁰⁰ ראה **גמרא** שם.

¹¹⁰¹ **טור** ולבוש ס"ד.

¹¹⁰² רבא **בגמרא** שם (לולבא דסליק בחד הוצא), לפירוש רש"י שם ד"ה דסליק. **רא"ש** פ"ג ס"ה בשמו. **טור** ושו"ע ס"ג.

¹¹⁰³ רבנו ירוחם נתיב ח (נח, ד). לבוש ס"ד. **מ"א** ס"ק ו. לבוש ס"ג. וראה ר"ן (טו, ב) ד"ה תניא בשם י"א.

¹¹⁰⁴ רבא **בגמרא** שם (לולבא דסליק בחד הוצא), לפירוש הרא"ש שם בשם רב שר שלום (שו"ת הגאונים שערי תשובה סי' שו). **טור** ושו"ע ס"ד.

¹¹⁰⁵ לבוש ס"ד. עטרת צבי ס"ק ז.

¹¹⁰⁶ **משנה** כט, ב (ציני הר הברזל). כאוקימתא דאביי לב, א. רש"י שם ד"ה ציני. **טור** ושו"ע שם.

¹¹⁰⁷ **לבוש** שם. עטרת צבי שם.

¹¹⁰⁸ **משנה** כט, ב. **טור** ושו"ע ס"ה.

¹¹⁰⁹ **טור** ורמ"א ס"ה.

¹¹¹⁰ רא"ש פ"ג סוף ס"ב. **טור** ושו"ע שם.

¹¹¹¹ **גמרא** כט, ב. לא, א. לבוש ס"ה.

¹¹¹² לענין הדס, ראה לקמן סי' תרמו ס"ח. ולענין ערבה, לקמן סי' תרמו ס"ו. ולענין אתרוג, לקמן סי' תרמח ס"א.

¹¹¹³ **תוס'** כט, ב ד"ה לולב. פירוש הא' ברא"ש שם סי' א, ובטור. דרכי משה ס"ק ג, בשם הגהות מיימוניות (קושטא) פ"ח ה"ד. רמ"א שם.

¹¹¹⁴ רש"י בכורות לז, א ד"ה נפרכת (לענין בכור). וראה גם לקמן סי' תרמו ס"ח (לענין הדס).

¹¹¹⁵ **ראב"ד** בתמים דעים סי' רלב. **רא"ש** שם בשמו. **ריטב"א** כט, ב ד"ה והיבש. ר"ן (יג, ב) ד"ה לולב. **מגיד משנה** פ"ח ה"א. **טור** ושו"ע שם.

שבו והלכה כסברא האחרונה¹¹¹⁶ ומכל מקום בשעת הדחק כגון במדינות אלו שאין לולבין מצויין יש לסמוך על סברא הראשונה¹¹¹⁷ (אם אי אפשר למצוא לולב אחר עיין בית יוסף סי' תרמ"ט¹¹¹⁸):

יז נקטם ראשו פסול¹¹¹⁹ לפי שאין זה הדור¹¹²⁰ ואיזהו ראשו זה עלה העליון האמצעי שהוא גבוה מכל העליון¹¹²¹ ואם עלה זה נקטם בראשו אפילו כל שהוא¹¹²² פסול ויש אומרים¹¹²³ שאינו פסול אלא אם כן נקטם רוב ארכו של עלה זה העליון ויש להחמיר כסברא הראשונה ומכל מקום בשעת הדחק שאי אפשר למצוא לולב אחר יש לסמוך על סברא האחרונה ומותר לברך על לולב שנקטם מיעוט של עלה העליון¹¹²⁴ אבל אם נקטם רובו אין לברך עליו אפילו בשעת הדחק¹¹²⁵ אלא א"כ במקום שנוהגים לברך על כל הפסולין גמורים בשעת הדחק וכמו שיתבאר בסי' תרמ"ט¹¹²⁶ ע"ש:

יח אם יש לו כמין קוצים יוצאים משדרתו¹¹²⁷ וכן אם נצמת ונכווץ¹¹²⁸ וכן אם נעקם לפניו¹¹²⁹ דהיינו הצד שכנגד השדרה נעקם ונכפף¹¹³⁰ עד שנעשית שדרתו כגב בעל חטוטרות פסול¹¹³¹ שאין זה הדור¹¹³² וכן אם נעקם לאחד מצדדיו פסול¹¹³³:

יט אבל אם נעקם לאחוריו¹¹³⁴ דהיינו ששדרתו נעקמה ונכפפה באמצעיתה לצד פניו¹¹³⁵ כשר שזהו דרך ברייתו¹¹³⁶ והדרו¹¹³⁷:

במה דברים אמורים כשנעקמה ונכפפה באמצעיתה¹¹³⁸ אבל אם נכפפה בראשו¹¹³⁹ כאגמון שראשו כפוף ושחוח למטה¹¹⁴⁰ בין שנכפפה לצד פניו בין שנכפפה לצד אחוריו פסול¹¹⁴¹ שאין זה הידור¹¹⁴²:

¹¹¹⁶ טור (וכן עיקר). ט"ז ס"ק ה.

¹¹¹⁷ הגהות מיימוניות שם. רמ"א שם. ט"ז שם.

¹¹¹⁸ ד"ה וכל הפסולים בשם המרדכי רמז תשנ. רמ"א סי' תרמט ס"ו. לקמן שם סכ"ג-ד.

¹¹¹⁹ משנה כט, ב. טור ושו"ע ס"ו.

¹¹²⁰ ירושלמי פ"ג ה"א. הובא ברא"ש פ"ג ס"ב. מ"א ס"ק ו.

¹¹²¹ ריטב"א כט, ב סד"ה נקטם ראשו. מ"מ פ"ח ה"ג. וראה גם לעיל ס"י.

¹¹²² תוס' כט, ב ד"ה נקטם (בשני עלים האמצעיים). רא"ש שם (כנ"ל, וראה טור ובי"י סד"ה ומ"ש ופי'). ריטב"א שם. ר"ן (יד, א) ד"ה נקטם. מגיד משנה פ"ח ה"ג.

¹¹²³ ריטב"א שם בשם רבנו יונה. ר"ן ומ"מ שם בשם י"א. בי"י שם בדעת הטור (אופן הא'). עטרת צבי ס"ק ט.

¹¹²⁴ מנהגים (טירנא) ריש ה' סוכות (לגירסת הדפוסים שלנו, שהתיר רק בנקטם כל שהוא). וגם בריטב"א ומ"א לא כתבו אלא לחשוש לדעת הפוסלים בכל שהוא. וראה גם לקמן סי' תרמו ס"א. תרמח ס"ו וסי"ח וסי"ח וסי"כ. סי' תרמט ס"יט.

¹¹²⁵ בי"י שם. בי"ח סד"ה ומ"ש בשם. מ"א ס"ק ו (שלא התירו בזה אלא בהדס, כדלקמן סי' תרמו ס"א).

¹¹²⁶ סכ"ב-ג.

¹¹²⁷ גמרא [בריייתא] לב, רע"א, לגירסת ופירוש רש"י שם ד"ה קוץ. טור ושו"ע ס"ח.

¹¹²⁸ ברייתא שם לגירסת ר"ח ורי"ף (טו, א: כוץ). ערוך ערך קוץ הא'. הובא בתוס' ד"ה קוץ. רא"ש פ"ג ס"ד, בשם הערוך (ערך קוץ הא'). טור ושו"ע שם.

¹¹²⁹ ברייתא שם, כאוקימתא דרבא שם. טור ושו"ע שם.

¹¹³⁰ רש"י שם ד"ה מלפניו.

¹¹³¹ רמב"ם פ"ח ה"ג. שו"ע שם.

¹¹³² לבוש ס"ח. וראה גם מ"א ס"ק ו.

¹¹³³ רב נחמן שם וכלישנא קמא. רי"ף שם. רא"ש פ"ג ס"ד. טור ושו"ע שם.

¹¹³⁴ רבא בגמרא שם. טור ושו"ע שם.

¹¹³⁵ ראה בי"י סד"ה יש לו (שיש מפרשים דפניו היינו צד השדרה).

¹¹³⁶ רבא שם. שו"ע ולבוש שם.

¹¹³⁷ לבוש שם.

¹¹³⁸ טור ולבוש שם.

¹¹³⁹ ברייתא לא, ב (כפוף). רש"י שם ד"ה כפוף (ראשו). טור ושו"ע ס"ט.

¹¹⁴⁰ רש"י שם.

כ וכל זה כשהשדרה בעצמה היא כפופה אבל אם העלין בלבד הן כפופים אפילו נכפף גם העלה העליון האמצעי הרי זה כשר לפי שכן דרך הרבה לולבין שעליהן הן כפופים¹¹⁴³ ויש פוסלין¹¹⁴⁴ אם רוב עלי הלולב הן כפופין בראשיהן אפילו כל שהוא ויש להחמיר כדבריהם אבל אם הוא שעת הדחק שאי אפשר למצוא לולב אחר יש לסמוך על סברא הראשונה¹¹⁴⁵ ומותר לברך על לולב זה¹¹⁴⁶ אפילו אם כל עליו הן כפופין וכן מיום שני של חג ואילך שאין חיוב נטילת לולב בהן מדברי תורה אלא מדברי סופרים¹¹⁴⁷ יש להקל כסברא הראשונה אם אי אפשר לו למצוא בקל לולב אחר. עיין סי' תרמ"ו¹¹⁴⁸ :

כא וכל זה כשלא נכפפו אלא ראשי העלין ונשאר הגוף גדול מהעלין בלי כפיפה אבל אם גוף העלין נכפפו הרבה מאד לאמצעין ונראה כמו שנכפף העלה לשנים פסול שאין זה הדור כלל¹¹⁴⁹ :

תרמו דיני הדס ובו י"ד סעיפים :

א וענף עץ עבות¹¹⁵⁰ דרשו חכמים¹¹⁵¹ שענפיו (פירוש עליו¹¹⁵²) חופין את עציו שכן הוא משמעות הכתוב וענף עץ כלומר שכל העץ הוא ענף דהיינו שהוא מחופה בעלין ע"י שהן (עשויין בקליעה) שוכבין על אפיהן¹¹⁵³ עבות שעליו קלועין כמין קליעה¹¹⁵⁴ דהיינו שהן מורכבין זה על זה כעין שלשלת ואיזה הוא הוי אומר זה הדס¹¹⁵⁵ :

ב ואינו נקרא עבות אלא אי"כ יוצאין ממנו לפחות שלשה עלין מקן אחד¹¹⁵⁶ כלומר שיוצאין שלשה עלין או יותר סמוכין זה לזה בעיגול אחד שאין אחד מהם נמוך מחבירו אע"פ שאין כל השלשה עלין יוצאין מעוקץ אחד כיון שהן דבוקין זה בזה ועומדין בשהו בעיגול אחד הרי זה עבות¹¹⁵⁷ אבל אם שני עלין הן עומדין בשהו דבוקים זה בזה ועלה השלישי הוא למעלה מהם¹¹⁵⁸ או שהשלישי יוצא למטה מהשנים ועולה ורוכב על גבי השנים¹¹⁵⁹ אין זה עבות אלא נקרא הדס שוטה¹¹⁶⁰ ופסול כל שבעה¹¹⁶¹ אפילו בשעת הדחק שאי אפשר למצוא הדס אחר¹¹⁶² ואין ליטול אותו אפילו בלא ברכה כיון שאינו מין הדס הכשר כלל¹¹⁶³. עיין סימן תרמ"ט¹¹⁶⁴ :

¹¹⁴¹ לבוש ס"ט.

¹¹⁴² ריטב"א כט, ב סד"ה נקטם. לבוש שם.

¹¹⁴³ רא"ש כלל כד סי' י. רבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (נח, ג). טור ושו"ע ס"ט. דרכי משה ס"ק ו (שכן נוהגין).

¹¹⁴⁴ לבוש ס"ט. מ"א ס"ק ח. וראה ספר המנהגים - חב"ד עמ' 65 : לוקחין לולב שאין עליו כפופין (הנקי' כפתורים-קנעפלאך).

¹¹⁴⁵ ט"ז ס"ק י.

¹¹⁴⁶ ראה לעיל סי"ז ושי"נ.

¹¹⁴⁷ כדלקמן סי' תרמט ס"ב.

¹¹⁴⁸ סעיף י (לענין הדס). וראה גם לקמן סי' תרמט ס"יט (נכפפו רוב ראשי העלין שבלולב).

¹¹⁴⁹ ט"ז שם. אליה רבה ס"ק ט.

¹¹⁵⁰ ויקרא כג, מ.

¹¹⁵¹ גמרא לב, ב. טור ושו"ע ס"ג.

¹¹⁵² רש"י שם ד"ה ענף. רמב"ם פי"ז ה"ב. שו"ע שם. לבוש ס"א.

¹¹⁵³ רש"י שם. וראה דברי נחמיה סי' מח (נא, ג).

¹¹⁵⁴ גמרא [ברייתא] שם.

¹¹⁵⁵ רש"י שם ד"ה בעינן. יב, א ד"ה היינו.

¹¹⁵⁶ רב יהודה שם בגמרא. טור ושו"ע שם.

¹¹⁵⁷ תוס' שם ד"ה תלתא. רא"ש פי"ג סי' ח. טור ולבוש ס"ג.

¹¹⁵⁸ רמב"ם שם. ריטב"א שם ד"ה היכי. שו"ע ולבוש שם.

¹¹⁵⁹ רש"י שם ד"ה תרי וחד. ריטב"א שם. לבוש שם.

¹¹⁶⁰ גמרא שם. רמב"ם ושו"ע שם.

¹¹⁶¹ תמים דעים סי' רכז. רבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (נט, א). מ"א ריש הסי'.

¹¹⁶² רמ"א ס"ג.

¹¹⁶³ ב"י סימן תרמ"ט ד"ה וכל הפסולים. וראה חידושי צמח צדק פי"ג דסוכה (עב, ב).

¹¹⁶⁴ סכ"ג, ושי"נ.

ג ולכתחלה מצוה לחזר אחר הדס שכולו עבות דהיינו שכל הקינים של עלין היוצאין בכל אורך שיעורו שהוא שלשה טפחים כמו שיתבאר בסי' תר"נ יש בכל קן וקן שלשה עלין ומ"מ אם אין כולו עבות כיון שרובו עבות דהיינו שרוב קינים של עלין היוצאין בתוך אורך שיעורו שהוא שלשה טפחים יש בכל אחד ואחד מהם שלשה עלין הרי זה כשר ומותר לברך עליו לכתחלה¹¹⁶⁵ :

ד ואם בתחלה היה כולו או רובו עבות ואח"כ נשרו¹¹⁶⁶ ממנו עלין אפילו נשר עלה אחד מכל קן וקן¹¹⁶⁷ מכל הקינים של עלין היוצאין בכל אורך שיעורו ואפילו מקצת הקינים נשרו עליהן לגמרי ולא נשתייר בהן אפילו עלה אחד¹¹⁶⁸ הואיל וברוב הקינים נשתייר בכל אחד ואחד מהן רוב שיעור עבות דהיינו שבכל אחד ואחד מהן נשתייר שני עלין שלמין שלא נשרו הרי זה כשר¹¹⁶⁹ :

ה הדס המצרי שיש בכל קן וקן היוצא ממנו שבעה עלין ונשרו מהן ארבעה עלין מכל קן וקן הרי זה כשר אף על פי שרוב עליו נשרו מכל מקום הרי נשתייר שיעור עבות בכל קן וקן¹¹⁷⁰ אבל אם ברוב הקינים של עלין היוצאין ממנו נשרו חמשה עלין מכל אחד ואחד מהן אפילו אם מיעוט הקינים לא נשר מהן כלל והן שלמים שבעה עלין בכל אחד ואחד מהן מכל מקום כיון שרוב הקינים נשרו רוב עליהן וגם לא נשתייר בכל אחד ואחד מהן שיעור עבות דהיינו שלשה עלין הרי זה פסול¹¹⁷¹ :

ו ובמדינות אלו שאין הדסים כשרים מצוין נוהגין לברך על הדס שאין בו שלשה עלין בקנה אחד אלא הן גדילים שנים על גבי שנים¹¹⁷² ויש שלמדן¹¹⁷³ עליהם זכות שלא אמרו שכל הדס שאין בו שלשה עלין בקן אחד הרי זה הדס שוטה אלא כשעלה השלישי¹¹⁷⁴ :

ז והדסים האלו כיון שאין בהן רק שני עלים בכל קן לפיכך אם ברוב הקינים של עלין היוצאין באורך שיעורו שהוא שלשה טפחים נשר עלה אחד מכל אחד ואחד מהן הרי זה פסול שהרי ברוב הקינים לא נשתייר בכל קן וקן רוב שיעורי עבות דהיינו שני עלין¹¹⁷⁵ וצריך לזהר מאד בזה דהרבה פעמים נושרים עלין הרבה מההדס ואין משגיחין על זה¹¹⁷⁶ :

ח יבשו עליו פסול¹¹⁷⁷ לפי שאין זה הדור¹¹⁷⁸ אבל אם לא הגיעו לכלל היבשות אע"פ שכבר כמשו כשר¹¹⁷⁹ .
וכמה שיעור היבשות¹¹⁸⁰ כשהן נפרכין בצפורן¹¹⁸¹ כשממשמש בהן¹¹⁸² וגם¹¹⁸³ כלה כל מראה ירקות שבהן

¹¹⁶⁵ **ראב"ד** בתמים דעים ס"י רכת, ובהשגות פ"ז ה"ב. **רא"ש** פ"ג ס"י. **טור ושו"ע** ס"ה. וכדלעיל ס"י תרמה ס"ט (לענין לולב, דסגי ברוב עלין כשרים). וראה שערים מצויינים בהלכה ס"י קלו ס"ק יא.

¹¹⁶⁶ משנה לב, ב (נפרצו). לפירוש רש"י שם ד"ה נפרצו (נשרו). **רא"ש** שם פ"ג ס"י. וראה לקמן ס"י תרמט ס"ג (במוסגר), טעם הפסול משום שאין שמו עליו.

¹¹⁶⁷ **גמרא** שם (שפסול רק כשנשרו תרי), לפירוש הרא"ה, הובא ברין (טו, ב) ד"ה משכחת, ובריטב"א שם ד"ה אמר ר"פ. **רא"ש** שם וטור, לפירוש הבי"ח ד"ה היו בו. **ט"ז** ס"ק ח. אליה רבה ס"ק ב.

¹¹⁶⁸ כדלעיל ס"ג, דסגי ברוב עלין שבאורך שיעור ג' טפחים.

¹¹⁶⁹ קרבן נתנאל שם אות ח (שפסול רק כשנשרו רוב עליו מרוב ארכו). וכדלעיל ס"י תרמה ס"ט (לענין לולב) דסגי בתרי רובי להכשיר (רוב העלין ברוב ארכו). וראה ביאור הלכה ס"ה ד"ה ולעיכובא. ארבעת המינים (ויינר) ע' צז.

¹¹⁷⁰ **גמרא** לג, א. **טור ושו"ע** ס"ד.

¹¹⁷¹ בי"ח שם. **ט"ז** שם.

¹¹⁷² תרומת הדשן ח"ב ס"י רנט. **רמ"א** ס"ג.

¹¹⁷³ מהרי"ק שורש מא ענף ב. וראה **רמ"א** שם.

¹¹⁷⁴ חסר הסיום. במהרי"ק שם: שהעלה השלישי למטה מהשנים עולה ורוכב כו' הוא דמיקרי הדס שוטה אבל אם הוא למעלה מן השנים כמו שהוא באותו שאנו רגילין לקרוא לו הדס שוטה אפשר שהוא כשר לרש"י [ראה לעיל ס"ב]. וברמ"א שם: אינן נקראים הדס שוטה הואיל והם שנים על גב שנים.

¹¹⁷⁵ בי"ח ד"ה ומ"ש ואדוני אבי. קרבן נתנאל שם. אליה רבה ס"ק ב.

¹¹⁷⁶ **ט"ז** סוף ס"ק ח.

¹¹⁷⁷ **משנה** לב, ב. **טור ושו"ע** ס"ו.

¹¹⁷⁸ **גמרא** כט, ב. לא, א (לענין לולב, וכדלעיל ס"י תרמה ס"ט"ז). רש"י לג, א ד"ה ובראש (לענין הדס). **ט"ז** ס"ק י.

¹¹⁷⁹ ברייתא לא, סע"א. **טור ושו"ע** שם. וראה גם לקמן ס"י תרמז ס"ו (בערבה). ס"י תרמח ס"א (באתרוג).

¹¹⁸⁰ **ראב"ד** בתמים דעים ס"י רלב. הובא **ברא"ש** רפ"ג. **טור ושו"ע** ס"ז. וראה לעיל ס"י תרמה ס"ט"ז ושי"נ.

¹¹⁸¹ משאת בנימין ס"י יז. **מ"א** ס"ק ו.

והלבינו פניהם אז הן נקראים יבשים שהרי אפילו אם תשרה אותן במים כמה ימים לא יחזרו למראיהן והרי הן כעץ יבש שאפילו אם תשרה אותו במים כמה ימים לא יסור מעליו שם היבש אבל קודם שהלבינו פניהם אע"פ שהן נפרכין בצפורן מחמת יבישותן מ"מ אם תשרה אותן במים יום או יומים יחזרו לכמות שהיו במשמושן ובמראיתן¹¹⁸⁴ :

ט אם יבשו רוב עלין של כל שלשה בדי הדס ונשתיירו בכל בד ובד קן אחד שיש בו שלשה עלין לחין כשר¹¹⁸⁵ והוא שקן הלח הזה הוא עומד בראש הבד¹¹⁸⁶ לפי שראש הבד הוא עיקר מראית ההדס שהאדם רואה אותו בתחלת השקפתו¹¹⁸⁷ ואם הוא יבש הרי אין ההדס הדר כלל¹¹⁸⁸ שעיקר הדרו תלוי בראשו :

י ואם השלשה עלין אלו שבראש הבדים אינן לחים גמורים אלא הן כמושים אע"פ שאם היו כל עלי הדס כמושים הרי הוא כשר¹¹⁸⁹ מכל מקום עכשיו שכולן יבשים אין הכמוש מציל מיד היבש שלא יפסול אלא הלח ההדר הוא שמציל¹¹⁹⁰ ויש חולקין¹¹⁹¹ על זה ואומרים כיון שכמוש כשר הרי הוא כלח לכל דבר ומציל מיד היבש שלא יפסול ויש לסמוך על דבריהם מיום שני של חג ואילך שאין חיוב נטילת לולב בהן אלא מדברי סופרים¹¹⁹² :

יא אע"פ שכל המינים של לולב¹¹⁹³ שנקטמו ראשיהן פסולין לפי שאין זה הידור אבל הדס שנקטם ראשו¹¹⁹⁴ אפילו נקטם גוף העץ¹¹⁹⁵ של הדס עם עליו הרי זה כשר לפי שההדס כיון שהוא מרובה בעליו הרי עליו הנשארין חופין את מקום הקטימה ואין הקטימה ניכרת¹¹⁹⁶ ויש חולקין¹¹⁹⁷ על זה ואומרים דאף הדס שנקטם ראשו דהיינו שנקטם ראש העץ¹¹⁹⁸ עצמו שהעליו יוצאין ממנו כיון שראשו אינו מהודר הרי זה פסול ולפי דבריהם¹¹⁹⁹ אפילו אם לא נקטם ראשו אלא שהשלשה עלין שבראשו הן יבשים אע"פ ששאר כל עלין הן לחין ומהודרין מכל מקום כיון שהעליו שבראשו אינן מהודרין הרי זה פסול ויש להחמיר כדבריהם במקום שאפשר למצוא הדס אחר¹²⁰⁰ אבל אם אי אפשר למצוא אחר מותר לברך עליו¹²⁰¹ ולסמוך על סברא הראשונה :

¹¹⁸² רש"י בכורות לז, א ד"ה נפרכת (לענין בכור). וראה גם לעיל סי' תרמה ס"ז (לענין לולב).

¹¹⁸³ משאת בנימין שם. מ"א שם.

¹¹⁸⁴ ראב"ד שם. רא"ש שם. טור ולבוש ס"ו.

¹¹⁸⁵ ברייתא לג, א. לפירוש רש"י שם ד"ה שלשה. דעה האי בטור ושו"ע ס"ח.

¹¹⁸⁶ רב חסדא בגמרא שם. טור ושו"ע שם.

¹¹⁸⁷ רא"ש פ"ג סי' י (לפי פירושו בהלכה זו). לבוש ס"ח. וכדלקמן סי' תרמח סכ"א (לענין חוטמו של אתרוג) ושי"נ.

¹¹⁸⁸ רש"י שם ד"ה ובראש. ט"ז ס"ק י.

¹¹⁸⁹ כדלעיל ס"ח ושי"נ.

¹¹⁹⁰ ראב"ד (בתמים דעים סי' רלב). ר"ן (טו, ב) ד"ה ת"ר. דעה האי בשו"ע ס"ט.

¹¹⁹¹ טור בשם הרא"ש פ"ג סי' י. ריטב"א שם ד"ה ת"ר, בשם הרא"ה. דעה הבי בשו"ע שם.

¹¹⁹² ועד"ז לעיל סי' תרמה ס"כ ושי"נ. וראה לקמן סי' תרמט סכ"ד (דין הדסים יבשים בשעת הדחק).

¹¹⁹³ לענין לולב, לעיל סי' תרמה ס"ז. לענין ערבה, לקמן סי' תרמז ס"ד. ועיי לקמן סי' תרמח ס"ז, לענין אתרוג.

¹¹⁹⁴ ר"ט במשנה לד, ב וכר"י אמר שמואל בגמרא שם, לפי הרי"ף (טו, ב). רמב"ם פ"ח ה"ה. רמב"ן (מלחמות שם, תשובות ופסקים להראב"ד סי' ז). רא"ש פ"ג סוף ס"י וסי"ד. טור. שו"ע ס"א וסי"י דעה האי (בסתם). דרכי משה ס"ק א, בשם המנהגים (ר"א טירנא) ריש מנהגי סוכות.

¹¹⁹⁵ רא"ש שם ס"ב. ר"ן (יד, א) ד"ה נקטם. רמ"א ס"י.

¹¹⁹⁶ רא"ש שם ס"ד בשם ה"ר ישעיה (פסקי ר"ד לד, ב). הובא בב"י ס"ד נקטם. וראה רמב"ן שם. הובא במגיד משנה שם ה"ו. לבוש ס"ט. מ"א ס"ק ז. ט"ז ס"ק א.

¹¹⁹⁷ ראב"ד (בהשגות פ"ח ה"ה, תמים דעים סי' רכח). בעל המאור שם. רא"ה במשנה שם. ריטב"א ור"ן במשנה שם ד"ה מתני'. שו"ע שם דעה הבי (ויש פוסלים).

¹¹⁹⁸ ר"ן (יד, א) ד"ה נקטם (טו, ב) ד"ה מתני'. רמ"א שם. ט"ז ס"ק א. וראה עד"ז לקמן סי' תרמז ס"ד.

¹¹⁹⁹ משא"כ לדברי המכשירים בנקטם ה"ה ביבש (וכפסק הטור ושו"ע שם בדעה האי) – ב"י ד"ה ומ"ש הלכך, בשם ה"ר"ן (שם) ס"ד"ה ת"ר (ושהטעם דפוסל – ביבש בראשו – הוא לשיטתו, בנקטם ראשו). וכ"ה בריטב"א ורא"ה (הפוסלים בנקטם, כנ"ל) לג, א ד"ה ת"ר. לבוש שם (בדעה הבי). ועייין אליה רבה ס"ק ז, בדעת הראב"ד.

¹²⁰⁰ מ"מ פ"ח ה"ה. רמ"א שם. לבוש שם. ט"ז ס"ק א. וראה גם לקמן סי' תרנא ס"א (ומצייין לכאן).

¹²⁰¹ ר"א"ה השלם סי' תכב. הובא במרדכי רמז תשמו. בי"ח ד"ה נקטם. מ"א סי' תרמה ס"ק ו. וראה לעיל שם ס"ז ושי"נ.

יב דרך עץ ההדס לגדל פרי הדומה לענבים¹²⁰² ואם יש באורך שיעור ההדס שהוא שלשה טפחים¹²⁰³ כל כך ענבים הללו יותר ממנין העלין הגדלין באורך זה הרי זה פסול¹²⁰⁴ אפילו מיום שני ואילך¹²⁰⁵ לפי שענבים הללו דרך מראיהן להיות שחור או אדום¹²⁰⁶ וההדס מראיהו ירוק והרי זה כמנומר¹²⁰⁷ ואין זה הידור¹²⁰⁸ לפיכך אם היה מראה הענבים הללו ירוק כמראה ההדס כשר אפילו ביום ראשון אע"פ שהן מרובין מעליו¹²⁰⁹ :

יג ואפילו אם היו אדומות או שחורות והיו מרובות על העלין ומיעט אותם דהיינו שליטת והסיר מקצתן מההדס עד שהיו העלין מרובין על הענבין¹²¹⁰ בין שמיעטן מערב יום טוב בין שעבר ומיעטן ביום טוב הרי זה כשר¹²¹¹ ומותר לברך עליו לכתחלה¹²¹² אבל לכתחלה אסור למעטן ביום טוב¹²¹³ אף על פי שמותר לתלוש פירות בשבת מענף התלוש מהאילן מערב שבת כמ"ש בסומן שלי¹²¹⁴ מכל מקום כיון שעל ידי תלישה זו מתכשר ההדס למצותו¹²¹⁵ הרי זה כמתקן כלי ביו"ט¹²¹⁶ ואפילו אם הוא אינו מתכוין כלל להכשיר את ההדס אלא כוונתו לאכול את הענבים מ"מ הרי על כרחו מתכשר ההדס ונעשה כלי ע"י תלישה זו והרי זה כעין פסיק רישיה ולא ימות¹²¹⁷ שנתבאר בס"י ש"כ¹²¹⁸ ע"ש :

יד במה דברים אמורים כשהוא צריך להדס הזה שאין לו הדס אחר אבל אם יש לו הדס אחר ואינו צריך כלל להדס הזה מותר לו לתלוש הענבים כדי לאכלן ביו"ט¹²¹⁹ ואע"פ שעל ידי זה מתכשר ההדס ונעשה כלי מכל מקום כיון שהוא בעצמו אינו צריך להדס הזה כלל הרי לא תקן כלום¹²²⁰ :

תרמז דיני ערבה ובו ו' סעיפים :

א ערבי נחל האמור בתורה הוא מין ידוע הנקרא כן¹²²¹ וזה סימנו קנה שלו הוא אדום¹²²² ואפילו בעודו ירוק אדם יוצא בו ידי חובתו¹²²³ לפי שסופו להיות אדום כשתגיע עליו החמה¹²²⁴ ועלה שלו אינו עגול אלא הוא משוך כנחל

¹²⁰² רש"י במשנה לב, ב ד"ה ענביו.

¹²⁰³ כדלעיל ס"ג וש"נ.

¹²⁰⁴ משנה שם. טור ושו"ע ס"ב.

¹²⁰⁵ בדק הבית סוף הסי'. מ"א ס"ק ד. וככל פסולי הדר שפסולין כל שבעה, כדלקמן סי' תרמט ס"ז. וראה שם ס"ט, לענין שעת הדחק.

¹²⁰⁶ גמרא לג, ב. טור ושו"ע שם.

¹²⁰⁷ גמרא שם. דין מנומר ראה לקמן סי' תרמח סכ"ו.

¹²⁰⁸ רש"י שם ד"ה מנומר. יא, ב ד"ה עבר. לבוש ש"י. מ"א שם (אף כשהם במקום א').

¹²⁰⁹ גמרא שם. טור ושו"ע שם.

¹²¹⁰ משנה לב, ב. טור ושו"ע שם.

¹²¹¹ גמרא לג, ב. טור ושו"ע שם.

¹²¹² ראה לקמן סי' תרמט ס"ה. לעיל סי' תנד ס"ב.

¹²¹³ משנה שם. טור ושו"ע שם.

¹²¹⁴ סעיף יד.

¹²¹⁵ רש"י ד"ה מתקן.

¹²¹⁶ גמרא שם (קא מתקן). רמב"ם פ"ח ה"ה, ושו"ע שם (כמתקן). וראה תוס' שבת קג, א סד"ה לא (דלא אסיר אלא מדרבנן). רבנו מנוח שם (משום שבות). לבוש שם (דמיא למלאכה). לעיל סי' שמ ס"ז (בסכין חייב). סי' תקיד קו"א ס"ק ד.

¹²¹⁷ גמרא שם ורש"י ד"ה שלקטן. לבוש שם. מ"א ס"ק ב.

¹²¹⁸ סעיף כד.

¹²¹⁹ גמרא שם. מגיד משנה בדעת הרמב"ם שם. לבוש שם. ט"ז ס"ק ה. מ"א שם.

¹²²⁰ רש"י שם ד"ה לא צריכא. תוס' שם סד"ה מודה (בשם רש"י), ובכתובות ו, א ד"ה האי (בתירוץ הבי'). וראה עדי"ז לעיל סי' שכח סל"ב.

¹²²¹ רמב"ם פ"ז ה"ג. טור ושו"ע ס"א.

¹²²² גמרא לד, א. רמב"ם שם. טור ושו"ע שם.

¹²²³ ב"י ד"ה וערבני. רמ"א ס"א.

¹²²⁴ ב"י שם. לבוש ס"א. ט"ז ס"ק א.

ופיו של העלה¹²²⁵ דהיינו חודו הוא חלוק ואינו עשוי פגימות פגימות¹²²⁶ ורוב מין זה הוא גדל על נחלי מים ולכך נקרא מין זה ערבי נחל ואפילו מיעוטו הגדל במדבר ובהרים גייכ הוא כשר¹²²⁷ למצות ערבה שבלולב כיון שיש בו כל סימנים הללו¹²²⁸ :

ב ויש מין ערבה שקנה שלו הוא אדום ועלה שלו משוך כנחל¹²²⁹ אלא שפי העלה אינו חלק וגם אינו דומה למסר (פירוש מגירה¹²³⁰ שפגימותיה גדולות קצת¹²³¹) אלא יש בו תלמים קטנים עד מאוד כמו פי מגל קטן וגם זה כשר¹²³² :

ג אבל יש מין אחד דומה לערבה אבל קנה שלו אינו אדום ועלה שלו עגול ופי העלה הוא דומה למסר וזהו הנקרא צפצפה והיא פסולה¹²³³ אפילו בשעת הדחק כמו שיתבאר בסי' תרמ"ט¹²³⁴ וכל דברים אלו הן הלכה למשה מסיני¹²³⁵ :

ד ערבה שנקטם ראשה¹²³⁶ דהיינו שנקטם ראש העץ עצמו שהעלין גדילין בו¹²³⁷ פסולה לפי שאין זה הדור¹²³⁸ ולכך צריך ליזהר מאוד כשהבדין של ערבה ארוכין יותר מדאי ורוצה לקצצן שלא יקצצן בראשם אלא למטה במקום שהן מתחברים להענף :

ה נשרו¹²³⁹ רוב עליה פסולה וצריך ליזהר מאוד בדבר זה שלפעמים נושרים ע"י תחיבתן לתוך הלולב וגם ע"י נענוע¹²⁴⁰ אבל אם לא נעקרה רק מקצת עליה כשרה¹²⁴¹ ומכל מקום לכתחלה אין ליקח אותה אם אפשר לו בקל למצוא אחרת שלימה שלא נשרו מעליה כלום שהשלימה היא מצוה מן המובחר¹²⁴² :

ו יבשו¹²⁴³ רוב עליה¹²⁴⁴ פסולה שאין זה הדור¹²⁴⁵ וכמה שיעור היבשות משהלבינו פניהם¹²⁴⁶ אבל אם לא הגיעו העלין לשיעור היבשות אע"פ שכבר כמשה הרי זו כשרה¹²⁴⁷ .

¹²²⁵ גמרא שם. טור ושו"ע שם.

¹²²⁶ רש"י שם ד"ה ופיה חלק. לבוש שם.

¹²²⁷ רמב"ם שם. רא"ש פי"ג סי"ג. טור ושו"ע שם.

¹²²⁸ לבוש שם.

¹²²⁹ טור. לבוש סי"א. ט"ז סי"ק ג.

¹²³⁰ רש"י שם ד"ה והתניא.

¹²³¹ מאירי שם ד"ה הצפצפה. רבנו מנוח על הרמב"ם פי"ז הי"ד. ב"י ד"ה וערבי.

¹²³² רמב"ם שם. שו"ע שם.

¹²³³ גמרא שם. רמב"ם שם. טור ושו"ע שם.

¹²³⁴ סכ"ג (אפי' בלא ברכה), ושי"נ.

¹²³⁵ רמב"ם שם.

¹²³⁶ משנה לג, ב. מגיד משנה פי"ח ה"ו בדעת הרי"ף שם. רא"ש פי"ג סי"ג. טור ודעה הא' בשו"ע סי"ב. בי"ח ד"ה ומ"ש או שנקטם (דהכי נקטינן). וראה לעיל סי' תרמו סי"א (הטעם לחלק בזה בין ערבה להדס).

¹²³⁷ ראב"ד בתמים דעים סי' רלא. רא"ש שם סי"ב בשמו. מ"א סי"ק ב. וראה עדי"ז לעיל סי' תרמו סי"א.

¹²³⁸ ראב"ד ורא"ש שם. לבוש סי"ב.

¹²³⁹ משנה שם (נפרצו), לפי הרא"ש שם סי"ג. טור ושו"ע שם. וראה לקמן סי' תרמט סכ"ג (במוסגר), שטעם הפסול משום שאין שמו עליו.

¹²⁴⁰ מ"א סי"ק א. אליה זוטא סי' תרנא סי"ק ו.

¹²⁴¹ משנה שם. טור ושו"ע שם.

¹²⁴² מ"א סי"ק ג.

¹²⁴³ משנה שם.

¹²⁴⁴ משמעות הטור והשו"ע שם.

¹²⁴⁵ ברייתא לא, א. לבוש סי"ב.

¹²⁴⁶ ראב"ד בתמים דעים סי' רלב. הובא ברא"ש רפ"ג. וראה לעיל סי' תרמה ט"ז ושי"נ.

¹²⁴⁷ משנה שם. טור ושו"ע שם. וראה גם לעיל סי' תרמז סי"ח (בהדס). לקמן סי' תרמח סי"א (באתרוג).

אם נדלדלו רוב העלין¹²⁴⁸ ונתקו ממקום חיבורם בקנה אע"פ שלא נשרו לפי שעדיין הם מחוברים קצת¹²⁴⁹ וכן אם נסדקו רוב העלין ונחלקו לשנים ברוב אורך העלה¹²⁵⁰ הרי זה כאלו נשרו רוב עליה ופסולה¹²⁵¹ :

תרמח דברים הפסולים באתרוג ובו ל"א סעיפים :

א אתרוג הכמוש כשר¹²⁵² אבל היבש פסול¹²⁵³ שאין זה הדור¹²⁵⁴ .

ושיעור היבשות לכשתכלה הליחה ואינו מוציא שום ליחה¹²⁵⁵ (כי הליחה לפרי כמו הדם לבשר החי¹²⁵⁶ ונאמר¹²⁵⁷ לא המתים יהללו כו') שכל זמן שהוא לח מוציא ליחה או מדוחק הסכין או מסחיטת הפרי אבל לאחר שיבש לא יוציא שום ליחה.

אלא שהבדיקה שלו קשה לפי שאי אפשר לסוחטו או לחותכו שלא יפסל¹²⁵⁸ אבל אם ניקב נקב שאין בו חסרון מגוף האתרוג כשר אם אינו מפולש דהיינו שאין הנקב מגיע עד חדרי הזרע שבתוך האתרוג¹²⁵⁹ א"כ יכול לבדקו ע"י שיעביר בו מחט עם חוט ואם יש בו ליחה יתראה בחוט¹²⁶⁰ רק שיזהר שלא יגיע המחט עד חדרי הזרע וגם שלא יגיע לעבר שכנגדו¹²⁶¹ אפילו הוא שלא כנגד חדרי הזרע¹²⁶² שלא יעשה נקב מפולש :

ב ומכל מקום אין חייב כלל לבדקו אלא אם כן רואין אותו שהוא כמוש¹²⁶³ ואתרוג שבירך עליו בשנה זו אין לבדקו כלל בשנה האחרת שבודאי ימצא יבש¹²⁶⁴ :

ג אתרוג שניקב¹²⁶⁵ אפילו אם הנקב הוא רחב אלא שאין בו חסרון מגוף האתרוג¹²⁶⁶ כגון שתחב שם יתד עב וניקב בענין שלא חסר כלום¹²⁶⁷ אם אין באורך ורוחב של שטח רוחב הנקב כאורך ורוחב של שטח מטבע הנקרא איסור הרי זה כשר¹²⁶⁸ .

¹²⁴⁸ משנה שם (נפרצו), לפי המגיד משנה פ"ח ה"ו, לדעת הר"י (טו, א) והרמב"ם פ"ח ה"ג (לענין לולב, וכדלעיל סי' תרמה ס"ו). רבנו מנוח שם. מ"א ס"ק ב.

¹²⁴⁹ ראה ריטב"א כט, ב ד"ה נפרצו, ור"ן (יד, רע"ב), בדעת הר"י (הני"ל). וראה לעיל סי' תרמה ס"ו, לענין לולב.

¹²⁵⁰ מגיד משנה שם, לדעת הראב"ד בהשגות פ"ח ה"ג (לענין לולב). ריטב"א ור"ן שם. מ"א שם.

¹²⁵¹ ראה לעיל סי' תרמה ס"ט (לענין לולב, שנחלקו פסול מטעם הדר). לקמן סי' תרמט ס"ג (במוסגר, שנשרו פסול מטעם שאין שמן עליהם).

¹²⁵² ברייתא לא, סע"א. רמב"ם פ"ח ה"א. מ"א ריש הסי', ממשמעות הפוסקים. וכדלעיל סי' תרמו ס"ח (בהדס). סי' תרמז ס"ו (בערבה).

¹²⁵³ משנה לד, ב. טור ושו"ע ס"א.

¹²⁵⁴ גמרא לא, א. לבוש ס"א.

¹²⁵⁵ ראב"ד בתמים דעים סי' רלב, ע"פ הגמרא חולין מו, ב (לענין בשר). הובא ברא"ש פ"ג ס"כ. טור ושו"ע שם.

¹²⁵⁶ ראב"ד שם. רא"ש וטור שם. לבוש ס"א.

¹²⁵⁷ תהלים קטו, יז. ירושלמי פ"ג ה"א (לענין לולב). ראב"ד שם (לענין לולב הדס וערבה). הובא ברא"ש פ"ג ס"א. לבוש שם (לענין אתרוג).

¹²⁵⁸ ראב"ד שם. רא"ש פ"ג ס"כ. טור. לבוש שם.

¹²⁵⁹ כדלקמן ס"ג-ז.

¹²⁶⁰ ראב"ד שם (לגירסת הבי"ד ד"ה ומ"ש יכול). רא"ש שם (לגירסת הגהות הבי"ח שם). טור (לגירסת הבי"ח שם). שו"ע שם.

¹²⁶¹ רבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (נט, ב). ב"ח ד"ה ואם הוא. תו"ט במשנה הני"ל. פרישה אות א. מ"א ס"ק א.

¹²⁶² ראה לקמן ס"ד.

¹²⁶³ מ"א ריש הסי' (בסופו).

¹²⁶⁴ ברייתא לא, ב (אתרוג הישן פסול) כת"ק. תשובות מהרי"ל סי' ה. רמ"א ס"א (פסול). ב"ח שם (דלא מהני בדיקה). אליה רבה ס"ק ג.

¹²⁶⁵ משנה לד, ב (ניקב וחסר פסול ניקב ולא חסר כשר). טור ושו"ע ס"ב. וטעם הפסול – לקמן ס"ד.

¹²⁶⁶ רש"י לו, א ד"ה תני (שפסול כאיסור (ומפולש) הוא בנקב רחב ולא חסר). רמב"ם פ"ח ה"ז. רא"ש פ"ג ס"ח (ממשמעות הירושלמי פ"ג ה"ו). דעה הא' בטור ושו"ע ס"ב. ב"ח ד"ה ניקב (דהכי נקטינן). ודעה הבי' – לקמן ס"ח.

¹²⁶⁷ רש"י שם. טור ולבוש ס"ב. מ"א ס"ק ג.

¹²⁶⁸ ברייתא שם. טור ושו"ע שם.

וכיצד משערין אם הנקב הוא עגול מניח האיסר על פי הנקב ואם הנקב הוא מרובע או שהוא ארוך וקצר רואין אותו כאלו היה עגול דהיינו שהיו עושין עגולה מן אורך ורוחב של שטח רוחב הנקב ואם היה גודל שטח העגולה הזאת פחות מגודל שטח האיסר הרי זה כשר¹²⁶⁹.

(ועיין ביו"ד סי' ל"ד¹²⁷⁰ היכן¹²⁷¹ משערין שיעור האיסר בזמן הזה שאין אנו יודעים אותו כלל ע"ש):

ד במה דברים אמורים כשאין הנקב מפולש אבל אם הנקב הוא מפולש¹²⁷² מעבר אל עבר שכנגדו אפילו לא הגיע הנקב לחדרי הזרע שבתוך האתרוג כגון שניקב בעובי הקליפה העבה (המקפת את חדרי הזרע) מצד זה לצד זה שכנגדו שלא כנגד חדרי הזרע¹²⁷³ ואפילו אין ברוחב הנקב אלא משהו¹²⁷⁴ ולא חסר כלום מגוף האתרוג¹²⁷⁵ הרי זה פסול:

ה אבל אם אין הנקב מפולש מצד זה לצד שכנגדו אפילו ניקב כנגד חדרי הזרע ופילוש אורך הנקב עובר כל חדרי הזרע עד סמוך לקצה האתרוג שבצד שכנגדו¹²⁷⁶ וכן אם ניקב האתרוג משני צדדיו עד תוך חדרי הזרע וחדרי הזרע עצמן נשאר מהן קצת שלם והשלם הזה מפסיק בין הנקבים שמשני צדדיו כל זה אינו נקרא נקב מפולש¹²⁷⁷:

ו ויש חולקין¹²⁷⁸ על זה ואומרים דכל שהגיע הנקב עד חדרי הזרע אע"פ שחדרי הזרע וצד השני של האתרוג נשארו שלימים הרי זה נקרא נקב מפולש לפי שהקליפה העבה המקפת את חדרי הזרע אינה נחשבת עם חדרי הזרע לדבר אחד אלא היא נחשבת לדבר בפני עצמו לענין זה וכיון שניקבה כולה מצד אחד הרי זה נקב מפולש¹²⁷⁹.

ולענין הלכה יש להחמיר כסברא האחרונה¹²⁸⁰ אבל בשעת הדחק שאי אפשר למצוא אתרוג אחר יש לסמוך על סברא הראשונה ומותר לברך על אתרוג זה¹²⁸¹:

ז וכל זה בנקב שאין בו חסרון מגוף האתרוג אבל אם חסר מגוף האתרוג אפילו משהו¹²⁸² הרי זה פסול אף על פי שאין הנקב מפולש ואין בו כאיסר:

ח ויש חולקין¹²⁸³ על כל זה ואומרים דנקב שאין בו חסרון מגוף האתרוג אינו פוסל כלל ואפילו הוא רחב הרבה יותר מכאיסר ואפילו הוא מפולש ולא חלקו חכמים בין מפולש לשאינו מפולש ובין כאיסר לפחות מכאיסר אלא בנקב שיש בו חסרון מגוף האתרוג שאם יש ברחבו כאיסר פוסל אע"פ שאינו מפולש ואם אין ברחבו כאיסר אינו פוסל אלא אם כן הוא מפולש ויש לסמוך על סברא זו בשעת הדחק שאי אפשר למצוא אתרוג אחר ואז מותר

¹²⁶⁹ מ"א שם, ע"פ המבואר ביו"ד סי' לד ס"ב (לענין גרגרת). אליה רבה ס"ק ד.

¹²⁷⁰ סעיף ב.

¹²⁷¹ אוצ"ל: האיך.

¹²⁷² ברייתא לו, רע"א. טור ושו"ע שם.

¹²⁷³ תוס' שם ד"ה אי (שלא כנגד אותם חדרים. וכדלקמן סי' לדעתם, שבניקב לחדרים פסול בכל אופן). רא"ש פ"ג סי' יח. מ"א ס"ק ב (שכ"ה לכולי עלמא). אליה רבה ס"ק ו. עטרת זקנים.

¹²⁷⁴ ברייתא שם. טור ושו"ע שם.

¹²⁷⁵ כדלעיל סי' ג ושי"נ.

¹²⁷⁶ הלכות גדולות ה"ל לולב (לה, א), לפירוש הרמב"ד בתמים דעים סי' רל. רי"ף (דלקמן סי"ב), לפירוש הרא"ש פ"ג סי' יח. משמעות הרמב"ם פ"ח ה"ז (שפוסל רק במפולש), לפירוש הבי"ד ד"ה ומ"ש ואם ניקב. דעה האי בשו"ע סי' ג.

¹²⁷⁷ ראב"ד שם, בפירוש הירושלמי פ"ג ה"ו. הובא ברא"ש שם.

¹²⁷⁸ תוס' לו, א ד"ה אי. רא"ש שם רס"י יח, ממשמעות הירושלמי הני"ל (עכ"פ לדעת המחמירין שבסי"ב). ריטב"א שם ד"ה תני. ור"ן שם (יז, ב) ד"ה האי, בשם יש מחמירין, לפירוש הבי"ד ד"ה ומ"ש ואם ניקב, וט"ז ס"ק ו. טור ודעה הבי' בשו"ע שם.

¹²⁷⁹ ריטב"א ור"ן שם, לפירוש הבי"ד וט"ז שם. וראה לקמן סי"ב.

¹²⁸⁰ ריטב"א שם (וראו להחמיר). וראה לקמן סי"א (דהיינו דוקא בודאי הגיע לחדרי הזרע). חדושי צמח צדק סוכה פ"ג (עג, א) ד"ה בענין (להחמיר רק בחסרון משהו).

¹²⁸¹ כדלקמן סי"ח (במחלוקת הבי' בדין ניקב). וראה עדי"ז לעיל סי' תרמה סי"ז ושי"נ.

¹²⁸² משנה לד, ב לפירוש הפוסקים דלעיל סי' ג.

¹²⁸³ ראב"ד בתמים דעים סי' רל, ובהשגות פ"ח ה"ז. יראים השלם סי' תכב. טור בשם ה[ר]ח"ו וה"ר ישעיה שם. ריטב"א בגמרא שם ד"ה תני. ר"ן (יז, א) ד"ה מתני עלתה. דעה הבי' בשו"ע סי"ב.

לברך על אתרוג זה¹²⁸⁴:

ט וכל זה בנקב שנעשה בו לאחר שנתלש אבל נקבים הנעשים בו כשהוא מחובר כמו שרגילות הוא להעשות בו נקבים ע"י קוצים שנופלים עליו כשהוא מחובר נוהגין להכשירו אע"פ שהן נקבים שיש בהן חסרון לפי שכל נקב שבאה לו בעודו גדל באילן חוזר לבריאותו ע"י שנקרם עליו עור מלמעלה כיון שהוא עדיין הולך וגדל באילנו ואע"פ שעל גבי עור זה יש גומא וחסרון בגוף האתרוג אין בכך כלום¹²⁸⁵ אבל אם אנו רואים שלא נקרם עליו ויש בנקב חסרון מגוף האתרוג הרי זה פסול¹²⁸⁶ אף על פי שהנקב נעשה בו בעודו באילן ע"י קוץ¹²⁸⁷:

י במה דברים אמורים¹²⁸⁸ כשניכר ונראה שיש בו בגומא זו חסרון מגוף בשר האתרוג¹²⁸⁹ אבל אם יש להסתפק שמא לא נחסר כלום מגוף בשר האתרוג אלא שע"י דוחק הקוץ נתכווץ בשר האתרוג לצדדי הנקב יש להכשיר דכל שאין ברור לנו שיש חסרון מגוף האתרוג יש לסמוך על סברא האחרונה שבארנו¹²⁹⁰ דכל שאין הנקב מפולש ואין בו כאיסר אע"פ שיש בו חסרון אינו פסול¹²⁹¹:

יא ואפילו אם יש להסתפק שמא הגיע פילוש הנקב עד חדרי הזרע¹²⁹² יש להכשיר שכל שאינו ברור לנו שהגיע הנקב עד חדרי הזרע יש לסמוך על דברי האומרים¹²⁹³ שאפילו אם הגיע הנקב לחדרי הזרע אינו נקרא נקב מפולש ואינו פוסל אלא אם כן יש בו חסרון¹²⁹⁴:

יב כבר ביארנו שחסרון מגוף האתרוג פוסל את האתרוג ועל דרך שנתבאר¹²⁹⁵ במה דברים אמורים כשהחסרון הוא מבחוץ דהיינו שניקבה גם הקליפה החיצונה של האתרוג דהיינו הקליפה הדקה המקפת את הקליפה העבה¹²⁹⁶ הנקראת בשר האתרוג¹²⁹⁷ ויש בה טעם חריפות כשאוכלין אותה¹²⁹⁸ אבל אם אין החסרון אלא בפנים כגון שנימוח כל בשר האתרוג בפנים וקליפה החיצונה קיימת וגם חדרי הזרע קיימין¹²⁹⁹ שמרגיש במשמוש היד שלא נימוחו¹³⁰⁰ דבר זה נסתפק לחכמי הגמרא¹³⁰¹ אם יש לדמות אתרוג לריאה שאינה נפסלת מחמת חסרון שמבפנים כגון שנימוח כל בשרה מבפנים ועורותיה החיצונים קיימין וגם סמפונותיה שמבפנים הן קיימין שהיא כשרה כמ"ש ביו"ד סי' ל"י¹³⁰² ויש פוסקין¹³⁰³ ספק זה להקל לפי שהן סוברין שכל פסולין אלו (שאינן מחמת הידור כמו שיתבאר¹³⁰⁴) אין פיסולן מן התורה אלא מדברי סופרים וכל ספק דברי סופרים להקל¹³⁰⁵ ויש

¹²⁸⁴ רמ"א ס"ב. ט"ז ס"ק ג. ועד"ז לעיל ס"ו. וראה שער הציון אות יא.

¹²⁸⁵ **תרומת הדשן** סי' צט. **רמ"א** ס"ב. ט"ז ס"ק ד.

¹²⁸⁶ ב"י ד"ה כתוב בתרומת, ממשמעות התרומת הדשן שם (דוקא בשעורו ובשרו קיים). דרכי משה ס"ק ב (שאין חוששין אלא אם כן רואים שאינו קיים). רמ"א וט"ז שם.

¹²⁸⁷ ט"ז שם. אליה רבה ס"ק ה.

¹²⁸⁸ זה שנתבאר לעיל ס"ו וס"ח שלכתחלה יש להחמיר כדעות הפוסלים.

¹²⁸⁹ שלדעה האי' דלעיל ס"ג-ז הוא ודאי פסול.

¹²⁹⁰ סעיף ח.

¹²⁹¹ ט"ז ס"ק ה, ממשמעות הרמ"א שם. אליה רבה שם.

¹²⁹² שאף אם לא נחסר כלום הוא פסול לדעה דלעיל ס"ו.

¹²⁹³ לעיל ס"ה.

¹²⁹⁴ ט"ז שם.

¹²⁹⁵ לדעה האי' דלעיל ס"ג-ז, אף באינו מפולש, ולדעה הבי' דלעיל ס"ח, עכ"פ במפולש.

¹²⁹⁶ כדלקמן סט"ו וסל"א ושי"נ.

¹²⁹⁷ ט"ז ס"ק ו.

¹²⁹⁸ ריטב"א לד, ב ד"ה נקלף. ר"ן שם (יז, א) ד"ה מתני' עלתה. ט"ז ס"ק י.

¹²⁹⁹ גמרא לו, א ורש"י ד"ה הכא וד"ה סרוח. טור ושו"ע ס"ד.

¹³⁰⁰ מ"א ס"ק ד. אליה רבה ס"ק ז.

¹³⁰¹ רבא שם.

¹³⁰² סימן זה בשוע"ר לא הגיע לידנו, וראה שו"ע שם ס"ז.

¹³⁰³ **הלכות גדולות** ה"ל לולב (לה, רע"א: מבפנים כשר). רי"ף (שלא הביא האיבעי), לפירוש הרא"ש פ"ג סי' יח. **רמב"ם** (שלא הביא האיבעי), לפירוש הבי"י ד"ה ומ"ש ואם. דעה האי' בטור ושו"ע ס"ד.

¹³⁰⁴ סעיף יד, ושי"נ.

אומרים¹³⁰⁶ שכל פסולין אלו הן מן התורה¹³⁰⁷ כמו שיתבאר¹³⁰⁸ ולפיכך הולכין בספק זה להחמיר¹³⁰⁹ ככל ספק של תורה ויש לחוש לסברא האחרונה במקום שאפשר¹³¹⁰:

יג אם נסדק¹³¹¹ כולו על פני כל ארכו¹³¹² אפילו לא נסדק אלא מצד אחד¹³¹³ מראשו לסופו ועומק הסדק מגיע על פני כל ארכו עד רוב עובי של קליפה העבה הרי זה פסול¹³¹⁴ אע"פ שלא חסר כלום מגוף האתרוג¹³¹⁵ אבל אם נשתייר באתרוג משהו למעלה ומשהו למטה¹³¹⁶ שלא נסדק בעומק עד רוב עובי הקליפה העבה¹³¹⁷ אפילו נסדק משני צדדיו על פני כל ארכו ונשתייר מכל צד משהו למעלה ומשהו למטה שלא נסדק כשר¹³¹⁸:

יד וכן אם נסדק על פני היקף רחבו אפילו נסדק משני צדדיו זה כנגד זה ונשתייר משהו שלם למעלה בין שני הסדקים שמשני הצדדין ומשהו שלם למטה בין שני הסדקים שמשני הצדדים הרי זה כשר¹³¹⁹ אע"פ שעומק הסדקים מגיע עד רוב עובי של קליפה העבה.

וכל פסולים אלו דהיינו ניקב חסר ונסדק אינו מחמת שאינו הדור אלא לפי שאינו תם ושלם והתורה אמרה ולקחתם ודרשו חכמים¹³²⁰ לקיחה תמה ושלימה¹³²¹:

טו אם נקלף¹³²² ממנו הקליפה החיצונה¹³²³ הדקה¹³²⁴ המקפת את קליפה העבה¹³²⁵ אם נקלף כולו פסול¹³²⁶ שכיון שכולו נקלף הולך ומתנוונה ואינו הדור¹³²⁷ ואם נשתייר ממנו כל שהוא שלא נקלף כשר¹³²⁸ שעל ידי אותו

¹³⁰⁵ רא"ש שם.

¹³⁰⁶ משמעות הרא"ש שם (שתלוי בדעת הפוסלים לעיל ס"ו). ר"ן שם ד"ה תניא, בדעת הרי"ף. שלטי הגיבורים שם אות ה בשם ריא"ז. **טור** (יש מחמירין והכי מסתברא). דעה ה' בשו"ע שם. בי"ח ד"ה ומ"ש ויש שנקטינן לפסול. עטרת צבי ס"ק ה.

¹³⁰⁷ ר"ן (יח, רע"א). **טור** (ראה ט"ז סי' תרמט ס"ק ג).

¹³⁰⁸ סעיף יד.

¹³⁰⁹ ראה לקמן סי' תרמט ס"ט, שאינו פסול אלא ביום הראשון.

¹³¹⁰ ראה עד"ז לקמן ס"ו.

¹³¹¹ **משנה** לד, ב. **טור** ושו"ע ס"ה.

¹³¹² רש"י לו, א ד"ה נסדק. תוס' שם ד"ה אי. רא"ש פ"ג ס"יח. **טור** ושו"ע שם. לבוש ס"ה. ט"ז ס"ק ט. מ"א ס"ק ו (אף כשנסדק משני צדדיו, כדלקמן בסוף הסעיף).

¹³¹³ **מ"א** ס"ק ה (ממשמעות הטור ושו"ע שם, דהכי קיי"ל).

¹³¹⁴ ריטב"א לד, ב ד"ה נסדק, ור"ן (ז, א) ד"ה מתני' עלתה, בשם ויש מחמירין. ט"ז שם (שאם נסדק כל העובי נפסל במשהו מטעם ניקב, לדעה דלעיל ס"ו). **רמ"א** ס"ה.

¹³¹⁵ **טור** ושו"ע שם (שאם נחסר נפסל במשהו מטעם ניקב, לדעה דלעיל ס"ז).

¹³¹⁶ **טור** ושו"ע שם (והיינו אפילו אם גם חלק מחוטמו נסדק. וכדלקמן סכ"א, שרק דבר הפוסל משום הדר פוסל בחוטמו במשהו, ושי"נ).

¹³¹⁷ רמ"א שם (שפחות מזה לא מיקרי נסדק).

¹³¹⁸ מ"א ס"ק ו (אף לדעת הר"ן שם).

¹³¹⁹ ר"ן (ז, א) ד"ה מתני' עלתה, לגירסת ופירוש **המ"א** ס"ק ו. אליה רבה ס"ק ח.

¹³²⁰ גמרא לד, ב (לענין שדי המינים מעכבין זא"ז). וראה גם לעיל סי' תרמה ס"י (לענין לולב).

¹³²¹ רש"י לו, ב ד"ה ומשנינן (לענין חסר). תוס' לד, ב ד"ה שתהא. ר"ן (יח, רע"א). רבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (נט, ד. לענין נסדק וניקב). וכ"ה לעיל ס"יב (במוסגר, לענין נימוח). וראה לקמן סי' תרמט ס"ז-ט, שמטעם זה (בלבד) פסול ביום הראשון בלבד.

¹³²² **משנה** לד, ב. **טור** ושו"ע ס"ו.

¹³²³ רמב"ם פ"ח ה"ז. שו"ע ס"ו.

¹³²⁴ ריטב"א לד, ב ד"ה נקלף. ר"ן שם (ז, א) ד"ה מתני' עלתה. הובא בב"י ד"ה ומ"ש רבנו. **טור** ולבוש שם. ט"ז ס"ק י. וראה לקמן סכ"ד, דהיינו שלא נחסר כלום מגוף האתרוג.

¹³²⁵ כדלעיל ס"יב ושי"נ.

¹³²⁶ גמרא לו, רע"א לפירוש רבנו חננאל שם (הובא בתוס' שם ד"ה הא וברא"ש פ"ג סי' יז). רי"ף שם (ז, ב). רמב"ם שם. **טור** ושו"ע שם.

¹³²⁷ לבוש שם. וראה חידושי צמח צדק (עב, א).

¹³²⁸ רי"ף ורמב"ם שם. דעה הא' בשו"ע שם.

כל שהוא הוא חוזר לבריאותו¹³²⁹ ויש אומרים¹³³⁰ שאינו כשר אלא אם כן נשתייר ממנו כסלע שלא נקלף ויש לחוש לדבריהם במקום שאפשר¹³³¹:

טז במה דברים אמורים כשמקום הנקלף הוא שוה במראיתו למראה גוון האתרוג אבל אם הוא משונה במראיתו ממראה האתרוג אינו כשר¹³³² אלא אם כן המקום שנקלף הוא מיעוט האתרוג ואינו מפוזר בשנים ושלשה מקומות אלא כולו עומד במקום אחד ואינו עומד בחוטמו של האתרוג אלא מחוטמו ולמטה¹³³³ כמו שיתבאר¹³³⁴ גבי חזית¹³³⁵ ע"ש הטעם לכל זה:

יז יש הרבה אתרוגים שעל ראש האתרוג גדל עץ אחד שמקצתו נכנס לתוך גוף האתרוג ומקצתו בולט למעלה¹³³⁶ ובמקצת אתרוגים אין עץ זה נכנס כלל לתוך אתרוג אלא כולו בולט למעלה מראש האתרוג¹³³⁷ ונקרא פטמא¹³³⁸ או דד¹³³⁹ ועל עץ זה גדל כמין פרח שושן ונקרא שושנתא¹³⁴⁰ והוא (נחשב) מגוף העץ הנקרא פטמא או דד¹³⁴¹ ויש הרבה אתרוגים שאין להם כלל פטמא זו ולא שושנתא שעליו והן כשרין¹³⁴² כיון שכך היא בתחלת ברייתם וזהו דרך גדולתן¹³⁴³ וניכרין הן אותן שכך הן מתחילת ברייתם כי יש להן במקום הפטמא כמו גומא מתחלת בריאתן¹³⁴⁴.

אבל אתרוג שהיה לו פטמא וניטלה פטמתו¹³⁴⁵ אפילו לא ניטל כל עובי הפטמא אלא מקצת העובי נשאר מחובר לאתרוג ומקצת העובי ניטל לגמרי מן האתרוג בענין שנשאר משהו באתרוג מגולה¹³⁴⁶ במקום שהיה מכוסה בעובי מקצת הפטמא שניטלה הרי זה פסול לפי פטמא זו נחשבת מגוף האתרוג וכיון שהיא חסרה הרי זה אתרוג חסר¹³⁴⁷ אע"פ שיש אומרים שאין חסרון פוסל אלא אם כן יש בו כאיסר כמו שנתבאר¹³⁴⁸ מכל מקום כיון שהפטמא היא בגובה האתרוג על ראשו והחסרון ניכר בה יותר לפיכך החמירו בה שאפילו חסרון כל שהוא שבה פוסל¹³⁴⁹ לפי שעיקר הידורו של אתרוג תלוי בראשו שהאדם רואה אותו בתחלת השקפתו¹³⁵⁰ ואם נחסר שם כל

¹³²⁹ לבוש שם.

¹³³⁰ תוס' ורא"ש שם וטור בשם רבנו חננאל (כמו לענין טריפה בחולין נה, ב). דעה ה' בשו"ע שם. אליה רבה ס"ק יא.

¹³³¹ ראה עדי"ז לעיל ס"י"ב.

¹³³² ראב"ד בתמים דעים ס"י רל (בדברי עצמו, אפילו בנשתנה למראה הכשר). הובא ברא"ש פ"ג ס"י יז. טור. נחלת צבי ס"ק ו, ומ"א ס"ק ז, בדעת הרמב"ם ושו"ע שם. וראה לקמן ס"י"ו (לענין מנומר).

¹³³³ טור ולבוש ס"י"ו (שכל אלו פסולים אף בנשתנה למראה הכשר).

¹³³⁴ סעיף יט-כג. וראה ס"א, לענין נקלף מחוטמו ולמעלה במשכו.

¹³³⁵ טור ומ"א ס"ק ז.

¹³³⁶ תוס' לו, א דיבור הראשון, ורא"ש פ"ג ס"י טז, בשם ר"ת.

¹³³⁷ ט"ז סוף ס"ק יא.

¹³³⁸ משנה לד, ב.

¹³³⁹ רבנו חננאל לו, א. הובא בערוך ערך פטם הגי'. רי"ף יז, ב. תוס' ורא"ש שם.

¹³⁴⁰ תוס' שם בשם הירושלמי פ"ג ה"י. רי"ף שם. רמב"ם פ"ח ה"ז. שו"ע ס"ז. מ"א ס"ק ח.

¹³⁴¹ רי"ף שם, לפירוש הרמב"ן בה"ל לולב (ענין נטילת פטמתו), והריטב"א לה, ב ד"ה ניטלה, והר"ן (יז, ב) ד"ה גמי תאני.

¹³⁴² ראב"ד בתמים דעים רס"י רל. רא"ש פ"ג ס"ז. ב"י ד"ה ומ"ש להכשיר, בשם ארחות חיים בשם ה"ר שם טוב. טור ורמ"א ס"ז.

¹³⁴³ שו"ת רדב"ז ח"ד ס"י א'קפב. וראה חידושי צ"צ (עב, ב).

¹³⁴⁴ שו"ת מבי"ט ח"ג סמ"ט. כנסת הגדולה הגה"ט. מ"א ס"ק י. וראה אג"ק ח"י ע' לה, שכ"ה גם אם דרך גדולן בלא פטמא ובלא גומא.

¹³⁴⁵ משנה שם (פטמתו), לפירוש רש"י שם ד"ה נטלה, ובדף לה, ב ד"ה תני, בשם רבנו יעקב. ר"ח שם. רי"ף שם. רמב"ם שם. רא"ש שם. טור ושו"ע שם.

¹³⁴⁶ ב"י ד"ה כתב הר"ן (לפסול לדעה זו כשניטלה מקצת הפיטמה), ולבוש ס"ח, לפירוש המ"א ס"ק ט (דהיינו שניטל עד האתרוג. וא"כ מ"ש הבי"י ולבוש קצת היינו מקצת העובי). משמעות ט"ז שם (שחולק על הבי"י ופוסל רק בניטל כולו, אפילו לא נעשה בזה גומא).

¹³⁴⁷ רבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (נט, ד). רבנו מנוח שם. רמ"א ס"י תרמט ס"ה. מ"א ס"ק ט. וכדלקמן ס"י"ח לענין עוקף, וש"נ.

¹³⁴⁸ לעיל ס"ח.

¹³⁴⁹ ראים השלם ס"י תכב (רמב, ב), לדעת רבנו יעקב ב"ר יקר (דלקמן ס"י"ח, שמכשיר בניטל כל העוקף). הגהות מיימוניות פ"ח אות מ. מרדכי ס"י תשנב. מ"א ס"י תרמט ס"ק יז. (ב"ח ס"י תרמ"א).

שהוא אינו הדור¹³⁵¹.

אבל אם לא ניטל כלום מעובי הפטמא במקום שהיא מחוברת לאתרוג¹³⁵² ואפילו נטלה כל הפטמא ולא נשאר ממנה רק גובה משהו¹³⁵³ בענין שמקצת ראש האתרוג הוא מכוסה בעובי פטמא משהו זו שנשתייר כמו שהיה מכוסה בתחלה¹³⁵⁴ כשהפטמא היתה שלימה הרי זה כשר דכיון שמקצת ראש האתרוג הוא מכוסה כמו שהיה מתחלה אין זה חסרון¹³⁵⁵.

ויש חולקין¹³⁵⁶ על זה ואומרים דאפילו לא נטלה רק השושנתא העליונה וכל הפטמא קיימת הרי זה פסול שאינו הדור אלא אם כן הוא שלם לגמרי בראשו ואע"פ שאין הלכה כדבריהם¹³⁵⁷ מכל מקום טוב לחוש לדבריהם במקום שאפשר¹³⁵⁸ דהיינו שאם יש לפניו שני אתרוגים שוים בנוי והידור ובאחד מהן ניטל השושנתא אזי יקח אותו שיש בו השושנתא אבל אם אותו שיש בו השושנתא אינו מהודר ומפואר כל כך כמו אותו שניטלה ממנו השושנתא יקח את המהודר ואת המפואר יותר אף על פי שאין בו שושנתא שהעיקר הוא כסברא הראשונה¹³⁵⁹ :

יח ניטל העוקץ והוא העץ שהאתרוג תלוי בו באילן הרי זה פסול והוא שניטל העוקץ מעיקרו ולא נשאר ממנו כלום באתרוג שאז נשאר מקומו גומא באתרוג והרי זה אתרוג חסר¹³⁶⁰ אבל אם נשאר ממנו¹³⁶¹ כל שהוא¹³⁶² באתרוג בענין שנתמלאת כל רוחב הגומא דהיינו שלא ניטל כלום מעובי העוקץ במקום שהוא ממלא את הגומא הרי זה כשר שהרי גוף האתרוג אינו חסר כלום¹³⁶³.

ויש מכשירים¹³⁶⁴ אפילו ניטל כל העוקץ ונשאר מקומה גומא באתרוג שהעוקץ אינו נחשב מגוף האתרוג לענין שבחסרונו יפסל האתרוג משום אתרוג חסר ואע"פ שאין הלכה כדבריהם מכל מקום בשעת הדחק שאי אפשר למצוא אתרוג אחר יש לסמוך על דבריהם לברך על אתרוג זה¹³⁶⁵ שהרי יש נוהגין בשעת הדחק לברך אפילו על הפסולין לגמרי¹³⁶⁶ כמו שיתבאר בסימן תרמ"ט¹³⁶⁷ ע"ש הטעם :

יט עלתה עליו חזזית¹³⁶⁸ (פירוש¹³⁶⁹ או ילפת¹³⁷⁰ תרגומו או חזזן) והוא כמו אבעבעות דקות¹³⁷¹ ויש בו ממש

¹³⁵⁰ כדלקמן סכ"א וש"נ.

¹³⁵¹ לבוש ס"ז-ח. מ"א שם, ממשמעות המגיד משנה שם. וכדלקמן סכ"א, שכל הפוסל משום הדור פוסל על חוטמו במשהו. וראה לקמן סי' תרמט ס"ז (אין פיסולו מחמת חסרון בלבד אלא מחמת שאין זה הידור).

¹³⁵² רמב"ן שם בשם הרי"ף גיאת (ע"ק). ריטב"א ור"ן שם. ארחות חיים ה"ל לולב סי' טז. ט"ז ס"ק יא.

¹³⁵³ מ"א ס"ק ט.

¹³⁵⁴ כדלקמן סי"ח לענין העוקץ.

¹³⁵⁵ מ"א שם (דאין זה חסרון הניכר).

¹³⁵⁶ רי"ף שם, לפירוש הרמב"ן והריטב"א והר"ן שם. רמ"א ס"ז (ויש מחמירין).

¹³⁵⁷ שגם הרמב"ן והריטב"א והר"ן שפירשו כן ברי"ף, חלקו עליו בזה. וב"י ד"ה והר"ן, פירש שגם הרי"ף סובר כשאר הפוסקים בזה. ונתבאר בט"ז ס"ק יב.

¹³⁵⁸ רמב"ן שם (כבר הורה זקן). דרכי משה ס"ק ג. רמ"א שם (בניטלה השושנתא). ב"ח סד"ה ניטלה (בניטלה גם חלק מהפטמא, שנקטינן לחומרא). אליה זוטא ס"ק ז.

¹³⁵⁹ שלי"ה מס' סוכה (רמה, ב) ד"ה ארז"ל וד"ה כתב הבי"י. ט"ז שם.

¹³⁶⁰ ברייתא דר' יצחק בן אלעזר לה, ב (בוכנתו) לפירוש רבנו חננאל שם. רי"ף (יז, ב). רמב"ם פ"ח ה"ז. מ"מ שם (שהוא כדעה דלעיל ס"ז, שחסר פסול במשהו). רא"ש פ"ג סי' טז. טור ושו"ע ס"ח. מ"א ס"ק יא (שפסול מטעם חסר). וראה גם לקמן סי' תרמט ס"ז וסי"ט.

¹³⁶¹ משנה לד, ב (ניטל עוקצו כשר), לפירוש ר"ח ורי"ף שם. ולפירוש רש"י לה, ב ד"ה תני בשם רבנו יצחק הלוי.

¹³⁶² רי"ף שם. תוס'. רא"ש שם. טור ורמ"א שם.

¹³⁶³ ב"י סד"ה ניטלה. רמ"א שם. לבוש שם. ט"ז ס"ק יג.

¹³⁶⁴ רש"י שם בשם רבנו יעקב ב"ר יקר (שגם בוכנתו היא הפטמא שבראש האתרוג). ר"ת בתוס' שם ד"ה נטלה. הובא ברא"ש שם (שלחך פירושא אין פסול בזנב האתרוג). טור וט"ז ס"ק יא.

¹³⁶⁵ שו"ת חכם צבי סי' (קכ) [ט]. באר היטב ס"ק יד. וכדלעיל ס"ח (בחסר משהו ואינו מפולש). וראה עד"ז לעיל סי' תרמה ס"ז וש"נ.

¹³⁶⁶ חכם צבי שם. ועד"ז לקמן סוף ס"כ. סי' תרמט ס"ט.

¹³⁶⁷ סכ"ב-ג.

¹³⁶⁸ משנה לד, ב. טור ושו"ע ס"ט.

שמקומן ניכר במשמוש היד שהוא גבוה מן האתרוג¹³⁷² אם הוא במקום אחד¹³⁷³ מהאתרוג בלבד אינו פסול אלא אם כן הוא רוב¹³⁷⁴ של כל¹³⁷⁵ האתרוג אבל אם הוא בשני מקומות¹³⁷⁶ ויש בין שני המקומות מקום פנוי (שאינו בו חזזית) לכל הפחות כשיעור חזזית אחת דהיינו שיכול להיות במקום זה טיפת חזזית משהו (דהיינו שתי אבעבועות דקות שפחות מכן אין נקרא חזזית כמו שיתבאר¹³⁷⁷) ומראה אתרוג משהו כחוט השערה מפסיק בין טיפה זו להחזזית הגדול¹³⁷⁸ שאצלה מצד אחד ומראה אתרוג משהו כחוט השערה מפסיק בין צד השני של טיפה זו לחזזית הגדול שאצלה הרי זה פסול¹³⁷⁹ אפילו אם כל החזזית ביחד אינו אלא מיעוט האתרוג שכיון שיש בתוך החזזית מקום פנוי מראה אתרוג הרי זה כמנומר¹³⁸⁰ ואינו הדור¹³⁸¹:

כ במה דברים אמורים כשיש מתחלת חזזית האחת עד סוף חזזית השנית כשיעור רוב הקיפו של האתרוג¹³⁸² כגון שאם הן עומדין לרוחב האתרוג דהיינו סביב היקף עביו ומתחלת האחת עד סוף שנית יש רוב היקף עביו וכן אם הן עומדין לאורך האתרוג ומתחלת האחת עד סוף השנית יש רוב היקף אורך האתרוג כגון שחזזית אחת עומד בצד אחד של האתרוג וחזזית השנית נמשך מעט על צד השני של האתרוג¹³⁸³ אבל אם כל החזזית הוא בצד אחד¹³⁸⁴ של האתרוג אף על פי שיש מתחלת האחת עד סוף השנית מחצה היקף אורך האתרוג או מחצה היקף עביו או אפילו מחצה היקף ארכו ומחצה היקף עביו כגון שיש הרבה חזזית קצת מהן נמשכים לאורך האתרוג עד חצי עביו וקצת מהן נמשכים לרוחב האתרוג סביב היקף עביו עד חצי ההיקף הרי זה כשר¹³⁸⁵ ויש חולקין¹³⁸⁶ על זה ואומרים דאפילו אין בו אלא שתי טיפות חזזית משהו ובין שתי טיפות אלו אין מקום פנוי שבו מראה אתרוג אלא כדי שיעור חזזית אחת הרי זה כמנומר ופסול ויש להחמיר כסברא האחרונה אבל בשעת הדחק שאי אפשר למצוא אתרוג אחר יש לסמוך על סברא הראשונה¹³⁸⁷.

ואם אין בו אלא חזזית אחת גדול שנתפשט על פני חציו של כל שטח האתרוג דהיינו שכל מקום הפנוי שבו מראה האתרוג הוא מחצה על מחצה עם החזזית פסול וכן כל דבר הפוסל ברוב בכל ארבעת המינים אם הוא מחצה על מחצה פסול¹³⁸⁸ לפי שצריך להיות הרוב בהכשר ואין מחצה הכשר נחשב כרוב אלא לענין מחיצות של שבת¹³⁸⁹ ושל סוכה¹³⁹⁰ ולענין סכך הסוכה¹³⁹¹ שבהן נאמרה הלכה למשה מסיני שהמחצה הוא כרוב אבל בכל התורה כולה

¹³⁶⁹ ערוך ערך חזו. מגיד משנה פ"ח ה"ז. באורי המלים בשו"ע שם.

¹³⁷⁰ ויקרא כא, כ.

¹³⁷¹ רש"י שם ד"ה חזזית. רא"ש פ"ג ס"ט"ו. טור ושו"ע ס"י"ג. וראה חידושי צמח צדק פ"ג דסוכה (עא, ד).

¹³⁷² רא"ש שם. טור ושו"ע שם. וראה לקמן סכ"ג.

¹³⁷³ גמרא לה, ב. טור ושו"ע ס"ט.

¹³⁷⁴ משנה לד, ב. טור ושו"ע שם.

¹³⁷⁵ רא"ש שם (ולא רובו של צד אחד). מ"א ס"ק יב (ממשעות השו"ע שם).

¹³⁷⁶ גמרא שם. טור ושו"ע שם. וראה חידושי צמח צדק שם (עג, א) שאפשר שזה אינו פסול אלא מדרבנן.

¹³⁷⁷ סעיף כב.

¹³⁷⁸ כדלקמן ס"כ (לדעה הא'), עד שיהיו ביחד כשיעור רוב היקפו כו'.

¹³⁷⁹ ט"ז ס"ק יד. אליה רבה ס"ק יח.

¹³⁸⁰ גמרא שם. לבוש ס"ט. ודין מנומר יתבאר לקמן סכ"ו.

¹³⁸¹ תוס' כט, ב ד"ה קפסיק (אף ברובו במקום א'). רא"ש שם. לבוש שם. מ"א ס"י תרמט ס"ק כב. וכ"ה לקמן סכ"א. ס"י תרמט ס"י"ז. וכדלעיל ס"י תרמו ס"י"ב (בהדס), ושי"נ.

¹³⁸² ראב"ד בתמים דעים ס"י רלב (רובו של אתרוג). רא"ש פ"ג ס"י"ט. שו"ת הריב"ש ס"י קלט. דעה הב' בטור ודעה הא' בשו"ע

ס"י. מ"א ס"ק יג (רוב הקיפו). אליה רבה ס"ק ט.

¹³⁸³ מ"א שם (דאם נתפשט לצד השני הוי רוב הקיפו).

¹³⁸⁴ ראב"ד רא"ש וריב"ש שם. טור ושו"ע שם.

¹³⁸⁵ מ"א ס"ק טו (שהמחלוקת דלקמן לענין מחצה הוא רק ברובו ולא ברוב הקיפו).

¹³⁸⁶ הרי"ף גיאת בהלכות לולב (עמ' קה). דעה הא' בטור ודעה הב' בשו"ע שם. וראה חידושי צמח צדק (עג, א).

¹³⁸⁷ ראה עדי"ז לעיל ס"י תרמה ס"י"ז ושי"נ.

¹³⁸⁸ ראב"ד שם. דעה הב' בטור ושו"ע ס"י"א.

¹³⁸⁹ כדלעיל ס"י שסב ס"י"ח ושי"נ.

¹³⁹⁰ שדינו כמחיצות שבת דפרוץ כעומד מותר, ראה שו"ע ס"י תרל ס"ה ובמ"א שם ס"ק ו.

צריך להיות הרוב בהכשר¹³⁹² ויש חולקים¹³⁹³ על זה ואומרים דכל שאין בפסול רוב כנגד הכשר אינו יכול לפסול והרי הוא כאלו לא היה כאן פסול כלל ואע"פ שאין הלכה כדבריהם¹³⁹⁴ מכל מקום בשעת הדחק שאי אפשר למצוא מינים אחרים כשרים יש לסמוך על דבריהם לברך על מינים אלו שהרי יש נוהגין בשעת הדחק לברך אפילו על הפסולין לגמרי¹³⁹⁵ כמו שיתבאר בסימן תרמ"ט¹³⁹⁶ עיין שם הטעם :

כא כל דבר הפוסל באתרוג משום שאינו הדור¹³⁹⁷ כגון יבש¹³⁹⁸ או חזזית¹³⁹⁹ או שינוי מראה האתרוג¹⁴⁰⁰ דהיינו שנקלף מקצת האתרוג ונשתנה מראיתו ממראה כל האתרוג¹⁴⁰¹ אע"פ שכל אלו אינן פוסלין אלא אם כן יש בהן כשיעור שנתפרש בהן אבל אם היה אחד מהן על חוטמו דהיינו ממקום שמשפע משם ויורד לצד ראשו¹⁴⁰² ומתחיל משם להתקצר ולהתחדד¹⁴⁰³ כל מקום זה אם יש בו אחד מכל אלו הדברים הפוסלים משום הדור אפילו אין בו אלא משהו הרי זה פסול לפי שעיקר ההידור של האתרוג תלוי בחוטמו שהוא נראה לעינים יותר משאר מקומות ובו אדם נותן עיניו¹⁴⁰⁴ בתחלת השקפתו :

כב מכל מקום אפילו בחוטמו אין החזזית פוסל אלא אם כן יש בו שתי אבעבועות לא פחות¹⁴⁰⁵ (שפחות מכן אין נקרא חזזית) והוא שיהיו נראין לעין כשאוהזו בידו ולא שיהא צריך להשים עין עיונו עליהם עד שיראם¹⁴⁰⁶ וכן כל שינוי מראה אינו פוסל אלא אם כן נראה לרוב בני אדם בהשקפה ראשונה¹⁴⁰⁷ :

כג אין החזזית ולא שינוי מראה¹⁴⁰⁸ פוסלין אלא אם כן נולדו מעצמות האתרוג אבל אם מחמת שעוקצים אותן קוצים נעשו בו מקומות אדומים ועקומים כשר¹⁴⁰⁹ וכן אותן חזזית שקורין בלא"ט מו"ל יש להכשיר¹⁴¹⁰ אפילו יש בהן ממשות שמקומן ניכר במישוש היד שהן גבוהין מהאתרוג¹⁴¹¹ לפי שהן נחשבין ג"כ מראה אתרוג מאחר שרגילות הוא להיות כך הרבה אתרוגים אין זה שינוי גדול¹⁴¹² :

¹³⁹¹ כדלעיל סי' תרכו ס"ח. סי' תרלא ס"י.

¹³⁹² **רשב"א פ"ב דחולין** כט, א ד"ה אי. **תוספות עירובין [טז]**, ע"ב ד"ה והלכתא, ובחולין שם ד"ה דכולי (לענין מחיצות). וראה פרישה אות ד.

¹³⁹³ טור בשם אחיו **הרב רבנו יחיאל**. דעה האי בשו"ע שם.

¹³⁹⁴ **ט"ז ס"ק טז**. אליה רבה ס"ק כא. וראה גם לקמן סכ"ו.

¹³⁹⁵ עד"ז לעיל סי"ח ושי"נ.

¹³⁹⁶ סכ"ב-ג.

¹³⁹⁷ **רא"ש פ"ג סי"ב**. רבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (נט, א). דרכי משה ס"ק ה. ב"ח ד"ה ומ"ש ומחוטמו. **מ"א ס"ק יז**, ממשמעות השו"ע סי"ב. משא"כ בנסדק (שפסול מטעם חסר), כדלעיל סי"ג. וראה שו"ת צמח צדק או"ח סי' סו.

¹³⁹⁸ דלעיל סי"א (ולא נתפרש שם השיעור). הראב"ד בתמים דעים סי' רלב. רמב"ן בהל' לולב ד"ה ענין הפסולים. רא"ש שם. **טור ושו"ע שם**.

¹³⁹⁹ דלעיל סי"ט. **גמרא לה, ב**. טור ושו"ע שם, ובס"ט.

¹⁴⁰⁰ רא"ש פ"ג סי"ז. טור ושו"ע שם.

¹⁴⁰¹ רא"ש שם. וכדלעיל ס"ז. וראה לקמן סכ"ו.

¹⁴⁰² רא"ש פ"ג ס"כ. טור ושו"ע ס"ט וסי"ב.

¹⁴⁰³ שו"ע ס"ט. לבוש סי"ב.

¹⁴⁰⁴ **רש"י שם ד"ה אפילו**. לבוש שם. וראה גם לעיל סי"ז (לענין ניטלה פטמתו). סי' תרמה סי"י (לענין לולב, מטעם חסר). סי' תרמו סי"ט (לענין הדס).

¹⁴⁰⁵ שו"ת מבי"ט ח"ג סמ"ט. **מ"א ס"ק ט"ז**. וראה גם לעיל סי"ט (במוסגר : אבעבועות דקות).

¹⁴⁰⁶ שו"ת מבי"ט שם. מ"א שם.

¹⁴⁰⁷ שו"ת מבי"ט שם. מ"א ס"ק יח.

¹⁴⁰⁸ כדלעיל סכ"א, או כדלקמן סכ"ו.

¹⁴⁰⁹ שו"ת מבי"ט שם. **מ"א ס"ק יט**.

¹⁴¹⁰ מהרי"ל הלי אתרוג (עי' שצט). תרומת הדשן סי' צט. **רמ"א סי"ג**.

¹⁴¹¹ תרומת הדשן שם. **מ"א ס"ק כ**. והיינו אף שנתבאר לעיל סי"ט שחזזית היא דוקא כשניכר במישוש כו'.

¹⁴¹² **תרומת הדשן שם**. רמ"א שם, בשם ויש מי שכתב. וראה חידושי צמח צדק פ"ג דסוכה (עב, א-ב).

כד כל מקום שנפסל האתרוג מחמת שינוי מראה¹⁴¹³ או מחמת החזזית¹⁴¹⁴ בין שלא היו אלא במקום אחד בלבד בין שהיו בכמה מקומות¹⁴¹⁵ וקלף כל מקומות הפסולין שבו וחזר מראיהן מראה¹⁴¹⁶ כל האתרוג אם נזהר לקלפו בענין שלא נחסר כלום מגוף האתרוג¹⁴¹⁷ דהיינו שלא קלף רק קליפה החיצונה הדקה¹⁴¹⁸ הרי זה כשר ואפילו לכתחלה מותר להכשירו ע"י כן¹⁴¹⁹.

נפלו עליו מים בתלוש ותפח¹⁴²⁰ ואין צריך לומר¹⁴²¹ אם נסרח¹⁴²² שיש לו קצת ריח רע¹⁴²³ פסול שאין זה הידור¹⁴²⁴:

כה אתרוג המבושל פסול וכן אם היה כבוש פסול¹⁴²⁵ שהכבוש כמבושל¹⁴²⁶ ואיזהו כבוש כל שנשרה מעת לעת במים או בשאר משקים ומי פירות¹⁴²⁷ ואפילו בדבש שדרכו להעמיד דבר הכבוש בתוכו אעפ"כ נפסל האתרוג משום כבוש במעת לעת¹⁴²⁸ ואם כבשו בחומץ¹⁴²⁹ חזק שהוא חריף מאד¹⁴³⁰ אפילו לא שהה בתוכו אלא שעה מועטת כדי שיתן החומץ על האור וירתח הרי זה כמבושל כמ"ש ביו"ד סי' ק"ה¹⁴³¹ עיין שם הטעם:

כו אתרוג המנומר פסול¹⁴³² שאינו הדור¹⁴³³ איזהו מנומר שיש בו כמה גוונים¹⁴³⁴ כגון שחור ולבן שאינו ממראה האתרוג¹⁴³⁵ ואפילו גוון אחד בשני מקומות באתרוג¹⁴³⁶ הרי זה כמנומר ופסול אף אם אין בהם אלא מיעוט האתרוג אבל אם גוון הפסול הוא במקום אחד בלבד אינו פוסל אלא אם כן יש בו רוב האתרוג¹⁴³⁷ או חציו כמ"ש¹⁴³⁸ גבי החזזית שדין שינוי מראה כדין חזזית לכל דבר:

כז אתרוג שמראיהו שחור אפילו מעט הרי זה פסול במה דברים אמורים באתרוג הגדל בארצות שהאתרוגים הגדלין שם הן ירוקים אבל במקומות שהאתרוגים הגדלין שם הן שחורין מעט כשרים שזהו דרך בריאתן וגידולן באותו מקום ואין זה שינוי כלל אבל אתרוג השחור ביותר כשחורות בני אדם הכושים אפילו הגדל בארץ כוש

¹⁴¹³ כדלקמן סכ"ו.

¹⁴¹⁴ רא"ש פ"ג ריש סי"ח. **טור** ושו"ע סי"ד.

¹⁴¹⁵ רא"ש שם.

¹⁴¹⁶ אולי צ"ל: למראה. וראה לעיל סט"ז.

¹⁴¹⁷ רמ"א שם. וכדלעיל ס"ז שנחסר פסול במשהו.

¹⁴¹⁸ כדלעיל סט"ו.

¹⁴¹⁹ רא"ש שם (שיש לו תקנה ע"י קליפה).

¹⁴²⁰ **טור** ושו"ע סט"ו, **מגמרא** [ברייתא] לו, א (תפוח) ורש"י שם ד"ה לא (שנפלו גשמים בתלוש).

¹⁴²¹ ב"י ד"ה נפל. לבוש שם.

¹⁴²² ברייתא שם. **טור** ושו"ע שם.

¹⁴²³ **טור** ולבוש שם.

¹⁴²⁴ אליה רבה ס"ק כו, בשם אמרכל.

¹⁴²⁵ **גמרא** [ברייתא] לו, א. **טור** ושו"ע סט"ו.

¹⁴²⁶ פסחים עו, א. שו"ע יו"ד סי' קה ס"א.

¹⁴²⁷ **מ"א** ס"ק כב, ע"פ מה דקיי"ל ביו"ד שם. וכדלעיל סי' תמז סכ"ז וש"נ.

¹⁴²⁸ **ט"ז** ס"ק יז.

¹⁴²⁹ רש"י שם ד"ה כבוש. ר"ן שם ד"ה תניא. רבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (נט, ג). **טור** ושו"ע סט"ו.

¹⁴³⁰ **מ"א** סי' (תעג) [תמז] ס"ק כח. וכדלעיל סי' תעג סכ"ט וש"נ.

¹⁴³¹ סימן זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם ס"א. ש"ך סק"ב. לעיל סי' תמז סכ"ט וש"נ.

¹⁴³² **גמרא** [ברייתא] לו, א. **טור** ושו"ע סט"ו.

¹⁴³³ רש"י לג, רע"ב ד"ה מנומר. וכדלעיל ס"ט, וסי' תרמו ס"יב, וש"נ.

¹⁴³⁴ ריטב"א לה, ב ד"ה דה"ל כמנומר.

¹⁴³⁵ ראב"ד בתמים דעים סי' רל. ריטב"א שם. ר"ן (יז, ב) ד"ה אבל. וראה לעיל סט"ז (לענין נקלף).

¹⁴³⁶ ראה ארבעת המינים (ויינר) ע' רי.

¹⁴³⁷ רא"ש פ"ג סי' כב. **טור** ושו"ע סט"ז.

¹⁴³⁸ לעיל ס"ט-כ.

פסול¹⁴³⁹ לפי שאין זה הדור כלל¹⁴⁴⁰:

כח העגול ככדור פסול¹⁴⁴¹ שהרי אין עליו צורת אתרוג כלל¹⁴⁴² וכן מטעם זה¹⁴⁴³ אם גדלו בדפוס¹⁴⁴⁴ שעשו לו בעודו קטן ונתנו בתוכו כשהוא עדיין מחובר לאילן וגדל בתוכו כמדת הדפוס¹⁴⁴⁵ וכתמונתו¹⁴⁴⁶ עד שנשתנה מצורת האתרוג ונעשה כמין בריה אחרת פסול¹⁴⁴⁷ אבל אם נעשה כעין צורת האתרוג אע"פ שאינו דומה לו ממש כגון שנעשו בו כמין קרשים¹⁴⁴⁸ כעין גלגל של ריחיים ושל מים¹⁴⁴⁹ הרי זה כשר:

כט התיים¹⁴⁵⁰ דהיינו שגדלו שנים דבוקים זה בזה כשר¹⁴⁵¹ שאין זה שינוי כלל ונוטל שניהן ביחד כשהן דבוקין¹⁴⁵² ומברך.

אין שיעור לגודל האתרוג למעלה¹⁴⁵³ שאפילו הוא גדול כל כך עד שניטל על הכתף¹⁴⁵⁴ הרי זה כשר אבל למטה יש לו שיעור¹⁴⁵⁵ שאם הוא פחות מכביצה פסול¹⁴⁵⁶ לפי שרוב האתרוגים אין גידולן פחות מכביצה וזה שאין בו כביצה הרי עדיין לא נגמר פריו והתורה אמרה פרי עץ שיהא פרי גמור¹⁴⁵⁷ ואפילו אם אתרוג זה לא היה גדל יותר אף אם לא היו קוצצים אותו מן האילן מכל מקום כיון שבגמר גידולו אין בו כביצה אין זה פרי חשוב¹⁴⁵⁸ אבל אם יש בו כביצה הרי הוא כשר אע"פ שהוא בוסר¹⁴⁵⁹ דהיינו שלא נגמר גידולו שהיה גדול יותר אם לא היו קוצצים אותו¹⁴⁶⁰ מ"מ כיון שיש הרבה אתרוגים שאינן גדילין יותר ממנו הרי זה פרי חשוב ונקרא גמר פרי¹⁴⁶¹:

ל במה דברים אמורים¹⁴⁶² כשמראיהו ירוק כעין כרכום¹⁴⁶³ (שקורין גע"ל¹⁴⁶⁴) כדרך כל האתרוגים שנגמר פריים או אפילו שאין כולו ירוק ככרכום שבמקצתו התחיל להוריק ככרכום¹⁴⁶⁵ שזהו סימן שנגמר פריו וסופו להוריק

¹⁴³⁹ **משנה** לד, ב וכאוקימתא דרבה לו, א - לפירוש הרי"ף שם יז, ב. **רמב"ם** פ"ח ה"ח. **שו"ע** סי"ז. אליה זוטא ס"ק יא (שכן עיקר).

¹⁴⁴⁰ לבוש שם.

¹⁴⁴¹ **גמרא** [ברייתא] לו, א ורש"י ד"ה ככדור. טור ושו"ע סי"ח.

¹⁴⁴² לבוש סי"ח.

¹⁴⁴³ מגיד משנה פ"ח ה"ח (בישוב הרמב"ם שהשמיט דין הכדור).

¹⁴⁴⁴ ברייתא שם. טור ושו"ע סי"ט.

¹⁴⁴⁵ רש"י ד"ה גידלו. לבוש סי"ט.

¹⁴⁴⁶ לבוש שם.

¹⁴⁴⁷ ברייתא שם. טור ושו"ע שם.

¹⁴⁴⁸ גמרא לו, ב. טור ושו"ע שם.

¹⁴⁴⁹ **רש"י** שם ד"ה דעבידא. לבוש שם. ואוצ"ל: של מים.

¹⁴⁵⁰ **גמרא** לו, א וכת"ק. רמב"ם פ"ח ה"ח. שו"ת הרשב"א ח"א סי' תיא. דעה הא' בטור. שו"ע סי"כ.

¹⁴⁵¹ רש"י שם ד"ה התיים. רמב"ם וטור ושו"ע שם.

¹⁴⁵² ראה כפות תמרים שם ד"ה וי"א.

¹⁴⁵³ **משנה** לד, ב כרבי יוסי. רי"ף שם (יח, א). רא"ש פ"ג סכ"ד. רמב"ם פ"ז ה"ח. טור ושו"ע סכ"ב. לבוש סכ"ב. וראה גם לקמן סי' תרנ ס"ב (לענין שאר המינים).

¹⁴⁵⁴ **גמרא** [ברייתא] לו, ב ר"ן בגמרא שם ד"ה מתניי ובגדול.

¹⁴⁵⁵ לשון הגמרא מנחות מב, א (לענין לולב). הובא ברי"ף (טו, סע"א).

¹⁴⁵⁶ **משנה** שם כרבי יהודה. רי"ף ורא"ש שם. רמב"ם שם. טור ושו"ע שם.

¹⁴⁵⁷ גמרא לא, ב (דלא גמר פירא). לבוש שם.

¹⁴⁵⁸ תוס' לא, ב ד"ה שיעור. לבוש שם. וראה לקמן סי' תרמט סי"ח (שזהו שיעור אתרוג אף בנחסר), ושי"נ.

¹⁴⁵⁹ ברייתא לו, א כחכמים. רמב"ם פ"ח ה"ח. טור ושו"ע שם.

¹⁴⁶⁰ תוס' שם. לבוש שם.

¹⁴⁶¹ תוס' שם. רא"ש שם.

¹⁴⁶² משמעות **מ"א** ס"ק כד (שפסול ירוק ככרתי הוא רק בלא נגמר גידולו, וכדלקמן).

¹⁴⁶³ הנקרא זאפריין, כדלעיל סי' תסז סכ"א. וראה שו"ע יו"ד סי' לח ס"א.

¹⁴⁶⁴ צהוב. וראה לקמן סי' קפח ס"ק ד.

¹⁴⁶⁵ **מהרי"ל** הלי אתרוג (ע' שצט). מ"א ס"ק כג. ט"ז סוף ס"ק יח.

כולו בתלוש כשישהו אותו זמן מרובה¹⁴⁶⁶ אבל אתרוגים הבאים לפנינו כשהן עדיין ירוקין כעשבי השדה (שקורין גריין)¹⁴⁶⁷ יש לחוש שמא עדיין לא נגמר פרים¹⁴⁶⁸ ולכך אין ירוקין ככרכום ומ"מ אם הם גדולים הרבה בענין שידוע וברור לנו שנגמר פרים וסופן להוריק ככרכום בתלוש מותר ליקח אותן ולצאת בהן ידי חובה אפילו כשהן ירוקין¹⁴⁶⁹ ומכל מקום כבר נהגו שלא לסמוך על בקיאות זו ואין לוקחין אלא אם כן התחילו להוריק קצת כעין כרכום¹⁴⁷⁰:

לא אתרוג המורכב¹⁴⁷¹ דהיינו שהרכיבו ענף מאילן אחר לתוך אילן האתרוג¹⁴⁷² וגדל מהן מין הדומה לאתרוג פסול שזה אינו אתרוג כלל אלא הוא בריה בפני עצמה וארבעה סימנים יש להבחין בין האתרוג המורכב מלימוניי לאתרוג האחד כי המורכב הוא חלק ולהאתרוג יש בליטות קטנות בכל גופו וקצת גובה להן השני המורכב עוקצו שהוא תלוי בו באילן הוא בולט ועוקץ האתרוג שוקע השלישי כי תוך של המורכב דהיינו הגוף הוא רחב ומוהל שלו רב והקליפה התיכונה דהיינו קליפה העבה שבאתרוג¹⁴⁷³ היא אינה עבה כל כך במורכב כמו באתרוג שהקליפה עבה מאוד ותוך שלו קצר ואין בו מוהל רב¹⁴⁷⁴ הרביעי שבאתרוג הגרעינין שבתוכו זקופים לאורך ובמורכב הגרעינין הן מושכבין לרחבו¹⁴⁷⁵:

¹⁴⁶⁶ מ"א שם.

¹⁴⁶⁷ משנה לד, ב (ככרתו) וכר' יהודה. רא"ש פ"ג סכ"א (דומה לעשבים). טור ושו"ע סכ"א. וראה חידושי צ"צ (עג, ב).

¹⁴⁶⁸ גמרא לא, ב. לבוש סכ"א.

¹⁴⁶⁹ **תוס'** לא, ב ד"ה הירוק (שכיון שחוזרים למראה אתרוגים ודאי נגמר פרים). **רא"ש** שם. **רבנו ירוחם** נתיב ח ח"ג (נט, ד). טור ושו"ע שם. לבוש סכ"א (שכשיודעים שיחזור למראה אתרוג כשר גם כשהוא בירקותו). מ"א וט"ז שם. **מ"א** ס"ק כד (שדוקא כשלא נגמר גידולו חיישינן בירוק ככרתו).

¹⁴⁷⁰ **מ"א** ס"ק כג, ע"פ המהרי"ל הנ"ל. אליה רבה ס"ק ל. וראה ספר המנהגים - חב"ד ע" 65: מראה האתרוג צ"ל געה"ל (כמראה שעה).

¹⁴⁷¹ תשובת הר"י מפאדווא בשם אביו, בשו"ת **רמ"א** סי' קכו (שלא לצאת בהם אפילו ע"י הדחק). תשובת הרמ"א שם סי' ק"ז (לא נקרא אתרוג). **מ"א** ס"ק כג (דלא מקרי אתרוג כלל). ט"ז שם ס"ק ג. וראה גם לקמן סי' תרמט סכ"ג. וראה הר"י מפאדווא שם (שהיו מברכין על אתרוגים ממחוז פאליי, שהיא קלבריה. ראה קובץ יגדיל תורה נ"י. לא ע"י שמ). סי' המנהגים - חב"ד (ע" 65, שכ"ה מנהג חב"ד). אוצר מנהגי חב"ד (תשרי ע' עדר-רפג).

¹⁴⁷² ראה שו"ת צמח צדק או"ח סי' סד (שכ"ה גם כשהרכיב ענף מאילן אתרוג לתוך אילן אחר). יגדיל תורה (נ"י). לא ע"י שמא (שבזה אין הסימנים מועילים). לט ע"י ק"ח.

¹⁴⁷³ ראה לעיל סי"ב ושי"נ.

¹⁴⁷⁴ הר"י מפאדווא שם. מ"א שם.

¹⁴⁷⁵ עולת שבת ריש הסימן. מ"א שם.

תרמט דברים הפוסלים בארבעת המינים ובו כ"ד [ד] סעיפים :

א כל ארבעת המינים שהיה אחד מהן שאול בידו¹ או גזול² או גנוב³ בין מישראל בין מנכרי⁴ אף על פי שכבר נתיאשו הבעלים ממנו⁵ הרי זה פסול ביום הראשון של חג מן התורה⁶ שנאמר⁷ ולקחתם לכם ביום הראשון וגו' ודרשו חכמים⁸ לכם משלכם להוציא את השאול ואת הגזול וגנוב שאינו שלו שהרי חייב להחזירו לבעליו ואינו יכול לפטור את עצמו בדמים⁹ :

ב ומיום שני (דהיינו בארץ ישראל אבל בחוץ לארץ יתבאר לקמן¹⁰) ואילך שחייב נטילת לולב אינו אלא מדברי סופרים¹¹ אדם יוצא ידי חובתו לכתחלה בשאול¹² דכיון שלא תקנו אלא לזכר למקדש לא החמירו לפסול את השאול כיון שאין פיסולו בגופו שהרי הוא מין כשר אלא שאינו שלו¹³ :

ג ומותר ליטול לולב של חבירו שלא מדעתו ולברך עליו בשאר הימים חוץ מיום ראשון¹⁴ כמו שיתבאר בסי' תרנ"ח¹⁵ דמן הסתם לא יקפיד חבירו על זה שנוח לו לאדם שתעשה מצוה בממונו בדבר שאין בו חסרון כיס שהרי אין הלולב מתקלקל בכך¹⁶ אבל אסור להוציא הלולב ממקום שהניחו בעליו למקום אחר כגון מביתו לבית הכנסת¹⁷ כמו שנתבאר בסימן י"ד¹⁸ ע"ש הטעם :

ד אבל הגזול והגנוב אף בשאר הימים הוא פסול¹⁹ אע"פ שכבר נתייאשו הבעלים²⁰ לפי שהוא מצוה הבאה בעבירה²¹ כלומר כשהוא מקיים את המצוה הוא מקיים אותה באיסור גזל²² שהרי אם באו הבעלים לתבוע שלהם

¹ משנה וברייתא מא, ב. רמב"ם פ"ח ה"י. טור ושו"ע ס"ב וסי' תרנח ס"ג. ואם השאילו כדי לצאת בו, ראה לעיל סי' יד ס"ו (לענין ציצית). סי' תנד ס"י"ד (לענין מצה, כשהשאילו על מנת שיאכלנה ויחזיר מצה אחרת). דובר שלום ע"י כה (דעת רבנו לענין ד' מינים). וראה ספר המנהגים – חב"ד ע"י 66: כשנותנים הדי' מינים לאחר לברך נכון לאמר בפירוש שהוא במתנה על מנת להחזיר, ובפרט ביום הראשון, והוא תועלת לנותן ולמקבל.

² משנה כט, ב (לולב). לב, ב (הדס). לג, ב (ערבה). לד, ב (אתרוג). רמב"ם פ"ח ה"א. טור ושו"ע ס"א.

³ רמב"ם שם. שו"ע שם.

⁴ מ"א סי' תרלז ס"ק ג (אף לענין סוכה). עפ"י תשובת רבנו יואל, ברבי"ה סי' תרצ, ובשו"ת הרשב"א ח"א סי' תתנב (וכדלקמן ס"ח, דמירי אף שנתיאשו הבעלים). רמ"א ס"א, לפירוש המ"א ס"ק ז. עולת שבת ס"ק א. ט"ז סי' תרסד ס"ק ו. וראה גם לעיל סי' תנד ס"י. סי' תרלז ס"י"א. חו"מ ה"י גזילה ס"א.

⁵ רמב"ם שם, לפי הכסף משנה שם. טור ושו"ע שם. וכדלקמן ס"ח שיאוש בלבד אינו קונה, ושי"נ.

⁶ משנה מא, ב (ולא רק מטעם מצוה הבאה בעבירה, דלקמן ס"ד, שפסול מד"ס, כדלעיל סי' כה סל"ה). וראה תוס' ט, א ד"ה ההוא. ל, א ד"ה משום.

⁷ ויקרא כג, מ.

⁸ גמרא [ברייתא] שם. טור ושו"ע ס"א-ב. וראה עדי"ז לעיל סי' יא ס"י"א. סי' יד ס"ד וס"י"ד. סי' תנד ס"ט. ולענין סוכה ראה לעיל סי' תרלז ס"ג.

⁹ כדלקמן ס"ה (שכשיכול לפטור בדמים הוא כשלו לכל דבר), ושי"נ. וכדלקמן ה"י גזילה ס"ו (שאף אחר יאוש אינו יכול לפטור בדמים), ושי"נ. וכ"ה לעיל סי' תנד ס"ט-י ושי"נ. וראה מ"מ וציונים. ולענין גזל הנכרי, ראה לעיל סי' תמ קו"א ס"ק יא. לקמן ה"י גזילה סוף ס"ד וסוף ס"ג. קו"א ס"ק ו. ולענין מצוה הבאה בעבירה, ראה לקמן ס"ד.

¹⁰ סעיף כא.

¹¹ משנה מא, א. טור ושו"ע סי' תרנח ס"א.

¹² משנה וברייתא מא, ב. גמרא ל, א. טור ושו"ע ס"ב. רמ"א ס"ה.

¹³ תוס' כט, ב ד"ה בעינן (תיקנו רק בעיקר הלקיחה). רא"ש פ"ג סי' ג. מ"א ס"ק כ (בגוף האתרוג). וראה גם לקמן ס"ט"ז.

¹⁴ תרומת הדשן סי' ק, ובח"ב סי' קנט. רמ"א ס"ה.

¹⁵ סימן זה בשו"ע"ר לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם ס"ג-ד. ט"ז כאן ס"ק יא. לקמן ס"א. וראה לעיל סי' יד ס"י"א (שבזה גם בטלית אין צריך לברך עליו).

¹⁶ תרומת הדשן שם. ט"ז ס"ק ז. וראה גם לעיל שם ס"ט ושי"נ.

¹⁷ מ"א ס"ק טז.

¹⁸ סעיף י.

¹⁹ כ"י יוחנן משום רשב"י כט, ב-ל, א. בה"ג ה"י לולב (לד, ב). רמב"ן במלחמות (יד, ב), ורא"ש פ"ג ס"ג, ור"ן (יג, ב) ד"ה ולענין, בדעת הר"ף. ראב"ד בהשגות פ"ח ה"ט. טור ורמ"א ס"ה (ושכן המנהג).

²⁰ גמרא שם. וכדלעיל ס"א (לענין אינו שלו). וכדלקמן ס"ח שיאוש בלבד אינו קונה, ושי"נ.

²¹ גמרא שם. לבוש ס"ב. ט"ז ס"ק ו. וכ"ה לעיל סי' כה סל"ה (בתפילין שאין צריך להיות שלו), ושי"נ. ולענין ברכת הנהנין בעבירה, ראה לעיל סי' קצו ס"א (בי דעות).

חייב להחזיר להם הגזילה בעיניה ואינו יכול לפטור את עצמו בדמים²³ ונמצא שהגזילה אינה קנויה לו כלל ועדיין היא של הנגזל ושלא כדין הוא משתמש בה :

ה אבל אם כבר קנה הגזול את הגזילה ע"י שינוי²⁴ בין שקנאה על ידי שינוי מעשה²⁵ בין שקנאה על ידי שינוי השם²⁶ קודם שבא להשתמש בה לשם מצוה²⁷ כגון שגזל לולב ושיפהו²⁸ הרי זה כשר אפילו ביום הראשון²⁹ דכיון שאפילו אם בא הנגזל אינו מחויב להחזיר לו הגזילה עצמה אלא דמים בלבד הוא שחייב לו כמ"ש בח"מ סי' שנייג³⁰ נמצא שהיא קנויה לגמרי להגזול והרי היא כשלו ממש לכל דבר³¹.

ומכל מקום כיון שע"י עבירה באה מצוה זו לידו לא יברך עליה אפילו מיום שני ואילך³² ואף שיש חולקים³³ על זה ספק ברכות להקל³⁴ דאין זה מברך אלא מנאץ³⁵ (שנראה כמברך על עבירה שנודמנה לידו³⁶) אם לוקחו לצורך עצמו לצאת בו³⁷ :

ו וכל זה בגנב וגזול עצמו אבל אם מכר או נתן במתנה גמורה לאדם אחר אם כבר נתייאשו הבעלים קודם שמכר ונתן³⁸ הרי כבר נקנית הגזילה להלוקח ביאוש בעלים ושינוי רשות מהגזול להלוקח שאף אם בא הנגזל אין הלוקח חייב להחזיר לו כלום³⁹ נמצא שהיא קנויה לו לגמרי והרי היא כשלו ממש לכל דבר⁴⁰ ויוצא בה ידי חובתו אף ביום הראשון⁴¹ ומותר לו לברך עליה⁴² שהרי לא ע"י עבירה באה מצוה זו לידו שהרי הוא לא גזל (וגם קנה אותה אחר שנתייאשו הבעלים ממנה).

אבל אם עדיין לא נתייאשו הבעלים ממנה אין הלוקח יוצא בה ידי חובתו אף בשאר הימים לפי שהיא מצוה הבאה בעבירה שהרי שלא כדין משתמש בה הלוקח כיון שעדיין היא בחזקת הנגזל שהרי עדיין לא נתייאש ממנה⁴³ :

²² תוס' שם ד"ה משום וד"ה הא. רא"ש פ"ג ס"ט"ו. ר"ן שם. וראה גם לעיל סי' תנד ס"ב וש"י.

²³ כדלעיל ס"א (לענין לכס), וש"י.

²⁴ גמרא ל, ב (ולקניוהא בשינוי מעשה).

²⁵ כדלקמן ה"ג זילה ס"ו וסכ"ג וש"י.

²⁶ חושן משפט סי' שנ"ג] ס"א.

²⁷ תוס' ל, א ד"ה הא. ב"ק סז, א ד"ה אמר. ר"ן שם ד"ה ולענין. שו"ע ס"א. ט"ז ס"ק א. וראה גם לעיל סי' יא קו"א ס"ק ד.

²⁸ ירושלמי פ"ג ה"א. ר"ן שם. שו"ע שם.

²⁹ תוס' שם ד"ה הא (וקרינא ביה לכס משלכם). רמב"ן במלחמות (יד, ב). מ"א ס"ק א. וראה גם לעיל סי' יא ס"ב. סי' תנד ס"י.

³⁰ שם. לקמן שם.

³¹ ירושלמי שם (דמים הוא חייב לו). ר"ן שם. וראה גם לעיל שם.

³² תוס' שם, ע"פ ב"ק צד, א. רמב"ן שם. דרכי משה ס"ק ג, ממשמעות הר"ן שם. שו"ע שם. וראה לעיל סי' יא ס"ב דהיינו אף ביאוש עם שינוי (ח"י סי' תנד ס"ק ו). וראה לעיל סי' תנד ס"י דהיינו אפילו גזל מנכרי, ושלכתחלה אין לו לצאת ידי חובתו בו.

³³ רא"ש פ"ז דברכות ס"ב (שחייב לברך אלא שברכתו היא ניאוץ). שו"ת הרשב"א ח"א סי' תתקסח ד"ה ושינוי השם.

³⁴ ראה מ"א סי' תרלז סוף ס"ק ג, שלדעת האוסרים הוי ברכה לבטלה.

³⁵ ב"ק צד, א. וכדלעיל סי' יא ס"ב (ולא הביא דעת החולקים) וש"י. וראה לעיל סי' קצו ס"ג (ב' דעות, לדעת האוסרים גם בברכת הנהנין).

³⁶ עדי"ז לעיל סי' תנד ס"י.

³⁷ משא"כ אם נתנו לאחרים, וכדלעיל סי' תנד סוף ס"י (לענין מצה). וראה גם לקמן ס"ו (ביאוש ושינוי רשות) וס"ז (ביאוש בלא שינוי).

³⁸ וכ"ה לעיל סי' תנד ס"י (דוקא שהיאוש קודם שבא לרשותו). וראה לקמן ה"ג זילה ס"י (שאף שעשה איסור בלקיחתו, כשיודע שהוא גזול, מותר ליהנות בו).

³⁹ אפילו דמיו. ראה רמ"א חו"מ סי' שנג ס"ג. סי' שנו ס"ג. סמ"ע שם ס"ק יג.

⁴⁰ ראה גם לעיל סי' יא ס"א וקו"א ס"ק ג. סי' כה ס"ו. סי' תנד ס"א.

⁴¹ משמעות הגמרא (ל, ב). רמב"ן במלחמות (יד, ב) בשם בה"ג ה"ג לולב (לד, א). מ"א ס"ק ג (ובסוס"י תנד). עטרת זקנים ריש הסי'. ונתבאר לעיל סי' יא קו"א ס"ק ג. וראה אמרי יעקב סי' ז ביאורים ד"ה ובמדינות.

⁴² ב"י סוס"י כה, בשם ארחות חיים בשם בעל העיטור. לבוש שם ס"ב. וכדלעיל שם ס"ו. סי' קצו ס"ד. סי' תנד ס"א. וראה לעיל סי' תנד ס"א, שאם חזר ונתנו במתנה לגזול גם הגזול יכול לברך עליו.

⁴³ מ"א שם, ממשמעות הגמרא ובה"ג ורמב"ן שם. הובא בקו"א הני"ל.

ז וכל זה כשמכר או נתן במתנה גמורה אבל אם השאילה לאחר (או נתנה לו במתנה על מנת להחזיר⁴⁴ אע"פ שכבר נתיימשו הבעלים אין השואל יוצא בה ידי חובתו ביום הראשון שהרי אינה קנויה לו ע"י יאוש ושינוי רשות ואין זה שינוי רשות (הגזלן) כיון שהוא מחויב להחזירה להגזלן אבל בשאר הימים יוצא בה ידי חובתו ואין כאן מצוה הבאה בעבירה⁴⁵ כיון שכבר נתיימשו הבעלים קודם שהשאילה לו נמצא שאין על השואל שום עון אשר חטא)⁴⁶:

ח ישראל הלוקח מנכרי אחד מכל ארבעה מינים שבלולב הגדל בקרקעו של הנכרי לא יקצצו ישראל בעצמו מקרקעו של הנכרי⁴⁷ לפי שסתם נכרים הן גוזלים שדות⁴⁸ מישראל⁴⁹ או מנכרי אחר⁵⁰ וקרקע אינה נגזלת⁵¹ כלומר אין עליה תורת גזל להיות עומדת בחזקת הגזלן וברשותו לכל דבר להתחייב באחריותה⁵² אלא לעולם היא בחזקת הנגזל וברשותו לכל דבר⁵³ וישראל זה הקוצץ ותולש מקרקע זו הרי הוא הגוזל מבעל הקרקע מה שתולש ואע"פ שבעל הקרקע כבר נתיימש ממנה מ"מ יאוש בלבד בלא שינוי רשות אינו קונה⁵⁴ והרי הוא גזל בידו⁵⁵ אבל אם ישראל זה קוצץ כדי למכור או ליתן לאחרים שיצאו בו ידי חובתן בחג הרי זה מותר שהרי יש כאן גם שינוי רשות מהגזלן דהיינו ישראל זה הקוצץ לרשות הלוקח⁵⁶:

ט וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד שכבר קצץ ישראל מותר הוא בעצמו ג"כ לברך עליו כיון שקצץ ברשות הנכרי אין אנו חוששין לספק שמא גזולה היא בידו מישראל או מנכרי אחר⁵⁷:

י וכן אם נכרי בעל הקרקע שנותן רשות לישראל לקצוץ הוא מחזיק קרקע זו מיד המלך שנתנה לו⁵⁸ אע"פ שהמלך עצמו⁵⁹ כבש קרקע זו במלחמה מיד אחר אין זה גזל שהקרקע נקנית להגזלן בכיבוש מלחמה קנין גמור⁶⁰ כמו שלמדו חכמים⁶¹ ממדרש הפסוקים.

וכל זה בחוץ לארץ אבל בארץ ישראל שחייבת בתרומות ומעשרות אם קצץ ישראל בעצמו את האתרוג הרי נתחייב אתרוג זה בתרומות ומעשרות ע"י קציצה של ישראל ואם נטלו לשם מצוה קודם שהפריש עליו תרומה ומעשר מאתרוג אחר לא יצא ידי חובתו שהרי הוא טבל⁶² וטבל פסול אפילו בשאר הימים כמו שיתבאר⁶³:

⁴⁴ שאין זה שינוי רשות (אף שנקראת מתנה, כדלקמן סכ"א). וראה מ"מ וציונים. פתחי חושן ה' גניבה פ"ב ס"ק מ"ו. אמרי יעקב שם ליקוטים ס"ק כ.

⁴⁵ ב"י ד"ה כתב בא"ח, בשם ארחות חיים ה' לולב ס"י ט. שו"ע ס"א (ויש מי שאומר). ומפרש רבנו דמייירי ביאוש בלא שינוי רשות (ליישב קושית המ"א ס"ק ג). וראה קו"א לעיל שם, שמביא פירוש המ"א (דמייירי קודם יאוש).

⁴⁶ ראה לקמן ה' גזילה ס"י-יא (שאסור ליהנות ממנו אף אחרי יאוש). לקמן ס"יב (שמצות לאו ליהנות ניתנו). וראה מ"מ וציונים.

⁴⁷ גמרא ל, סע"א (לענין הדס). רמ"א ס"א (לענין ד' מינים). שו"ע ס"י תרסד ס"י (לענין ערבה). וראה גם לעיל ס"י תרלז ס"יב (לענין סכך). אלא יקצצו הנכרי (גמרא שם. רמ"א שם).

⁴⁸ גמרא שם.

⁴⁹ רש"י שם ד"ה מאי טעמא.

⁵⁰ תשובת רבנו יואל, דלעיל ס"א ושי"נ. רמ"א שם, לפירוש המ"א ס"ק ז.

⁵¹ גמרא שם. רמ"א שם. וכדלעיל ס"י תרלז ס"י ושי"נ.

⁵² משנה וברייתא ב"ק ק"ז, ב. טור ושו"ע חו"מ ס"י שעא ס"ב. וראה לעיל ס"י תרלז ס"י (שאם השביחה ברשות הגזלן).

⁵³ אף ביאוש עם שינוי רשות, כדלקמן ה' גזילה ס"י ושי"נ.

⁵⁴ כדלקמן שם ס"י וס"י ושי"נ.

⁵⁵ רש"י שם (והתולשו הוא גוזלו). רמ"א שם. וראה לעיל ס"י (שאז יפסל אף בשאר הימים מטעם מצוה הבאה בעבירה). לקמן שם ס"יא (ולענין מצוה שלא תהא באה בעבירה מחמירים אפילו בסתם כמ"ש בא"ח ס"י תרמט).

⁵⁶ מ"א ס"ק ו. עטרת זקנים ריש הסיי. ט"ז ס"י תרסד ס"ק ו. וראה לעיל ס"י יא קו"א ס"ק ג. ס"י תרלז ס"יב.

⁵⁷ מ"א ס"ק ה. חק יעקב ס"י תנד ס"ק ו. וראה לקמן שם, שלענין איסור הנאה מגזל, אף לכתחלה אין חוששים.

⁵⁸ ט"ז ס"י תרסד שם.

⁵⁹ ראה לקמן ה' הפקר ס"ג, דהיינו אפילו נכרי.

⁶⁰ מ"א ס"ק ה. וראה גם לקמן שם. לקו"ש חט"ו ע' 102.

⁶¹ גמרא גיטין לח, א. לפירוש התוס' שם ד"ה אבל. וראה לקמן שם בקו"א ס"ק א. לקו"ש שם ובהערה 24.

⁶² שו"ת הר"ר בצלאל אשכנזי ס"י ב. כנסת הגדולה הגה"ט ס"י תרמט. מ"א ס"ק ד.

⁶³ סעיף טו.

יא כל ארבעת המינים שהיה אחד מהן של אשירה⁶⁴ אם היא של ישראל⁶⁵ דהיינו שקנה אותה ישראל מיד עובדיה⁶⁶ הרי זה פסול אפילו בשאר הימים⁶⁷ לפי שכל המינים צריך שיהיו כשיעורן המפורש בהן⁶⁸ (דהיינו שלשה טפחים עיין סימן תר"נ⁶⁹) ואשירה שהיא של ישראל כיון שיטול הנכרים מועיל לה להתירה בהנאה⁷⁰ הרי היא עומדת לשריפה וכל העומד לישרף הרי הוא כשרוף⁷¹ ונמצא שאין בו כשיעור המפורש בו⁷²:

יב ואם האשירה היא של נכרי לכתחלה לא יקצוץ ממנה אחד מכל ארבעת המינים⁷³ אפילו אם כבר ביטלה הנכרי⁷⁴ ואפילו אם אילן הזה נטעוהו שלא לשם עבודה זרה ואחר שגדל עבדוהו בענין שהוא מותר בהנאה להדיוט אפילו בלא ביטול שהמחובר אינו נאסר⁷⁵ אעפ"כ הוא מאוס לגבוה כיון שנקרא עליו שם עבודה זרה⁷⁶ אבל בדיעבד שכבר נטל ארבעה מינים של אשירה זו לשם מצוה יצא ידי חובתו ואינו צריך לחזור וליטול⁷⁷.

ואפילו אם לא ביטל הנכרי אשירה זו⁷⁸ והרי היא אסורה בהנאה⁷⁹ מכל מקום כיון שמועיל לה ביטול להתירה בהנאה הרי אינה עומדת לשריפה שאפשר שיבטלנו נכרי⁸⁰ ואעפ"כ שעכשיו עדיין היא אסורה בהנאה אין זו חשובה הנאה מה שיוצא בה ידי חובתו דמצות לאו ליהנות נתנו⁸¹ כמו שנתבאר בסי' תקפ"ו⁸² ע"ש:

יג במה דברים אמורים כשלא נתכוין ישראל זה שקצץ מינים אלו מהאשירה לזכות בהן לצורך עצמו אלא היה בדעתו להחזירן להנכרי בעל האשירה בשלימות ולא נטלן לשם מצוה ביום הראשון שהרי השאול פסול בו⁸³ אלא נטלן בשאר הימים אבל אם נתכוין לזכות בהן לגמרי שלא להחזירן להנכרי הרי מיד בקציצה זו זכה בה הישראל ונעשית עבודה זרה של ישראל⁸⁴ ואין ביטול הנכרי מועיל להתירה בהנאה אם לא בטלה קודם קציצתו והרי היא עומדת לשריפה לפיכך אפילו בדיעבד לא יצא⁸⁵:

⁶⁴ משנה כט, ב (לולב). ב (הדס). לב, ב (ערבה). לד, ב (אתרוג). טור ושו"ע סי"ג. ועיי' סי' תקפו ס"ו שם נתבאר כ"ז (לענין שופר. וסיום הסעיף חסר שם).

⁶⁵ גמרא לא, ב (באשרה דמשה). תוס' שם ד"ה באשרה (בע"ז דישאל). טור ושו"ע שם.

⁶⁶ תוס' שם, וביבמות קג, ב ד"ה סנדל. בעל המאור (יז, א). ריטב"א כט, ב ד"ה של אשרה. ר"ן (יד, א) ד"ה של אשרה. רבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (נח, ב). מ"מ פ"ח ה"א. רמ"א סי"ג. וראה ב"ח יו"ד סי' קמו ד"ה ומ"ש ואפילו אליל, ושו"ע שם סי"א (שאם זכה בה הישראל אין לו ביטול. דלא כט"ז שם סי"ג). לעיל סי' תלה קו"א סוף סי"ב, ושו"ת סוסי"ד (הוכחה מזה שיש בעלות באסורי הנאה). לעיל סי' תקפו ס"ו (כגון שהשתחוה לשופר).

⁶⁷ כדלקמן סי"ח ושי"נ.

⁶⁸ רש"י שם ד"ה באשרה, ובחולין פט, ב ד"ה שיעורא (לענין לולב הדס וערבה). תוס' ל, א ד"ה משום (אף לענין אתרוג). רא"ש פ"ג סט"ו. לבוש סי"ג.

⁶⁹ סי"א (בהדס וערבה; ובולוב ד' טפחים). ובאתרוג כביצה, כדלקמן סי"ח.

⁷⁰ תוס' שם. ט"ז סי"ב. וכדלעיל שם (לענין ע"ז של ישראל). שו"ע יו"ד סי' קמו ס"ב (ע"ז של נכרי שזכה בה ישראל).

⁷¹ ריטב"א שם, ע"פ מנחות קב, ב. רש"י שם.

⁷² גמרא שם. לבוש שם. מ"א סי"ק יב. וראה גם לעיל שם. סי' שסג ס"י וסי"ח. קובץ ד"ת ה' ע' סד. אהלי שם ב' ע' קנז.

⁷³ רבא בגמרא לא, ב. טור ושו"ע סי"ג.

⁷⁴ בעל המאור (יז, א). רש"י שם ד"ה לא יטול (דמאיס לגבוה), לפירוש ב"י ד"ה ובשל. רמ"א סי"ג (יוצא בדיעבד). לבוש סי"ד (לכתחלה אסורה). עטרת צבי סי"ק ה. וכ"ה לפירוש ר"ת בתוס' שם ד"ה באשרה.

⁷⁵ כרבנן בע"ז מח, א. שו"ע יו"ד סי' קמה סי"א ושו"ע שם סי"ק ה.

⁷⁶ מ"א סי"ק יא, ממשמעות התוס' שם. רבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (נח, ג). וראה לעיל סי' יא סי"ג. ארבעת המינים (ויינר) ע' רנד ואילך.

⁷⁷ גמרא שם. טור ושו"ע שם.

⁷⁸ בעל המאור (שם). תוס' יבמות קג, ב ריש ד"ה סנדל. רא"ש ר"ה פ"ג סי"ט.

⁷⁹ מ"א סי"ק יג. וכדלקמן סט"ו שאתרוג של טבל וערלה פסול כל ז', מכל מקום כו'.

⁸⁰ תוס' יבמות שם. רא"ש שם. ב"ח ד"ה ובשל.

⁸¹ רש"י שם ד"ה ואם נטל. ריטב"א לא, ב ד"ה והאמר. ר"ן (יד, א) ד"ה של אשרה. לבוש סי"ג. ב"ח שם. ט"ז סי"ג.

⁸² סיום סעיף זה בשו"ע"ר לא הגיע לידינו. וראה ט"ז שם סי"ק ד. לעיל שם סעיף כד ושי"נ.

⁸³ כדלעיל סי"א.

⁸⁴ כדלעיל סי"א ושי"נ.

⁸⁵ תוס' לא, ב ד"ה באשרה. יבמות קג, ב ד"ה סנדל. בעל המאור (יז, א). ריטב"א כט, ב ד"ה של אשרה. ר"ן (יד, א) ד"ה של אשרה. רבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (נח, ב). מ"מ פ"ח ה"א. טור ושו"ע סי"ג (שיצא רק מיום הראשון ואילך). רמ"א סי"ג (דוקא שלא נתכוין לזכות בו).

יד וכל זה בימיהם שהנכרים היו משתחווים לאילן אבל בזמן הזה שאין הנכרים משתחווים לאילן אלא (נוטעין אילן לפני עבודה זרה⁸⁶ או) שנוטעים אילנות בגן של עבודה זרה ודמי פירות האילנות הוא לכהניהם⁸⁷ מותר ליקח מהן ארבעה מינים שבלולב ועל דרך שנתבאר ביו"ד סי' קמ"ג⁸⁸ לענין הנאת הדיוט עיין שם :

טו אתרוג שאינו ראוי לאכילה כגון שהוא של טבל⁸⁹ או של ערלה⁹⁰ פסול כל ז' ימים⁹¹ שנאמר ולקחתם לכם ודרשו חכמים⁹² הראוי לכם לכל דרכי הנאתו ואתרוג שדרך הנאתו היא האכילה צריך להיות ראוי לאכילה⁹³.

ואתרוג של ערלת חוץ לארץ אע"פ שאסור באכילה⁹⁴ מכל מקום כיון שיש מתירין⁹⁵ להאכיל ערלת חוץ לארץ לחברו שאינו יודע שזה ערלה וא"כ הרי הוא ראוי לאכילה⁹⁶ ואע"פ שאין הלכה כדבריהם כמ"ש ביו"ד סימן רצ"ד⁹⁷ מכל מקום יש לסמוך על דבריהם להכשיר האתרוג למצוה⁹⁸ :

טז מי שנדר הנאה מלולב שלו או מלולב של חברו הרי לולב זה פסול לו ביום הראשון⁹⁹ שהרי אין לולב זה ראוי לו לכלום כיון שנדר ממנו הנאה והתורה אמרה לכם הראוי לכם לכל דרכי הנאתו¹⁰⁰ ולפיכך צריך ליקח לו לולב אחר לצאת בו ביום הראשון אבל בשאר הימים כיון שאין חיוב נטילת לולב אלא זכר למקדש לא החמירו כל כך לפוסלו בדבר שאין הפסול בגופו שהרי לולב זה כשר הוא בעצמו אלא שהוא נדר ממנו הנאה¹⁰¹ :

יז אבל שאר כל הדברים הפסולין בכל אחד מארבעה מינים שפסולן הוא מגופו¹⁰² פוסל בין ביום הראשון בין בשאר הימים חוץ מפסול מחמת חסרון¹⁰³ כגון ניקב נקב מפולש ויש בו חסרון מגוף האתרוג¹⁰⁴ או שניטל עוקצו ונשאר מקומו גומא¹⁰⁵ אבל ניטלה פטמתו אין פיסולו מחמת חסרון בלבד אלא מחמת שאין זה הידור לפיכך פסול כל שבעת הימים¹⁰⁶ כשאר כל פסולים שמחמת הידור כגון חזזית וכיוצא בו¹⁰⁷ שפוסלן כל ז' ימים¹⁰⁸ :

יח ואפילו חסרון אינו כשר בשאר הימים אלא אם כן נשתייר בו שלם כשיעור¹⁰⁹ דהיינו כביצה באתרוג¹¹⁰ אבל אם

⁸⁶ רבנו ירוחם שם (נח, ג). רמ"א ס"ד. וראה ארבעת המינים (ווינר) ע' רס.

⁸⁷ רבנו ירוחם שם. ריטב"א שם. ארחות חיים הל' לולב סי' ח. שו"ע ס"ד. לבוש ס"ד. וראה נהר שלום ס"ק ד.

⁸⁸ סעיף ג, וברמ"א שם.

⁸⁹ תוס' לה, א ד"ה אתיא (דלא הוי לכם). ר"ן (יז, א) ד"ה של דמאי (ביום הראשון בלבד). רמב"ם פ"ח ה"ב. רבנו מנוח שם (שאינו ראוי לאכילה), וה"ט (שפסול אף בשאר הימים).

⁹⁰ **משנה** לד, ב. רמב"ם שם. לבוש ס"ה. מ"א ס"ק כ.

⁹¹ רמב"ם פ"ח ה"ט (אתרוג האסור באכילה). שו"ע ס"ה.

⁹² גמרא לה, א. רש"י ותוס' ד"ה לפי.

⁹³ **מ"א** שם (כיון שאיסור אכילה הוא פסול בגוף האתרוג, פסול כל ז'). וראה חידושי צ"צ (עא, ד). אהלי שם ב ע' קנה. ז ע' נו.

⁹⁴ קדושין לח, ב. שו"ע יו"ד סי' רצד ס"ח.

⁹⁵ גמרא שם לט, א. לפירוש הבי"י ביו"ד שם ד"ה ואיכא.

⁹⁶ שלטי הגבורים (יז, א) אות ב, בשם הרי"ז. כנסת הגדולה הגה"ט סוסי"י תרמח. מ"א שם. אליה זוטא ס"ק ד.

⁹⁷ ב"י שם. בי"ח ביו"ד שם סד"ה ערלה. וראה שו"ע שם ס"ט ובנ"כ.

⁹⁸ מ"א שם.

⁹⁹ שו"ת **הרשב"א** ח"א סי' תשמו-ז. ח"ד סי' רב. **רמ"א** ס"ב. ולענין אתרוג שנודר שלא יאכלנו, ראה לעיל סט"ו. פמ"ג א"א ס"ק י. כדלעיל סט"ו, לענין טבל וערלה (אלא ששם הוא פסול בגופו ופסול כל ז').

¹⁰⁰ וראה לעיל ס"ב, שאף שאסור לו בהנאה אין זו חשובה הנאה.

¹⁰¹ מ"א ס"ק כ. וראה גם ר"ן (טו, א) ד"ה תניא.

¹⁰² **תוס'** כט, ב ד"ה בעינן. **רא"ש** פ"ג ס"ג. טור ורמ"א ס"ה.

¹⁰³ שאז פסול לדברי הכל, כדלעיל סי' תרמח ס"ח. ואין פסולו מחמת הדור, אלא מטעם לקיחה תמה, כדלעיל שם ס"ד.

¹⁰⁴ רבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (נט, ד). רמ"א שם (אף לענין נטלה פטמתו). מ"א ס"ק יז (רק לענין ניטל עוקצו). וכדלעיל שם ס"ח, שפסול מטעם חסר.

¹⁰⁵ **מ"א** ס"ק יז, ממשמעות הגהות מיימוניות פ"ח אות מ. וכדלעיל שם ס"ז.

¹⁰⁶ כדלעיל שם ס"ט-כא וש"נ.

¹⁰⁷ **תוס'** שם ד"ה קפסיק. **רא"ש** פ"ג סט"ו. **ר"ן** (יח, רע"א). **רבנו ירוחם** שם. **רמ"א** שם. **מ"א** ס"ק כב.

¹⁰⁸ **תוס'** מו, ב ד"ה אתרוג בשביעי. **רא"ש** פ"ג סי' כג. וראה לקמן ס"כ, דהיינו אף כשהנותר הוא מיעוט האתרוג.

¹⁰⁹

לא נשתייר בו כביצה פסול וכן הדס וערבה שאין בהן כשיעור דהיינו שלשה טפחים ולולב שאין בו כשיעור דהיינו ארבעה טפחים¹¹¹ פסולין כל שבעת הימים¹¹²:

יט נמצאת למד שכל הפסולין בראשון מן התורה פסולין בשאר הימים מדברי סופרים חוץ מן עשרה דברים ואלו הם.

א' השאול בין מדעת הבעלים בין שנטל שלא מדעת הבעלים אבל לא נתכוין לגזול¹¹³.

ב' הנודר הנאה מלולב ומיניו¹¹⁴.

ג' לולב שנשדק בענין שנפסל.

ד' נחלקה עלה העליון האמצעי (ששני פסולים אלו הן מחמת חסרון כמ"ש בסימן תרמ"ה¹¹⁵).

ה' נכפפו רוב ראשי העליון שבלולב¹¹⁶.

ו' הדס שיבשו עליו ונשארו בו שלשה עליון כמושין בראש הבד¹¹⁷.

ז' אתרוג שניקב אפילו יש בו חסרון ואפילו הרבה יותר מכאיסר ואפילו הוא מפולש¹¹⁸.

ח' נימוק כל בשרו מבפנים¹¹⁹.

ט' נסדק בענין שנפסל¹²⁰.

י' ניטל עוקצו¹²¹.

ויש מכשירין¹²² בשאר הימים אף הפיסול מחמת שאינו הדור כגון ניטלה פיטמתו וחזזית וכיוצא בהם ויש לסמוך על דבריהם בשעת הדחק שאי אפשר למצוא מינים אחרים¹²³ שהרי יש נוהגין לברך בשעת הדחק על כל הפסולין אף ביום ראשון¹²⁴ כמו שיתבאר¹²⁵:

כ אתרוג שנקבוהו עכברים אע"פ שהוא כשר בשאר הימים שהרי החסר הוא כשר בשאר הימים מיום שני ואילך¹²⁶ מכל מקום לכתחלה¹²⁷ לא יטלנו אף בשאר הימים עד שיסיר ניקור העכברים משום מיאוס¹²⁸ אבל אם היה

¹¹⁰ מ"א ס"ק כז. אליה רבה ס"ק יג. וראה לעיל סי' תרמח סכ"ט (שיעור כביצה הוא שיהי' גמר פרי). תוסי' ל, א ד"ה משום, ורא"ש פ"ג סי' טו (שמ"מ בעינן דמינכר לקיחתה). לעיל סי"א (שנפסל כשנחסר שיעורו). לקמן סי"כ. סכ"ג (אף בשעת הדחק).

¹¹¹ כדלקמן סי' תרנ"א.

¹¹² הראב"ד בהל' לולב (תשובות ופסקים ע' כז). **ריטב"א** כט, ב ד"ה לולב. ר"ן (יד, א) דיבור הראשון. מ"מ פ"ח ה"ט. טור ושו"ע סי"ה. וראה גם לעיל סי"א. לקמן סכ"ג.

¹¹³ כדלעיל סי"ב-ג.

¹¹⁴ כדלעיל ס"ז (לענין לולב).

¹¹⁵ סי"י (נחלק) וסי"ב (נסדק).

¹¹⁶ כדלעיל סי' תרמ"ה ס"כ (אם אי אפשר לו למצוא בקל לולב אחר).

¹¹⁷ כדלעיל סי' תרמו סי"י.

¹¹⁸ כדלעיל סי"ז ושי"נ.

¹¹⁹ כדלעיל סי' תרמח סי"ב (לדעת האוסרים מטעם חסר, שיש לחוש לה במקום שאפשר).

¹²⁰ כדלעיל שם סי"ג-ד (שפסול מטעם חסר).

¹²¹ כדלעיל סי"ז ושי"נ.

¹²² תוסי' כט, ב ד"ה קפסיק, ורא"ש פ"ג סוף סט"ו, בדעת הירושלמי פ"ג ה"ו. הרי"ף גיאת הלי' לולב (ע' ק). רמב"ם פ"ח ה"ט (וכ"ד הראב"ד שם, בכל פסולי הדר חוץ מיבש). טור בשם בעל העיטור שם (פט, ב) ורבנו יונה. שו"ע סי"ה.

¹²³ ראה ט"ז סוף ס"ק ט. אליה רבה ס"ק טו (אף בלא שעת הדחק). וראה משנה ברורה שעה"צ ס"ק נג. ראה ע"ז גם לעיל סי' תרמ"ה סי"ז ושי"נ.

¹²⁴ ע"ז לעיל סי' תרמח סי"ח ושי"נ.

¹²⁵ לקמן סכ"ב-ג.

¹²⁶ **גמרא** לו, ב וכלישנא בתרא. רבנו חננאל שם. רי"ף (ז, ב). רא"ש פ"ג סכ"ג. ב"י ד"ה ומ"ש רבינו הלכך, בדעת הרמב"ם פ"ח ה"ט. טור.

¹²⁷ **רמ"א** סי"ה, לפירוש **המ"א** ס"ק יח.

פיסולו מחמת שאינו הדור כגון שהיה יבש או מנומר שפסול כל שבעת הימים אין מועיל להכשירו על ידי שיחתוך ויסיר מקום היבשות או מקום המנומר הואיל ובא מכח פסול¹²⁹.

ואפילו לכתחלה מותר מיום שני ואילך לחתוך מן האתרוג ולאכול ויוצא ידי חובתו בהנותר¹³⁰ אף על פי שהוא מיעוט של כל האתרוג¹³¹ ובלבד שיהיה בו כביצה¹³².

במה דברים אמורים כשהתנה עליו¹³³ קודם בין השמשות של ליל ראשון¹³⁴ שאינו בודל את עצמו מלהיות כחו וזכותו בהאתרוג כל שהות בין השמשות של ליל שני¹³⁵ דנמצא אתרוג זה לא הוקצה בבין השמשות של ליל ראשון¹³⁶ שהוא תחלת החג למצות נטילת אתרוג שהרי לשאר ימי החג התנה עליו שיהא כחו וזכותו בו בתחלת כניסת שאר ימי החג דהיינו בין השמשות של ליל שני אבל אם לא אמר בפירוש שאינו בודל את עצמו ממנו כל שהות בין השמשות אע"פ שהתנה עליו שיהא מותר להסתפק ממנו¹³⁷ מיום שני ואילך אסור להסתפק ממנו מיום שני ואילך דכיון שבבין השמשות של ליל ראשון שהוא תחלת כניסת החג היה מוקצה ועומד למצות נטילת אתרוג של כל שבעת ימי החג שהיה אסור לו להסתפק ממנו כל שהות בין השמשות של ליל ראשון שהרי הוא כולו מוקצה למצותו לצאת בו למחר ביום ראשון שהחסר פסול בו¹³⁸ וכיון שבין השמשות שהוא תחלת כניסת החג כל האתרוג הוא מוקצה ואסור להסתפק ממנו אפילו משהו הרי כולו הוקצה ונאסר לכל שבעת ימי החג שכל שבעת הימים הן כיום אחד ארוך לענין זה¹³⁹ מן הסתם אלא אם כן התנה בפירוש על שאר הימים ועל דרך שנתבאר:

כא כל הפסולין ביום ראשון וכשרים מיום שני ואילך היינו בארץ ישראל שיום שני הוא חול המועד ובחוץ לארץ שעושין יום טוב שני ימים¹⁴⁰ יש אומרים¹⁴¹ שכל הפסולין הנוהגין בראשון מן התורה נוהגין ביום טוב שני מדברי סופרים דכיון שתקנו יום טוב שני מפני הספק שמא הוא יום טוב ראשון א"כ צריך לנהוג בו מחמת הספק כל החומרות של יום טוב הראשון¹⁴².

ויש אומרים¹⁴³ כיון שאנו בקיאים בקביעות החודש ויודעין אנו שהשני הוא חול ואין אנו נוהגין בו קודש אלא שלא לזלזל במנהג אבותינו¹⁴⁴ שהיו בזמן שמקדשין על פי הראיה שאז לא היה הדבר תלוי בידעית חשבון קביעות החדשים ואין אנו מצווים אלא שלא לזלזל בעיקר קדושת היום ולפיכך אנו מקדשין על הכוס ומברכין זמן ביום טוב שני כמו ביום טוב הראשון¹⁴⁵ אבל דברים שאינן מעיקר קדושת היום אלא שהן מצות הנוהגות באותו היום בלבד כגון כל הפסולין ביום טוב הראשון בלבד ואף אם לא תהיינה מצות הללו נוהגות ביום טוב שני אין כאן

¹²⁸ כל בו ס"י עב (מא, א). רמ"א שם.

¹²⁹ ראבי"ה ס"י תרצז. הגהות אשרי פ"ג ס"י כג. רמ"א שם. וראה לעיל ס"י תרמח סכ"ד.

¹³⁰ ר' חנינא לו, ב. טור ורמ"א שם.

¹³¹ דרכי משה ס"ק ו, ממשמעות תרומת הדשן שם. מ"א ס"ק כז, ושכן גם דעת הטור. אליה רבה ס"ק יג.

¹³² מ"א שם. וכדלעיל ס"י ח ושי"נ.

¹³³ תוסי' מו, ב ד"ה אתרוג. רמ"א שם.

¹³⁴ לבוש ס"ה. וראה גם לעיל ס"י תרלח ס"ז (לענין נוי סוכה) ושי"נ.

¹³⁵ משא"כ בליל הראשון אתקצאי ליום ראשון בעל כרחו, כדלקמן בסוף הסעיף.

¹³⁶ משא"כ אם הפריש אתרוג ליום ב' מותר לאכול ממנו בלא תנאי (מ"א ס"ק יט). וא"כ כל התנאי הוא שמליל ראשון לא יוקצה עבור ליל שני ואילך (לבוש שם).

¹³⁷ כדלעיל שם ס"י ח (לענין נוי סוכה).

¹³⁸ וא"כ על כרחו הוא צריך להיות מובדל מהן בבה"ש. וכדלעיל שם ס"י ב (לענין סכך ודפנות הסוכה).

¹³⁹ כדלעיל שם ס"י ט (לענין סוכה). אלא שבסוכה אינו מועיל תנאי ובאתרוג מועיל התנאי (ביצה ל, סעי"ב. ורש"י שם ד"ה ומאי שנא).

¹⁴⁰ כדלעיל ס"י תצ ס"א ושי"נ.

¹⁴¹ הראב"ד בתמים דעים ס"י רכז. המנהיג ריש הל' לולב, וראבי"ה ס"י תרנב, בשם ר"ת. רא"ש פ"ג סוף ס"ג. טור. דרכי משה ס"ק ז, בשם המנהיגים (טירנא) ריש מנהגי סוכות (ע' קכא). דעה הא' בלבוש ס"ה.

¹⁴² ריטב"א כט, ב ד"ה לולב (בבאור דעה זו).

¹⁴³ רמב"ם פ"ח ה"ט, לפירוש המ"מ שם. דעה הב' בריטב"א שם, ובר"ן (יד, א) סוף דיבור הראשון. דרכי משה שם, בשם תרומת הדשן ס"י צה, והר"א מפראג.

¹⁴⁴ כדלעיל ס"י תר ס"א (לקיים מנהג אבותיהם), ושי"נ.

¹⁴⁵ כדלעיל ס"י תצ ס"א. וראה לעיל ס"י תעה ס"ל (דאין לחלק בחיוב מצה בין ליל יו"ט שני לראשון). ס"י תפט סכ"ט (איסור חדש ב"ז, כאבותינו). ס"י תקפו סכ"א (שופר הפסול בראשון, פסול גם ביו"ט שני. וראה מ"א סוס"י תקפו).

זלזול ליום טוב השני כלל כיון שאין המצות תלויות בעיקר קדושת היום כלל שהרי מצות נטילת לולב לא תלה הכתוב חיובו מחמת שהוא יום טוב אלא מחמת שהוא יום הראשון שנאמר ולקחתם לכם ביום הראשון¹⁴⁶.

ולענין הלכה ספק ברכות להקל לפיכך כל הפסולין בראשון ניטלין ביום טוב שני של גליות בלא ברכה¹⁴⁷ ומכל מקום אם אפשר יקח מחבירו לולב ומיניו כשרים במתנה על מנת להחזיר¹⁴⁸ (כדי לחוש לסברא הראשונה דשאל פסול ביום טוב שני) ויברך עליו¹⁴⁹ ואחר כך יטול את שלו¹⁵⁰ (ויאמר בו הלל עם הציבור¹⁵¹):

כב כל ארבעה מינים הפסולין ופיסולן ניכר בגופן¹⁵² כגון שפסולין מחמת חסרון או מחמת הדור אם הוא שעת הדחק שאי אפשר למצוא מינין אחרים כשרים מותר לברך על מינים הפסולים אלו¹⁵³ אפילו ביום הראשון¹⁵⁴ לפי שכל פסולים אלו לא נתפרשו היטיב בכתוב אף על פי שכתוב בתורה הדר מכל מקום לא פירש הכתוב מהו הדר ומהו אינו הדר אלא כל פסולין אלו מסרן הכתוב לחכמים¹⁵⁵ והם אמרו שלא בשעת הדחק אפילו בדיעבד לא יצא כדי שיהיו ישראל זהירים במצות ויחזרו אחר מינים הכשרים אבל בשעת הדחק כיון שאי אפשר בענין אחר מברכין על אלו הפסולין¹⁵⁶ שלא תשתכן תורת אתרוג מישאל¹⁵⁷:

כג אבל כל הפסולין מחמת שאינן מינין כלל כגון הדס שוטה והצפפה¹⁵⁸ ואתרוג המורכב¹⁵⁹ (או מחמת שאינן שמו עליהם כגון נשרו רוב עליו¹⁶⁰) או מחמת שהן חסירין השיעור¹⁶¹ דהיינו אתרוג פחות מכביצה ולולב פחות מארבעה טפחים והדס וערבה פחות משלשה טפחים¹⁶² או מחמת מצוה הבאה בעבירה¹⁶³ או מחמת עבודה זרה¹⁶⁴ או מחמת שאין האתרוג ראוי לאכילה¹⁶⁵ כל אלו אין ניטלין בשעת הדחק אפילו בלא ברכה גזירה שמא יטעו ויאמרו שגם מינים אלו כשרים הן ולכך הן ניטלין ויטעו להכשיר^[נ] אף שלא בשעת הדחק¹⁶⁶ אבל כשהפסול הוא מחמת מום שיש בו חסרון בגופו או שאינו הדר הכל רואים את המום שההדור והחסרון הוא דבר נראה לעינים והכל יודעים שאינן מכשירין אותם אלא לפי שהיא שעת הדחק שהרי בשאר כל השנים מחזירין אחר שלימים והדורים¹⁶⁷.

¹⁴⁶ ריטב"א ור"ן שם (בביאור דעה זו).

¹⁴⁷ מסקנת הר"ן שם. שו"ע סס"ה.

¹⁴⁸ דמועיל אף ביום הראשון, כמבואר בשו"ע סי' תרנח ס"ד.

¹⁴⁹ רמ"א שם, כפירוש הטי"ז ס"ק יא.

¹⁵⁰ דרכי משה שם. מ"א ס"ק כג.

¹⁵¹ ראה לעיל סי' תפח ס"ג.

¹⁵² טור (מחמת מום). ב"י ד"ה ונראה שדייק. ולבוש ס"ו. מ"א ס"ק כד. וראה סכ"ג (בדעה ה' : מחמת מום).

¹⁵³ תוס' לא, סע"א ד"ה לא. רא"ש פ"ג סי"ד, בשם הר"י והרי"ד. שלטי הגבורים (יד, א) אות ג בשם ריא"ז. טור ודעה ה' בלבוש שם.

¹⁵⁴ מ"מ פ"ח ה"א בשם הגאונים. כל בו ה"ל לולב סי' עב (מא, א), בשם הר"ם.

¹⁵⁵ רא"ש שם. וראה גם ר"ן (יג, ב) ד"ה ומיהו (לענין פסול הדר בכל זו).

¹⁵⁶ רא"ש שם.

¹⁵⁷ ראה גמרא לא, ב. וכדלקמן סכ"ג לדעה ה' (שנוטלים בלא ברכה).

¹⁵⁸ ריטב"א לא, ב ד"ה אמרו לו (שכשאינן שמו עליו לא התירו בשעת הדחק). כט, ב ד"ה לולב (שפסול מטעם אין שמו עליו). ב"י שם, ממשמעות הטור ורבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (נט, א). וראה גם לעיל סי' תרמו ס"ב. סי' תרמז ס"ג.

¹⁵⁹ שגם זה אינו מינו – כדלעיל סי' תרמח ס"א. וראה תשובת מהר"י פאדווא (שמצויין לעיל שם : אפי' בשעת הדחק).

¹⁶⁰ ריטב"א כט, ב שם (שפסול מטעם אין שמו עליו).

¹⁶¹ ריטב"א שם.

¹⁶² כדלעיל ס"י"ח ושי"נ.

¹⁶³ ריטב"א לא, ב שם. דרכי משה ס"ק ד, בשם המנהגים (טירנא) ריש מנהגי סוכות (ע' קכב). מ"א ס"ק כד.

¹⁶⁴ דלעיל ס"י"א-ג, שפסול מטעם שאין בו כשיעור.

¹⁶⁵ דלעיל ס"ו.

¹⁶⁶ כמו בפריש ורמון שבגמרא לא, ב. לבוש שם. ב"ח ד"ה כתב. מ"א שם.

¹⁶⁷ לבוש שם.

ויש חולקין¹⁶⁸ על כל זה ואומרים דאף הפסולין מחמת מום אין מברכין עליהם לעת הדחק אלא נוטלין אותן בלא ברכה לזכרון בעלמא שלא תשתכח תורת אתרוג.

ויש מקומות¹⁶⁹ שנוהגין כסברא הראשונה ובאלו המדינות נוהגין בכל הפסולין כסברא האחרונה חוץ מן לולב והדס היבשים¹⁷⁰ שאם לא היו מברכין עליהם בשעת הדחק על הרוב לא היו מברכין כלל על מצות לולב שאין לולבין לחין ואין הדסים לחים מצויים במדינות אלו¹⁷¹:

כד ונוהגין במדינות אלו לברך על לולב והדס יבשים אף במקום שיש אחרים לחים בעיר¹⁷² וטעם המנהג הוא משום שגם הלחים אינן לחים גמורים רק שיש בהם מיעוט ליחות ואם כן הלחין והיבשין הן דומין כמעט זה לזה אבל במקום שיש לחין גמורין אין לברך על היבשין אפילו אינן יבשין גמורים רק יש בהם מיעוט ליחות ואם עבר וברך עליהם יש להסתפק ולומר דצריך לחזור ולברך על הלחין שהרי לא התירו לברך על היבש אלא בשעת הדחק אבל שלא בשעת הדחק אפילו בדיעבד לא יצא וכאן שהיה אפשר לברך על הלחין אם כן לא יצא ידי חובתו ביבשים ומכל מקום כיון שהיבשים אינן יבשים גמורים אפשר לומר דיצא בדיעבד ולכן יטול את הלחין בלא ברכה¹⁷³ אבל אם בירך על היבשים גמורים במקום שיש לחין גמורין לא יצא ידי חובתו וצריך לחזור ולברך על הלחין¹⁷⁴:

תרנ שיעור הדס וערבה ובו ב' סעיפים:

א שיעור אורך בדי הדס וערבה אין פחות משלשה טפחים¹⁷⁵ שהם י"ב גודלין¹⁷⁶ ושדרו של הלולב אין פחות מארבעה טפחים כדי שיהיה שדרו של לולב יוצא למעלה מההדס וערבה טפח כדי ניענוע¹⁷⁷ שטפח זה היוצא למעלה מהאגודה (פירוש שלשה מינים אלו ביחד נקרא אגודה¹⁷⁸) הוא המנענע¹⁷⁹ וטפח זה צריך שיהא מהשדרה עצמה לבד מן העלין הארוכים היוצאים למעלה לאחר שכלתה השדרה¹⁸⁰.

ויש אומרים¹⁸¹ שטפחים אלו הן קטנים שאין בכל טפח רק שלשה גודלין ושליש ונמצא ששלשה טפחים אין בהם רק עשרה גודלין והלולב י"ג גודלין ושליש¹⁸² ויש לסמוך על דבריהם בשעת הדחק¹⁸³ וכן בדיעבד שכבר בירך על אגודה שאין בה רק כשיעור זה יצא ואין צריך לחזור ולברך אלא יטול מינים כשרים בלא ברכה:

ב למעלה אין להם שיעור שאם רוצה להוסיף על שיעורן הרשות בידו להוסיף כמה שירצה¹⁸⁴ ובלבד שיהא שדרו

¹⁶⁸ הראב"ד בהשגות פ"ח ה"א, ובתמים דעים ס"י רלג (אחר חזרה. ראה תשובות ופסקים ע"י כו וע"י כח). הובא ברא"ש שם ובטור. מסקנת הב"י ד"ה ולענין מעשה. שו"ע ס"י. דעה הא' בלבוש ס"י.

¹⁶⁹ שו"ת רדב"ז ח"ד ס"י אלף קפב. הובא במ"א ס"ק כה. וראה גם לעיל ס"י תרמה ס"י. ס"י תרמח ס"י ושי"נ.

¹⁷⁰ יראים השלם ס"י תכב (רמד, א: בלולב). הובא במרדכי ס"י תשנ (לולב והדס). הגהות מיימוניות פ"ח אות ד (הדס). רמ"א ס"י (אף בהדס).

¹⁷¹ ראה שו"ת משאת בנימין ס"י יז. רמ"א ס"י תרמה ס"ה. לעיל ס"י תרמה ס"ט"ז.

¹⁷² אגור ס"י א"ז (לענין לולב). רמ"א ס"י.

¹⁷³ משאת בנימין ס"י יז. מ"א ס"ק כו. אליה זוטא ס"ק ט.

¹⁷⁴ מ"א שם, ממשמעות המשאת בנימין שם.

¹⁷⁵ ברייתא וגמרא לב, ב. שו"ע ס"א.

¹⁷⁶ ת"ק בברייתא שם. משמעות הרי"ף (טו, א), והרמב"ם פ"ז ה"ח (מגיד משנה שם). דרכי משה ס"ק א, בשם המנהגים (טירנא) ריש מנהגי סוכות (ע' קכא). דעה הג' בשו"ע שם. רמ"א ס"א (שכן נוהגין לכתחלה). ולענין שיעור הגודל, ראה לעיל ס"י יא ס"י.

¹⁷⁷ משנה כט, ב. לפירוש רבי יוחנן בגמרא שם. רא"ש פ"ג ס"י ז. רמב"ם שם. שו"ע שם.

¹⁷⁸ ראה יגדיל תורה (נ"י). נ"ע נב.

¹⁷⁹ רש"י שם ד"ה אימא.

¹⁸⁰ רש"י שם ד"ה שדרו, בדעת רבי יוחנן שם. רמב"ם שם. טור ולבוש ס"א.

¹⁸¹ ר' טרפון בברייתא שם, כפירוש רבין בגמרא שם, וכשמואל שפסק כ"י טרפון. הרי"ף גיאת הל' לולב (עמ' צו). השגות הראב"ד שם. רא"ש פ"ג ס"י. טור ודעה הא' בשו"ע שם.

¹⁸² הרי"ף גיאת שם (שגם הטפח הרביעי של הלולב הוא קטן). רש"י שם ד"ה אמה. תוס' ד"ה צא. ריטב"א שם ד"ה גופא, ור"ן (טו, א) ד"ה מיהו, בשם רבנו יונה. טור ודעה הא' בשו"ע שם.

¹⁸³ רמ"א שם (שרק לכתחלה נוהגין כדעה הא'). וראה לעיל ס"י תרמט סכ"ג, שאם הם פחותים מכשיעור, אין ניטלין אף בשעת הדחק אפילו בלא ברכה.

¹⁸⁴ רי"ף שם, מגמרא מנחות מב, א. רא"ש שם. רמב"ם שם. טור ושו"ע ס"ב. וראה גם לעיל ס"י תרמח סכ"ט (לענין אתרוג).

של לולב יוצא למעלה מהאגודה טפח כדי נענועו¹⁸⁵:

תרנא דין נטילת לולב וברכתו ובו י"ז סעיפים:

א מצות¹⁸⁶ ארבעה מינים הללו הוא שיטול כל אחד ואחד מישראל¹⁸⁷ אתרוג אחד בידו ובידו השנית¹⁸⁸ יטול לולב אחד ושני בדי ערבה ושלושה בדי הדס¹⁸⁹.

ובשעת הדחק¹⁹⁰ שאי אפשר למצוא שלושה בדי הדס יוצא ידי חובתו ביד אחד¹⁹¹ אפילו נקטם ראשו¹⁹² (עייין ס"י תרמ"ו¹⁹³).

ואם נטל שלושה מינים אלו עם האתרוג בידו האחת לא יצא ידי חובתו¹⁹⁴ שהרי אחרי שנאמר פרי עץ הדר נאמר כפת תמרים בלא וא"ו כלומר שלא נאמר וכפת כמו שנאמר וענף וגוי וערבי וגוי מכאן אתה למד שהאתרוג הוא צריך להיות בפני עצמו ולא יהיה באגודה אחת עם הלולב עם מיניו כמו ההדס וערבה שנכתב בהן וא"ו המוסיף על ענין ראשון ולכך מותר לאגדן עם הלולב¹⁹⁵ (ואדרבה מצוה מן המובחר הוא לאגדן כמו שיתבאר¹⁹⁶).

ויש חולקין¹⁹⁷ על זה ואומרים שלא מיעט הכתוב אלא שלא יהא האתרוג נאגד עם הלולב ומיניו באגודה אחת ממש אבל כל שאינו אוגדו ממש באגודה אחת אע"פ שנוטלן בידו אחת אין בכך כלום ויוצא ידי חובתו מן התורה.

ולענין הלכה יש להחמיר בשל תורה ואם בירך ונטל שניהם בידו אחת יחזור ויטלם בשתי ידיו בלא ברכה¹⁹⁸ דספק ברכות להקל ושמא יצא בברכה הראשונה:

ב ומצוה¹⁹⁹ מן המובחר²⁰⁰ לאגוד הלולב עם ההדס וערבה באגודה אחת משום נוי²⁰¹ שנאמר²⁰² זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות²⁰³:

ג ומותר לאגדו אפילו בחוט ובמשיחה²⁰⁴ אע"פ שחוט האוגד הוא מין אחר ואינו ממינים שבלולב והרי יש כאן בידו

¹⁸⁵ רי"ץ גיאת ה' לולב (עמ' צז). ריטב"א שם ד"ה ור"י. ר"ן שם ד"ה אמר. שו"ע שם (ויש מי שאומר). לבוש ס"ב. וראה גם לקמן ס"י תרנא ס"א.

¹⁸⁶ לכללות סימן זה - ראה דברי נחמיה או"ח עד, ב ואילך.

¹⁸⁷ ברייתא מא, ב. תוס' כט, ב ד"ה בעינן. רא"ש פ"ג ס"ג. **טור ושו"ע** ס"א. וראה דברי נחמיה שם ס"א וקו"א ס"ק א. וראה לעיל ס"י רצו קו"א ס"ק ג, שאף שנשים פטורות יכולות לברך (כל ז' ימי החג).

¹⁸⁸ **גמרא** לד, ב (שלא יהא אתרוג עמהם באגודה, כדלקמן בהמשך הסעיף). לז, ב (לולב בימין ואתרוג בשמאל, כדלקמן ס"ג). לפירוש המ"א ס"ק ו.

¹⁸⁹ משנה לד, ב כרבי ישמעאל. רמב"ם פ"ז ה"ז. מגיד משנה שם בשם כל הגאונים. **טור ושו"ע** שם.

¹⁹⁰ רמב"א ס"א (שבשעת הדחק סגי בחד דלא קטום). **מ"א** ס"ק א (שבשעת הדחק אפילו בחד קטום). וראה דברי נחמיה שם ס"ב וקו"א ס"ק ג.

¹⁹¹ רמב"ן בהל' לולב סוף ענין הדס קטום, כרבי עקיבא שם. **ריטב"א** מט, ב סד"ה מ"ט. ארחות חיים ה' לולב ס"י יב. רמ"א שם. ולענין ערבה ראה דברי נחמיה שם קו"א ס"ק ב.

¹⁹² **רמב"ן** שם. מ"א שם.

¹⁹³ סעיף יא (דין הדס שנקטם ראשו).

¹⁹⁴ מאירי לז, ב סד"ה הדס במחובר, בשם חכמי לונל. **ארחות חיים** שם ס"י יט, וכל בו ה' לולב ס"י עא (לט, ב), בשם רבנו שלמיה. **ב"י** ד"ה וכתב עוד. לבוש ס"ב, בשם יש מי שאומרים. **מ"א** ס"ק י. וראה גם לקמן סט"ו.

¹⁹⁵ **גמרא** לד, ב ורש"י ד"ה יכול.

¹⁹⁶ בסעיף הבא.

¹⁹⁷ **ט"ז** ס"ק י"ד. אליה רבה ס"ק י בשם אמרכל בשם רבנו ברוך. וראה דברי נחמיה שם ס"י ד.

¹⁹⁸ ראה לקמן ס"י ג, וש"נ.

¹⁹⁹ **גמרא** [ברייתא] לג, א. וכת"ק באידך ברייתא שם (שאין אגד מעכב). **טור ושו"ע** ס"א.

²⁰⁰ **רמב"ם** פ"ז ה"ו.

²⁰¹ **טור ושו"ע** שם.

²⁰² שמות טו, ב. **גמרא** שם. רש"י שם ע"ב ד"ה ופליג. **טור ולבוש** ס"א.

²⁰³ **גמרא** יא, ב. רש"י לג, א ד"ה ואנוהו. **טור ולבוש** שם. וראה לעיל ס"י כד ס"ג (טלית נאה, ציצית נאה, מצות בהידור). לקו"ש ח"א ע' 241 (מהלשון נראה שהוא מן התורה).

²⁰⁴ **משנה** לו, ב כרבי מאיר. רמב"ם פ"ז ה"ב. **טור ושו"ע** ס"א.

הלכות פסח ח"א – תכט-תמא

פב

חמשה מינים אעפ"כ אינו עובר משום בל תוסיף כיון שהאגוד אינו מעיקר המצוה²⁰⁵ אלא הוא הידור למצוה²⁰⁶ ולא הזהירה תורה אלא שלא להוסיף בעיקר המצוה²⁰⁷:

ד ומותר לאחוז את הלולב בידו במקום האגוד בשעה שאוחזו לצאת בו ידי חובתו ואע"פ שהאגוד חוצץ בין ידו ללולב ומיניו אין בכך כלום כיון שהאגוד הוא לנוי ולהידור מצוה וכל שהוא לנוי אינו חוצץ²⁰⁸ מפני שהוא בטל לגבי הלולב ומיניו וכאלו הוא מגוף הלולב ומיניו²⁰⁹:

ה ואפילו אם נשרו מעלי הלולב או מעלי ההדס וערבה ונשארו העלין בתוך האגוד בענין שעלין הללו חוצצין ומפסיקין²¹⁰ בין ידו ללולב²¹¹ אין בכך כלום כיון שדבר החוצץ הוא ממינים שבלולב ומין במינו אינו חוצץ²¹² אבל אם דבר שאינו ממינים הללו מפסיק ביניהם לידו²¹³ בשעת נטילה לא יצא ידי חובתו בנטילה זו לכך צריך ליזהר מאד להסיר החוט שרגיל להיות כרוך סביב ההדס כשמביאין אותו ממרחקים²¹⁴.

אבל מותר לכרוך ההדס בעלי הלולב²¹⁵ או בעצי ערבה דקים²¹⁶ כיון שהכרך הוא ממינים שבלולב אינו חוצץ:

ו יש נוהגים²¹⁷ לעשות האגד בדרך זה שכורכין סביבות שלשה מינים אלו עד שיהיו מהודקין היטב ותוחבין ראשי הכרך לתוך עיגול הכרוך סביב שלשה מינים אלו ויש מחמירים²¹⁸ וקושרים שני ראשי הכרך בשני קשרים זה על גבי זה וביו"ט²¹⁹ שאי אפשר לקשרן בענין זה שהרי הוא קשר של קיימא שאינו חושש להתירו עולמית²²⁰ אוגדין אותו בעניבה²²¹ דהיינו שעושין שתי עניבות זו על גבי זו (אבל אסור לעשות עניבה על גבי קשר כיון שאינו חושש להתירו עולמית עיין סימן (שמ"א) [ש"י²²²]) או שתוחבין ראשי הכרך לתוך עיגול הכרך²²³ כמו שנתבאר:

ז יש נוהגין²²⁴ להגביה ההדס בתוך האגוד למעלה מן הערבה מעט מטעם הידוע להם:

ח יש נוהגין²²⁵ לאגוד ההדס מימינו של הלולב והערבה בשמאלו והלולב באמצע:

²⁰⁵ **גמרא** שם (שרק הסוברים לולב צריך אגד עובר על בל תוסיף). רש"י שם לו, א ד"ה במינו. רא"ש פי"ג סי' כד. לבוש ס"א. מ"א ס"ק כז.

²⁰⁶ כדלעיל ס"ב.

²⁰⁷ ראה לעיל סי' לד ס"ד.

²⁰⁸ **גמרא** לו, א כרבא. טור ולבוש ס"א. מ"א ס"ק ב.

²⁰⁹ ר"ן (יח, א) ד"ה לא לינקוט. **לבוש** ס"ז.

²¹⁰ **גמרא** לו, ב כרבא. טור וש"ע ס"א.

²¹¹ לבוש ס"א.

²¹² גמרא שם. טור ורמ"א ס"א.

²¹³ ולענין בין מין למין, ראה דברי נחמיה שם קו"א ס"ק ו. ובסידור (דיני הלולב): לולב והדס וערבה יהיו קשורים ואגודים יחד ולא יהיה חוט או משיחה חוצץ ביניהם, וש"נ.

²¹⁴ מנהגים (קלויזנר) סי' מה. מהרי"ל הל' לולב (ע' שצב). **רמ"א** שם.

²¹⁵ **מ"א** ס"ק ב.

²¹⁶ ראה **לבוש** שם (סביב הגי' מינים יחד).

²¹⁷ **מרדכי** רמז תשמח, בשם ראב"ה סי' תרסו (קשר א' וכריכה). דרכי משה ס"ק א (שכן נוהגין אף בחול). **רמ"א** ס"א (כריכה ותחיבה), כפירוש המ"א ס"ק ג (דהיינו אף בחול). לבוש ס"א. וראה דברי נחמיה שם ס"ה וקו"א ס"ק ד.

²¹⁸ רש"י לג, ב ד"ה ופליג. רי"ף (טז, א). רא"ש פי"ג ס"ב (ראה הגהות אשרי שם). מרדכי שם בשם היראים (השלם) סי' תכב. **טור וש"ע** ס"א.

²¹⁹ ברייתא שם (הותר אגדו ביו"ט). טור וש"ע שם (אם לא אגדו מבע"י או שהותר ביו"ט). וראה ס' המנהגים – חב"ד ע' 65: מהדרין לאגוד הלולב בסוכה ובערב יו"ט.

²²⁰ ברייתא ורש"י שם ד"ה הותר. לבוש שם. וכדלעיל סי' שיז ס"א וסי"ג.

²²¹ גמרא שם. רי"ף ורא"ש שם. שו"ע שם.

²²² סעיף ג וש"נ. וראה לקו"ש ח"ד ע' 16 הערה 30. שלחן המלך ח"ב ע' רסב-ד.

²²³ ברייתא ורש"י שם. רי"ף ורא"ש שם. טור ולבוש שם.

²²⁴ שו"ת מהר"י ווייל סי' קצא. **רמ"א** ס"א. סדור האר"ז"ל. וראה ספר המנהגים – חב"ד ע' 66: משתדלים שהערבות לא יראו כל כך.

²²⁵ דרשות הר"י אבן שועיב דרשה ליום א' דסוכות. מטה משה שם. **של"ה** מסכת סוכה, נר מצוה (רמה, ב) ד"ה מטה משה. מ"א ס"ק ד. ט"ז סוף סי' תרנ.

ט ויש נוהגין²²⁶ לאגוד שלשה הדסים אחד מימין הלולב דהיינו מימין האדם²²⁷ ואחד משמאלו ואחד באמצע נוטה לצד ימין ושתי הערבות אחד בימינו ואחד בשמאלו :

י וטוב להשפיל ההדס וערבה תוך אגד הלולב דהיינו שיאגוד אותם בתחתית הלולב בענין שכשיטול הלולב בידו לשם מצוה יהיו בידיו ג"כ ההדס וערבה²²⁸ (ואם לא השפיל ונטל הלולב לבדו בידו וההדס וערבה אגודין בו למעלה הרי זה מותר אע"פ שאינו נוטל ההדס והערבה בידו אין בכך כלום דלקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה כמו שיתבאר²²⁹):

יא נוהגין לעשות בלולב שלש אגודות כנגד שלשה אבות²³⁰ דהיינו שמלבד האגוד שלשה מינים אלו ביחד עושין בלולב עצמו עוד שתי אגודות לאגוד העלין בשדרה²³¹ וצריך לזהר מאד שיהא שדרו של לולב יוצא למעלה מאגד העליון טפח כדי נענוע²³² כמו שנתבאר בסימן תרנ"ג²³³:

יב כל ארבעה מינים הללו צריך ליטלן דרך גדילתן²³⁴ דהיינו שיהא ראשיהם למעלה ועיקריהם למטה²³⁵ ואם הפך בשעה שנטלן לא יצא ידי חובתו בנטילה זו²³⁶ והאתרוג אע"פ שהוא תלוי באילן עוקצו למעלה מכל מקום דרך גדילתו נקרא עוקצו למטה²³⁷ וצריך לזהר מאד בהדס שבא ממרחקים להתיר אגודתו ולראות אם מונח כתיקונו דלפעמים נותנים ראשו של בד זה בצד עיקרו של בד זה וגם לפעמים כופפין ראשי הבדין²³⁸:

יג צריך ליטול הלולב ומיניו בידו הימנית ואתרוג בידו השמאלית²³⁹ לפי שהלולב יש בו שלש מצות דהיינו לולב הדס וערבה והאתרוג הוא מצוה אחת²⁴⁰ ואם היפך יצא ידי חובתו²⁴¹ ומכל מקום טוב לחזור וליטול כדינו בלא ברכה²⁴².

אפילו אם כבר יצא ידי חובת נטילה ורצה לחזור וליטלו לשם מצוה כגון בשעת אמירת הושענות צריך ליטול הלולב בימין והאתרוג בשמאל²⁴³:

יד איטר יד נוטל הלולב בימינו שהוא שמאל של כל אדם והאתרוג בשמאלו שהוא ימין של כל אדם²⁴⁴ אבל מי

²²⁶ האר"י בברי עץ חיים שער כט ספ"א. מ"א שם. משנת חסידים מס' ימי מצוה וסוכה ספ"ד. סדור האריז"ל. וכ"ה בסדור (דני הלולב).

²²⁷ כי שדרת הלולב כנגד פניו (ראה סדור שם, ושי"נ).

²²⁸ מהרי"ל הלי לולב (עי' שצב, בשינויי נוסחאות). רמ"א ס"א.

²²⁹ סיום הסי' בשו"ע" לא הגיע לידינו. וראה שו"ע ס"ז. דברי נחמיה שם ס"ב.

²³⁰ מרדכי רמז תשמט. מהרי"ל הלי לולב (עי' שצב). רמ"א ס"א.

²³¹ ט"ז ס"ק א. וראה דברי נחמיה שם ס"ו וקו"א ס"ק ה. ובספר המנהגים – חב"ד ע' 66: על הלולב עצמו עושים שתי כריכות ... נוסף על שתי כריכות הנ"ל - אגוד הלולב וההדסים והערבות ביחד ע"י שלש כריכות, שלוש כריכות אלו הן במשך טפח אחד. נמצא סך הכל חמש כריכות (ביאורו בלקו"ש ח"ד ע' 1368). ושם ע' 68: בהושענא רבה קודם הלל מסירים שתי הכריכות אשר על הלולב ואין נשארים אלא ג' הכריכות המאגדים את הלולב ההדסים וערבות ביחד (ראה טור ושו"ע ס' תרסד ס"א). וראה אוצר מנהגי חב"ד ע' רפז.

²³² ט"ז שם (שיוכל לכסכס). פרי מגדים משב"ז ס"ק א (יוצא לולב טפח). ובספר המנהגים – חב"ד שם: משתדלים ששתי הכריכות תהיינה מכוסות בההדסים וערבות. גם כריכה העליונה, מקצתה עכ"פ. וראה יגדיל תורה (נ.י.) נ ע' נ.

²³³ סעיף ב.

²³⁴ גמרא מה, ב. רמב"ם פ"ז ה"ו וה"ט. לבוש ס"ה. ט"ז ס"ק ב.

²³⁵ רש"י שם ד"ה דרך. טור ושו"ע ס"ב.

²³⁶ גמרא מב, א. לפירוש רש"י שם ד"ה ה"ג הא מדאגבהיה. לבוש שם. ט"ז שם.

²³⁷ מ"א ס"ק ז, בשם הרי"ף גיאת הלי לולב (עי' קיא). אליה רבה ס"ק יד, בשם המנהיג הלי אתרוג ס"י כה.

²³⁸ מהרי"ל הלי לולב (עי' שצב). הובא בדרכי משה ס"ק א. אליה זוטא ס"ק ג.

²³⁹ גמרא לו, ב. טור ושו"ע ס"ב. וכ"ה בסידור.

²⁴⁰ גמרא שם. לבוש ס"ב. ט"ז ס"ק ב. מ"א ס"ק ו.

²⁴¹ תשובת רבנו יואל, בראבי"ה הלי לולב ס"י תרצד, ובשו"ת הרשב"א ח"א ס"י אלף קכ. כל בו ס"י עב (לט, רע"ג). רמ"א ס"ג, לפירוש המ"א ס"ק ט. ט"ז ס"ק ד.

²⁴² מ"א שם (לחוש לדעת ר"ח מב, א דלא יצא).

²⁴³ מ"א ס"ק ו.

²⁴⁴ תשובת רבנו יואל שם ושם. רא"ש פ"ג סכ"ה. רבנו ירוחם נתיב ח ח"ד (ס, ב). אגודה סוף סוכה ס"י מז. מהרי"ל הלי לולב (עי' שצב). בי"ח ד"ה ויטול, בשם רש"ל (בהגהות הטור). רמ"א ס"ג. ט"ז ס"ק ג.

שהוא שולט בשתי ידיו נוטל הלולב בימינו והאתרוג בשמאלו ככל אדם²⁴⁵:

טו מי שנקטעה ידו הימנית יטול הלולב בזרועו²⁴⁶ הימנית²⁴⁷ שהרי לא נאמר בתורה ולקחתם ביד ולקיחה בזרוע שמה לקיחה²⁴⁸ ואם אי אפשר ליטול הלולב בזרועו הימנית יטול הלולב בידו השמאלית שהיא חשובה לו כימין ואתרוג בזרועו השמאלית²⁴⁹ אבל לא יטול שניהם בידו אחת בבת אחת כמו שנתבאר²⁵⁰ ואם אי אפשר לו ליטול האתרוג בזרועו השמאלית יטול הלולב והאתרוג בידו השמאלית בזה אחר זה²⁵¹ כמו שיתבאר²⁵²:

טז וכן מי שנקטעה ידו השמאלית יטול האתרוג בזרועו השמאלית²⁵³ ואם אי אפשר יטול בזרועו הימנית ואם גם זה אי אפשר יטול שניהם בידו הימנית בזה אחר זה:

יז כל המצות מברכין עליהם עובר לעשייתן²⁵⁴ דהיינו סמוך וקודם לתחלת עשייתן²⁵⁵ כמ"ש בסימן כ"ה²⁵⁶.

ומה הוא מברך על מצות נטילת ארבעה מינים אלו אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת לולב²⁵⁷ לפי שהלולב גבוה מכולן²⁵⁸ חשוב הוא ונקראת כל האגודה על שמו²⁵⁹:

תם ונשלם²⁶⁰ שבח לאל בורא עולם

²⁴⁵ כל בו ס"י עב (לט, ג). רמ"א שם.

²⁴⁶ רוקח הלי סוכות ס"י רכ (ע"י קכ ד"ה גידם). שו"ע ס"ד, לפירוש המ"א ס"ק י.

²⁴⁷ משמעות כל בו ס"י עב (לט, ב), לפירוש אליה רבה ס"ק יג. וראה שו"ת צמח צדק או"ח סי' ה ס"ח (אלמא ס"ל דע"י שנקטעה ידו הימנית לא מיחשב איטר).

²⁴⁸ כל בו שם (לט, ב). מ"א שם. אליה רבה שם.

²⁴⁹ מ"א שם. אליה רבה שם. וראה צמח צדק שם: אין ר"ל שהיא ימינו באמת כמו באיטר ... אלא ר"ל דחשובה לו כימין אע"פ שאינה ימין ממש והוי נטילה חשובה.

²⁵⁰ לעיל ס"א.

²⁵¹ משמעות מ"א שם.

²⁵² לא הגיע לידינו. וראה שו"ע (הב"י) ס"י ב.

²⁵³ משמעות כל בו ס"י עב (לט, ב), לפירוש אליה רבה ס"ק יג.

²⁵⁴ גמרא לט, א. טור ושו"ע ס"ה.

²⁵⁵ ראה תוס' שם ד"ה עובר. רא"ש פ"ג סל"ג. טור ושו"ע שם. לבוש ס"ה. מ"א ס"ק יא (לאחר נטילת הלולב קודם נטילת האתרוג). וכ"ה בסדור.

²⁵⁶ סעיף יז (לענין תפילין, אחר ההנחה קודם הקשירה).

²⁵⁷ ברייתא מו, א. טור ושו"ע שם. וכ"ה בסדור. וראה לעיל ס"י תלב ס"ד.

²⁵⁸ גמרא לז, ב. לבוש ס"ב.

²⁵⁹ רש"י שם ד"ה הואיל (ונקרא האגד על שמו). מכתם שם (ונקראת כל האגודה על שמו, והרי הוא כאילו מברכין בפירוש על כל אחד ואחד בשמו). וכ"ה בכל בו ס"י עב (לט, סע"ב). וראה גם רש"י לא, א ד"ה אין.

²⁶⁰ סיום הסיי לא הגיע לידינו (וכן שאר הסיי עד סוף חלק או"ח סי' תרצז). וראה סידור (דיני הלולב. סדר הושענות. סדר הקפות בשמחת תורה. דיני חנוכה. סדר קריאת המגילה). השלמות דברי נחמיה או"ח עד, ב ואילך (סי' תרנא. עתר).